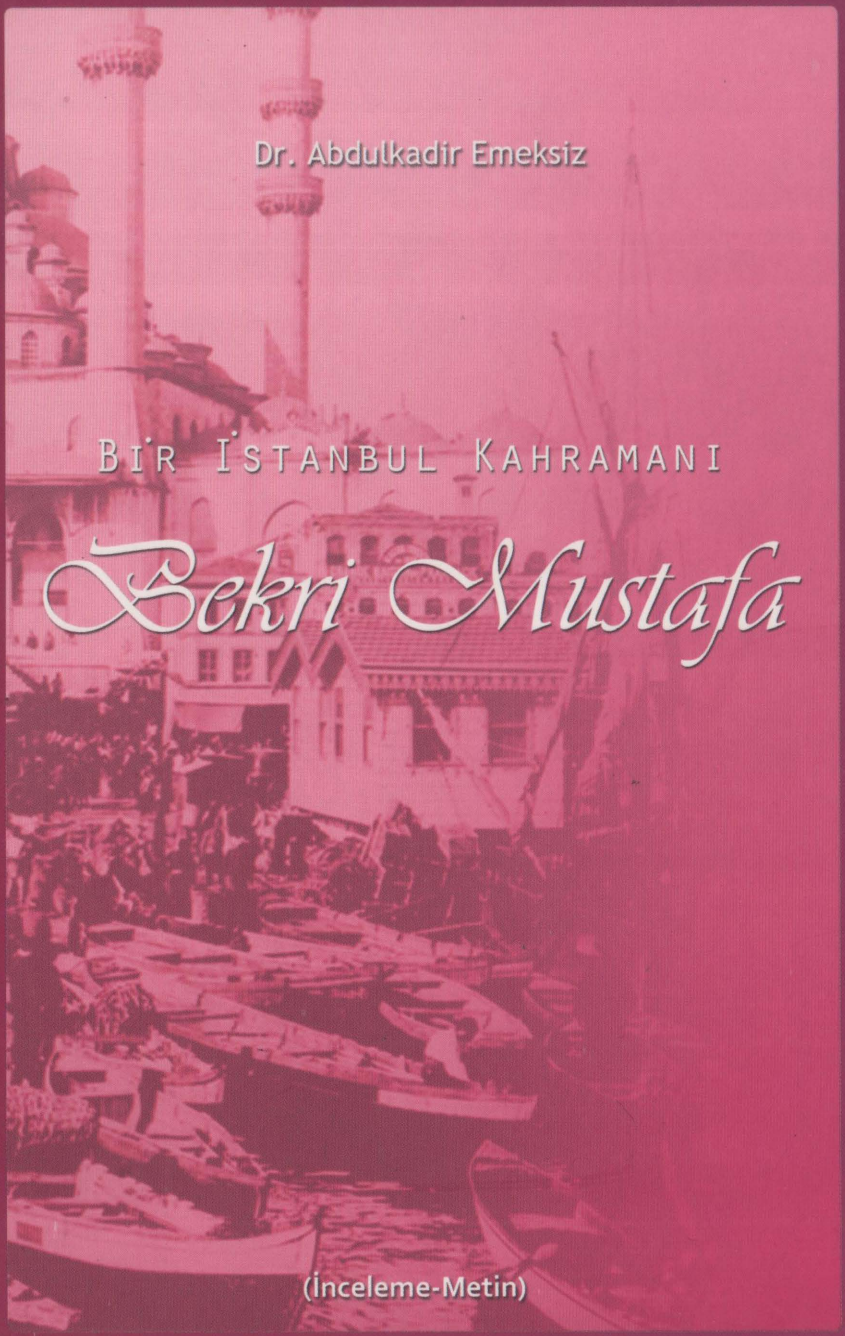
Dr. Abdulkadir Emeksiz

BİR İSTANBUL KAHRAMANI

Bekri Mustafa

(İnceleme-Metin)

mühür

DR. ABDULKADİR EMEKSİZ

1972'de Konya'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Hatay'da tamamladı. 1995'te İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 22 Ocak 1996 tarihinde aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. İstanbul Folkloru ile İlgili Kitaplar İçin Açıklamalı bir Bibliyografya Denemesi (1928- 1998) konulu tez çalışması ile Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisansını tamamladı. Prof. Dr. Şeyma Güngör'ün danışmanlığında hazırladığı İstanbul Mânileri konulu tezini savunarak 29 Mayıs 2003 tarihinde Dr. oldu. Edebiyat Fakültesi süreli yayını olan Aylık Haberler Gazetesi yayın kurulunda bulundu. 1999-2000 Eğitim Öğretim yılından itibaren iki dönem İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yönetim Kurulunda Araştırma Görevlileri temsilciliği yaptı. 23. 09. 2005 tarihinde Yrd. Doç. Kadrosuna atandı. Halen İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdür Yardımcılığı görevinde bulunmaktadır.

MÜHÜR KİTAPLIĞI
Genel dizi: 35
İnceleme-Metin :2

Genel yayın yönetmeni:
Hasan Özveren

Yayın Danışmanı:
Mustafa Fırat

Kapak Resmi:
Ahmet Gürmeşe
Mizanpaj- ofset hazırlık:
Kutup Yıldızı
Renk ayrımı:
Değişim filmcilik
Grafik Tasarım:
Ahmet Gürmeşe
Baskı-cilt:
Hünkar Ofset
Baskı Yeri ve Tarihi:
İstanbul, 2010
ISBN
978-605-4268-17-7

Mühür Kitaplığı
Abdi İpekçi Cad. No: 31-2
(Akıncılar tramvay durağı yanı)
Güngören-İstanbul
Tel-Faks: 0212 506 94 26

Mühür Kitaplığı bir Kutup Yıldızı markasıdır ©

Dr. Abdulkadir Emeksiz

Bir İstanbul Kahramanı

BEKRİ MUSTAFA

(İnceleme-Metin)

Ön Söz

Türk edebiyatı sahasında fıkralar, fıkra tipleri içerisinde de Nasreddin Hoca dışında kalanlar yeterince incelenmiş ve araştırılmış değildir. Genel fıkra tipleri içinde gösterilmesine ve çoğunlukla Nasreddin Hoca ve İncili Çavuş ile birlikte anılmasına rağmen Bekri Mustafa ile ilgili olarak yapılan çalışmaların ise çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bugünkü bilgilerimize göre ilk defa Himmetzâde tarafından hakkındaki anlatmaların bir kitapta toplandığı Bekri Mustafa, müstakil bir tip olarak ele alınıp işlenmemiş ve etraflıca değerlendirilmemiştir. Bizim bu çalışmadaki amacımız, IV. Murad devrinde (1623- 1640) İstanbul'da yaşamış olan "halk kahramanı" Bekri Mustafa'nın tarihi şahsiyet olmasının ötesinde halk anlatmalarında ve toplum hafızasındaki yerini, Osmanlı kültür çevresindeki konumunu tespit etmektir.

Çalışmamız, Bekri Mustafa'nın hayatı ile şöhreti ve tesirinin ele alındığı "Giriş" haricinde üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde fıkra tasnifleri ve bu tasniflerde Bekri Mustafa'nın yeri değerlendirilmiş, Bekri Mustafa anlatmalarının kahramanlar, zaman ve mekân unsurları bakımından tahlili gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu bölümde Bekri Mustafa anlatmaları, estetik yapı organizasyonunda temel olan kavramlardan tezat, mübalağa ve sürpriz bakımından tahlil edilmiş, anlatmaların konu, yapı ve işlevleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde gülmeyle ilgili yaklaşımlar, tanımlar ve kuramlar Bekri Mustafa anlatmaları çerçevesinde eleştirel olarak analiz edilmeye çalışılmış, fıkranın, muhatap açısından anlamının

sorgulandığı uygulama çalışması ve bu çalışmaya ilişkin değerlendirmeler de bu bölümde verilmiştir.

Bekri Mustafa anlatmalarının etkileşim alanının belirlenmeye gayret edildiği üçüncü bölüm, Bekri Mustafa fıkralarının Nasreddin Hoca, Bektaşi ve İncili Çavuş başta olmak üzere fıkra tipleri ve bunlarla ilgili anlatmaların değerlendirilmesini, fıkra dışındaki türlerle Bekri Mustafa anlatmalarının ilişkisini, Bekri Mustafa'nın ve ona bağlanarak anlatılanların etkisini konu edinmektedir.

Sonuç ve değerlendirme başlığı altında, çalışmadan elde edilen neticeler değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda "Metinler" başlığı altında çoğunluğu fıkra formunda, bir kısmı da hikâye formunda bulunan 128 metin yer almaktadır. Metin başlıklarının sol tarafındaki sıra numaraları tarafımızdan eklenmiştir. Bu metinlerden 2- 51 numaralı olanlar, Himmetzâde imzasıyla derlenip bir araya getirilmiş ve Latin alfabesine geçilmeden hemen önce defalarca Arap alfabesiyle basılmış yayımdan Latin alfabesine aktarılmış olanlardır. Bu çalışmada Himmetzâde'nin yayımının ikinci basımı esas alınmıştır. Diğer metinler ise Latin alfabesiyle yapılmış yayınlardan kronoloji takip edilerek çalışmamıza dâhil edilmiştir. Himmetzâde'nin naklettiği Bekri Mustafa metinlerine müdahale edilmemiş, ancak metinde bulunan ve dizgiden kaynaklandığı anlaşılan yazım hatalarında düzeltmeye gidilmiştir. Köşeli parantez [ ] içindeki ilaveler bize aittir. Metinlere sıra numarası tarafımızdan verilmiştir.

Çalışmamız sırasında fıkralarla ilgili uygulamaya katılan lisans öğrencilerimize, kütüphane malzemelerinin elde edilmesindeki katkılarından dolayı yüksek lisans öğrencilerimizden Gizem Ünsal, Barış Aydındağ, ve Arş. Gör. Zehra Hamarat'a, basım aşamasındaki teknik desteklerinden dolayı Ahmet Gürmeşe'ye, yabancı dillerdeki yayımlardan yararlanmada yardımlarını gördüğümüz Doç. Dr. Fikret Turan, Doç. Dr. İshak Keskin ve Arş. Gör. Kürşat Yıldırım'a, Bekri Mustafa ile ilgili bazı yayınlardan yarar-

lanmamızı sağlayan Prof. Dr. Mahir Aydın'a, çalışmayı okuyup değerli görüşleriyle katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, Prof. Dr. Musa Duman ve Prof. Dr. Şahin Uçar'a ve başta metotla ilgili olmak üzere her türlü yardım ve destekleri dolayısıyla sevgili hocam Prof. Dr. Şeyma Güngör'e teşekkür eder, çalışmanın Türk kültürüne hizmet etmesini dileriz.

Dr. Abdulkadir Emeksiz
İstanbul 2010

İçindekiler

Ön Söz
İçindekiler
Kısaltmalar

Giriş
Bekri Mustafa'nın Hayatı 1
Bekri Mustafa'nın Şöhreti ve Tesiri 6
Bekri Lakabı 7
Bekri Mustafalar 8

I. Bölüm: Fıkra Tasnifleri, Bekri Mustafa Anlatmalarının Tahlilleri

1. 1. Fıkra Tasnifleri ve Bekri Mustafa'nın Tasniflerdeki Yeri 11
1. 2. Bekri Mustafa Anlatmalarının Tahlilleri 19
1. 2. 1. Bekri Mustafa Anlatmalarında Kahramanlarla İlgili Unsurlar 20
1. 2. 2. Bekri Mustafa Anlatmalarında Zamanla İlgili Unsurlar 28
1. 2. 3. Bekri Mustafa Anlatmalarında Mekânla İlgili Unsurlar 33
1. 3. Tezat, Mübalağa ve Sürpriz Unsurları Bakımından
Anlatmaların Tahlili 38
1. 4. Bekri Mustafa Anlatmalarının, Konuları, Yapısı ve İşlevleri 40

II. Bölüm: Gülme Nedir, Yaklaşımlar, Tanımlar, Kuramlar

2. 1. Gülme ile İlgili Yaklaşımlar, Tanımlar 51
2. 2. Gülme Kuramları 60
2. 2. 1. Klasik Gülme Kuramları 60
2. 2. 1. 1. Üstünlük Kuramı 60
2. 2. 1. 2. Uyumsuzluk Kuramı 62
2. 2. 1. 3. Rahatlama Kuramı 65
2. 2. 2. Modern Gülme Kuramları 67
2. 2. 2. 1. Henri Bergson; Gerginlik- Esneklik- Mekânik 67

2. 2. 2. 2. Arthur Koestler; Saldırganlık (Korku) ve Rahatlama.....69
2. 2. 2. 3. John Morreall; Güzel Bir Psikolojik Değişimden Kaynaklanma 71
2.3. Muhatabın Fıkra'dan "Beklentileri" Üzerine Uygulama Çalışması 76
2. 3. 1. Uygulama Çalışmasındaki Değerlendirmelerin Değerlendirilmesi 82
2. 3. 2. Katılımcıların Beklentilerindeki Değişkenlik Üzerine 83

III. Bölüm: Bekri Mustafa Anlatmalarının Etkileşim Alanı

3. 1. Bekri Mustafa ile Diğer Fıkra Tipleri Arasındaki İlişkiler.....88
3. 1. 1. Bekri Mustafa Fıkralarının Nasreddin Hoca Fıkraları ile İlişkisi 89
3. 1. 2. Bekri Mustafa Fıkralarının Bektaşî Fıkraları ile İlişkisi.....91
3. 1. 3. Bekri Mustafa ile İncili Çavuş Anlatmalarının İlişkisi 95
3. 2. Genel Fıkra Tipine Bağlanmayan Fıkralarla Bekri Mustafa Fıkralarının İlişkisi 100
3. 3. Bekri Mustafa Anlatmalarının Fıkra Dışındaki Türlerle İlişkileri 106
3. 4. Bekri Mustafa ve Anlatmalarının Etki Ettiği Alanlar.....128

Sonuç ve Değerlendirmeler 149
Metinler 155
1. [Bekri Mustafa ve Topal Faik] 155
2. İşte Böyle Yuvarlarım! 155
3. Ziyan Olmasın! 156
4. İhtiyarlıkta da mı Safa Bekri?.....156
5. Buraya Kaptan Paşa Karışır! 156
6. Şeytana İyilik Olmaz!.....157
7. Ömründe Bir Defa İçmiş 159
8. Besmeleyle İçmezmiş.....159
9. Sarayı Satmaz mı? 160
10. Tattığı Şey Değilmiş 161
11. İktisat Ediniz.....161
12. Dayaktan Kurtulmak Çaresi 162
13. Âhirettekilere Selam.....163
14. Buraya Kaptan Paşa Karışır 164
15. Vızır Vızır Geçirir 164
16. Peki Ama Balıklar Ne Oldu? 166
17. Fakat Bu Tokat Fena 167

18. Aman Çocuk Sıkı Tut! 169
19. Çengi Raife İle 170
20. Hoca Efendinin Emri 174
21. Korkarım Yol Olur 176
22. Bekri Mustafa Rüya Görüyor 177
23. Ben de Peşin Veriyorum 179
24. Harama Hile Katma 180
25. Kabahat Kimde? 180
26. Demir Halka mı Altın Halka mı? 183
27. Bekri Mustafa'nın Oğlu Oluyor 184
28. Kızlar Ağası Meselesi 186
29. Burası Âhirettir! 188
30. Kalk Def Ol Şuradan! 189
31. Allah Gani Gani Rahmet Etsin 191
32. Bekri Mahalle İmamı 193
33. Ayyaşlar Bölüğü 195
34. Bir Daha Tövbe ! 196
35. Aman Burnum! 197
36. Hocanın Kaçtığı Sene Doğdum 200
37. El Matrak Minallah 201
38. Sabaha Kadar Dolaşmış 203
39. Acaba Cennet-i Âlâda mıyım? 205
40. Düzme Bekri Mustafa 209
41. Hani ya Elbiselerim? 212
42. Kırk Gün Padişahlık 216
43. Karada O da Yok Ya! 220
44. Bekri Mustafa ve Yahudiler 221
45. Sen Kimsin? 223
46. Aklına Gelmemiş! 224
47. Öldükten Sonra Aramamak İçin! 224
48. Utanıp Kaçmış 224
49. İnanma Kulum Yalandır 226
50. Zehirli Böcek İlacı 228
51. Karakulak Suyu Gibi Rakı 229
52. Çocuklara Meze 231
53. İmanın Alâmeti 231
54. Bekri'nin Oyunu 232
55. Bekri'nin Ezanı 235
56. Bekri Mustafa Mahkemede 236
57. Bekri Mustafa Karakolda 236
58. Ben Fakir Bir Adamım 237

59. Bekri'nin Bedduası 238
60. Bekri'nin Fâtih Kadısına Cevabı 238
61. Eve Dönünce 239
62. Dördüncü Murad'ın İhsanı 239
63. Sus, Sesini Çıkarma 240
64. Şu Gamlı Dünyada 240
65. Kocasına Sor! 240
66. Ondan Anlar 241
67. Mustafa'nın Doktora Cevabı 241
68. Neye Yarar 242
69. Biz Fakir İnsanlarız 242
70. Kuzu ile Bana Sor 242
71. Bekri ile Hırsız 243
72. Bekri Mustafa'nın Karabela Recep'e Oyunu 244
73. Bekri ile Falcı 245
74. Varsın Girsin 245
75. Acayip Şey! 246
76. O Ferman Ondayken 246
77. Hazin Bir Sahne ve Bekri'nin Ölümü 247
78. Camiden Değil Ya! 248
79. Hâle Bak 249
80. Ona Ne Şüphe 250
81. Bekri Mustafa Cami'de 251
82. Öp Amcanın Elini 252
83. Yaver Olur 253
84. Haklı Bir İtiraf 254
85. Her Şey Geçer de... 254
86. Soru – Cevap 255
87. Zil Zurnayken Bile! 255
88. Korkutmak 255
89. Berber İken 256
90. Yeri Göster 257
91. Kayık ve 257
92. Kadı Huzurunda 257
93. Eski Ahbap 258
94. Yerinde Cevap 258
95. Kelin Külahı 258
96. Rüyadaki Baklava 259
97. Ses 259
98. Serhoşun Tevbesi ! 259
99. Hesap 260

100. Beyaz Gecelik 260
101. Kedi Yuttursana 262
102. Acayip Memleket 262
103. Rüyamda Görüyorum 262
104. Hoca Kalmazdı 263
105. Çalacak Bir Şey 263
106. Tabii Efendim 264
107. Sen Geldin Ya! 264
108. Nereden? 264
109. Fırtınayı Dindirme! 265
110. Başı Derde Girmez 266
111. İmha Ediyoruz 266
112. Sayenizde Eğlendim 266
113. Minaredeki Deli 267
114. Cücelerin Ahengi 268
115. Ne Diyeceklerdi? 269
116. Pazarlık 270
117. Buyurun Cenaze Namazına 271
118. Rezil Oldum 272
119. Soğukluk 272
120. Hiçbir Şey 272
121. Evimi Bekliyorum 273
122. Düşman 273
123. Kapı 274
124. Değerimizi Bulduk 274
125. Vârisler 275
126. Bir Yudum İçince 276
127. Yüzme Öğreneyim 277
128. Neden Sordun 277

Sözlük 279

Kaynakça 291

Kısaltmalar

age.	: Adı geçen eser
Arş. Gör.	: Araştırma Görevlisi
AŞ.	: Anonim şirket
bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Dec.	: December
derl.	: Derleyen
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İ. Ö.	: İsa'dan önce
İ. S.	: İsa'dan sonra
Jan.	: January
K.	: Karagöz
krş.	: Karşılaştırınız
Kol. Ş.	: Kolektif Şirket
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MKB	: Milli Kütüphane Başkanlığı
neşr.	: Neşreden
nu.	: Numara
Oct.	: October
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Ş.	: Şirket
T.	: Tuzsuz Deli Bekir
T. C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
ty.	: Tarih yok.
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire

Giriş

Bekri Mustafa'nın Hayatı

Bekri Mustafa'nın hayatı hakkında ana kaynaklara [1] bağlı olarak bilgi bulunmamaktadır, vesikaya dayanan bilgiler de oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte Bekri Musatafa'nın hayatı ve fıkraları hakkında bir kısmı vesikalara, bir kısmı da sözlü kaynaklara dayanan bilgiler vardır.

İlk defa olarak Bekri Mustafa adı, birinci dereceden kaynak olarak değerlendirilebilecek **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**'nde karşımıza çıkmaktadır. Seyahatnâme'de Bekri Mustafa'dan dolaylı olarak bahsedilir. Hasanzâde isimli taklit ustası bir sanatçının Karagöz oyununda Murad Han [Sultan IV. Murad (1623- 1640)] huzurunda gerçekleştirdiği taklitler sıralanırken, bunlar arasında "Bekrî Mustafa" taklidine de yer verilir (Evliya Çelebi; 351).

Dimitri Kantemir'in 1715 yılında Latince yazmış olduğu **Incrementa atque decrementa Aulae Othomanicae (Osmanlı Hanedanı'nın Yükselişi ve Çöküşü)** adlı eserde Bekri Mustafa'dan, IV. Murad devrinde yaşadığı belirtilerek söz edilmektedir (Guboğlu; 1986: 317- 331).

Jacob, Bekri Mustafa'nın IV. Murad'ın musahiplerinden olduğunu belirtir, şöhreti ile ilgili dikkate değer bilgiler verir (Jacob; 1904: 271- 277).

---

[1] Kaynaklar ile ilgili terminoloji ve tasniflerde; Mübahat S. Kütükoğlu, Tarih Araştırmalarında Usûl, 5. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1997. künyeli eser esas alınmıştır.

Bu eserler sayesinde hayatı hakkında ana hatlarıyla da olsa fikir sahibi olunan Bekri Mustafa'ya dair bugün bilenenlerin çoğu XX. yüzyılın ilk yarısında Himmetzâde tarafından Bekri Mustafa ve hakkındaki rivayetlerin -kaynak belirtilmeksizin- toplanmasına bağlı olarak aktarılanlardan ibarettir denilebilir.

Bekri Mustafa'nın, İstanbul'da Kadırga yakınlarında Cinci Meydanı ile Küçükayasofya Camii arasındaki bir evde hicrî 1010 [M. 1601] tarihinde doğmuş olduğu, kendisi hakkında nakledilen fıkra, latife ve hikâyeleri bir araya getirip kitap halinde neşretmiş olan Himmetzâde tarafından bildirilmiştir[2] (Himmetzâde; 1919-1920: 3). Bekri Mustafa, Genç (II.) Osman (1604- 1622) ile IV. Murad devrinde yaşamış, içkiciliği, kabadayılığı ve hazırcevaplığı ile şöhret kazanmış bir halk tipidir (Koz; 1994: 129).

Babası yorgancı esnafından Ahmed Ağa'dır. Ahmed Ağa'nın hali vakti yerinde olduğu için Mustafa, refah içinde bir çocukluk geçirmiştir. Beş yaşına geldiğinde Küçükayasofya Camii-i Şerifi bitişiğindeki mahalle mektebine devam etmiş, devrin ilimlerini öğrenmeye başlamış, Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiştir (Himmetzâde; 1919- 1920: 3). Öğrenim hayatı Bayezid Camii serbest medrese dersleriyle devam etmiştir. Mustafa'nın çocukluğu ve gençliği öğleye kadar ilim, öğleden sonra babasının işlerine yardımla geçmiştir. Mustafa on altı yaşına geldiğinde, bir soğuk algınlığına yenik düşen babasını ve on sekiz yaşına geldiğinde de annesini kaybetmiştir (Himmetzâde; 1919- 1920: 3).

Babasını ve annesini kaybettikten sonra Mustafa, "keçenin dört ucunu suya salmış" ve işini gücünü terk ederek Kumkapı, Yenikapı ve Balıkpazarı'ndaki gedikli meyhaneleri mekân tutmuştur, kendisini arayanlar da onu buralarda bulmuştur.

---

[2] Osman Cemal Kaygılı'nın romanının ön sözünde Cenk Kargı, Bekri Mustafa'nın doğum tarihini 1593 olarak vermiştir. Kaygılı ise, romanının içinde verdiği bilgilerde Bekri Mustafa'nın kendi devrinden yüz elli - iki yüz sene önce yaşamış olduğunu söyler. Romanın ilk basım tarihinin 1944 olduğu dikkate alınırsa Kaygılı'ya göre Bekri Mustafa XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olmalıdır. Karşılaştırmak için bk.: Osman Cemal Kaygılı, Eski İstanbul Simalarından Bekri Mustafa, İstanbul, Arma Yayınları, 2. bs., 2007, s. 3 ile s. 158.

Bekri Mustafa, rivayetlere göre Sultan IV. Murad'ın nedimlerindendir. Himmetzâde, bunu şöyle anlatır: "Fâtih-i Bağdat cennetmekân sultan Murad-ı râbi' [Sultan IV. Murad] devrinin meşahir-i zurafâsından ve hatta padişah-ı zamanın nüdemâsından..." (Himmetzâde; 1919- 1920: 3).

IV. Murad'ın henüz şehzade olduğu zamanlarda Bekri Mustafa'nın meziyetlerini işitmiş olduğu ve tahta çıkmasıyla birlikte Bekri Mustafa'yı nedimleri arasına aldığı söylenir (Hadise Yayınevi; 1957: 5). Bir rivâyete göre Sultan IV. Murad'ı da ayyaşlığa Bekri Mustafa alıştırmıştır. Dimitri Kantemir tarafından ortaya atılan bu iddia (Kantemir; 2002: 298), ondan sonra da tekrarlanmıştır (İslam Ansiklopedisi; 1976: 460).

Reşad Ekrem Koçu, Bekri Mustafa'nın hayatının sonlarının IV. Murad zamanına rastladığını ve devlette bir memuriyeti olduğunu söyler: "Devlet kapısında küçük bir memur, bir "çavuş" olan Mustafa, öyle bir devirde ölüme meydan okuyarak içmesini bildiği içindir ki, ölmez şöhretine kavuşmuştur" (Koçu; 2002: 25).

Bekri Mustafa aynı zamanda devrinin sayılı kabadayılarından biri olarak gösterilmiştir (Seratlı; 2004: 191).

Bekri Mustafa, uzun boylu, iri vücutlu, geniş omuzlu, gür ve uzun bıyıklı, sağlam bir bünyeye sahip güzel ve sevimli bir adam olarak anlatılmaktadır. Gece ve gündüz pürneşe olan Bekri Mustafa'nın iyi karakterli, güzel ahlaklı, hayırsever, hoş sohbet, latifeler söyleyen, hazırcevap, insan canlısı, hakperest, çevresine saygılı, bazen de istediğini elde etmek için şiddete de başvurabilen bir tip olduğu kaydedilmiştir (Himmetzade; 1919- 1920: s. 4). Çok saf, çok temiz bir adam olarak anlatılan Bekri Mustafa, herkese iyilik etmiş, kimsenin kalbini kırmamıştır (Erksan; 1947: 18). Bekri Mustafa, henüz genç denilecek bir yaşta, yani kırk bir

[3] Ayanoğlu'nun verdiği bilgileri doğru kabul eden Efe, Bekri Mustafa'nın IV. Murad (1623- 1640) değil; (III. Selim (1789- 1807), IV. Mustafa (1807- 1808) II. Mahmud devrinde (1808- 1839) yaşamış olduğunu ispata çalışır. Bk.: Necdet Rüştü Efe, Türk Nüktecileri, ?, Nebioğlu Yayınevi, ty., s. 56- 60.

yaşında iken dört beş gün süren bir hastalığı müteakip vefat etmiştir (Himmetzade; 1919- 1920: s. 4). Bekri Mustafa'nın genç yaşta iken öldüğünü tekrar eden Erksan, ölüm yaşını otuz dokuz olarak göstermiş ve sebebini de zatürriye hastalığı olarak belirtmiştir (Erksan; 1947: 18).

Bekri Mustafa adında bir kişinin yaşamamış olabileceği de değerlendirilmiştir. Erdoğan Tokmakçıoğlu: "Derim ki "Baki", "Nev'i" örneklerinde olduğu gibi IV. Murad – ya da sonraki dönemde – "Bekri"yi büyük bir olasılıkla halk – içki düşünü kesimi de denebilir – oluşturup, yaratmıştır. Ama, Kanuni döneminde Baki'nin, Nev'i'nin yaptığı gibi şiirle değil de "fıkra" ile içki yasağına bir tür karşı çıkılmak istenmiştir. Bir olasılıkla Bekri Mustafa adında biri gerçekten yaşamış ve fıkralar onun adı çevresinde oluşturulmuştur, ona yakıştırılarak söylenmiş, günümüze kadar gelmiştir" (Tokmakçıoğlu; 1983: 9- 10).

Kanaatimizce Bekri Mustafa, hayatı hakkında birinci dereceden kaynaklara, belgelere dayanan, etraflıca bir biyografi oluşturulabilecek seviyede bilgiler bulunmasa da gerçekten yaşamış, tarihi bir şahsiyettir. Yaşayışı etrafındaki anlatılar ve bu anlatmalarda kendisine yüklenen karakter özellikleri zamana bağlı olarak sürekli artmış ve farklılaşmış, böylece anlatmalara göre hakkında bilgi edinilen ve başka Bekri Mustafa(lar) ile aralarında bağlantı olabilmesi ihtimal dâhilinde bulunan bir Bekri Mustafa profili karşımıza çıkmıştır.

Bekri Mustafa'nın Mezarı, Mezar Taşları

Müzelik malzeme kapsamında ele alınan mezar taşları biyografilerin yazılmasında kütüphane ve arşiv malzemesinin boşluklarını doldurabilecek kaynaklardır (Kütükoğlu; 1997: 26). Bugünkü bilgilerimize göre Bekri Mustafa adına iki mezar taşı bulunmaktadır ve bu taşlardaki tarihlerdeki tutarsızlıklar Bekri Mustafa'nın biyografisini kurmaya yardımcı olmamaktadır.

Bekri Mustafa adına Edirnekapı mezarlığında bulunan bir me-

zar taşı 1235 (M. 1819- 1820) tarihlidir. Ataman'ın, **Türk İstanbul** kitabında bu tarihli taşın fotoğrafına da yer verilmiştir (Ataman; 1997: 285- 286). Bu taşa göre Bekri Mustafa Yeniçeri Ocağı mensubu olarak tanıtılmaktadır. Ayanoğlu, kavuğuna bakılarak yeniçeri olduğunu, ayrıca kavuğun altındaki iki ak tuğ arasında alay çadırı remzi ve çadırın altında 52. bölük mensubu olduğunun işaretleri bulunduğunu bildirir[3] (Ayanoğlu; 1951: 976).

Bugün yıkılmış olan Eminönü Balıkpazarı'ndaki meyhaneler arasında yer alan 1318 (M. 1900- 1901) tarihini taşıyan ve üzerinde "Bekri Mustafa Baba" ibaresi bulunan bir mezar taşı daha vardır (Koz; 1994. 129). Himmetzâde'ye göre Bekri Mustafa, henüz genç denilecek bir yaşta, yani kırk bir yaşında iken dört beş gün süren bir hastalığı müteakip vefat etmiş ve cenazesi, vasiyeti gereğince o zamanlarda müdavimi bulunduğu Balıkpazarı meyhaneleri civarında bir kabristana defnedilmiştir. Bilahâre bu kabristan kaldırılıp yerine dükkân ve çarşılar inşa edilmiş ise de Bekri Mustafa'nın kabri, hürmeten yerinde bırakılmıştır. Bu mezar Yemiş İskelesi'nde Kasım Paşa Sokağı'nda Hasan Çavuş adındaki bir zâtın üç numaralı dükkânının arkasında bulunmakta imiş. Zamanla mezar harap olup yıkılınca 318 [M. 1900- 1901] senesinde o civar esnafının topladıkları yardımlarla tamir edilmiş ve tekrar dikilmiştir (Himmetzâde; 1919- 1920: 5). Bu taşın, IV. Murad devrinde yaşamış Bekri Mustafa adına dikilmiş olduğu değerlendirilecek olursa, esnaf tarafından yeniden tarihlendirildiği söylenebilir.

Bugün Eminönü'nde, içinde Tarih Vakfı Bilgi ve Belge Merkezi'nin de yer aldığı geniş otoparkın ortasında Bekri Mustafa adına bir mezar- türbe bulunmaktadır.

Bekri Mustafa'nın olduğu ifade edilen ve bugüne kadar ortaya çıkan mezar taşlarının hiçbirinin IV. Murad devrinde (1623-

[3] Ayanoğlu'nun verdiği bilgileri doğru kabul eden Efe, Bekri Mustafa'nın IV. Murad (1623- 1640) değil; (III. Selim (1789- 1807), IV. Mustafa (1807- 1808) II. Mahmud devrinde (1808- 1839) yaşamış olduğunu ispata çalışır. Bk.: Necdet Rüştü Efe, Türk Nüktecileri, ?, Nebioğlu Yayınevi, ty., s. 56- 60.

1640) yaşamış Bekri Mustafa'ya ait olmadığı anlaşılmaktadır.

Bugünkü bilgilerimize göre Bekri Mustafa anlatmalarına yer veren yazılı belgeler XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren görülmektedir (Guboğlu; 1986: 319- 321). 1901 tarihinde ölmüş bir Bekri Mustafa'nın varlığını kabul etmemiz halinde, iki yüz yıla yakın bir zaman yaşamış olmasını da kabul etmek gerekir ki bu da hayatı hakkında anlatılanlarla tezat oluşturacak bir durumdur. Bunun aksine olarak mezar taşına yazılan tarihin yanlış olduğunu veya aynı adı taşıyan başka Bekri Mustafa(lar) bulunduğunu ve mezar taşının da bu kişilerden birine ait olabileceğini de düşünebiliriz.

Bekri Mustafa'nın Şöhreti ve Tesiri

Bekri Mustafa'nın yaşadığı yüzyıldan başlamak üzere günümüze kadar devam eden zamanda, İstanbul, Anadolu, Rumeli, Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine uzanan coğrafyada tanındığı anlaşılmaktadır. Bekri Mustafa anlatmalarının fıkralar başta olmak üzere hemen hemen bütün folklorik türlerle karşılıklı ilişkisinin olduğu görülmektedir.

Gerek eğitim düzeyi düşük halk tabakası, gerekse de entellüktüel zümre Bekri Mustafa'ya ilgi göstermiştir. Bekri Mustafa, içkicilerin, ayyaşların sevdiği, saydığı ve zaman zaman şerefine kadeh kaldırdığı bir "Baba" olarak anılagelmiştir (Koz; 1982: 8). Bir yandan şerefine kadeh kaldırılan Bekri Mustafa, diğer taraftan kendisini bir evliya ve mezarını da türbe kabul eden halkın, dileklerini, dualarını ulaştırmak için medet umduğu bir zat olarak karşımıza çıkmaktadır. Entelektüel seviyede de ilgi gören Bekri Mustafa, film yapımcılarının, tiyatrocuların, yazarların, işledikleri konunun daha etkili anlatılabilmesi için başvurdukları önemli bir figür olarak görülmektedir.

Jacob, Bekri Mustafa'nın, geleneksel bir Ortadoğu figürü olduğu ve şöhretinin Osmanlıca konuşulan sınırları aştığını ifade eder. Araplar ve Yunanlılar tarafından da kendisine kısaca "Bek-

ri" denildiğini söyler (Jacob; 1904: 271). Teodor Menzel, 1899 yılından itibaren Bekri Mustafa hakkında yapılmış çalışmalardan bahseder ve Bekri Mustafa fıkralarına[4] örnekler verir (Menzel; 1906: 83- 89).

Mihail Guboğlu'nun bildirdiğine göre Karpat- Tuna bölgesindeki Romen ülkelerinde, özellikle Boğdan yahut Moldova denilen Prenslikte Bekri Mustafa fıkralarını kamuoyuna ilk tanıtan Dimitri Kantemir (Kantemiroğlu) olmuştur (1693). İstanbul'da ilk defa Boğdan voyvodası olarak Iaşi (Yaş) şehrinde Bekri Mustafa'yı tanıtmıştır. Ama bu da az çok varyasımdır. İlk kez Latince yazmış olduğu **Incrementa atque decrementa Aulae Othomanicae** adlı eserinin (1715) X. bölümünde Bekri Mustafa'ya yer vermiş ve O'nun hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Kantemiroğlu'nun Latince yazılmış bu eseri Antiolh adlı oğlunun gayretleriyle İngilizce'ye (London 1734), sonra Fransızca'ya (Paris 1743), Almanca'ya (Berlin 1745), Romence'ye (Bucureşti 1876) ve Türkçe'ye (Ankara 1979) tercüme edilip basılınca Bekri Mustafa ve fıkraları da bütün Avrupa'da bu halklar arasında tanınmıştır (Guboğlu; 1986: 318- 320).

Bekri Lakabı

Bekri lakabının ne anlama geldiği ile ile ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bekri'nin sözlük karşılığı ayyaş şeklinde verilmekte, bekri sıfatı içkiye düşkün, içkici, içici şeklinde karşılanmaktadır.

Evliya Çelebi de kendi devrindeki "Bekri"lerden bahsederken "meyhane bekrileri" ve "boza bekrileri" tabirlerini kullanır ve her iki gruptan da "harabat erenleri Bekrî canlar" şeklinde söz eder. (Evliya Çelebi; 2003: 341). Bekri Mustafa'nın, bekri sıfatını alma sebebi bir görüşe göre, sevdiği zengin kızın ailesinin, Mustafa'nın izdivaç teklifini reddetmesi ve Mustafa'nın da bunun

[4] Menzel'in metnini verdiği fıkraların kaynağı için bk.: Mehmed Tevfik, Hazine-i Letâif, İstanbul, 1302, s. 87, 118, 204, 206, 249.

üzerine kendini içkiye vermesidir. (Erksan; 1947: 3). Bir başka görüş de annesinin vefatıyla yalnız kalmasından doğan üzüntüyü gidermek için Mustafa'nın, arkadaşlarının ısrarı sonucunda içkiye başladığı ve günden güne içkiye düşkünlüğünün arttığı, gece-gündüz işrete devam ettiği ve "bekri" olduğu yönündedir (Himmetzade; 1919- 1920: 2- 4).

Bekri sıfatının içkicilik anlamı dışında değerlendirilmesi gerektiğini savunan araştırmacılar da vardır.

Erdoğan Tokmakçıoğlu, Karagöz ve orta oyunlarındaki "Tuzsuz Deli Bekir" tipiyle Bekri Mustafa'nın aynı tipler olduğunu söyler ve devamında "Bekri" lakabı "Bekir" adından değil, Arapça "Sabahın erken vaktinden" anlamına gelen "Bukre" sözcüğünden oluşmuştur." değerlendirmesinde bulunur (Tokmakçıoğlu; 1983: 7).

J. V. Hammer ise "bekri" için, içkiye düşkünlük anlamının dışında gerek Türkçe'de gerekse de Arapça'da *b e k r i* manası sarhoş değil, sözün hakiki manası *s o b r e* – "Yetingen, kanık... 2. Yalın..." demektir notunu düşer (Guboğlu; 1986: 324).

Kanaatimize göre, Bekri Mustafa, hayatına dair bilgilere ve hakkında anlatılanlara göre içkiciliğiyle de tanınmıştır, ama o sıradan bir ayyaş değil, içkiyi kullanmasını bilen bir kimsedir. Bekri Mustafa sözü dinlenen, söyledikleri tesir eden, saygı ve hürmetle karşılanan bir zat olarak değerlendirilmelidir.

Bekri Mustafalar

Tarihte Bekri Mustafa adını taşıyan ve bizim bu araştırmamızda konu edindiğimiz Bekri Mustafa'nın haricinde başka şahıslar da yaşamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, hakkında fıkralar, hikâyeler anlatılan Bekri Mustafa'nın dışında, Osmanlı Devleti'nde baş vezirlik görevinde bulunmuş bir Bekri Mustafa daha vardır. 1683- 1703 yılları arasında görevli bulunan baş vezirlere bağlı olarak gerek merkezi idarede gerekse de eyalet valiliklerin-

de memuriyet görevi sağlamada ordunun durumu değerlendirilirken 1688- 1689 yılları arasında baş vezirlik yapmış bir Bekri Mustafa'dan söz edilir[5] (Abou- El Haj; 1974: 442).

Birisi şeyhliğinden ve birisi de mutasavvıflığından söz edilen Bekriler de bulunmaktadır. Bunlardan ilki Halep'in kuzeyinde tekkesi bulunan ve Evliya Çelebi'nin "kutbü'l- aktâb hazreti şeyh Bekrî" diye söz ettiği şahıstır (Evliya Çelebi; 2005: 190). Dinî ve tarihi şahsiyet olarak bir başka Bekri de Halvetî'ye tarikatine intisap etmiş " Al- Bakrî, Mustafâ b. Kamâl Al- Dîn b. 'Ali Al- Sıddikî Al- Hanefî Al- Halvetî Muhyî Al- Din" adlı Arap şair ve mutasavvıfıdır. XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır, İstanbul'da da bulunmuş olan bu zat, Kahire'de ölmüştür (Brockelmann; 1976: 460). Bekri Mustafa adının sadece, fıkra tipi olan Bekri Mustafa ile sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır. Gerek yazılı, gerekse de sözlü kültürde oluşan anlatmaların da bir tek Bekri Mustafa'nın ve onun yaşadıklarına bağlı olmanın ötesinde bulunduğu, yani diğer Bekri Mustafalardan izler taşıyabileceği göz önünde tutulabilir.

[5] Daha fazla bilgi için bk.: Prof. Dr. Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683- 1703)", Türkler, cilt: 9, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 746- 764.

I. Bölüm

Fıkra Tasnifleri, Bekri Mustafa Anlatmalarının Tahlilleri

1.1. Fıkra Tasnifleri ve Bekri Mustafa'nın Tasniflerdeki Yeri

Fıkra, malzemesi dile dayanan sözlü edebiyat mahsulleri arasında, şekil ve muhteva bakımından kendine has karaktere sahip müstakil edebî bir türdür (Yıldırım; 1999: 1).

Fıkranın bazı araştırmacılar tarafından müstakil bir edebî tür olarak değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. Bazı tasniflerde fıkraların masallar içinde bir alt dal şeklinde ele alınması bunun en açık göstergesidir. Biz öncelikle fıkrayı, masal türüne bağlı sınıflandırmalara dâhil eden araştırmacıların görüşüne yer verip ardından bağımsız bir tür olarak fıkrayı ele alan çalışmaları değerlendireceğiz.

Masal Türü İçinde Fıkralar

Finlandiyalı halk edebiyatı araştırmacılarından Antti Aarne ve Stith Thompson fıkrayı müstakil bir tür olarak değil, masala bağlı olarak sınıflandırmışlardır. Bazen kahramana, bazen vak'aya, bazen de karakteristik bir unsura göre gruplandırılan masalların içine fıkralar da katılmıştır. Bu sınıflandırmalarda fıkralar, masal kategorisinde yer almıştır (Yıldırım; 1999: 12).

Aarne masalları üç kısma ayırmaktadır:

1- Hayvan Masalları: 1- 299

2- Asıl Masallar: 300- 1199

3- Fıkralar 1200- 1999 (Sakaoğlu; 2002: 53)

Thompson'un tasnifi ise ana hatlarıyla şöyledir:

1- Hayvan Masalları: 1- 299

2- Asıl Halk Masalları: 300- 1199

3- Güldürücü Hikâyeler, Nükteli Fıkralar: 1200- 1999

4- Zincirlemeli Masallar: 2000- 2399

5- Sınıflamaya Girmeyen Masallar: 2400- 2499 (Sakaoğlu; 2002: 55)

Bu sınıflandırmaları kabul ve nakleden Boratav da Türk masal geleneğinde bu çeşitlemelerin her birine örnekler bulunabileceğini belirtir. Sınıflandırmada üçüncü sırada yer alan anlatıların hayvan masallarıyla ortak yönlerine dikkat çekerek bu tasnife destek verir (Boratav; 1995: 78, 85).

Warren S. Walker ile Ahmet E. Uysal'ın Türk masallarını tasnif çalışmalarında da fıkralara, masallar içinde yer verildiği ve bunun da Sakaoğlu tarafından desteklenerek "yerinde bir hareket" olarak değerlendirildiği görülmektedir. Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, **B e k r i M u s t a f a** ve Bektaşi fıkralarına yer verilen tasnifin ana hatları şöyledir:

1- Tabiatüstü Masallar

2- Şaşırtıcı ve Hünerli İstidlâlli Masallar

3- Mizâhî Masallar

4- Ahlâkî Masallar

5- Köroğlu

6- Dini Küçük Düşürücü Masallar

7- Fıkralar (Sakaoğlu; 2002: 58)

Enver Mahmut, masallar ile fıkraların güçlü bir ilişki içinde olduğunu Albert Wesselski'ye dayandırarak anlatır: "... eğer gülme kaçınılmaz bir unsur olduysa, bu diğer anlatı türleri karşısında fıkranın hâla biricik özelliğini teşkil etmektedir, çünkü bu güldür-

me niteliği, özellikle küçük dinleyiciler tarafından çok sevilen ve bunların arasında çok az "ciddi" olan hayvanlara ait masallarda da bulunmaktadır. (krş. **Üç Oğlaklı Keçi, Çocuk ve Yılan** vs.)

Bunların arasındaki akrabalık o kadar sıkı olmaktadır ki, eğer hayvanlara dair masallara kahraman olarak insanları sokarsak, hemen hemen daima asıl bir fıkrayı elde etmek mümkündür" (Mahmut; 1997: 109).

Aarne ve Thompson'un sınıflandırmasında fıkralara, masal kategorisinde yer verilmesinin gerekçelerinin izah edilememiş olduğu söylenebilir. Bazı Türk araştırmacıların bu tasnifi, Türk edebiyatında "fıkra" türünün mahiyeti, bu türe bağlı edebi anlatmaların neler olduğu, estetik yapı özellikleri, muhteva hususiyetleri gibi kriterleri yeterince dikkate almadan onayladıkları da ifade edilebilir.

Bağımsız Bir Tür Olarak Fıkra ve Tasnifleri

Fıkra, Türk edebiyatında üzerinde en az çalışma yapılan türlerden biridir. Çeşitli zamanlarda bazı heveskârların gayretleriyle halk arasından derlenmiş -özellikle XIX. yüzyılın sonlarına doğru dikkate değer yayın olarak Çaylak Tevfik ve Fâik Reşad'ın yayınladığı fıkra külliyatı derlemeleri - dışında problemin yapı, estetik, mahiyet yönleri ciddiyetle ele alınmamıştır. Cumhuriyet devrinde, halkın ortak yaratma gücünden doğan estetik ürünlere karşı artan ilgi sonunda fıkralar üzerinde ciddiyetle durup çalışma temayülü doğmuşsa da bu durum mevzi olmaktan öteye geçememiş, "Nasreddin Hoca" gibi ünlü bir fıkra tipi üzerinde yoğunlaşılmıştır (Yıldırım; 1999: 15).

Lâmiî Çelebi'nin, **Letâifnâme** adlı fıkra külliyatının belli bir tasnife göre düzenlendiği iddia edilmiştir.[6] Bu tasnif şöyledir:

[6] Pertev Naili Boratav bu tasnife yer vermiştir, fakat bu tasnife dair künye bilgileri verilmediği için, tasnife ihtiyatla yaklaşan Yıldırım "Böyle bir tasnifin mevcudiyeti fıkra türü için sevindirici olur." demektedir. Bu tasnif ve ilgili değerlendirmeler için bk.: Prof. Dr. Dursun Yıldırım, Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları, Ankara, Akçağ, 1999, s. 21- 22.

1- Çocuklar üzerine hikâyeler
2- Deliler üzerine hikâyeler
3- Çeşitli başka insanlar üzerine hikâyeler
4- Karı- Koca üzerine hikâyeler
5- Hayvan masalları
6- Cansız şeyler üzerine hikâyeler

Bu tasnifte, anlatıdaki kahraman unsurunun esas alındığı anlaşılmaktadır. 5. maddede yer verilen "hayvan" kahramanlı anlatmalar "masal" olarak adlandırılırken, diğerleri "hikâye" şeklinde ele alınmıştır. Bu tasnif her ne kadar fıkralar ilgili olarak değerlendirilmiş olsa da, fıkranın ayrı bir tür şeklinde tanınıp ayırt edildiği söylenemez.

Fıkra'nın edebî bir tür olarak algılanması çok daha yakın zamanlara tarihlenmektedir. 1908'de Meşrutiyetin ilanından sonra "fıkra" tabiri biraz genişlemiştir (Levend; 1970: 212).

Türk fıkralarıyla ilgili ilk ilmî tasnifi yaptığını söyleyen Faik Reşâd'dır. O, bazen tipe, bazen de konuya ve mekâna bağlı olarak karışık bir tasnifte bulunmuştur. 31 ayrı başlıkta, ayrıca gruplandırılmadan verilen tasnifin ana hatları şöyledir: [7]

1- Mülûk, Ümerâ, Vüzerâ, Hûkkam,
2- Zevât-ı Mukaddese, Ülemâ, Urefâ, Meşâyih, Hükemâ,
3- Şuarâ, Üdebâ, Müellifin, Muharririn,
4- Zürefâ, Ezkiyâ, Hazır Cevaplar,
5- Memûrîn, Diplomatlar,

...
18. Esnaf, Tüccar, Amele,
19. Sarhoşlar, Tiryakiler,

...
24. Eğlence Mahalleri,
25. Mübâlağacı, Yalancı, Tafrafuruş, Lâfazan, Korkak,

[7] Bu tasnifin tamamı için bk.: Prof. Dr. Dursun Yıldırım, age, s. 20.

...

30. Hayvânât ve Cemâdâtâ müsned fıkarât

31. Letâif- i manzume

Azerbaycanlı Türk fıkra araştırmacısı Ferzeliyef yaptığı tasnifte fıkra tipini esas almıştır. Azerbaycan sözlü ve yazılı edebiyatında mevcut fıkraları ve fıkra tiplerini göz önünde tutarak verdiği tasnif iki temel grupta değerlendirilebilir:

1- Muayyen tarihî hâdise veya şahsiyet adı ile alâkalandırılan fıkralar,

2- Şahsiyeti, müellifi bilinmeyen, herkesin başına gelebilecek bir hâdiseyi anlatan sayısız fıkralar (Yıldırım; 1999: 23).

Ferzeliyef'in tasnifinde şahıslara ve fıkrada anlatılan olaya bağlı bir gruplandırma dikkati çekmektedir.

Boratav, "Fıkraların ve nükteli hikâyelerin çeşitlenmeleri nasıl olur?" sorusuna cevap olmak üzere şöyle bir tasnif verir:

I. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar. Bu tip ya

1- Ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişilerdir: **B e k r i M u s t a f a**, İncili Çavuş gibi; ya da

2- Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişilerdir: Bektaşi, Tahtacı, Yörük gibi.

II. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar: karı- koca, çocuklarla ana- baba, uşak- efendi, asker- subay vb. hikâyeleri gibi. Şaşırtıcılığı ve eğlendiriciliği sadece açık saçık olmaktan gelen fıkralar bu bölüme girer (Boratav; 1995: 86- 87).

Boratav'ın tasnifinin fıkra tiplerinin niteliklerine ve fıkraların konularına bağlı olarak yapıldığı görülmektedir.

Fıkra tipinin ne olduğunun ortaya konulmasıyla yapılacak tasnifin, bu konudaki karışıklığı ortadan kaldıracağını ifade eden Dursun Yıldırım'ın fıkra tipi ile ilgili görüşleri ve fıkra tasnifi şöyledir: Fıkra tipi, fıkranın bir kahramanıdır, ama tek kahramanı de-

ğildir. Çünkü fıkrada yer alan başka kahramanlar bulunabilir. Halkın, kendini temsil etme gücü verdiği ana şahıs "fıkra tipi"dir, ikinci dereceden tiplere de "alt tip" adı verilir. "Türk milletinin gerek yaşadığı coğrafya içinde gerekse dünya milletleri arasında ün yapan, pek çok sayıda fıkra tipinin mevcut olduğu, zengin bir fıkra külliyatı vardır. Fıkra tipi hiçbir zaman ferdî şahsiyeti temsil etmez; fakat halkın ortak vasıflarının yarattığı bir ortak şahsiyeti temsil eder. Bir başka deyişle, halk kendisini yansıtmak için bu kalıpları yaratıp konuşturma yolunu seçmiştir. Dolayısıyla bu hususiyetlere sahip kişileri "ferdî tipler" diye tanımlamak doğru olmaz. Başlangıçta ferdî bir yapıya sahip olsalar bile, hepsi "Fıkra tipi" hususiyetine erişince, cemiyetin ortak yönlerini temsil eden bir anonim şahsiyet olurlar. Tiplerin geniş alanlarda tanınması da ortak şahsiyeti meydana getiren unsurların daha büyük kitlelerin ortak hususiyetlerini temsil etmesindendir." (Yıldırım; 1999: 18, 24).

Dursun Yıldırım, "Fıkrayla masal arasında yapı, muhteva ve gaye bakımından bulduğumuz bazı benzerlik ve yakınlıklara bakıp onları aynı tür gibi düşünmeğe kalkarsak karşımıza daha başka problemler de çıkacaktır. Çünkü masal için ileri süreceğimiz benzerlik ve yakınlıkları başka türlerle de rahatlıkla kurabiliriz." diyerek fıkraların masaldan ayrı bir tür olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Fıkra ile masalın kuruluş, kompozisyon ve muhteva bakımından birbirinden ayrıldığını ifade eden Yıldırım, iki türün birbirinden farklı oluşuyla ilgili görüşlerini hacim, estetik yapı, anlatıların gerçekçiliği vb. yönleri dikkate alarak anlatır (Yıldırım; 1999: 12- 14).

Dursun Yıldırım'ın Türk fıkra tipleri tasnifi:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler,
2. Zümre tipleri,
3. Azınlık tipleri,
4. Bölge ve yöre tipleri,
5. Yabancı tipler,
6. Gündelik tipler,

7. Moda tipler.

Yıldırım, yedi ana başlık altında fıkra tipine bağlı olarak yaptığı tasnifin alt başlıklarını ve hangi fıkra tiplerinin bu gruplarda yer aldığını da gösterir (Yıldırım; 1999: 25- 32).

Bu tasnifte Bekri Mustafa'ya da yer verilen 1. grubun alt başlıkları şöyledir:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler:

Bu grupta yer alan fıkra tiplerini temsil derecelerine göre şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Türkçenin konuşulduğu coğrafi alan içinde ve dünyada ünü kabul edilen tipler: Nasreddin Hoca.

b) Türk boyları arasında tanınan tipler: İncili Çavuş, **Bekri Mustafa**, Esenpulat, Ahmet Akay, Kemîne.

c) Türk boyları arasında halkın veya zümrelerin ortak unsurlarının birleştirilmesinden doğan tipler: Bektaşi, Aldar Köse.

ç) Aydınlar arasından çıkan tipler: Haşmet, Koca Ragıp Paşa, Mîrali, Nasreddin Tusî, Keçecizâde İzzet Molla...

d) Mahalli tipler.

e) Belirli bir devrin kültürü içinde yaratılan tipler: Karagöz (Yıldırım; 1999: 25)

Dursun Yıldırım'ın tasnifi, tanınıp bilindiği coğrafi alan özellikle dikkate alınarak fıkra tipi merkezli bir tasnif olarak dikkat çekmektedir.

Nevzat Gözaydın, fıkra tasnifini hangi esaslara dayandırdığını açıklarken "...diğer sözlü halk edebiyatı ürünlerini nasıl içeriğine göre tasnif ediyorsak, fıkraları da aynı şekilde tasnif etmemiz gerekir. Masallarda, söz gelimi hayvan masalları, zincirlemeli masallar vb. diye...sınıflandırıyorsak fıkraları da içeriğindeki özelliğe göre sınıflandırmak gerekecektir." ifadesiyle masal ve fıkrayı ayrı türler olarak gördüğünü de anlatmış olmaktadır (Gözaydın; 1977: 204).

Nevzat Gözaydın da bir fıkra tasnifi yapmıştır. Gözaydın, tas-

nif teklifini sunmadan önce, o zamana kadar yapılan tasniflerde fıkra kahramanının ön plana çıkarılmasının sağlam bir yol olmadığı görüşünü bildirmiştir. Gözaydın, fıkraların içeriğinin esas alınması gerektiği fikriyle, örnek metinler vererek bir tasnif yapmıştır, ana hatlarıyla bu tasnif şöyledir.

1. Eşitleyici tip:

Bu sınıfa giren fıkralarda iki taraf mevcuttur. Bunlardan biri, olayın veya işin başlamasıyla kendisini avantajlı duruma getirmiştir ve diğer tarafa karşı galip durumda görünmektedir. Yenik veya dezavantajlı olarak görünen taraf harekete geçer ve olayı öylesine değiştirir ki, artık aleyhine olan durumu en azından eşit hâle getirir veya bazı kereler kendi lehine bile çevirebilir. Fıkraların büyük bir kısmı bu sınıfta yer alır.

2. Kötüleştirici tip:

Bu tip fıkralarda mevcut olan iki taraftan biri, yaptığı işle veya davranışla kendisine bazı avantajlar sağlar. Karşı taraf rakibinin bu avantajlarını ortadan kaldırıp eşitlik sağlamak ister. Fakat bu eşitliği sağlarken yanlış yolları seçer ve dolayısıyla durumunu daha da bozar, kötüleştirir.

3. Gerginleştirici tip:

Bu sınıfa giren fıkralar, sayıca diğerlerine göre en az olan fıkralardır. Karşılıklı olarak bulunan taraflar bir olayı veya bir görüntüyü değişik biçimlerde anlarlar veya yorumlarlar. Bu anlayış veya yorumlama, fıkranın heyecanını veya çekiciliğini ortaya çıkarır. Bu heyecan bir çeşit gerginlik doğurduğu için böyle fıkralara "gerginleştirici tip fıkralar" denir.

4. Çözümleyici veya Açıklayıcı tip:

Bu sınıfa giren fıkralarda taraflar karşılıklı sorular sorup cevap alırlar. Fıkranın içindeki soruya verilen cevap, fıkranın komik unsurunu veya düşündürücü fonksiyonunu icra eder. Böylece alınan cevap, fıkradaki durumu çözen veya açıklayan bir gelişim göstermiş olur (Gözaydın; 1977: 202- 207).

Gözaydın, tasnifini içeriklere göre düzenlediğini ifade etmiş ve örnek fıkra metinleriyle konuya açıklık getirmek istemiştir. Fıkra tiplerini izah ederken "kahraman", olay örgüsündeki "mücadele" ve rekabet unsurlarının esas alındığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamının dışında olduğu için ayrıntılı olarak üzerinde durmayacağız, ama fıkralar ile masalların bir birinden ayrı türler olduğu göstermek üzere "kahraman", "zaman" ve "mekân" unsurları bakımından iki türü örnekler üzerinden karşılaştırmalı olarak ele almanın bile yeterince fikir verebileceği söylenebilir. Anlatılardaki kahramanların gerçek hayatta karşılığının bulunması, ya da bulunabilecek olması- olmaması, anlatı kurgusundaki tarih zamanı- itibari zaman, fiziki coğrafyada karşılığı olan mekân- masal diyarı (veya itibari mekân) şeklinde yapılacak eşleştirme iki türün büsbütün farklı olduğunu gösterebilecektir.

1. 2. Bekri Mustafa Anlatmalarının Tahlilleri

Bekri Mustafa ilgili anlatmalar, kahramanlar, zaman ve mekân unsurları bakımından ele alınmıştır. Burada değerlendirilen fıkralar ve hikâye formundaki anlatmalar, bir anlamda tahkiyeye dayanmaktadır, ama yalnız bir kişiye, bir yazara, bir anlatıcıya bağlı olarak oluşmuş değillerdir. Bunların tahlil edilmesi, anlatmalara bütün olarak yaklaştığımızda onları meydana getiren ve çoğunlukla sözlü olarak nitelendirilebilecek kültür hakkında da fikir edinmemezi sağlacaktır diye düşünüyoruz.

Anlatmalarda yer verilen kahramanlar, içinde bulundukları toplumda nasıl algılanmışlardır, hangi tarihi şahıslar, gündelik tipler, insanlar, hayvanlar veya tabiatüstü varlıklar anlatmalarda hangi özellikleriyle yer almışlardır? Bekri Mustafa ile ilgili anlatmalarda zaman faktörü, devir, tarih zamanı, olay zamanı ve aktarım zamanı bakımından gösterdiği farklılıklarla, dolaylı zaman belirleyicileri ile bize ne anlatmaktadır? Mekâna bağlı unsurlar İstanbul ve İstanbul dışı olmanın ötesinde fonksiyonel olarak ve anlatmaların yapı özellikleriyle ilgili olarak nasıl malzeme sunmak-

tadır? İşte bu sorulara bir derece cevap aramak üzere bu anlatmaları tahlil ediyoruz.

1. 2. 1. Bekri Mustafa Anlatmalarında Kahramanlarla İlgili Unsurlar

Bekri Mustafa

Bazı metinlerde sadece "Bekri" (nu: 79, 80, 83, 84, 89, 90, 118, 120, 123, 127, 128) sıfatının kullanıldığı ve Mustafa adı geçmeden Bekri Mustafa'nın kastedildiği anlaşılmaktadır. Bazı anlatmalarda "Bekri" ve "Mustafa" aynı metin içinde art arda gelmeksizin yer alabilmiştir (nu: 82). Bir metinde ise ne Bekri sıfatı ve ne de Mustafa adı geçmektedir. Bekri Mustafa fıkrası olarak yer verilmiş metinlerin bir biri ardından gelmesinden dolayı okuyucu fark etmeden veya durumu yadırgamadan bu anlatmayı Bekri Mustafa'ya bağlayabilmektedir (nu: 90). Bazı anlatmalarda Bekri Ağa şeklinde kendisinden bahsedilirken (nu: 42, 118) en çok Bekri (nu: 9, 13, 14, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 42, 52, 65, 71, 79, 80, 82, 83, 84, 89, 96, 97, 99, 118, 120, 123, 127, 128.) ve Bekri Mustafa (nu: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 121, 122, 124, 125, 126) şeklinde anılır. Bekri Mustafa Ağa (nu: 5, 7, 8, 30), Bekri Mustafa Efendi (nu: 1) de kendisine hitaben kullanılan seslenme şekillerindendir.

Bunların dışında Bekri Mustafa, kimisi meslek sahipliği olmak üzere farklı kimlik ve kişiliklerle okuyucu / dinleyici karşısına çıkmaktadır: Bey (Sahte Bey) (nu: 17), Beyaz gecelikli bir adam (Bekri Mustafa'nın aynadaki görüntüsü) (nu: 100), Birader

(nu: 88), Evlat (Bekri Mustafa'ya hitap) (nu: 23), Evliya (nu: 115), Güvey (Bekri Mustafa) (nu: 26), Hatun (nu: 54), Hayvan terbiyecisi (nu: 82), Herif (nu: 54, 72), İmam (nu: 35), Kadın (nu: 54), Kalfa (nu: 89), Kayıkçı (nu: 126), Koca (nu: 31, 42), Kumandan (nu: 33), Külhanbeyi (nu: 124), Mahalle İmamı (nu: 32), Uşak (nu: 72), Misafir (nu: 6, 35, 38), Nedim (padişahın nedimlerinden sayılıyor) (nu: 30), Oğlan (nu: 45), Ölü (nu: 31), Reis (nu: 33), Sahte Bey (nu: 17), Sarhoş (nu: 87, 124), Zât (nu: 31), Zevc (nu: 27, 31) örneklerinde olduğu gibi. "Herifin biri" de Bekri Mustafa'nın şöhretinden faydalanmaya çalışan sahte Bekri Mustafa için kullanılan tabirlerdendir (nu: 40).

Bekri Mustafa'nın Aile Fertleri ve Çevresi

Adam (Bekri Mustafa'nın arkadaşı) (nu: 106), Ahbap (nu: 40), Ahbap (Bekri Mustafa'nın ahbabı) (nu: 51), Ahbap (Sokak köpeğine Bekri Mustafa'nın hitabı) (nu: 93), Akraba (nu: 26), Akraba (Bekri Mustafa'nın akrabaları) (nu: 30), Ana (Bekri Mustafa'nın Annesi) (nu: 118), Arkadaş (Bekri Mustafa'nın arkadaşı Sadık) (nu: 65), Arkadaş, (Çoğunluğu Bekri Mustafa'nın arkadaşlarıdır) (nu: 20, 21, 26, 29, 34, 42, 51, 61, 75, 77, 78, 101, 110, 111, 112). Bunun dışında Hamamcının müşterisine hitabında (nu: 95) veya düzme Bekri Mustafa ile olan yakınlığı ifade etmek için de (nu: 40) "arkadaş" sözünün kullanıldığı görülmektedir. Bekri'nin küçük kardeşi (Ayı yavrusu kastediliyor) (nu: 82), Cümlesi (Bekri Mustafa'nın arkadaşlarının hepsi) (nu: 51), Çocuk (Bekri Mustafa'nın çocuğu (nu: 18, 42), Çocuklar (Bekri Mustafa'nın çocukları) (nu: 80), Çoluk çocuk (Bekri Mustafa'nın ev ahalisi) (nu: 114), Dost (Bekri Mustafa) (nu: 49), Dost (Bekri Mustafa'nın bir arkadaşı) (nu: 96), Dostlarından biri (Bekri Mustafa'nın dostu) (nu: 100), Ehibba (Bekri Mustafa'nın ehibbası) (nu: 7, 40, 47), Erkek tarafı (nu: 54), Ev sahibi (nu: 112), Evdekiler (nu: 61), Gelin (Bekri'nin evlendiği kız) (nu: 26), Genç köylü (nu: 30), Hanım (Bekri Mustafa'nın hanımı) (nu: 22, 26, 27), Kadın (Bekri Mustafa'nın hanımı) (nu: 22, 31), Kadıncağız (Bekri Mustafa'nın

teyzesi) (nu: 16), Kardeş (Bekri Mustafa'nın bir tanıdığı) (nu: 46), Karı (Bekri Mustafa'nın arkadaşı Sadık'ın hanımı) (nu: 65), Karı (Bekri Mustafa'nın hanımı) (nu: 42, 80, 81), Karîb (Bekri Mustafa'nın yakını) (nu: 30), Kız (Bekri Mustafa'nın hanımı) (nu: 31), Kız tarafı (Bekri Mustafa'nın evleneceği kızın tarafı) (nu: 26), Komşu (nu: 54, 74), Mahdum (Bekri Mustafa'nın yakınının oğlu) (nu: 30), Meyhane arkadaşı (Bekri Mustafa'nın rahmetli olmuş bir arkadaşı) (nu: 66), Misafir (Bekri Mustafa'nın misafiri Mişon) (nu: 44), Oğul (Bekri Mustafa'nın oğlu) (nu: 27), Oğul (Bekri Mustafa'nın yakınının oğlu), (nu: 30), Peder (Bekri Mustafa'nın babası) (nu: 30, 32), Peder (Bekri Mustafa'nın müstakbel kayınpederi (nu: 26), Pehlivan (Bekri Mustafa'nın komşusu) (nu: 74), Refik (Bekri Mustafa'nın arkadaşı) (nu: 20), Refik[ler] (Bekri Mustafa'nın arkadaşları) (nu: 21), Refika (nu: 48), Refikler (nu: 48), Sadık (Bekri Mustafa'nın arkadaşı) (nu: 65), Sahibe (ev sahibesi, Bekri Mustafa'nın hanımı) (nu: 42), Tanıdıklarından biri (nu: 46), Teyze (Bekri Mustafa'nın teyzesi) (nu: 16), Usta (Bekri Mustafa'nın berberlikte ustası olan kişi) (nu: 89), Yalı sahibi (nu: 100), Zevce (Bekri Mustafa'nın hanımı) (nu: 22, 27, 31, 42).

Bekri Mustafa'nın Yakınları

Meyhaneciler

Metinlerde adı en çok anılan meyhaneci Agop'tur (nu: 6, 15, 24, 27, 29, 40, 42, 69, 71, 106, 118). Agop, gedikli meyhane sahibi bir Ermeni'dir. Bekri Mustafa'nın en çok zaman geçirdiği mekânların başında Agop'un meyhanesi gelmektedir. Agop, Bekri Mustafa'ya aile fertlerinden daha yakın bir tiptir, hatta Bekri Mustafa'nın evinden daha çok Agop'un meyhanesinde olduğu görülmektedir. Kendisini arayanlar, Meyhaneci Agop'un yanında arar bulurlar (nu: 15). Bekri Mustafa da başı sıkıştığında, yardıma ihtiyacı olduğunda, mahalle muhtarı ya da imamına değil, Meyhaneci Agop'a koşar (nu: 27).

Agop dışında Bekri Mustafa'nın müdavimi olduğu meyhane-

lerin işletmecileri olarak Samatya'dan Onnik (nu: 40) ve Balıkpazarı'ndan Rafael'in adı geçer (nu: 82).

İçki ve keyif verici maddelerle ilgili diğer şahıslar

Afyonkeşler (nu: 124), Akşamcılar (nu: 78), Ayyaş (Bekri Mustafa) (nu: 126), Ayyâşîn (nu: 42), Ayyâşîn Bölüğü (nu: 33), Ayyâşîn-i mahalle (nu: 32), Ayyaşlar (nu: 42), Ayyaşlar Bölüğü (nu: 33), Gürûh-ı ayyâşîn (nu: 29, 32, 33, 40), İşret edenler (nu: 29), Meyhûrlar bölüğü (nu: 33), Sarhoş olarak derdest edilen bir hayli eşhas (nu: 12), Sarhoşlar (nu: 84).

Eğlence ile ilgili şahıslar, kadınlar

Altınbaş Raife (Çengi Raife) (nu: 19), Aşifteler (nu: 115), Cariyeler (nu: 39, 42), Cümbüş yapanlar (nu: 115), Çengi Hürmüz (nu: 19), Çengi Raife (nu: 19), Dost (Bekri'nin dost hayatı yaşadığı Çengi Raife) (nu: 19), Hasibe (Bir çengi) (nu: 19), Kadın (Çengi Nazlı) (nu: 97), Kadın (Nigâr) (nu: 70, 72), Nazlı (Çengi) (nu: 97), Nigâr (Bekri Mustafa'nın dostu çengi kadın) (nu: 70, 72), Şuh meşrep kadınlar (nu: 19).

Resmî Şahıslar

Bu kadroda yer alan şahısların hemen hepsiBekri Mustafa'nın baş etmek zorunda olduğu, onun özgürlük alanını sınırlamak, içki içmesini engellemek isteyen şahıslar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Zamanın padişahı IV. Murad (1623- 1640) resmi şahıslar içinde ayrıca ele alınmamıştır. Halk anlatmaları, burada Bekri Mustafa ile ilgili olanlarda da görüldüğü gibi, IV. Murad'a tarihçilerin bakışından farklı bir yer vermiş, onu sevgi ve muhabbetle anmıştır. Bu sebeple ve çalışmamızda zaman ile ilgili tahlilde kendisinden bahsedilmiş olması dolayısıyla resmî şahısların diğerlerini zikrediyoruz:

Bostancıbaşı (nu: 2, 5, 8, 9, 45), Cebeci (nu: 45), Cebeci ba-

şı (nu: 45), Devriye (nu: 120), Devriyeler (nu: 123) Esnaf kâhyası (nu: 12), Fâtih kadısı (nu: 60), Hadım ağaları (nu: 17), Haraççı (nu: 46), İhtisap Ağası (nu: 29), Kadı (nu: 56, 58, 76, 92, 106, 125, 128), Kalyoncu (nu: 12), Kalyoncu (nu: 45), Kaptan paşa (nu: 5, 12, 14, 29, 45, 83), Karakol efradı (nu: 14), Kayyumlar (nu: 113), Kızlar Ağası (nu: 28), Kolbaşı (nu: 66), Kulluk ağası (nu: 116), Kullukçu (nu: 116), Muhafızlar (nu: 35), Muhtar (nu: 20, 22, 35, 38, 54, 103), Nefer (Devriye gezen neferlerinden biri) (nu: 120), Paşa (Kaptan paşa) (nu: 29), Ricâl-i devlet (nu: 28), Sadrazam Bayram Paşa (nu: 126), Sipahi (nu: 12), Sipahi zabiti (nu: 12), Siyahi (kızlar ağası) (nu: 28), Subaşı (nu: 59), Vezir (nu: 126), Vüzeradan bir zat (nu: 11), Yeniçeri (nu: 12, 45), Yeniçeri Ağası (nu: 12, 32, 45, 78), Yeniçeriler (nu: 63, 66, 116), Zaptiyeler (nu: 78), Zenci (kızlar ağası) (nu: 28) .

Meslekler, Dükkânlar, İşletmelere Bağlı Şahıslar

Bekri Mustafa anlatmalarında bazıları olay kurgusuyla doğrudan bazıları da dolaylı olarak ilgili pek çok meslek adı ve tabiri kullanılmaktadır:

Bakkal (nu: 105, 114), Balıkçı (nu: 16), Bedesten bekçileri (nu: 6), Bekçi (nu: 20, 22, 121), Berber (Bekri Mustafa) (nu: 89), Berber başı (nu: 11), Çilingir (nu: 19), Çulhacı (nu: 12), Dellâk (nu: 17, 29, 41), Demirci (nu: 26), Doktor (nu: 67, 68), Dükkân sahibi (nu: 51), Ebe (nu: 27), Esnaf (nu: 26), Falcı (nu: 73), Hademe (Balat Yahudi Havrası) (nu: 12), Hademe (nu: 45), Hamam müstahdemi (nu: 17, 41), Hamamcı (nu: 17, 95), Hekim (nu: 69, 75, 101), Hizmetçi (nu: 26), Hizmetkârlar (Hamam hizmetkârları) (nu: 41), Hizmetkârlar (Meyhanede çalışanlar) (nu: 27), Kahveci (nu: 18), Kavaflar (nu: 108), Kayıkçı (nu: 9) Kayıkçı (Bekri Mustafa) (nu: 126), Kayıkçılar (nu: 43), Kuyumcu (nu: 26), Kuşçu (nu: 80), Meyhaneci (nu: 16, 29, 40, 52, 56, 82, 84), Muhallebici (nu: 52), Müskirat satanlar (nu: 29), Müşteri (Bekri Mustafa) (nu: 9), Müşteri (İstanbul'u satın alması beklenenler) (nu:

116), Müşteriler (Hamam müşterileri) (nu: 41), Müşteriler (Meyhane müşteriler) (nu: 52, 82, 114), Natır (nu: 41), Ölü yıkayıcısı (nu: 64), Papağan satan bir adam (nu: 80), Sahaflar (nu: 108), Sahib-i dükkân (nu: 51), Sandalcı (nu: 91), Seyis (nu: 17), Tellal (nu: 124), Tezgâhtar (Hamam tezgâhtarı) (nu: 41), Tüccarlar (nu: 109), Uşak (Bekri Mustafa) (nu: 72), Yanaşma (Hamam çalışanlarından) (nu: 41), Yorgancı (Bekri Mustafa'nın arkadaşı Sadık) (nu: 65).

Din ve İnanışa Bağlı Adlar

Allah (nu: 13, 31, 37, 40, 43, 59, 91, 92, 109), Allah Teâlâ (nu: 39), Cemaat (nu: 13, 31, 35, 37, 39, 48, 65), Cadı (nu: 38), Cenab-ı Hak (nu: 15, 39, 48), Cin (nu: 114), Ehl-i kubur (nu: 29), Firavun (nu: 48), Gılman (nu: 81), Hayalet (nu: 100), Hazreti Meryem (nu: 6), Hoca (Camide vaaz veren hoca) (nu: 81), Hoca (imam) (nu: 31), Hoca (Köy imamı) (nu: 36) , Hoca (nu: 53, 79, 104, 108), Hoca Efendi (Kara Osman Efendi) (nu: 48), Hoca Efendi (nu: 20), Hocalar (din hocaları) (nu: 15), Huri (nu: 81), İblis (nu: 6), İmam (Küçükayasofya Mahallesi imamı) (nu: 32), İmam (nu: 11, 20, 31, 35, 37, 60, 65, 87), Karakoncoloz (nu: 38), Kerata (şeytan) (nu: 6), Köy imamı (nu: 30, 38), Mahalle imamı (nu: 20, 22), Musa Aleyhisselam (nu: 48), Musevi (nu: 44), Müezzin (nu: 34), Müezzin Efendi (nu: 37), Müezzinler (nu: 37, 113), Münker (nu: 92), Nekir (nu: 92), Peri (nu: 114), Peygamber (Hz. Musa) (nu: 48), Rabb (nu: 49), Rahip (nu: 6), Resulallah (nu: 55), Sual melekleri (nu: 92), Surplar (azizler) (nu: 6), Şeyhü'l- İslam (nu: 32), Şeytan (nu: 6), Şeytanlar (nu: 31), Tanrı (nu: 109), Ûlü'l-âzâm-ı enbiya (nu: 48), Yahudiler (nu: 44), Yezîdîler (nu: 35), Zangoç (nu: 6).

İsmiyle Anılan Şahıslar

Ahmed Efendi: Biri "Gonca Çelebi" olarak da anılan (nu: 19) iki ayrı Ahmed Efendi adı geçmektedir. İkincisi Beyazıt Camiin-

de vaaz veren hocanın adıdır (nu: 39). Yine adı Ahmet olan ve Ağa diye anılan bir şahsın adı da metinlerde geçer (nu: 55). "Kara" sıfatıyla adları anılan üç şahıs da Bekri Mustafa'nın mücadele içinde olduğu ve karşısında yer alan kimselerdir: Kara Hasanzade (Yeniçeri Ağası) (nu: 63), Kara Osman Efendi (Kayyumbaşı) (nu: 48) ve Karabelâ Recep (Gözü pek kanlı katil, Nigâr'ın dostlarından biri) (nu: 72), Komşu Mehmet Efendi (nu: 22), Bekri Mustafa'nın misafiri (nu: 44), Meyhaneci Agop (nu: 6, 15, 24, 27, 29, 40, 42, 69, 71, 106, 118), Meyhaneci Onnik (nu: 40), Meyhaneci Rafael (nu: 82), Mişon (nu: 44), Rüşdi Efendi (nu: 1), Sadık (nu: 65) ve Topal Faik (nu: 1) de metinlerde ismen kendisinden bahsedilen kişiler olarak görülmektedir.

Belirsiz Kişiler

Ahali (nu: 8, 32, 35 36, 50, 80, 125), Ahirettekiler (nu: 13), Akraba (nu: 125), Akşamcılar (nu: 78), Arap (nu: 37), Aşina (nu: 26), Bazı erkekler (nu: 72), Bendegân (nu: 42), Bir adam (Hırsız) (nu: 71), Bir adam (insan kılığında şeytan) (nu: 6), Bir ahbab (nu: 18), Bir erkek (nu: 19), Bir genç (nu: 36), Bir hoca efendi (nu: 15), Bir kadın (nu: 49, 64, 119), Bir kimse (nu: 17), Bir siyahi (nu: 37), Bir zat (nu: 13, 17, 23), Birçok kimse (nu: 49), Biri, birisi şeklinde belirsiz şahışlar: (nu: 15, 33, 42, 43, 50, 90, 125), Birkaç delikanlı (nu: 115), Cenaze (nu: 13, 38), Cümle (Ayyaşlar) (nu: 33), Çingene (nu: 73), Çocuklar (Köy imamının çocukları) (nu: 36), Çocuklar (nu: 104), Çocuklar (nu: 52, 104) Davet sahibi (nu: 100), Deli (nu: 113), Delikanlılar (nu: 54), Düğün sahibi (nu: 25), Düşman askeri (nu: 33), Ekâbir-i asr (nu: 48), Ekserisi (Kayıkta bulunan insanların çoğunluğu) (nu: 43), Elâlem (nu: 76), Eşhas (nu: 40), Fukara (nu: 39), Fukaralar (nu: 109), Gençler (nu: 90), Gönüllü (askere yazılanlar) (nu: 33), Güzel kadınlar (nu: 103), Halk (nu: 24, 35, 44, 82), Hane sahibi (nu: 25), Hanımefendi (nu: 17), Hanımlar (Saraydaki cariyeler) (nu: 39), Hastalar (nu: 67), Hepsi (nu: 45), Her ikisi (nu: 15), Herif (Hırsız) (nu: 37), Herif (nu: 19), Herkes (nu: 21, 25, 32, 40, 41, 42, 54, 72, 77, 112,

113, 125), Hırsız (nu: 37, 70, 71, 105, 108), Hırsız (Tartıda hile yapan bir bakkal için kullanılan ifade) (nu: 105), Hiç akçeye sahip olmayan bir züğürt (nu: 9), Hocanın ailesi (köy imamının ailesi) (nu: 36), Huriler (Saraydaki cariyeler) (nu: 39), Huzzar (nu: 50), İhtiyarlar (nu: 35), İki gözü alil bir âmâ (nu: 9), İki kolu olmayan bir ma'lul (nu: 9), İki misafir (nu: 15), İki zat (nu: 15), İnsan (nu: 87), İnsanlar (nu: 69, 80), İstanbul Efendisi (nu: 32), Kabadayı (nu: 89), Kadın (nu: 26, 54), Kalabalık (nu: 113, 114), Kelin birisi (nu: 95), Kerime (nu: 26), Kız (nu: 26), Kızlar (nu: 26), Kızlar (Saraydaki cariyeler) (nu: 39), Kimi (nu: 43, 125), Kimse (nu: 34, 42, 58,), Kişi, kişiler (nu: 42, 87, 99), Koca (nu: 49, 54), Konya fukarası (nu: 39), Köy delikanlıları (nu: 54), Köylüler (nu: 35, 38, 54), Kul (nu: 39, 49), Mahalle ahalisi (nu: 37), Mahalle halkı (nu: 20, 58), Mahallenin ihtiyarları (nu: 20), Mahluklar (nu: 80), Maiyet (Padişahın maiyeti) (nu: 39), Mal sahibi (nu: 114), Mektep alayı (nu: 41), Memur-ı mahsus (Padişahın özel görev verdiği görevli) (nu: 42), Mevkuf (nu: 45), Mevta (nu: 38), Misafir, misafirler (nu: 11, 15, 21, 49, 50, 88), Molla (nu: 76), Muhtâcîn (nu: 39), Muhtelif akvama mensup eşhas (nu: 43), Muteberân-ı mahalle (nu: 37), Müşteriler (nu: 43), Oğul (köylü genç) (nu: 36), Oradakiler (Karakolda bulunan insanlar) (nu: 79), Oradakiler (Meyhanede bulunan kişiler) (nu: 82), Ölü (nu: 38, 60), Refik (nu: 40), Şifahane misafirleri (Akıl hastaları) (nu: 40), Tanrının kulları (nu: 86), Ulema (nu: 39), Vârisler (nu: 125), Yanındakiler (nu: 116, 122), Yaver (nu: 83), Yolcu (nu: 51), Yolcular (nu: 43, 50, 109), Zat (Ev sahibi) (nu: 114), Zat (nu: 26, 40, 42, 50), Zevce (Köy imamının hanımı) (nu: 36), Zevce (nu: 26), Zevceler (nu: 26).

Hayvanlar

Kahramanların tahlilinde hayvanlara da yer verilmiştir, bazı metinlerde (nu: 18'de çaylak, nu: 21'de fare, nu: 20 ve 71'de istakoz örneklerinde olduğu gibi) kurgu doğrudan doğruya hayvanlara bağlı olarak gerçekleştirilmiştir.

Metinlerde kimi zaman cinsi söylenmeden genel olarak "hayvan" (nu: 50, 82) tabiri kullanılarak ya da adlarıyla şu hayvanlar yer almıştır:

Akrebe benzer gayet zehirli bir böcek (nu: 50), Akrep (nu: 21), Aslan (Ayı kastediliyor) (nu: 82), At (nu: 63), Ayı yavrusu (nu: 82), Böcek (nu: 50), Civcivler (nu: 83), Çaylak (nu: 18), Deve (nu: 18), Eşek (nu: 107), Fare (nu: 21, 37, 101), Hayvanlar (nu: 44, 83), İstakoz (nu: 20, 71), Kâfile-i kilâb (Köpekler) (nu: 16), Kedi (nu: 82, 101), Koç (nu: 109), Köpek (nu: 77, 82, 93, 125), Kuş (Çaylak) (nu: 18), Kuş (nu: 22), Kuş (Papağan) (nu: 80), Kuzu (nu: 70), Leylek (nu: 82, 83), Merkep (nu: 18), Örümcek (nu: 20), Papağan (nu: 80), Pireler (nu: 112), Sivrisinek (nu: 100, 112), Sokak köpeği (nu: 102),Tahtakurusu (nu: 44, 100, 112), Tavuk (nu: 82, 83),Uskumru balıkları (nu: 16), Yılan (nu: 21).

1.2.2. Bekri Mustafa Anlatmalarında Zamanla İlgili Unsurlar

Sultan IV. Murad ve Yasaklar devri

Himmetzâde, "Cennetmekân Sultan Murad Han-ı râbi' asrının zurafâ ve nüdemâsından meşhur nekre-gû hoş tab' hazır cevap Bekri Mustafa Ağa'nın letâif ve menâkıbını muhtevidir" ifadesiyle anlatmalardaki olayların IV. Murad devrinde (1623-1640) yaşanmış olduğunu, kitabının iç kapağında bildirir. Bunun dışında IV. Murad devri şu ifadelerle belirlenir: "...zamanın padişahı bulunan dördüncü Sultan Murad" (nu: 9), "Sultan Murad-ı râbi'hazretlerinin Bağdat seferine azimetleri sırasında" (nu: 33), "Sultan Murad-ı râbi' hazretleri bir gün Bekri Mustafa'yı huzûr-ı hümâyûnlarına celp ile" (nu: 35), "...şehri dolaşmağa çıkan IV. Murat" (nu: 62), "Sultan Murad tebdil-i kıyafet dolaşırken" (nu: 117), "Bekri Mustafa, Üsküdar İskelesi'nde kayıkçılık yaparken, bir gün Sultan Murad ile" (nu: 126), "Sultan Murad, Bekri'yi huzuruna çağırtmış" (nu: 127).

IV. Murad, adı anılmaksızın, sadece "padişah" veya "zamanın padişahı" şeklinde de metinlerde yer alabilmiştir: (nu: 28, 30, 39, 42, 83, 111).

İçkinin yasak olduğunun doğrudan ifade edildiği metinler vardır: (nu: 2, 12, 29, 78, 111, 126).

Bekri Mustafa, yasakların en şiddetli uygulandığı zamanın kahramanıdır. Bu yasakların başlıcaları sokağa çıkmak, kahvehane ve içki yasağı olarak görülmektedir. İstanbul'da hangi nedenle olursa olsun, gece yatsıdan sonra sokağa çıkmak büsbütün yasaklanmıştır. Bu yasak hiçbir zaman IV. Murat dönemindeki şiddetle uygulanmış değildir (Özyalçıner; 1997: 112).

Daha önce III. Murad ve I. Ahmet zamanında kapanmış olan kahvehaneleri Sultan IV. Murad bütün imparatorluk topraklarında kapattı (Çabuk; 2005: 60- 61). Sultan Murad, içki içilmesini bir fermanla yasakladı. Kahve içenlerle tütün ya da afyon kullananlar gibi şarap ve benzeri içkileri içenler idam edileceklerdi (Özyalçıner; 1997: 121).

"İçki yasağının en amansız devri, Dördüncü Murad zamanı olmuştu. Ne kadar garip bir tesadüftür ki ayyaşların pîri Bekri Mustafa da o devirde yaşamıştır; muhtemeldir ki lâyemut şöhreti, o müthiş yasağa rağmen içki içmesi yüzünden ve bu kahhar padişahın lûtfu mahsusuna uğrayarak başını cellâd pençesinden kurtarmasından olacaktır" (Koçu; 1950: 19).

Bekri Mustafa, böyle bir zamanda, yasağı delme başarısıyla sembol olarak bir tip olma kimliği kazanır. Benzer ya da aynı durumda olanlar için temsilcilik, sözcülük ve liderlik yapar. Bu toplumsal onay, onu öne çıkarırken temsil ettiği insanlar ve yaşama biçimleri için fırsatlar oluşturur, yaşama alanları açar.

Yıl

"Yıl" tabiri yerine "Sene" tabirinin Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından önce yayımlanmış metinlerde kullanıldığını görmekteyiz (nu: 6, 19, 34, 36). Süresi belirli zaman aralıklarını an-

latmak üzere; yirmi beş sene (nu: 36), bu kadar sene (nu: 51), iki sene (nu: 27, 50) ve bir sene (nu: 19) ile bir seneye yakın (nu: 44); yıl ile ilgili olarak bu kadar yıl (nu: 77) ve gençlik yılları (nu: 125) şeklinde belirsiz zaman ifadeleri yer alır.

Mevsim

Kâğıthane mevsimi ifadesiyle Kâğıthane'ye gitmek için uygun zaman kastedilmiştir (nu: 51). Bunun dışında İlkbahar (nu: 33), Yaz (nu: 21, 104, 110), Sonbahar, kış (nu: 33) ve Mevsim-i rebi' (bahar mevsimi) (nu: 33) adı geçen mevsimlerdir. "Havaların kurak gittiği bir sıcak yaz günü" örneğinde olduğu gibi, anlatının kurgusunu doğrudan ilgilendiren zaman ifadeleri de kullanılabilmiştir (nu: 104).

Ay

Anlatmalarda ay adı olarak sadece Temmuz ayı karşımıza çıkar. (nu: 34) Diğer "Ay" tabirinin geçtiği metinler şunlardır: Dokuz ay on gün (nu: 27), altı ayda bir (nu: 50), altı ay müddetle (nu: 50), üç ay (nu: 33), bir ay kadar (nu: 33, 68).

Hafta

Haftalarca (nu: 19) ve birkaç hafta (nu: 35) ifadeleri dışında bir haftalık veya bir haftaya yakın zaman dilimleri de zikredilmiştir: hafta (nu: 22), bir hafta (nu: 33), birer hafta (nu: 33), bir haftaya kadar (nu: 42), üçüncü hafta (nu: 42).

Gün

Gün adı olarak yalnızca "Cuma" günü zikredilir (nu: 42, 81). "Gün" ile birlikte, Kırk gün (nu: 42), Altı gün (nu: 42), dört beş gün (nu: 20), üç gün üç gece (nu: 55), üç gün (nu: 27), iki gün (nu: 25, 44) zaman ifadelerinde görüldüğü gibi farklı rakamlar kullanılmışsa da "bir" sıfatının çoğunlukta olduğu görülür (nu: 1,

4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 18, 20, 21, 23, 24, 26, 28, 31, 32, 35, 37, 40, 41, 43, 44, 47, 52, 56, 59, 62, 63, 65, 74, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 90, 92, 93, 97, 98, 100, 103, 105, 113, 114, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126). Fıkraların giriş kalıp sözlerinde en yaygın kullanımlardan birinin "Bir gün" olması bunun sebebidir. Bugün (nu: 19, 21, 28, 39), Ertesi gün (nu: 19, 20, 22, 24, 33, 36, 37, 39, 44, 51, 71, 76, 78, 83) de sık kullanılan ifadelerdendir. Gün, 24 saatlik zaman dilimi anlamının dışında "Gün ağarıyor" örneğindeki şekliyle güneşin doğuşunu anlatmak üzere de kullanılmıştır (nu. 114).

Akşam

Akşam (nu: 21, 25), Akşam ezanının yaklaştığı (zaman) (nu: 20), Akşam üzeri (nu: 20, 22, 44), Akşamdan sonra (nu: 19), Bir akşam (nu: 6, 14, 33, 37, 38, 49, 54, 76, 102, 107, 115, 123), Bir Ramazan akşamı (nu: 50), Bu akşam (nu: 35), Dün akşam (nu: 54), Ertesi akşam (nu: 37), Hava kararmak üzere iken (nu: 42), Her akşam (nu: 20, 106), O akşam (nu: 42).

Gece

Bir gece (nu: 3, 19, 22, 27, 36, 37), Bir veya iki gece (nu: 19), Bu gece (nu: 19), Gece (nu: 19, 25, 37, 38, 39, 44, 45, 57, 61, 66, 67, 70, 71, 87, 100, 103, 105, 112, 114, 116), Gece saat yarım raddelerinde (nu: 19), Gece vakti (nu: 6, 27), Gece yarısı (nu: 27, 115), Gece yarından sonra (nu: 61), Geceleri (nu: 20, 44), Gecenin bu saatinde (nu: 66, 72), Gecenin geç saatleri (nu: 100), Geç vakit (nu: 61), Her gece (nu: 20, 37, 51, 61, 74, 103), Karanlık gece (nu: 54), O gece (nu: 19, 45, 71, 100, 116), Sabaha karşı (nu: 27)

Gece gündüz (nu: 31, 40), Leyl ü nehar (nu: 15, 39, 40, 48), Sabah akşam (nu: 55, 81) zaman kavramları süreklilik anlamıyla fonksiyon icra ederler. Bekri Mustafa metinlerinde akşam ve gecenin hâkimiyeti görülür. Mekân-zaman ilişkisi bunun sebebini

açıklar: Meyhane'de akşam ve gece içilir. Öyle ki "gündüz" kelimesinin kullanıldığı dört metinden üçünde, içinde yaşanılan zaman gündüz değildir, gündüz sadece isim olarak yer alır, bulunulan zamanın ifadesi olarak değil. "...gündüz gözüyle görünüz" (nu: 6), "...âdeta gündüz gibi" (nu: 39) ve "...eve hiç gündüz gittiğim yok" (nu: 103) örneklerinin tamamında vakit gecedir.

Saat

Saatlerce (nu: 38, 85, 113), "Yarım saat" ya da yarım saate yakın bir zaman dilimini ifade eden süre bildirimlerinin Himmetzâde'nin metinlerinde karşımıza çıktığını söyleyebiliriz: "Yarım saat" (nu: 17, 18, 23, 25, 33, 42, 50).

Dakika

Kimi zaman kaç dakika olduğu da bildirilerek kullanılan "dakika" ifadeleri: (nu: 22, 27, 34, 72, 100).

Rüya ve hayâl zamanları

Rüya, anlatılanların gerçek olmadığı, gerçekten yaşanmamış olduğunu bildirme fonksiyonu da gösteren bir zaman ifadesi olarak değerlendirilebilir. Rüya zamanını gösteren ifadeler şunlardır: (nu: 17, 21, 22, 38, 39, 42, 96, 103, 114) Ayrıca bir metinde "tahayyülat" kelimesiyle hayal zamanı karşımıza çıkar (nu: 18).

Olay zamanı – Aktarma zamanı

Olay zamanı ile aktarma zamanının farkını vurgulayan ifadeler "O devirde" (nu: 32), "O tarihlerde" (nu: 57), "O sıralarda" (nu: 12, 81, 83), "O vakitler" (nu: 29, 43), "O zamanlarda" (nu: 16, 19, 20, 27, 31, 32, 42, 49) ifadeleridir. Bu zaman bildirimlerinin hepsi değilse de çoğu IV. Murad devrini (1623 - 1640) , Bekri Mustafa'nın yaşadığı zamanı anlatmak üzere, fakat arada uzun zaman farklılığı bulunduğu bildirmek üzere ve aktarım sıra-

sında kullanılmışlardır.

Dinî İnanışa Bağlı Zamanlar

Âhiret (nu: 13, 29) ve Rûz-ı mahşer (nu: 29) örneklerinde olduğu gibi bu dünyaya ait olmayan, dinî inanışa bağlı zamanla ilgili ifadeler de Bekri Mustafa metinlerinde görülmektedir. İslâm dininin uygulamalarıyla ilgili olarak; Ba'de'l-iftar (iftardan sonra) (nu: 39), Bir Ramazan gecesi (nu: 34), Ramazan günleri (nu: 39), Sahur vakti (nu: 34), Sabah namazı vaktiyle ilgili zaman ifadeleri (nu: 34, 37, 55), Öğle (nu: 34, 39), İkindi namazı (nu: 48), Akşam (nu: 34) ve Yatsı (nu: 34, 36, 37, 38) ifadeleri fikir verebilecek örneklerdir.

1. 2. 3. Bekri Mustafa Anlatmalarında Mekânla İlgili Unsurlar

Metinlerde kullanılan mekân ifadelerinden ve olayların yaşandığı yerlere bakarak Bekri Mustafa'nın bir İstanbul tipi olduğu söylenebilir. Metinlerde çoğunlukla "İstanbul" ile tarihi yarım ada kastedilir ve tarihi yarım ada dışındaki mekânlar, söz gelimi Üsküdar, İstanbul'dan ayrı tutulur. İstanbul'dan Üsküdar'a (nu: 35) ve Üsküdar'dan İstanbul'a (nu: 91) ifadeleri bunu göstermektedir. Biz İstanbul'u en geniş anlamda değerlendirerek tarihi yarım adanın dışını da İstanbul çerçevesinde ele aldık.

Metinlerde bir mekân adının zikredilmesi, mutlaka olayın zikredilen mekânda cereyan ettiği anlamına gelmemektedir. Bazı metinlerde karşımıza çıkan istisnaî durumlar vardır. 39 numaralı metinde "Konya" sözü geçer ama, olaylar İstanbul'da olup bitmektedir. 121 numaralı fıkrada "ev" kelimesi dört defa kullanılır, ama ortada ev yoktur ve olay evde gerçekleşmez. Aynı fıkrada Bekri Mustafa sokakta bulunmaktadır, ama "sokak" lafzı fıkrada yoktur. Ayrıca metinlerde geçen bazı ifadeler dolaylı olarak bize mekânlar hakkında fikir verebilmektedir. Örneğin "Ahşap binalar"dan söz edilmez, ama bir gece Bekri Mustafa'nın aniden uya-

nıp nâra atmasının nedeni soruşturulurken "Yoksa yangın mı var?" (nu: 21) diye sorulması ve aynı şekilde bir başka metinde "Agop bu patırtıdan mahallede yangın olduğuna câhib olarak yataktan fırlayıp kapıyı açar" (nu: 27) ifadeleri yangınla mahallelinin çok sık karşılaştığını, bu da evlerin ahşap olduğunu düşündürür.

Mekânlar çoğunlukla aslî fonksiyonlarından ziyade fıkra tipinin karakterine uygun fonksiyonlarıyla karşımıza çıkar. Kabristan, mezarlık, Bekri Mustafa'nın içki âlemlerinden arkadaşının medfun bulunduğu yer olması dolayısıyla (nu: 66) veya çilingir sofrasının kurulduğu mekân olarak yer alır (nu: 29, 115).

Mekânda ayrıntı veya mekân tavsifi uzun soluklu metinlerde daha çok göze çarpar, ama bunlar çoğunlukla fonksiyonel olmaktan ve kurguyu doğrudan etkilemekten uzak ayrıntılardır. Fıkralarda ise çoğunlukla yapı organizasyonu için elzem olduğu kadar mekân unsuru yer alır. Meyhanenin bahçesindeki **havuz** (nu: 5) ve meyhanenin **çardaklı** oluşu (nu: 59) fıkraların kurgulanmasında birinci derece rol oynayan fonksiyonel ayrıntılardır.

İstanbul Mekânları

Balat[8] (nu: 12, 44, 45), Balıkpazarı (nu: 13, 16, 77, 82, 84, 121), Bayezid (nu: 13, Sultan Bayezid nu: 6), Boğaz (nu: 100), Boğaziçi (nu: 21, 51), Çemberlitaş (nu: 82), Dersaadet (nu: 30, 35), Edirnekapı (nu: 29, 66), Eminönü (nu: 43), Fâtih (nu: 18, 26), Fâtih civarı (nu: 114), Galata (nu: 72), İstanbul (nu: 16, 21, 25, 29, 30, 32, 33, 35, 40, 42, 76, 83, 91, 102, 111, 116, 125), Kâğıthane (nu: 51) Kumkapı (nu: 6, 13, 15, 16, 24, 29, 37, 42, 42,

[8] İstanbul'un en eski yerleşim birimlerinden olan Balat, Ayvansaray ile Fener arasında yer alır. Tarihi süreç içerisinde Balat'ta Musevi, Rum, Ermeni ve İslam toplulukları bir arada yaşamışlardır. Bekri Mustafa anlatmalarında adı anılan bütün toplulukların tarih boyunca burada yaşamış olmaları da anlatmalardaki tutarlılık açısından kayda değerdir. Bugün Balat'ta Bekri Mustafa adını taşıyan bir de sokak bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bk.: Cengiz Kahraman, Haliç Çevresinin Turizm Coğrafyası, T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s. 27-28.

44, 51, 63, 69), Küçükayasofya (nu: 20, 41), Mahmutpaşa (nu: 82), Memleket (İstanbul) (nu: 102), Sadâbâd (nu: 51), Samatya (nu: 40), Sarayburnu (nu: 43, 124), Sirkeci (nu: 82), Şehir (İstanbul) (nu: 62), Unkapanı (nu: 16), Üsküdar (nu: 25, 33, 35, 43, 55, 91, 126), Yemiş (nu: 77)

İstanbul'da olduğu anlaşılan, ama neresi olduğu açık edilmeden ifade edilen açık mekânlar da vardır, Afyonkeşlerin semti gibi (nu: 124).

İstanbul Dışındaki Mekânlar

İstanbul dışı, Bekri Mustafa anlatmalarında pek fazla görülmez. Anadolu ve taşra tabirleri İstanbul dışını anlatmak üzere genel ifadeler olarak dikkat çeker (nu: 30). Daha uzak mekân ve şehir olarak "Basra Körfezi sahilinde bir şehir" zikredilir (nu: 50).

İstanbul dışı mekânların çoğu Anadolu'dadır: Bursa (nu: 79), İzmit (nu: 33, 35), Konya (nu: 39) Merzifon (nu: 39, 107), Sivas (nu: 38), Sivas ve havâlisi (nu: 35). Anadolu dışındaki yerler ise; Bağdat (nu: 33, 125), Hind (nu: 83), İran (nu: 50) ve Selanik'tir. (nu: 51)

İstanbul dışını anlatan metinlerde adı geçen mekânların çoğunda Bekri Mustafa bulunmamıştır, Bağdat, Bursa, İzmit ve Sivas'ta çok kısa süreli olarak kalmıştır.

Resmî Mekânlar, Huzurlar

Ağa kapısı (nu: 123), Fâtih Kadılığı (nu: 60), Hücre (Karakolda) (nu: 116), İstanbul Kadısı'nın huzuru (nu: 76), Kadı'nın huzuru (nu: 58, 92, 128), Karakol (nu: 8, 12, 37, 57, 79, 116), Kolbaşının huzuru (nu: 66), Kulluk Ağası'nın huzuru (nu: 116), Mahkeme (nu: 56, 106, 125), Subaşı'nın huzuru (nu: 59), Sultan Murad'ın huzuru (nu: 127), Yeniçeri ağasının huzuru (nu: 78).

Ticaret Mekânları

Bakkal (nu: 105, 114), Berber dükkânı (nu: 89), Çarşı (nu:

41), Dükkân (nu: 6, 51, 121), Esirci pazarı (nu: 124), Fırın (nu: 41), Hamam (nu: 17, 95), Kahve (nu: 31), Köy kahvesi (nu: 54), Kahvehane (nu: 18), Kavaf (nu: 108), Küçükayasofya Hamamı (nu: 41), Mahalle Kahvehanesi (nu: 37), Mahalle Kahvesi (nu: 76), Meyhaneler: Agop'un gedikli meyhanesi (nu: 6, 40, 42, 69, 106), Balıkpazarı Meyhaneleri (nu: 77), Çardaklı Meyhane (nu: 59), Dükkân (Meyhane) (nu: 40), Kumkapı meyhaneleri (nu: 13), Meyhane (Onnik'in Meyhanesi) (nu: 40), Rafael'in Meyhanesi (nu: 82) gibi belirlenen meyhaneler dışında genel olarak meyhane tabiriyle yer verilen mekânlar da bulunmaktadır: (nu: 2, 5, 9, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 27, 29, 33, 42, 46, 51, 52, 61, 63, 71, 77, 78, 79, 82, 84, 87, 98, 102, 114, 116, 118), Muhallebici (nu: 52), Nişancı Fırını (nu: 41), Nişancı Hamamı (nu: 41), Sahaf (nu: 108).

Açık Mekânlara Örnekler

Bahçe (nu: 24, 25), Deniz (nu: 9, 21, 109, 124, 127), Derya (su birikintisi ile bağ kurulmak üzere) (nu: 14), Edirnekapı Mezarlıkları (nu: 66), Göl (kaptan paşanın hükmünün geçeceği mekân olmak üzere mübalağa unsuru) (nu: 14), Kabristan (nu: 29), Köşe başı (nu: 31), Meydan (nu: 18), Cündi Meydanı (nu: 49), Cündi Meydanı'nın ortası (nu: 14), Kayık (nu: 9, 43, 51, 91, 126), Kır (nu: 110), Köy (nu: 30, 35, 36, 38, 54), Mahalle (Küçükayasofya Mahallesi) (nu: 32), Mahalle (nu: 20, 32, 34, 41, 67, 76, 105), Meyhane (Mezarlıkta düzenlenen meyhane) (nu: 29), Mezar (nu: 77), Mezaristan (nu: 29), Mezarlık (nu: 29), Pazar (nu: 62), Sahilin açıkları (nu: 126), Sokak (nu: 25, 27, 41, 50, 72, 80, 87, 93, 98, 102, 115), Tenha bir köşe (nu: 111), Yol (nu: 46, 87, 96, 98, 107, 116).

Kapalı Mekânlara Örnekler

Bayezid Medresesi (nu: 39), Beyt (nu: 37), Ev (Bekri Mustafa'nın evi) (nu: 71, 80, 82, 83, 85, 103, 118), Ev (Muhtarın evi) (nu: 54), Ev (Nigâr'ın evi) (nu: 70, 72), Ev (nu: 16, 26, 27, 36,

41, 42, 50, 55, 61, 62, 72, 77, 81, 112, 114, 118, 121), Ev (nu: 3), Hane (Hürmüz'ün hanesi) (nu: 19), Hane (Bekri Mustafa'nın hanesi) (nu: 20), Hane (nu: 14, 22, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 41, 44, 49), Hane (nu: 6), Hapis (nu: 45, 116), İkâmetgâh (nu: 27), Karyenin misafir odası (nu: 35), Konak (Kaptan Paşa'nın konağı) (nu: 83), Konak (nu: 17, 50, 88, 114), Medrese odası (nu: 39), Misafir odası (nu: 38), Mutfak (nu: 71), Oda (nu: 25, 28, 44, 49, 50, 54, 72, 100, 112), Saadet yuvası (ev) (nu: 26), Sandık odası (nu: 114), Saray (nu: 42, 83, 127), Saray (nu: 9), Saray-ı Hümâyûn (nu: 28, 39), Şifahane (nu: 40), Tımarhane (nu: 42), Yalı (nu: 100), Yalı (nu: 21, 100), Yatak odası (nu: 17, 100).

Dinî Mekânlara Örnekler

Âhiret (nu: 13, 29), Bayezid Cami-i Şerifi (nu: 13, 32, 39, 48, 113), Beytullah (nu: 37), Cami (nu: 18, 20, 36, 38, 39, 78, 81), Câmi-i Kebir (nu: 13), Cami-i şerif (nu: 20, 35, 42), Cennet (nu: 81), Cennet-i Âlâ (nu: 39), Ermeni Kilisesi (nu: 6), Eyüp Camii (nu: 81), İmam odası (nu: 20), Küçükayasofya Camii (nu: 37, 42), Mahalle Camii (nu: 34), Medrese (nu: 15), Mescit (nu: 55), Öbür dünya (nu: 122), Selâtin câmiler (nu: 48), Sultan Bayezid Camii (nu: 23), Yenicami (nu: 121).

Mekânda Ayrıntı Unsurlarına Örnekler

Abdesthaneye (nu: 17, 19, 25), Alt kattaki oda (Hürmüz'ün evinin alt katındaki oda) (nu: 19), Bekri Mustafa'nın odası (nu: 22), Beyazıt Camii'nin mihrabı (nu: 23), Beyazıt Camii'nin orta kapısı (nu: 23), Bir minarenin tepesi (nu: 22), Birinci sokağın köşesi (nu: 41), Cami minaresi (nu: 34), "Cami'nin bir tarafındaki direklerin arkası" (nu: 37), Camii'nin minarelerinden biri (nu: 113), Cami-i şerifin avlusu (nu: 18), "Câmi-i şerifin son cemaat mahallinde tahta perde ile tefrik edilmiş bir mahal" (nu: 38), Çardaklı meyhane (nu: 59) Çengi Hasibe'nin ya da Çengi Raife'nin odası (nu: 19), Dolap içi (nu: 19), Duvarlar (nu: 39), Düzensiz

kaldırım taşları (nu: 116), Evin kapısı (nu: 123), Hamam kapısının önü (nu: 17), Hamamın kapısı (nu: 41), Hamamın merdivenleri (nu: 41), Hamamın soğukluğu (nu: 41), Hamamın sokak kapısı (nu: 41), Hamamın su haznesi (nu: 17, 41), Harem-i hümâyûnda müzeyyen bir salon (nu: 39), Hela (nu: 17, 25), Kapı (nu: 27, 38, 72, 74), Kapının önü (nu: 27, 72), Kat (nu: 100), Küçükayasofya Cami-i Şerifi kandilleri (nu: 37), Mahall-i mahsus (Agop'un meyhanesinde sürekli oturduğu yer) (nu: 42), Merdiven (nu: 6, 41, 72), Mescidin minaresi (nu: 55), Meyhanenin bahçesindeki havuz (nu: 5), Meyhanenin damındaki baca (nu: 63), Mezar taşının başı (nu: 66), Minarenin kapısı (nu: 34), Minberin sağ tarafı (nu: 39), Oda kapısı (nu: 19, 114), Pencere (nu: 19, 25), Sofa (nu: 25, 112), Sokak kapısı (nu: 114), Taşlık (nu: 72), Tavan arası (nu: 49), Tavanlar (nu: 39), Yalının geniş bir odası (nu: 21), Yukarı kat (nu: 49), Yüznumara (nu: 100).

1. 3. Tezat, Mübalağa ve Sürpriz Unsurları Bakımından Anlatmaların Tahlili

Bekri Mustafa anlatmalarını *tezat, mübalağa ve sürpriz unsurları bakımından, ayrıca söz komiği ve hareket komiği içermeleri* yönünden örneklendiriyoruz.

Bekri Mustafa anlatmalarında bulunan tezat unsurundan önce bizatihi kahramanın lakap ve adının tezat oluşturduğuna dikkat çekmek isteriz. Bekri lâkabı ile Mustafa adı, başlı başına bir tezat unsurudur. Bekri ayyaş, içkiye düşkün anlamında bir ta'rif (bildirme, tanıtma) lâkabı[9] olarak Türk İslâm kültüründe yaygın ve sembol denilebilecek Mustafa[10] adı ile tezat oluşturmaktadır. Os-

[9] Lâkap üç türlü olabilir: a) Teşrif (ululama, şereflendirme) lâkabı. b) Ta'rif (bildirme, tanıtma) lâkabı. c) Tezyif (küçültme, kötüleme) lâkabı. bk.: Doç. Dr. M. Kemal Özergin, "Türklerde Lâkab Alma Âdetine Dair", Türk Folklor Araştırmaları, yıl: 21, C. : 12, S. 249, Nisan 1970, s. 5583.

[10] Müslüman Türk toplumunda, çocuklara ad seçme ve vermede dikkate alınan hususlardan ilki "dinî düşüncelerle, İslâm milletleri arasında ortaklaşa kullanılan, Kur'an-ı Kerim'den, Peygamberimiz ve diğer peygamber isimleriyle din ululanının

manlı Türk kültürünün yaygın ve muteber adı Mustafa, bu toplum içinde kendine yer edinmeye çalışan ve esasında toplumla uyumsuz bulunan Bekri'yi lakap olarak almıştır.

Bekri Mustafa'nın, içkinin yasak olduğu ve yasağın da en şiddetli bulunduğu bir zamanda IV. Murad devrinde (1623-1640) gece-gündüz ve her durumda içmiş olması tezat ile mübalağa unsurlarını birlikte barındırır.

Sürprize gelince; Marry Douglas'a göre, espri yapan kişi bir tür "küçük mistik"tir, "aklın ve toplumun sınırlarının ötesine geçen ve sistemli kavrayışlar ağı içinden görülmesi imkânsız bir hakikati bize sezdiren kişidir. Gülmenin normal kategorileri yıkma, en akla gelmedik şeyleri gerçekleştirme gibi bir eğilimi vardır. Gülme sahneye çıktığında, normal gidişatın yerini her zaman şaşkınlık ve hayret alır." (Sanders; 2001: 66) ifadesinden yola çıkarsak Bekri Mustafa ile ilgili anlatmaların çoğunluğunun toplum sınırlarının ötesinde, akla gelmedik, sürprizlerle dolu ve hayrete düşürücü olduğunu söyleyebiliriz.

Tezat, mübalağa ve sürpriz unsurlarını içeren bir Bekri Mustafa fıkrası:

7. Ömründe Bir Defa İçmiş

Bir gün ehibbası Bekri Mustafa Ağa'ya:

- Ömründe kaç defa içtin diye sual etmişler, o da:

- Ben ömrümde yalnız bir defa içtim; ondan sonra hep mahmurluk bozdum[11] cevabını vermiş.

---

adlarından seçilenler: (Maide, Tâhâ, Yâsin, Ahmet, Mehmet, M u s t a f a ...) Bk.: Yusuf Ziya Öksüz, "İslamiyet Sonrası Türklerde Ad Verme Geleneği", Milli Kültür, C.: 3, S. : 9, Şubat 1982, s. 29- 30.

[11] Mahmurluk bozmanın nasıl olduğunu Mehmed Tevfik şöyle anlatır: "...Akşamcıların bir de sabahçıları vardır. Bu sabahçılık ekser mahmurluk bozmaktan ileri gelir. Akşamları gıdayı aşıranlar sabahları fevkalede başağrısı, mide bozukluğu, vücud kırgınlığı ile kalktıklarından bu fenalığı def için birkaç kadeh şarap veya rakı içerler. Sabahları def-i humâr için içilen şaraba "sabûh" denir. Halbuki def-i âlâm-ı humâr için bir iki kadehten başlanılarak def-i âlâm şöyle dursun ekser akşam edilir, sabah edilir, devam edilir, müdâm edilir gider. İşte "ayyaş" denilen bunlardır... Sabahları rakı ile

Bu örnek dışında aşağıdaki tabloda yer alan örnekler de tezat, mübalağa, sürpriz, söz komiği ve hareket komiği içermeleri yönünden değerlendirilebilir:

Fıkra Nu	Fıkranın Başlığı	Tezat, Mübalağa, Sürpriz	Söz Komiği Hareket Komiği
2	İşte Böyle Yuvarlarım!	Sürpriz	Hareket komiği
7	Ömründe Bir Defa İçmiş	Sürpriz, mübalağa	Söz komiği
12	Dayaktan Kurtulmak Çaresi	Sürpriz	Söz komiği
24	Harama Hile Katma		Hareket komiği
58	Ben Fakir Bir Adamım	Sürpriz	Söz komiği
67	Mustafa'nın Doktora Cevabı	Mübalağa	Söz komiği
71	Bekri ile Hırsız	Tezat, Sürpriz	Söz komiği
76	O Ferman Ondayken	Tezat, Mübalağa, Sürpriz	Söz komiği, Hareket komiği
102	Acaip Memleket	Tezat	Söz komiği
121	Evimi Bekliyorum	Tezat, Mübalağa, Sürpriz	Söz komiği

1. 4. Bekri Mustafa Anlatmalarının, Konuları, Yapısı ve İşlevleri

1. 4. 1. Bekri Mustafa Anlatmalarının Konuları

Bekri Mustafa ile ilgili anlatmaların konusu yaygın kanaatin aksine yalnızca içki ile ilgili ve sınırlı değildir. İnsanın toplum içindeki davranışlarını şekillendiren bütün ana unsurlar [12] "Din ve

mahmurluk bozanlar birinci kadehe bir mikdar limon sıkarlar." Bk.: Mehmed Tevfik, İstanbul'da Bir Sene, 2. bs., İstanbul, İletişim, 1995, s.180-181.

[12] Sedat Veyis Örnek, bireyin toplumla uyum içinde yaşayabilmesi için uyması gereken yazılı ve yazılı olmayan kuralların neler olduğuna dikkat çekmiş ve din, yasalar ve sosyal normların gruplar ve cemaatler arasındaki ilişkiyi düzenlemedeki rollerine dikkat çekmiştir. Bk.: Sedat Veyis Örnek, Türk Halkbilimi, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977, s. 121- 129.

inançlar", "Yasa ve yasaklar", "Gündelik Hayat " a bağlı her konu Bekri Mustafa metinlerinde yer bulmaktadır.

Fıkralarda çoğunlukla yaşanmış hayat sahneleri, hikâyelerde ise nispeten hayâl ve rüya unsurları yer alabilmektedir. Toplum içinde yaşanan insan ilişkileri en geniş anlamda fıkraların konusunu oluşturur.

Bekri Mustafa'nın çoğunlukla mücadele halinde olduğu resmi şahıslar, idareciler fıkralarda yoğun olarak işlenmiştir. Bunlar arasında devrin padişahı IV. Murad dışında Bostancıbaşı (nu: 2, 5, 8, 9, 45), İhtisap Ağası (nu: 29), Kadı (nu: 56, 58, 76, 92, 106, 125, 128), Kaptan paşa (nu: 5, 12, 14, 29, 45, 83), Yeniçeri Ağası (nu: 12, 32, 45, 78), Yeniçeriler (nu: 63, 66, 116) ve Zaptiyeler (nu: 78) vardır.

Ehil olmayanların işin başında olması, hak etmeyenlerin görevde bulunması fıkra ve hikâyelerde tenkit edilir, görevden uzaklaştırılmalarının çareleri aranır (nu: 28, 83). Dini inanış ve uygulamalardaki farklılıklar, şahısların tercihleri, hataları gösterilir (nu: 15, 23, 35, 43, 53). Sadakat (nu: 19), dürüstlük (nu: 24) vb. kavramlar dolaylı yollarla anlatılır.

Adaletsizlik ve haksızlıklar uygulayıcıların hataları üzerinden nakledilir (nu: 56, 57, 59). Gündelik hayat, aile içi ilişkiler Bekri Mustafa anlatmalarında dile getirilir (nu: 61, 65, 81). Tıp doktorları genellikle hastalarına şifa olamamaları, mesleklerindeki başarısızlarla fıkralara konu olurlar.[13] (nu: 67, 75, 101). Sosyal ve ekonomik durumun yansımalarını gösteren hırsızlık olayları (nu: 71, 74, 105) ve eğlence hayatından türlü görünümler (nu: 72, 97) de yine Bekri Mustafa anlatmalarında işlenen konulara örnek olarak gösterilebilir.

---

[13] Bekri Mustafa'nın bütün fıkralarında tıp doktorları eleştirilmez. Bir fıkrada Bekri Mustafa'ya içkiyle ilgili ölçü getirmesi dolayısıyla doktora yer verildiği görülür. Bk.: Füsun Kınay, Türk Halk Edebiyatında Bekri Mustafa ve İncili Çavuş (T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990, s.180- 181.

1. 4. 2. Bekri Mustafa Anlatmalarının Yapısı

Yapı bakımından değerlendirildiğinde; Bekri Mustafa ile ilgili anlatmaların tamamının fıkra formunda olmadığı görülür. Aşağıda metin numarası ve başlığını verdiğimiz metinler hikâye formunda anlatmalardır:

6. Şeytana İyilik Olmaz!, 19. Çengi Raife İle, 20. Hoca Efendi'nin Emri, 22. Bekri Mustafa Rüya Görüyor, 25. Kabahat Kimde?, 26. Demir Halka mı Altın Halka mı?, 27. Bekri Mustafa'nın Oğlu Oluyor, 28. Kızlar Ağası Meselesi, 29. Burası Âhirettir!, 31. Allah Gani Gani Rahmet Etsin, 32. Bekri Mahalle İmamı, 33. Ayyaşlar Bölüğü, 35. Aman Burnum!, 37. El Matrak minallah , 38. Sabaha Kadar Dolaşmış, 39. Acaba Cennet-i Âlâda mıyım?, 40. Düzme Bekri Mustafa, 41. Hani ya Elbiselerim?, 42. Kırk Gün Padişahlık, 44. Bekri Mustafa ve Yahudiler, 48. Utanıp Kaçmış, 49. İnanma Kulum Yalandır, 51. Karakulak Suyu Gibi Rakı, 54. Bekri'nin Oyunu, 72. Bekri Mustafa'nın Karabela Recep'e Oyunu, 77. Hazin bir Sahne ve Bekri'nin Ölümü, 114. Cücelerin Ahengi.

Bekri Mustafa ile ilgili anlatmaların yapı bakımından değerlendirilmesinde fıkraların ve diğer metinlerin ayrı tutulması gerektiğini söyleyebiliriz. Her iki gruptaki anlatmaları karşılıklı olarak değerlendirirsek yapı özellikleri bakımından şunları söylemek mümkündür:

Fıkralar, birkaç örnekte görülen ve bazı şiirlerden yapılmış alıntıların dışında nesirle oluşturulmuş, hacim bakımından kısa, yoğun anlatmalardır. Hikâye formundaki anlatmalar daha uzun, nispeten tasvirlerin daha fazla yer aldığı anlatmalardır. Fıkralarda şahıslar karşılıklı konuşmalar, diyaloglar içinde düşüncelerini dile getirirlerken, hikâye formunda bir anlatıcıya bağlı olarak olaylar nakledilir, kısmen ve daha sınırlı olmak üzere diyaloglara da yer verilir.

Bir fıkra sitüasyonunda (kelamî sitüasyon) şu iki unsuru birbirinden ayırt edebiliriz: 1) Sitüasyonun tasvirini veren veya nük-

teyi hazırlayan birinci kısım, 2) Bu yarım sitüasyonu tamamlayan asıl nükte kısmı (Güngör; 1999: 24). Bekri Mustafa fıkralarında da bu ikili yapı görülür. Bu ikili yapının bir yönünün tez, diğer tarafının karşı tez olduğu, en geniş anlamda tezat oluşturduğu da söylenebilir. Şu örnekte nükteyi hazırlayan kısım düz, asıl nükteyi oluşturan kısım ise koyu ve italik olarak verilmiştir:

Bir gün esna-yı musahabede Bekri Mustafa'ya:

- Şimdi içtiğin rakılar ihtiyarlığında burnundan gelecektir demişler, bunun üzerine Bekri gülerek:

- Oh ne âlâ; ben de doldurur doldurur içerim. İhtiyarlıkta da mı safa Bekri Mustafa!. cevabını vermiş (nu: 4).

Bekri Mustafa anlatmaları çoğunlukla bir vak'aya dayanır. Fıkralarda teferruata, uzun uzun tasvirlere yer verilmez (Yıldırım; 1999: 7). Bu özelliğin Bekri Mustafa anlatmalarındaki fıkralar için de geçerli olduğu görülmektedir. Hikâye formundaki anlatmalarda tasvir ve tahkiye unsurları bulunurken, fıkralarda hemen hemen hiçbir ayrıntı unsuru yoktur ki fonksiyonel olmasın.

Fıkralarda çoğunlukla bir mesaj bulunur, kıssadan hisse kapılması amaçlanabilir. Bekri Mustafa fıkralarının bütünü bu kaygılarda değildir, ama dürüstlük, adalet, hakperestlik, kişi hürriyeti vb. kavramlarla ilgili mesajlar da verilir metinlerde. İletilmek istenen düşünce oldukça sade ve net bir biçimde, bazen bir tek söz ya da eylemle nakledilir.

Bekri Mustafa fıkra ve hikâyelerinde şahıslar IV. Murad ve yakın çevresinde anılanlar dışında tarihi şahsiyet değil, cemiyet hayatından seçilmiş tiplerdir. Bu tipleri Bekri Mustafa'nın yanında, yakınında olanlar ve karşısında, uzağında olanlar şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Zaman unsurları bakımından anlatmaların IV. Murad devrine (1623- 1640) göndermelerde bulunduğu, ama bunun tarih verilerek değil daha geniş zaman dilimini ifade etmek üzere olduğunu söyleyebiliriz. Anlatmalarda olay zamanı ile aktarım zamanındaki farklılıkların yüzyıllar boyunca sözlü gelenekte dolaşan riva-

yetlere bağlanabileceği ve bu farklılıkların çoğunlukla dolaylı zaman belirleyicilerinin (tarihi şahıslar, mekân, mimari yapılar, idari yapılar, gündelik kullanım eşyası vb.) takibi yoluyla tespit edilebileceği değerlendirilebilir.

Bekri Mustafa anlatmalarının olaylarına baktığımızda, fantastik ögelerin bazı hikâye anlatmalarında görüldüğü, bunun dışında hayalî değil; gerçek ya da gerçekleşmesi toplum fertlerinin hepsi için mümkün olan günlük olayların işlendiği görülür.

Fıkralarda ve hikâyelerde amaç güldürmenin ötesindedir. Gülmeye neden olan, olabilecek anlatmalar sadece gülmeyle sınırlı kalmayıp, bir ders de içerebilmektedir. Mübalağa, tezat, kinaye, istiare, anlatmalarda başvurulan belli başlı edebi sanatlar olarak dikkat çekmektedir. Cümle tipleri geniş zaman, geçmiş zaman ve geçmiş zamanın hikâyesidir. Soru cümleleri özellikle fıkra formundaki anlatmalarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

1. 4. 3. Bekri Mustafa Anlatmalarının İşlevleri

Folklorik anlatmaların edebi ve tarihsel bakış açısının ötesinde sosyal bağlamı dikkate alınarak değerlendirilmesi, onu anlatanların günlük hayatları, folklor ve kültür arasındaki ilişki hakkında bilgi ve fikir edinmeyi sağlayacaktır (Bascom; 2005: 126-127).

"Ferdin sosyal davranışını tahlil ettiğimiz zaman göreceğiz ki, ferdin sosyal davranışı ile onun idrakleri, tanımlamaları, heyecanları ve hedefleri arasındaki münasebetlerle doğrudan doğruya meşgul olmaktan ziyade, bu münasebetleri –inançlar ve tutumlar gibi- vasıtasiyle incelememiz daha mümkün ve belki de önemlidir" (Krech- Crutchfild; 1980: 51).

Bekri Mustafa anlatmalarının fonksiyonel bakımdan tahlil edilmesinin bu anlamda birey (Bekri Mustafa ve bu tip örneğinde davranış gösteren diğer bireyler) ve toplum (Osmanlı- Türk toplumu) ilişkisini daha iyi anlamaya fırsat vereceğini düşünüyoruz.

Bekri Mustafa'yı bir fıkra tipi, belki de bir halk kahramanı olarak tanıtan özellikleri, bir bakıma onun adına anlatılan fıkra ve hikâyelerin işlevlerine bağlıdır. Bekri Mustafa, içinde yaşadığı toplumdaki davranışlarıyla, sıradan bir insan olmamış, bir tip, hatta kahraman haline gelmiştir. Çünkü yasakların en şiddetli şekliyle uygulandığı bir devirde, yasakları aşarak hayat alanı oluşturabilmiştir. Bu durum garip karşılanmamış değildir: "Dördüncü Murad içkiyi, tütünü ve afyon gibi keyif verici maddelerin kullanımını yasaklamıştı. İçki içenleri idam ettiriyordu. Fakat ne gariptir ki, ayyaşların piri olan Bekri Mustafa onun devrinde yaşamıştır" (Duman, 2010: 176).

Aslında Bekri Mustafa tipinin ortaya çıkabileceği bundan daha uygun bir sosyal zemin bulunamazdı. Yasağın olmadığı ya da delinemediği toplumların "Bekri Mustafa" gibi bir kahramanı olamazdı. Osmanlı Türk toplumunda Bekri Mustafa, kahraman oluşunu bir anlamda içki yasağı sayesinde elde etmiştir denilebilir. Günümüzde ve Türk kültüründen başka kültürlerde de bunun örneklerini görebiliriz: "Birleşik Devletler Anayasasının 18. maddesi alkol içme komedisine ayrılmıştır. Uyuşturucu karşıtı yasalar, komedyenlere, kontrolsüz ilaç kullanımını görmek isteyen insanların kolaylıkla güldürülebilmeleri için fırsat sağladı- yapmak zorunda oldukları tüm şey, uyuşturucu kullanımını ima etmekti. Son birkaç yılda uyuşturucu kullanımı daha kabul edilebilir bir hale gelince yasal cezalar azaltıldı, bu nedenle uyuşturucu kullanımına ilişkin şakalar zamanla daha az ilgi çekmeye başladı" (Morreal; 1997: 35).

"Foucault'un, ve başka yazarların ortaya koyduğu gibi, yüzyılın başlarında, giderek daha çok sayıda insan yasayı ihlal ettikleri gerekçesiyle kendilerini hapishanede bulmaya başladı. Haz uğruna, insanlar belli doğa yasalarını, sözgelimi yerçekimi yasasını hiçe sayan heyecanlar – eğlence trenine ya da "alabora"ya binme – için para ödüyorlardı. Kumar masalarında insanlar ortalama yasasını yok sayıyor; fizik yasalarının geçici olarak yürürlükten kaldırıldığı eğlence tünellerinden geçiyorlardı" (Sanders; 2001: 289).

Yasağa rağmen eylemine devam edebilmek her zaman için yasa uygulayıcıları ile karşı karşıya gelmeyi gerektirir. Yasa uygulayıcılarıyla baş edemeyenler cezaya çarptırılıp unutulurlarken; onlara üstün gelenler cezadan kurtulmakla kalmayıp hatırda kalmayı da başarabilirler. "Bakmayın tehlikeli iştir bu gülme işi. Temmuz 1989 gibi yakın bir tarihte, Çekoslavakya'daki bir yeraltı dergisinin yayın yönetmeni devlete karşı insanları kışkırtma suçundan iki buçuk yıl hapis cezası almıştı, bir başka deyişle perestroika hakkında espri yapma cesaretini göstermişti." Batı kaynaklı haber şöyle sona eriyor: "Hâlâ, Milan Kundera'nın yirmi iki yıl önce yazdığı Şaka romanında olduğu gibi, esprinin bedeli hapistir (Sanders; 2001: 33).

Sanders'ın, Freud ile ilgili değerlendirmeleri bu konuyu izah etmek için iyi bir örnektir diye düşünüyoruz: "Freud'a stand-up komedinin atası adını veriyorum, çünkü Freud espriler aracılığıyla hoşnutsuzlukların ya da marijinal keyifsizlerin ceza görmeksizin yasayı ihlal etmelerin, statikoyu altüst etmelerin kabul edilebilir bir yolunu dile getirmiştir. Bu açıdan, komik olanın yasadışı olanla bağlantıları vardır. Her komedyen, ihlal etme ve girmeyle – toplumun kurallarını ve kısıtlamalarını ihlal edip insanların ruhlarına girmeyle- itham edilebilecek bir toplumsal yasa ihlalcisidir." Freud, espri yapan kişiye yeni bir tanımlama getirmiştir: Sıra dışı küçük bir gösteriden – haz sarayının kıyılarından – iş gören ve herhangi bir bedel ödemek zorunda kalmadan yasayı ihlal eden kişi (Sanders; 2001: 288, 289). Yaşadığı devirde, içki yasağına uymayanların idam edildiği düşünülecek olursa, bu yasağa rağmen hayatta kalabilmesi Bekri Mustafa'yı ölümsüzleştirmiştir denilebilir.

Bekri Mustafa, kendisi ve kendisine benzeyen kimseler için yaşama alanı oluşturabilmiştir. Bu sayede şöhret bulan Bekri Mustafa'ya halk anlatmaları, toplumsal aksaklıklarla ilgili düzenleyicilik rolü vermiş, gördüğü iş bilmezlikleri, işini bilmeleri!, adaletsizlikleri onun adına bağladıkları anlatmalarla dile getirmiştir.

Bekri Mustafa anlatmaları böylece birtakım işlevler üstlenmiştir. Bu işlevler, Bascom ve Başgöz'ün folklor için sözünü ettikleri işlevlerle sınırlı da değildir, paralel de değildir.

"Eğlence, folklorun en önemli işlevlerinden birisidir, ancak bugün bu durum tam bir cevap olarak kabul edilemez. Şurası açıktır ki; çoğu gülme unsurunun altında daha derin anlamlar vardır" (Bascom; 2005: 138).

"...folklor, kültürün istikrarlılığını sürdürmesi için önemli bir mekanizmadır. Folklor gençlikte gelenekleri ve ahlaki standartları telkin etmek, yetişkin olunduğunda uygun davrandığında övgüyle ödüllendirmek, yoldan çıktığında küçükseme ya da eleştiriyle cezalandırmak, kurumlar ve âdetler sorgulandığında ya da onlarla mücadele edildiğinde akılcılaştırma sağlamak, onlarla oldukları gibi yetinmeyi önermek ve günlük yaşamın zorluklarından, eşitsizliklerinden ve adaletsizliklerinden telafi edici bir kaçış sağlamak için kullanılır" (Bascom; 2005: 146).

Bascom'un belirlediği işlevlere Başgöz, şu eleştirileri getirir. Bu işlevlerin hepsi tek bir işlevde toplanabilir. Hepsi kültüre, başka bir deyişle kurulu düzendeki kültüre sağlamlık ve süreklilik vermeye yönelik. Buna göre folklorun işlevi kişiyi bir toplumda kabul edilmiş değerlere uymaya, onları kabullenmeye, gelecek kuşaklara geçirmeye hizmet etmektir. Bu tek işlev teorisi folklora tutucu, düzeni koruyucu bir rol yüklüyor. Bu görüşü kabullenince sosyal yapının her zaman, bölünmelere, çatlamalara yer vermeyen bir uyum içinde çalıştığını da kabul etmemiz gerekecektir. Hep toplumda birleştirici, düzenleyici ve bölücü, düzen bozucu güçler yan yana bulunurlar. Her toplumda ekonomik ve sosyal çıkarları çatışan, inanışları ve değerleri ters düşen insanlar ve sınıflar vardır. Folklor bu güçlerden sadece düzeni ve dirliği sürdürmek eğiliminde olanlara destek veriyor olamaz (Başgöz; 1996: 1- 2). Bu eleştirinin ardından Başgöz, Türk folklorundan bazı kahramanlar yoluyla "kurulu düzeni değiştirmeye yönelen", "direnmeyi", "baş kaldırmayı" öğütleyen, "düzeni yıkmaya yönelen" nitelemeleriyle örnekler verir. Folklorun işlevinin anlatıcı ve dinleyici için başka başka olabileceğine de dikkat çeker.

Yer Açma, Cezalandırma ve Eleştiri

Biz Bekri Mustafa anlatmalarını dikkate alarak yer açma, cezalandırma ve eleştiri şeklinde belirlediğimiz işlevler üzerinde duracağız. Bu üç işlevi içeren anlatmaların Bascom'un ele aldığı işlevlerde olduğu gibi mevcut yapıyı korumayı ve güçlendirmeyi hedefleyen tarafı da yoktur, Başgöz'ün protesto işlevinde söz konusu ettiği yıkım ve düzen değiştirme de söz konusu değildir. Bekri Mustafa ne düzene uyar ne de düzeni yıkar, O, bentleri yıkmadan kendi mecrasında akar.

Tarih boyunca, yaşadıkları toplumda temsil gücünü elde edebilmiş ferdi ya da anonim tip olma hüviyeti kazanmış ***k a h r a m a n l a r***ın ortak özelliklerinden birisi, uyumsuzluklarına rağmen toplumda tutunabilmeleridir. Erken İslâmi dönemde Medine'de şöhret bulmuş olan Eş'eb'in dinî uygulamalar karşısındaki tavrı[14], Osmanlı Türk kültüründe Nasreddin Hoca ve Bektaşi ile Bekri Mustafa tiplerinin din, yasa ve uygulayıcıları ile ilgili tutumları[15] ve hatta Lenny Bruce[16]'un uyuşturucu kullanma yasağıyla mücadelesindeki yaklaşımı bir noktada benzerlik gösterir. Bu husus, sıra dışı olma, normalin dışına çıkma, hangi sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın kendilerine getirilen sınırları değiştirme şeklinde görünür. Birbirlerinden ayrı zamanlarda, başka başka kültürlerde ve coğrafyalarda bulunan bu tipleri ortak kılan özellikleri mizah yoluyla kendilerine ve kendileri gibi olan kişi ve gruplara toplumda **y e r a ç m a** gayretidir diyebiliriz.

---

[14] Şu Eş'eb fıkrası, bu tip hakkında fikir verebilir düşüncesindeyiz: "Eş'eb bir seferinde namazını kısaltttı. Camide bulunan biri ona bunun sebebini sordu. Eş'eb şu cevabı verdi: "Onu yapabildim; çünkü içine iki yüzlülük karışmamış bir namazdı." Franz Rozenthal, Erken İslâmda Mizah, (çev.: Prof. Ahmet Arslan), İstanbul, İris, 1997, 185.

[15] Nasreddin Hoca'da, Bektaşi ve Bekri Mustafa tiplerinde benzer durumları karşılaştırmak için III. bölüme bakınız.

[16] "1950'li yılların sonlarında Lenny Bruce, komedide bir devrim yaratmıştır. Bruce, yaşamı boyunca her düzeydeki her tür otoriteye – gece kulübü sahipleri, polis ve mahkemeler – karşı savaştı. Gece kulübü kariyerinin son günlerini yasaları yapan ve uygulayanların elinden çektiği adaletsizlik üzerine espriler yapmaya ayırdı. Esprilerinin malzemesi kendi yaşamından kaynaklanıyordu." Bk.: Barry Sanders, Kahkahanın Zaferi (İngilizceden çev.: Kemal Atakay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, 290- 291.

"Buraya Kaptan Paşa Karışır!" (nu.: 5), fıkrasında Bekri Mustafa "alan değiştirme" şeklinde ifade edilen metodu kullanarak Bostancıbaşı'nı görev sınırlarının dışında bırakmış, kendisi için bir nefes alanı, eylemine devam edebileceği bir yer açmıştır.

"Burası Âhirettir!" (nu.: 29) metninde, içki yasağı dolayısıyla zor durumda kalan meyhaneciler Bekri Mustafa'dan yardım isterler. Bekri Mustafa, Edirnekapı dışındaki mezarlığa geçici meyhane kurulmasını sağlar, Yasa uygulayıcıları kendilerine müdahale etmeye kalkışınca, yasağın dünya ile ilgili olduğunu, kendilerinin kabir ehli bulunduklarını söyleyerek ceza almaktan kurtulurlar. Kendisi için olduğu kadar kendisi gibi olan kişiler ve yaşama alanının temel aktörlerinden meyhaneciler için de yer açmış olur.

Aynı yasak karşısında sayısız denilebilecek kadar farklı çareler bulan Bekri Mustafa, aşağıdaki fıkrada da yasağın gereğini yerine getiriyormuş gibi davranır. Susturan fıkra tipi örneği sergiler ve son sözü, hem de padişah karşısında söyleyerek içki içme eyleminde devamlılık sağlar, yasak toplumunda kendisine ve arkadaşlarına, nefes aldırır, yer açar:

İmha Ediyoruz

İçkinin yasak olduğu günlerde, Bekri Mustafa ve iki arkadaşı tenha bir köşede demlenmektedirler. Padişah tebdil-i kıyafet ederek yasakların iyi uygulanıp uygulanmadığını görmek için İstanbul sokaklarında gezmektedir. Bekri ile arkadaşlarını ansızın yakalar. Bekri'ye sorar:

- İçkinin yasak olduğunu bilmiyor musunuz?

- Bekri Mustafa, bir kadeh daha yuvarlayarak cevap verir:

- Biz yasağı bildiğimiz için, şarabı imha ediyoruz (nu: 111).

Cezalandırma ve toplumsal eleştiri ise başta din, (nu.: 31) ve hukuk alanındaki uygulayıcılara (nu.: 56) yöneliktir. Bunlar dışında işlerinde doğruluktan ayrılan, hile yapan meyhaneciler (nu. : 24, 82) de dürüst davranmayan çengi de (nu.: 19) cezadan kurtulamazlar. Hakka riayet etmeyen hukuk adamları da (nu.: 56), işini iyi yapamayan tıp doktorları (nu.: 67) da Bekri Mustafa'nın

eleştirilerinden nasiplenirler. Bekri Mustafa'nın cezalandırmaları bazen sözle, bazen de fiziki güç kullanmak suretiyle gerçekleşirken, eleştirileri de oldukça keskin bir dil kullanımı ile olmaktadır.

Örnekler:

Metin nu	Metin başlığı	Konu	İşlev
2	İşte Böyle Yuvarlanım!	Din, Yasa	Yer açma
5, 14	Buraya Kaptan Paşa Karışır	Din, Yasa	Yer açma
11	İktisat Ediniz	Gündelik hayat	Eleştiri
12	Dayaktan Kurtulmak Çaresi	Din, Yasa	Yer açma
13	Ahirettekilere selam	Din	Eleştiri
19	Çengi Raife ile	Gündelik hayat	Cezalandırma
24	Harama Hile Katma	Din, Yasa	Cezalandırma
29	Burası Ahirettir	Din, Yasa	Yer açma
31	Allah Gani Gani Rahmet Etsin	Din	Cezalandırma
37	el-Matrak minallah	Gündelik hayat	Cezalandırma
39	Acaba Cennet-i Âli'de miyim?	Din	Cezalandırma
45	Sen Kimsin?	Din, Yasa	Yer açma
49	İnanma Kulum Yalandır	Gündelik hayat	Cezalandırma
53	Îmanın Alâmeti	Din, Yasa	Eleştiri
54	Bekri'nin Oyunu	Gündelik hayat	Cezalandırma
56	Bekri Mustafa Mahkeme'de	Din, Yasa	Eleştiri, Yer açm
67	Mustafa'nın Doktora Cevabı	Gündelik hayat	Eleştiri
75	Acayip Şey!	Gündelik hayat	Eleştiri
81	Bekri Mustafa Cami'de	Gündelik hayat	Eleştiri
92	Kadı Huzurunda	Din, Yasa	Eleştiri, Yer açma
102	Acayip Memleket	Gündelik hayat	Eleştiri
110	Başı Derde Girmez	Din, Yasa	Yer açma
111	İmhâ Ediyoruz	Din, Yasa	Yer açma

II. Bölüm

Gülme Nedir, Yaklaşımlar, Tanımlar, Kuramlar

2. Gülme Nedir, Gülme ile İlgili Yaklaşımlar, Tanımlar ve Kuramlar

Kim, neye, niçin, ne zaman, ne kadar güler ve hepsinden önce gülme nedir, nasıl meydana gelir, ne zamandan bu yana gülme vardır?

Gülmenin ne olduğunun açıklanamaması üzerine yakınmalar İ. S. I. yüzyıldan bu yana devam etmektedir (Morreall; 1997: 3). "Gülmenin özüne, eğer böyle bir şey varsa tabii, ulaşmadaki güçlüğün bir kısmı, gülmeyi insani duygu ve davranışlar arasında sınıflandırmanın bile hiç de açık ve seçik olmamasından kaynaklanmaktadır (Morreall; 1997: 5).

Gülmeye dair sorular dünyanın oluşumuyla ilgili mitlerden günümüz araştırmalarına kadar uzanan, cevapları aranmaya devam eden sorulardır. Bu soruların cevaplarını vermek amacı ve iddiasında değiliz, belki de soruları çoğaltmak durumundayız. En geniş anlamda düşünürsek "gülme" ve onun çeşitli biçimleri ile ilgili tanımlar ve teoriler bu bölümde ele alınmıştır. Gülme'ye dair tanımlar ve teoriler Bekri Mustafa anlatmalarına bağlı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. "Gülme"yi anlatan her tanım veya ifade bütün mizahi anlatmalar için geçerli ve değişmez bir karşılık bulabilir mi? Mizah teorileri, gülmenin hangi problemlerini çözmekte-

dir? Bu teorilerde, anlatıcı mı, anlatı mı, muhatap mı (dinleyen veya okuyan) yoksa hepsi bir arada mı esas alınmıştır veya alınmalıdır? Bu sorular çerçevesinde gülme tanımları ve ilgili teoriler eleştirel olarak ele alınmaya çalışılmış, Bekri Mustafa anlatmalarından örnekler bu anlamda değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur.

2. 1. Gülme ile İlgili Yaklaşımlar, Tanımlar

Gülme ve Nefes

Başlangıçta gülme vardı. Yaklaşık olarak İ. Ö. üçüncü yüzyılda yazılmış simya konusundaki bir Mısır papirüsüne göre dünya böyle oluşmuştur. Tanrı, yaratma ediminde tek bir sözcük, tek bir hece söylemez. Mısırlı Yaradan için sözcükler ve tümceler çok daha sonra gelecektir. "Olsun" sözü gereğinden çok yetkecedir. İlk Mısır tanrısının yaratı konusunda farklı, daha canlı ve daha temel bir yöntemi vardır. Kaosla yüzleşir, onu kahkahasıyla uzaklaştırır, ışığın içine sevinç ve coşku dolu bir dünya salar: "Tanrı güldüğünde, dünyada hükmedecek yedi tanrı dünyaya geldi... Kahkahaya boğulduğunda ışık oldu... İkinci kez kahkahaya boğulduğunda sular oluştu; yedinci kahkahasında ruh doğdu." Ne zaman bir Eski Mısırlı gülse, kendiliğinden havayı temizliyor, neşeyle dünyayı yeniden yaratıyordu.

Yahudiler ve Hıristiyanlar da Tanrı'nın soluğunu kutsal sayarlar. Yahudi geleneğinde Tanrı, bir avuç toprağa soluğunu üfler ve Âdem'e can verir. Âdem yasak meyveyi tadabilmek uğruna Tanrı'ya itaatsizlik ettikten sonra, Tanrı onu en zayıf noktasından cezalandırıp soluğuna bir sınırlama getirir. Tanrı Yahudilere yaşamlarının sonunda soluklarını (ruach) ona geri vermelerini buyurur. Soluk, gelişimizle gidişimizi belirler; bir soluk alışla dünyaya gelir, bir soluk verişle dünyadan ayrılırız. Bu değerli armağanın geri verilmesiyle, yaşam çemberi sürekli olarak döner, sonsuz bilgeliğiyle Tanrı'nın her zaman son gülen olmasını sağlar (Sanders; 2001: 17- 18).

Gülme ve Kan

Zeus ateş solur, Prometheus onu çalar, Hephaistos ona yön verir. Üçü de sıcaklığın gücünü ve önemini yakından bilirler, özellikle Hephaistos gülmenin Antikçağ tıbbıyla kilit bağını kurar, çünkü erken dönem Yunan tıbbı ateş ile aşağılayıcı gülme arasındaki bağıntıdan yararlanmıştır. İ. S. dördüncü yüzyıl hekimlerinden Miletus, bu bağıntıyı İnsan Doğası Üzerine üzerine adlı kitabında açıkça belirtir. Gülmeye Yunanlılar gelos derler, gelos, sağlık anlamındaki hele sözcüğünden gelir. Sıcak [kanlı, demevî] kimselerin gülmeye çok yatkın oldukları düşünülür. Kan, bedenimizdeki bütün sıvıların en sıcağıdır ve bol kanlı kimselerin zihni daha neşeli olur. Benzeri biçimde Hippokrates Sıvılar Üzerine adlı kitabında dört öğeyi dört sıvıyla denklikler kurarak açıklar. Kan, arındırıcı ateşe denk düşer ve arındırılmış kan, Hippokrates'in görüşüne göre, son derece neşeli insanlar yaratır (Sanders; 2001: 96- 97).

Gülme ile İlgili Değerlendirmeler

Nükte (wit, esprit), mizah (humor), komik (comic) ve fıkra (joke) gibi tabirler çok defa birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmaktadır (Güngör; 1999: 23). Gerek Morreall'in gerekse Güngör'ün ortaya koydukları, gülme ve güldürebilecek türlerin değişmez ve herkesçe kabul görecek bir tanım kalıbında ifade edilmesinin zorluğu, belki de imkânsızlığı durumu bugün de devam etmektedir.

Biz de en genel anlamda "gülme" ile ilgili bazı kavramlarla ilgili tanım ve değerlendirmeleri birkaç örnekle –fizikî, psikolojik ve sosyal yönden farklı yaklaşımlar olduğuna dikkat çekereknakledip Bekri Mustafa fıkralarından örnekler ile gerçekleştirdiğimiz uygulama çalışmasının sonuçlarını da bu konuda bir fikir oluşturmak üzere tahlil etmek istiyoruz.

Aristoteles, beden ile gülme arasında ilişkiyi ortaya koymuştur: "Beden, yalnızca gülme aracılığıyla farklı bölümlerin oluştur-

duğu bir bütündür... Dolayısıyla bebek, mucizevi bir yolla ve tam anlamıyla kırkıncı günde (yani güldüğü zaman) insan olur (Sanders; 2001: 82- 83).

IX. yüzyılın başında Süryanca ve Arapça yazan bir Hıristiyan bilgini olan Urfalı Eyyûb (Job of Edessa) Süryanca **Book of Treasures** (Hazineler Kitabı) adlı eserinde gülmeyi tartışır ve şöyle bir tanım verir: "Gülme, dairesel hareketin eştürdenliğinin (homogeneousness) sonucu olarak ortaya çıkan bir özellik, bir fiildir; çünkü o bir tür eştürdenlikten ileri gelir. Gülme bedene haz verir. Beden ılımlı gıdıklanmadan haz duyduğu her seferinde gülme hazzı bu gıdıklanmadan doğan hazza eklenir ve gülme bedeni hareket ettirir" (Rozenthal; 1997: 210).

Bir tıp bilgini olan Ali bin Rabban et- Taberî "psikolojik şaşırma" unsurunu ilk defa ortaya koyan kişidir ve gülmeyi şöyle tanımlamıştır: "Gülme, doğal kanın kaynamasının sonucudur. Bu olay ise insanın bir varlık, kendini alıştığı yönden saptıran ve böylece şaşırtan ve heyecanlandıran bir şey gördüğü veya duyduğu zaman ortaya çıkar" (Rozenthal; 1997: 210- 211).

Gülme ile İlgili Tanımlar

Gülme

Kindî: Sevincin görünür hale geldiği bir noktaya kadar ruhun genişlemesi ile birlikte bulunan kalbin kanının tam kıvamındaki saflığı.[17] Onun fizyolojik bir nedeni vardır" (Rozental; 1997: 211).

[17] Erken İslâmi dönemki gülme-fizyoloji bağı ve yaklaşımının Hippokrates okulunun gülmeyle ilgili görüş ve izahlarıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Sağlıklı olmanın tek yolunun salgılar arasındaki uyumun sağlanması olduğu üzerine geliştirilen düşünceler sonucunda Hippokrates'in damadı Polybus tarafından dört parçalı bir sistem ortaya konulmuş ve Ortaçağ, hatta Rönesans boyunca bu sistem kabul görerek adeta yasa halini almıştır. Kan, sarı safra, kara safra ve balgam salgıları sırasıyla bahar, yaz, güz ve kış mevsimi ve sıcaklık ve nem, sıcaklık ve kuruluk, soğuk ve kuruluk, soğuk ve nem nitelikleriyle uyumlu oldukları açıklanmıştır. Hippokratesçi metinlerde öne çıkan önemli bir gözlem de kanla insanların davranışları ve zekâları arasında kurulan ilişkidir. Bu düşünce okulu içinde yer alan doktorlar, kandaki değişimlerin zekâyı etkilediği fikrini geliştirmişlerdir. III. ve VI. yüzyıllar arasında yaratılan fizyonomi literatüründe kan salgısından kaynaklanan iyimser krasis ya da complexio dört mizaç arasında

Immanuel Kant: "Yıkılan bir umudun hiçliğe doğru ani değişiminden doğan bir duygudur" (Morreal; 1997: 26).

John Dewey: "Sinirlerin aniden boşalması" (Morreall; 1997: 38).

Donald Hayworth, Albert Rapp: "Diğer grup üyelerinin güvenlikle rahatlamasını sağlayan sessel bir işaret" (Morreall; 1997: 13).

Konrad Lorenz : "Kontrol altına alınmış bir saldırganlık durumu" (Morreall; 1997: 11- 12).

Aziz Nesin: " Gülmek, -ağlamak gibi- insanın en doğal psikofizyolojik belirtilerinden biridir" (Nesin; 1973: 18).

Baudelaire: Gerçekte, bir an için insanı dünyada yok sayarsak gülünç dediğimiz şey de var olmayacaktır. Çünkü hayvanlar, bitkiler, bitkiler de madenler karşısında bir üstünlük duygusuna kapılmazlar (Baudelaire; 1997: 11).

Ünsal Özünlü: "İnsan yaşamının ta kendisi olan gülmece bir bakıma insanın genel kültür odağındaki yansımasıdır"'(Özünlü; 1995: 8).

Mikhail Bakhtin: "Gülme bir nesne karşısındaki, bir dünya karşısındaki korkuyu ve acıma duygusunu ortadan kaldırır, onu tanınan bir nesneye dönüştürür, böylece özgürce araştırılması için zemin hazırlamış olur" (Sanders; 2001: 34).

Sanders: "Gülme, umutla yankılanır" (Sanders; 2001: 52).

Nükte

Visher: Asıl muhteva itibariyle birbirine yabancı olan fikirleri şaşırtıcı bir çabuklukla terkip haline getirme maharetidir (Güngör; 1999: 37).

---

en iyisidir. Başka bir deyişle iyimser mizaçlı insanlar yardımsever, yapmacıksız, yumuşak ve iyi karakterlidirler, ılımlı ve nihayet neşeli, huzurlu, konuşmayı ve gülmeyi seven insanlardır. Daha fazla bilgi için bk.: Valentina Conticelli- Mino Gabriele, " Mikrokozmos'tan Makrokozmos'a Kan'ın Öyküsü" (çev.: Ali Kaftan), Cogito, S. 37, Yapı Kredi Yayınları, Güz 2003, s. 108- 132.

Kraeplin: Birbiriyle herhangi surette tezat teşkil eden iki fikri maksatlı bir şekilde terkip etmek veya irtibata geçirmektir (Güngör; 1999: 37).

Latife[18]

Sözle ifade edilmesi güç ince mâna, kalbe doğan duygu, güldürecek tuhaf söz ve hikâyeyi ifade eder (Altunel; 2003: 109).

Hiciv

Gayesi belli yergilerden oluşan mizahtır (Narty; 17).

Mizah

"Yüksek karmaşıklık düzeyindeki bir uyarının fizyolojik tepkeler düzeyinde büyük ve kesinlikle belirlenen bir tepki yarattığı tek yaratıcı eylemdir (Koestler; 1997: 10).

Güldüren Sanat Türleri

Komik

Komik kavramı üzerinde düşünen yazarlar, komik olan şeyin bazı faktörlere bağlı olduğunu söylemişlerdir. Bunlar;

Hareketlerde, jestlerde otomatizme bağlı komik

Fransız filozofu Henri Bergson (1859- 1941) komik hakkında orijinal görüşler ileri sürmüştür. Ona göre insan vücudunun hareketleri, jestleri tavırları, bu vücut bize tam anlamıyla basit bir

[18] Kâşgarlı Mahmud'un küg ve külüt kelimeleriyle karşıladığı, "halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey, halk arasında gülünç olan nesne" diye açıkladığı tür için Kırım, Kazan, Türkmenistan, Özbekistan ve Uygurlarda latife kelimesi yaygındır. Türkiye dışındaki Türk dünyasınka kullanımlarla ilgili olarak daha fazla bilgi için bkz: İbrahim Altunel, "Latife", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt: 27, Ankara, 2003, s. 109- 110; Eker, Gülin Öğüt, "Fıkralar", Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, cilt: 3, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 2003, s. 91- 128.

makinenin çalışmasını düşündürdüğü oranda komiktirler.

Ruhsal Otomatizm

Bir şahsın bir eşya izlenimi vermesi

Asaleti, saygınlığı olan bir şeyi, kelimelerle yermek, kötülemek

Değişik elemanlardan oluşan yeni kelimeler, çağrışımlı kelimeler (Göker, 1993: 4- 11).

Muhakemeye Bağlı Komik

Burada söz konusu olan tutarlı bir muhakemeye değil, mantıklı olan ile mantıksızı yan yana koyan hatalı muhakeme ile yanıltıcı muhakeme şekilleridir.

Örnek: "Damat adayı, kızın bir ayağının çok kısa olduğunu, topalladığını ileri sürüp itiraz eder. Aracının cevabı: "Haksızlık ediyorsun. Diyelim ki sağlam ve düzgün bacaklı bir kadınla evlendin. Ne kazanacaksın? Ne biliyorsun günün birinde düşüp de bir bacağını kırmayacağını, ömrü boyunca arızalı kalmayacağını? Al sana üzüntü, heyecan. Hekim parası da caba. Bu kızı alırsan başın ağrımaz. Hazıra konacaksın (Göker; 1993: 11- 12).

Mübalağa

Konulara gerçekte sahip oldukları, olabilecekleri boyutlardan daha büyük boyutlar veren ifade şekli komik olmaktadır. Örnek: "Candide ateş etmeyi Bulgarlardan öğrenmişti. Fındık ağacındaki bir fındığı yapraklarına zarar vermeden indirebilirdi" (Göker; 1993: 12).

Uzun Sıralama

Olayları peş peşe ve aşırı bir şekilde sayıp dökmek komik olmaktadır.

Espri

Fransızca "esprit" kelimesinden dilimize geçmiş olan espri, ince, parlak, becerili düşünce anlamına gelmektedir. Espride bir akıl işlemi vardır, özlü ifade vardır. Kendiliğinden meydana gelen bir canlılık ve iğneleyici bir alay bulunur (Göker; 1993: 13-15).

Örnek:

"Topallayarak yürüyen Talleyrand[19]'a bir gün bir hanım sorar:

Nasılsınız

- Şaşı bakan hanıma Talleyrand cevap verir:

- Gördüğünüz gibi Madam" (Göker; 1993: 13).

İroni

Fransızcadaki "Ironie" kelimesi, Yunancada "eirôneia" kelimesinden gelmekte ve "Bilmemezlikten gelip soru sormak" anlamını taşımaktadır. Yunanlı filozof Sokrates bu metodu çok ustalıkla kullandığı için "Sokrates ironisi" adını alan bir düşünce şekli mevcuttur. İroni kelimesinin "Anlatılmak istenenin aksini söylemek suretiyle alay etme" şeklinde bir tanımı daha vardır. İroni ayrıca "Söyler gibi göründüğünün tam aksini söyler" şeklinde de açıklanmaktadır (Göker; 1993: 24- 25).

Hümor

Fransızcada "Humour" şeklinde yazılan bu İngilizce kelime, mizaç, huy anlamına geldiği gibi "istihzaya, alaya eğilim" anlamına da gelen Fransızcadaki "Humeur" kelimesinden İngilizce'ye geçmiştir (Göker; 1993: 28). Hümor, eğlendirici, güldürü-

[19] Fransız diplomatı (1754- 1838). Çocukluğunda geçirdiği bir kaza sonunda sağ ayağı sakat kalmış.

cüdür, somut bir realizm anlayışına sahip olmalıdır, düşünceyi, amacı, duyguyu açığa vurmamalı, gizlemelidir, ele aldığı konulara, şahıslara karşı sempati beslemeli, hoşgörülü olmalıdır (Göker; 1993: 30- 35).

Satir

Fransızcadaki "Satire" kelimesi, Latincede "Muhtelif sebze ya da meyvelerden hazırlanmış yenecek şey" anlamına gelen "Satira" kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin başka bir karşılığı da "Birine ya da bir şeye karşı, alay etmek suretiyle hücum şeklinde yönelen yazı ya da söz"dür (Göker; 1993: 48).

Mizahi olmayan gülme durumları

Gıdıklama, Cee yapma (bebeklerde), Havaya atılıp tutulma (bebeklerde), Sihirbazlık numarası izlemek, Tehlikeyle karşılaşmanın ardında kendini yeniden güvence içinde duyumsama, Bir bulmaca ya da sorunu çözme, Bir spor etkinliğini ya da oyunu kazanma, Yolda eski bir dostla karşılaşma, Piyangodan para çıktığını öğrenme, Zevkli bir işe girişme, Histeri, Azot oksit soluma.

Mizahi gülme durumları

Fıkra dinleme, Birisinin fıkrayı mahvettiğini duyma, Bir fıkrayı anlamayan birisine gülme, Birisini garip giysiler içinde görme, Bir örnek giyinmiş erişkin ikizlere rastlama, Birisinin bir başkasının taklidini yaptığını görme, Saçma sapan böbürlenmeler ya da "abartılı öykülere" kulak misafiri olma, Usturuplu hareketlere kulak misafiri olma, Üçlü uyaklar ya da aynı cümle içerisinde çok fazla ses benzeşmesi duyma, Ses ya da hece karışması ve cinaslara kulak misafiri olma, Bir çocuğun büyüklere özgü bir ifadeyi yerli yerinde kullandığını duyma, Yalnızca aptalca bir hava içinde olma ve yerli yersiz her şeye gülme (Morreall; 1997: 3-4).

Gülme ile ilgili değerlendirme ve tanımların Bekri Mustafa anlatmalarına uygunluğuna baktığımızda, Özünlü'nün de ifade ettiği insana özgü olma özelliğini gösterdiğini, Visher ve Kraeplin'in tanımlarındaki biçimiyle nükteli olduğunu, bir derece hiciv ve espri içerdiğini ama en geniş ve kapsayıcı anlamıyla mizahî bulunduğunu söyleyebiliriz. Muhakemeye bağlı komik unsurlarının Bekri Mustafa anlatmalarında yer aldığını, mübalağanın çokça kullanılan edebi sanatlardan biri olduğunu da belirtmeliyiz.

Bekri Mustafa anlatmalarının - muhataba göre değişiklik gösterebileceğini gerçeğini göz ardı etmeden söylemek gerekirse- kahkaha şeklinde ve ani patlama biçiminde bir gülme biçimine neden olan anlatmalar olmadığı, gülmeye neden olmadan da fonksiyon icra edebildikleri veya tebessüm ve gülümseme oluşturabilecek mizahi unsurlar içerdikleri değerlendirilebilir.

2. 2. Gülme Kuramları

Mizahı açıklamak için yüzden fazla teori tanımlanmıştır. En genel anlamda Keith-Spiel, mizah kuramlarını sınıflamak için sekiz farklı (biyolojik, üstünlük, uyuşmazlık, sürpriz, karşıt değerlilik, rahatlatıcı, düzenleyici ve psikoanalitik) tipoloji oluşturmuştur (İlhan; 2005: 13) . Biz mümkün olduğunca kronoloji takip etmeye çalışarak bu kuramları klasik ve modern olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirmeye çalışacağız.

2. 2. 1. Klasik Gülme Kuramları

2. 2. 1. 1. Üstünlük Kuramı

En eski ve muhtemelen hâlâ en yaygın gülme kuramı, gülmenin bir kişinin diğer insanlar üzerindeki üstünlük duygularının bir ifadesi olduğudur. Bu kuram en azından Platon'a kadar geriye götürülebilir. Ona göre gülmenin uygun nesnesi, insanî şeytanlık ve budalalıktır. Platon için, bir kişiyi gülünç kılan şey, onun kendisini bilmemesidir. Bergson'a göre gülünç kişi, kendisini olduğundan daha varlıklı, daha hoş, ya da daha erdemli sanan kişidir. İş-

te böyle insanlara gülmekten zevk alınmıştır, bu bir kötülemeyi içerir ve kötüleme de zararlıdır. Platon bunu "ruh acısı" olarak adlandırır. Bunun dışında gülmede dikkatler kusur üzerinde odaklanmaktadır (Morreall; 1997: 8).

Aristoteles de gülmenin aslında "alay"ın (derision) bir türü olduğu konusunda Platon ile aynı görüşü paylaşıyordu. Nükte bile ona göre gerçekte adam edilmiş küstahlıktır. Aristoteles, mizahi davranışı büsbütün kınamaz, bununla birlikte kendileri gülünç hiçbir şey söylemeyip, söyleyenlerden rahatsız olan kişilerin kaba ve haşin göründüklerini kabul eder. Burada beklenen şey ılımlılıktır, ancak ılımlılık nadiren elde edilebilir. "Çoğu insan gereğinden daha fazla eğlenmekten ve nükte yapmaktan zevk alır... Nükte alay etmenin bir türüdür ve yasa koyucular alay etmenin bazı türlerini yasaklarlar belki nüktenin bazı türlerini de yasaklamalıdırlar (Morreall; 1997: 9- 10).

Üstünlük kuramına güç katan ve kuramı asıl şekillendiren Hobbes olmuştur. Üstünlük kuramı, döneminde ve sonrasında çok ses getirir (Usta; 2005: 71).

Hobbes için, insan ırkı biri biriyle sürekli savaşım içinde olan bireylerin bir koleksiyonudur. Hobbes'a göre, bir kavga kazandığımızda "gülme" işin içine karışır. Daha önce bize ait olan zayıflıklarımızla karşılaştırdığımızda, birden bire içimizi bir yücelik duygusu kaplar. İşte gülme, bir kendini kutlamadır, her şeye karşı olan bütün bu savaşımda, kendimizi başkasından ya da önceki durumumuzdan daha iyi görme duygusu üzerinde yükselmektedir. Hobbes, bir kişinin kendisini başkalarıyla karşılaştırmaktan ötürü değil de, "kendisindeki bazı yetenekleri aniden kavramış olmasından" dolayı güldüğünü kabul eder, aynı zamanda gülmenin daha çok başkalarına yönlenmiş olduğunu, ayrıca bir korkaklık taşıdığını da vurgular.

[Gülme] ... kendilerindeki yeteneklerin en azının bilincinde olan kimselerin çoğunda gülmeye rastlanır, ki bunlar başkalarının kusurlarını izleyerek hep kendi kendilerinin tarafını tutarlar.

Ve bu nedenle, diğerlerinin eksikliklerine fazlasıyla gülme bir yüreksizlik işaretidir. Akıllı insanların yapması gereken davranışlardan biri de, başkalarına yardım etmek ve onları hor görmemektir; ve de kendilerini yalnızca en yeterli olanlarla karşılaştırmaktır (Morreall; 1997: 10- 11).

Bu kuram, şair Charles Baudelaire, filozof Anthony Ludovici ve -fiziki davranış olarak- gülmeyi kontrol altına alınmış saldırganlık durumu olarak kabul eden etolog Konrad Lorenz, yine fiziki tutumlardan yola çıkan ve gülmenin kaynağının ilkel davranışlara bağlayan Albert Rapp tarafından desteklenmiştir. Üstünlük kuramı, Voltaire ve Max Eastman'ın –gülmenin eğlence duygusundan kaynaklanması ve alay unsuru içerenin gülmeden ayrılması- eleştirilerine maruz kalmıştır (Morreall; 1997: 11- 14; Usta; 2005: 71).

Morreall, Hobbes'un geliştirdiği üstünlük kuramını kendisini de tenkit eder, ama bunu, Voltaire ve Max Eastman'ın eleştirilerinin tutarsızlıklar içerdiğini değerlendirerek yapar. Morreall "...en akıllıca eleştiri yolu, sanırım tüm gülme durumlarının üstünlük duygularını içerdiği gibi bir açıklamanın olanaklı olamayacağını ve böylece de "ani zafer duygusu"nun gülmenin özü olamayacağını göstermektir." der ve gerek mizahi olan gerekse de mizahi olmayan gülme durumlarında üstünlük duygularını içermeyen örnekler vererek görüşünü savunur (Morreall; 1997: 15, 18- 23).

2. 2. 1. 2. Uyumsuzluk Kuramı

Aristoteles tarafından ilk kez irdelenmeye başlanan bir kuramdır. Aristoteles ***Rhetoric***'te, dinleyicileri arasında belli bir beklenti yaratıp sonra da onları beklenmedik bir şeyle vurmanın, bir konuşmacı için iyi bir güldürme yolu olduğuna dikkat çeker.

Uyumsuzluk kuramında ilgi, gülmenin duygu yönünden biliş ve düşünme yönüne çevrilir. Eğlence, üstünlük kuramı için birinci derecede önemli iken – burada söz konusu olan zafer kazanma

ya da yengi duygusudur – uyumsuzluk kuramı için umulmadık, mantıksız ya da şöyle ya da böyle uygunsuz olan bir şeye karşı gösterilen zihinsel tepkidir. Her iki kuramda da gülmeyi başlatan belli bir ikilik ya da karşıtlık vardır.

Uyumsuzluk kuramının ardındaki temel düşünce çok genel ve oldukça basittir. Nesneler, bu nesnelerin nitelikleri, olaylar vs. arasında belirli kalıpların bulunmasını beklediğimiz düzenli bir dünyada yaşamaktayız. Bu kalıplara uymayan her hangi bir şey başımıza geldiğinde güleriz. Pascal'ın belirttiği gibi, "Kişiyi umduğuyla bulduğu arasındaki şaşırtıcı orantısızlıktan başka hiçbir şey daha fazla güldürmez" (Morreall; 1997: 24- 25).

En meşhur savunucuları Kant ve Schopenhauer olan uyumsuzluk kuramı, ancak XVII. ve XIX. yüzyılda ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir. Kant'ın gülme kuramı yalnızca uyumsuzluğu içermiyordu, o bir duygusal boşalma düşüncesini de içermekteydi. Uyumsuzluk düşüncesi Kant'ın gülmeye ilişkin açıklamalarında merkezi bir rol oynar. Gülmeyi, "Yıkılan bir umudun hiçliğe doğru ani değişiminden doğan bir duygu" şeklinde tanımlayan Kant'ın verdiği fıkra örneklerinden biri:

Zengin bir adamın mirasçısı debdebeli bir cenaze töreni düzenlemeyi diler, ancak tam anlamıyla başaramayacağı için hayıflanır, "çünkü" der o "Yas tutmaları için tuttuğum adamlara ne kadar fazla para verirsem, o kadar neşeli görünürler" (Morreall; 1997: 25- 26).

Schopenhauer'ın uyumsuzluk kuramı, Kant'ınkinden biraz farklıdır. Schopenhauer, bir fıkranın can alıcı son cümlesinden ya da başka gülme durumlarından edindiğimiz duygulanımın, Kant'ın hiçbir şey diye öne sürdüğü gibi olamayacağını söyler; beklentilerimiz yıkılmış falan değildir. Biz aslında beklemediğimiz bir doğrultuda duygulanım ediniriz. Bu [fıkrada verilen] her ne ise, öyküyü tamamlar ya da bir biçimde duruma tam uyar. Örneğin Kant'ın yas tutanlarla ilgili fıkrasında, fıkrayı dinlerken hiçbir şeye dönüşen belirgin bir beklenti geliştirmeyiz. Varisin, dört

dörtlük bir cenaze töreni düzenleyememekten dolayı hayıflandığını duyduğumuzda, öykünün geri kalanında bununla ilgili bir tür açıklama yapılacağı yolunda genel bir beklenti ediniriz. Bunu öykü değil de fıkra yapan şey, varisin içinde bulunduğu rahatsız duruma ilişkin bir açıklamada bulunulmamış olması değil; yapılan açıklamada gösterilen duruma uyumsuz olmasıdır (Morreall; 1997: 26- 27).

Her durumda gülmenin nedeni, bir kavramla, o kavramla ilişkisi içinde düşünülen gerçek nesneler arasındaki uyumsuzluğun aniden algılanmasıdır ve gülmenin kendisi bu uyumsuzluktan başka bir şey değildir.

Uyumsuzluk kuramından yararlanan James Beattie bazı gülme durumlarının bu kuramla açıklanabileceğini belirginleştirir ve "duygusal gülme" ile "hayvansal gülme" türlerinden söz ederek duygusal gülmenin akla sunulmuş olduğunu, belli nesne düşüncelerin sonucunda heyecan yaratan duygudan ya da duyumdan üretiğini söyler. Hayvansal gülmenin ise zihin düzeyinde oluşmadığı için uyumsuzluk terimiyle çözümlenmemesi gerektiğini ifade eder. Beattie, uyumsuzluk bir zihinsel ya da kavramsal konudur ve ardında psikolojik mekanizma vardır. Gıdıklanma sonucu gülme karmaşık değil, basittir. Burada ayrıca zihinsel anlayışı içeren ancak uyumsuzluğu içermeyen gülme durumlarının da olduğunu eklemeliyiz, der (Morreall; 1997: 28- 30).

Beattie, rahatsız edici bir uyumsuzluğun güldürücü olmadığını iki örnekle gösterir. Buzdolabında bir kobra yılanı ile karşılaşmanın da bir arabanın çarpmış olduğu hayat dolu küçük bir çocuğu görmenin uyumsuzluk yaratacağını ama gülmeye yol açmayacağını belirtir (Morreall; 1997: 30).

Bir karakterin topluma uyum sağlamıyor olmasının komik duruma düşmesine neden olabileceğini söyleyen Bergson'un da uyumsuzluk ve gülme arasındaki ilişkiyi dikkate aldığını söyleyebiliriz. Bergson, karakter komiğinin nasıl oluştuğunu anlatırken uyumsuzluk unsurunu da dikkate alır : "Katılık, özdevinim, dal-

gınlık, topluma uyumsuzluk... Bütün bunlar birbirinin içine girer, karakter komiği de bütün bunlardan oluşur (Bergson; 2006: 78-79).

Uyumsuzluk kuramını eleştiren Morreall, bu kuramdaki temel zayıflığı, bütün gülme durumlarını açıklayacak kapsamda olmamasına bağlar. Mizahi gülme durumları için uygulanabilir bir kuram iken mizahi olmayan durumlarda uyumsuzluk kuramının geçersiz olacağını söyler ve bu kuramı genel bir gülme kuramı olarak kabul etmez (Morreall; 1997: 28, 30).

2. 2. 1. 3. Rahatlama Kuramı

Rahatlama kuramının bakış açısı temelde fizyolojiktir. Gülme sinirsel enerjinin ortaya çıkışı olarak görülür.

Rahatlama kuramı, ilk defa Descartes (1649) tarafından tarif edilmiştir. Descartes "gülme"yi "Bir kötülüğe karşı kayıtsız olduğumuzda veya ondan bize zarar gelmeyeceğini anladığımızda meydana gelen sevinç" olarak görmektedir. Beklenmeyen bir şeyden kaynaklanan şaşırma da gülmede rol oynayabilir. Iztırap verici ve tehlikeli bir şeyin ortadan kalkmasının ifadesi, gülmedir (Türkmen; 1999: 31).

Morreall ise bu kurama en erken 1711'de Shaftesbury'nin yayımlamış olduğu "The Freedom of Wit and Humor" [Nükte ve Mizahın Özgürlüğü] başlıklı makalesiyle rastlandığını söylemektedir (Morreall; 1997: 32).

Rahatlama kuramına göre; açık yürekli insanların doğal ve rahat ruh halleri kısıtlandığında ya da denetim altına alındığında, içinde bulundukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için başka hareket yolları arayacaklardır, ister taşlamayla, öykünmeyle, ister soytarılıkla olsun bu insanlar az ya da çok kendilerini gösterdikleri için bu durumdan hoşnut olup, üzerlerindeki baskılardan öç almış olacaklardır (Morreall; 1997: 32).

Rahatlamanın, gülme durumu için uygun olabilecek iki biçimi vardır. Kişi, ya serbest kalan sinirsel enerjiyle bu duruma gi-

rebilir, ya da gülme durumunun kendisi sinirsel enerjinin serbest kalmasına olduğu kadar, birikmesine de neden olabilir. Belli fıkraları dinlediğimiz zaman, örneğin öyküdeki karakterlere ilişkin anlatım, bizde çeşitli duygular uyandırabilir, ancak daha sonra anlatının son cümlesinde öykü umulmadık bir biçimde sonuçlanabilir, ya da karakterlerin düşündüğümüz gibi olmadıkları gösterilir, bunun sonunda biriktirilmiş olan duygusal enerji artık gereksizleşir ve rahatlamak istenir (Morreall; 1997: 33).

Spencer, gülmenin, o sırada yapılan bedensel hareketlerin "hiçbir dayanağı olmadığı için" yalnızca sinirsel enerjinin boşaltılmasına hizmet ettiğini söyler. Spencer'e göre enerjinin boşaltılması, yoğunlaşan duyguların uygunsuzluğuyla ortaya çıkıyor. Bu duyguların sonunda ortaya çıkan gereksiz enerji öncelikle kaslar yoluyla boşaltılır, özellikle de bu duygunun en çok etkilediği kaslarla, örneğin konuşmayı sağlayan kaslarla. Eğer sinirsel enerjinin tamamının boşaltılması için bu kanal yeterli olmazsa, bu enerji daha az kullanılan kaslara aktarılır, gülen kişi, diyafram kasını kullanarak, daha da olmazsa ellerini kullanarak ve öne arkaya eğilerek güler ve enerjisini boşaltır. Spencer'in fikirlerinden etkilenen John Dewey, gülmeyi "sinirlerin aniden boşalması" olarak tanımlamıştır (Morreall; 1997: 37- 38).

Freud'un gülme kuramına dair görüşleri Spencer ve Theodor Lipps'ten etkilenmekle birlikte bilinçaltı ile ilişkilendirilmiştir. Gülmenin üç türünü şakalar, komik durumlar ve mizah şeklinde bir birinden ayıran Freud, bu üç türün hangi enerjileri nasıl harcadığını şöyle izah eder: "...şaka yaparken bastırılmış ya da yasaklanmış duygu ve düşünceler için kullanılacak enerjiyi, komik durumlara tepki verirken düşünmek için kullanmadığımız enerjiyi, mizah için ise duygularımızca kullanılmayan enerjiyi harcarız (Morreall; 1997: 42-43).

Freud'un kuramının belirsizlikler içerdiği söylenebilir. Fazla enerjiyi boşaltma fikri de aslında çok eskilere dayanmaktadır. Aristoteles'in Poetics adlı eserinde söz ettiği duyguların 'katharsis'i fikrine kadar uzanır (Morreall; 1997: 47). Freud'un cinsel ve

saldırgan duygularla ilgili görüşlerinin gülme kuramına da uygulama çabası, Eysenck tarafından gerçekleştirilen deneylerle çürütülmüş görünmektedir. Cinsel ve saldırgan duygularını dile getiren insanlar, bu duygularını bastıranlara oranla cinsel ve saldırgan fıkralardan daha çok hoşlanmaktadırlar. Eysenck'e göre bunun anlamı, "bir insanın 'tipik' davranışlarını mizah alanındaki tercihlerine yayması ve bunları 'bastırmak' yerine mizah yoluyla açığa çıkarmasıdır (Morreall; 1997: 50).

Mc. Dougall, başka insanların durumlarıyla karşılaştırma yaparak rahatlamanın farklı bir yönüne dikkat çekmiştir: "Başkalarının talihsizlikleri, bizdeki sevgi eğiliminden dolayı hüzün yaratmaya daha uygundur. Ancak başkalarının önemsiz sıkıntılarına şahit olunca ve öğrendiğimizde güleriz. Çünkü bunun zararsız olduğunu bilir ve rahatlarız" (Türkmen; 1999: 31).

I. Gregory ise 1924'te rahatlama kuramı ile ilgili görüşleri değerlendirerek sistemleştirmiştir. Gülmeye sebep olan durumların hepsinde rahatlama unsurunun bulunduğunu ileri sürmüştür. Ona göre bir mücadeleden galip çıkmanın, düşmanın etkisizliğinin farkına varmanın verdiği rahatlık gülme sebebidir. Korku veya acıdan, dil ve davranışlar üzerindeki sosyal sınırlamalardan kurtulma da rahatlatır.

2. 2. 2. Modern Gülme Kuramları

2. 2. 2. 1. Henri Bergson; Gerginlik- Esneklik- Mekânik[20]

"Gülme ne anlama gelir?" ve "Gülüncün temelinde ne yatıyor?" sorularına bağlı olarak fikir yürüten Bergson, "komik denen fanteziyi" bir tanımlama içine hapsetmek taraftarı değildir. Bergson, bir soytarının şaklabanlığı, bir nükte, bir vodvil yanılmacası ve bir ince komedya sahnesi arasındaki ortaklığın ne olduğunu aramıştır. O, komiğin kendisinden çok, onun aranması gere-

[20] Bergson, gülme ile ilgili olarak ortaya koyduğu düşüncelerini bir kuram adı altında vermemiştir. Biz, onun düşüncelerinin temel kavramlarını Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Deneme adlı çalışmasından özetleyerek naklediyoruz.

ken yerle ilgilenmiştir (Bergson; 2006: 10- 11).

Bergson'un "komik" ile ilgili olarak vurguladığı öncelikli üç nokta vardır:

1. Tümüyle insana özgü olanın dışında komik yoktur.

2. Gülmeye eşlik edenin duygusuzluk olması gerekir. Heyecan, gülmenin en büyük düşmanıdır. Komiğin tüm etkisini gösterebilmesi için yüreğin uyuşturulması gibi bir şey gerekiyor; çünkü komik arı zekâya seslenir.

3. İnsan, komiğin tadını tek başına alamaz. Gülmenin yankıya ihtiyacı vardır. Gülmeyi anlamak için onu doğal ortamına, yani topluma yerleştirmek gerekir (Bergson; 2006: 11- 13).

Sokakta koşan bir adamın ayağının takılıp düşmesinin beceriksizlik olduğunu söyleyen Bergson, dikkatli bir yumuşaklık ve canlı bir çeviklik gerektiren devinimi sağlayamamak yani mekânik bir katılık göstermek gülünç olma sebebidir diye değerlendirir (Bergson; 2006: 14).

Bergson'a göre gülme, töreleri düzeltir, yaşamla toplumun her birimizden istediği, içinde bulunduğumuz durumu çepeçevre ayırt edecek hep uyanık bir dikkat, aynı zamanda bizim bu duruma uymamızı sağlayabilecek bir beden ve ruh esnekliğidir. Gerginlik ve esneklik: İşte yaşamın ortaya koyduğu birbirini tümleyen iki güç. Kişiler arasında basmakalıp bir anlaşma yeterli değildir; toplum sürekli bir uyum çabası ister. Gülme, toplumun yüzeyinde mekanik katılık olarak kalabilen ne varsa, bunları da yumuşatır. Komik bu katılıktır, gülme ise buna verilen cezadır (Bergson; 2006: 17- 19).

"Biçimli bir kişinin başarıyla öyküneceği her tür biçimsizlik komik olabilir." düşüncesini bildirerek biçimlerin komiğini değerlendiren Bergson, jestlerin, devinimlerin komiğine gelince; "İnsan bedeninin durumları, jestleri ve devinimleri, bu beden bize basit bir makineyi düşündürdüğü ölçüde komiktirler." der (Bergson; 2006: 20, 23).

Canlının üstüne kaplanmış mekanik imgesinin bir merkez im-

ge olduğunu ifade eden Bergson'un düşüncesini açıklarken verdiği birkaç örnek şunlardır: maske takıp kılık değiştirmek gibi bir maskaralığı aklımıza getirdiği için "Tüyleri, yarı yarıya kırkılmış bir köpeğe...ağaçları seçim afişleriyle donatılmış bir ormana güleriz." Dikkatimizin ansızın ruhtan bedene çekilmesine neden olan "O hem erdemli hem tostoparlaktı." cümlesine güleriz. "Bir kişi bize ne zaman bir nesne izlenimi verse güleriz (Bergson; 2006: 29, 33, 36).

2. 2. 2. 2. Arthur Koestler; Saldırganlık (Korku) ve Rahatlama[21]

Gülmeyi açıklamanın güçlüğü, gülmeyi yaratan durumların, bedensel gıdıklanmalardan bin bir farklı türden zihinden gıdıklanmalara dek, hemen hemen sonsuz olmasından kaynaklanır.

"Mizah anlaşılması zor bir şeydir, gök kuşağı da öyle; yine de renkli tayfların incelenmesi, maddenin temel yapısına ilişkin ipuçları sağlamıştır."

Yaratıcılığın kesin sınırlarla birbirinden ayrılamayan üç alanı vardır: Mizah, buluş ve sanat. Buluşla mizahi yaratının arasındaki sınırlar da aynı ölçüde belirsizdir. Soytarı'nın Bilge'yle kardeş olması küfür gibi gelebilir insana, oysa soytarı da bilge de zekâlarıyla yaşarlar, soytarının bilmeceleri, yaratıcı özgünlüklerin hazırladığı atölyeye arka kapıdan çok yararlı bir giriş sağlar.

Bergson'un gülünç olmanın kaynakları olarak gördüğü, yaşama etki eden hareketsizliğin, katılığın, ve tekrarın mekânik özelliklerinin gülünç olmadığını söyleyen Koestler, "Eğer böyle olsaydı, Mısır heykelleri, ve Bizans mozaikleri şimdiye kadar yapılmış en iyi şakalar olarak görülürdü." diyerek eleştiride bulunur. Koestler, Bergson'un dediği gibi olsaydı "Gülmek istediğimizde, bir insanın tek düze tekrarlanan nabzını tutmamız yeterdi. Bir in-

[21] Koestler de Bergson gibi, gülme ile ilgili olarak ortaya koyduğu düşüncelerini bir kuram adı altında vermemiştir. Biz, onun düşüncelerinin temel kavramlarını Mizah Yaratma Eylemi adlı çalışmasından özetleyerek naklediyoruz.

sanın bize nesne izlenimi verdiği her zaman gülebilseydik, bir cesetten daha gülünç bir şey olmazdı." şeklinde aykırı örneklerle düşüncesini ortaya koyar.

"Kahkaha, her zaman söylendiği gibi, özgürleştiricidir, yani gerilim gidericidir. Öfkeyi de endişeyi de, gururu da söndürüp yok eder kahkaha."

Daha gelişkin mizah biçimleri, daha karışık, bazen de birbiriyle çelişen duygular uyandırır; ama karışım ne olursa olsun, bulunması kaçınılmaz olan bir öğe vardır: bu da, ne denli hafif olursa olsun, bir saldırganlık [22] ya da korku itkisidir. Bu öğe, kötü niyetin ve alçaltmanın saklanmasında, alçakgönüllülüğün ardında saklı kötü yüreklilikte ya da şaka kurbanına hiç acımamak biçiminde ortaya çıkabilir. Bu ortak öğeye ben saldırgan-savunmacı eğilim ya da kendini öne sürme eğilimi diyorum, bu eğilim öylesine belirsizdir ve gizlidir ki; ancak çok dikkatli bir çözümlemeyle ortaya çıkarılabilir, tıpkı iyi hazırlanmış bir yemekteki tuz gibi, tuz olmazsa, tatsız olurdu yemek.

Kahkaha, mantıksal raison d'etré (var oluş nedeni, bir şeyin var olma gerekçesi)'nden koparılmış saldırganlıktır (ya da korkudur); düşünce tarafından bir kenara atılmış duyguların sönmesidir.

Bir yaşından küçük bebekler üzerinde yapılan gıdıklama deneyleri, anneleri gıdıkladığında, yabancıların gıdıklamasına göre on beş kat daha fazla güldüklerini göstermiştir. Çünkü doğaldır ki, yalancıktan saldırı, ancak bebek bunun yalancıktan yapılan bir

[22] Mizah kavramlarını değerlendiren Leonard Feinberg, mizah ustaları tarafından yapılan saldırganlığın her şeye yönelik olduğunu söyler : "1. Eksikliklerine karşı üstünlük ifade ederek kişiye karşı, 2. Toplumsal kurumlara karşı duyulan hoşnutsuzluktan ötürü topluma karşı (Edmund Bergler, mizahi resmî kızma şekli olarak ele alır; Jacob Levine mizahı anne- baba otoritesine karşı bir isyan olarak çözümler; "gizli komikler" mizahı topluma karşı bir protesto olarak kullanırlar ve Freud mizahı, ruhsal baskıdan kaçınmak için bir çaba olarak görmüştür) ve 3. Tanrı, kader, doğa ve ölüme karşı duyulan hoşnutsuzluğu ifade ederek "evren"e karşı olan saldırganlık." Bk.: Leonard Feinberg, "Mizahın Sırrı" (çev.: Ali Çelik, F. Gül Özyağcıoğlu Koçsoy), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar (yay. haz.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır), Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2005, s. 501- 502.

saldırı olduğunu biliyorsa onu güldürecektir, oysa yabancıların ne yapacağı hiç belli olmaz. Annesi yaptığında bile, bebeğin davranışında gülmeye dönüşen ifadesiyle çok hafif de olsa belirsizlik ve korku duygusu bulunur; işte iki gıdıklama arasında kıvrılıp bükülmenin eşlik ettiği gülmeyle giderilen şey, tastamam korku unsurudur. Oyunun kuralı şudur: "Beni birazcık korkut ki rahatlamanın tadına varayım."

Gülme bir tepkedir, ama biyolojik bir amaca yönelmemesi bakımından eşi benzeri yoktur, gülmenin tek yaratıcı işlevi bizi yararcı baskılardan bir süre için kurtarıp rahatlatmasıdır.

Gülmenin meydana geldiği tipik durumlardan biri, ister gerçek ister düşsel olsun tehlikenin ani bir biçimde kalktığı andır; gülmenin gereksiz gerilimleri boşaltma düzeneği olma niteliği, küçük çocuğun yüzündeki ifadenin korku dolu bir endişeden rahatlamışlığın mutlu gülüşüne doğru ani değişiminden daha çarpıcı biçimde görülemez.

İnsan düzeyinin altında, gülme ihtimali de, ihtiyacı da yoktur. Gülme ancak gereğinden fazla duygulara sahip, zihinsel özerkliğe ulaşmış, biyolojik bakımdan güvenlik içinde olan türde ortaya çıkabilir.

2. 2. 2. 3. John Morreall; Güzel Bir Psikolojik Değişimden Kaynaklanma

Morreall'in gülme kuramını Gülmeyi Ciddiye Almak eserinden özetleyerek naklediyoruz.

Morreall'in gülme nedenleri ve geliştirdiği kuram olumlu yönde psikolojik değişime, dayanmaktadır.

Kendisinden önce geliştirilmiş üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramlarını gülmenin tüm durumları"nı açıklamak için yeterli olmadıkları düşüncesiyle eleştiren Morreall, bunlardan üstünlük kuramı üzerinde pek durmaz, modern kuramlar diyebileceğimiz diğer kuramları da inceleme gereği duymadan ve aynı sonucu vereceklerini söyleyerek hiç ele almaz.

Morreal'a göre gülme, çok savunmasız kaldığımız bir anda, karşı karşıya kaldığımız herhangi bir duruma karşı yumuşak bir tepki veremediğimiz anlarda ortaya çıkar.

Gülmenin kendisi ne tek başına psikolojik bir değişimden kaynaklanır ne de gülme değişimin bir ürünüdür. Gülme aslında değişimin neden olduğu duyguların sinirsel bir eylemle dile getirilmesidir. Bu duygunun kendisini "eğlenti" ya da " şenlik" diye adlandırabiliriz.

Morreall, mizahi olmayan ve mizahi olan gülme durumlarına uygulanılabilirliği açısından kuramını açıklamak için örnekler vermiştir.

Mizahi olmayan gülmenin çocuklarda görülen en basit biçimiyle örneği ve açıklaması şöyledir: Yaşamının ilk aylarında bir bebeğin dünyası bizimkinden çok farklıdır. Bu basit psikolojik durum, deri, gözler ve başka yollarla bebeğin aldığı duyumsal uyarıcıları içerir ama nesnelerin anlaşılmasını içermez. Bebek, nesneleri tanıyamaz, hatta kendi bedeni ile kendi dışındaki başka şeylerin ayırtına bile varamaz. Bebek, üç ya da dört aylıkken gülmeye başladığına göre, bu psikolojik değişimin göstermiş olduğu şey, gülmenin kavramaya ya da anlamaya ilişkin değil, yalnızca duyumsal değişime ilişkin olduğudur. Bir bebek için gülme uyaranlarının en basit biçimi gıdıklamadır. Dokunuş doğru zamanda yapılırsa ve eğer bu dokunuşa tanıdık bir ses eşlik eder ve o an bebeği üzecek başka bir şey olmazsa, bebek için duyumsal değişim hoş bir değişim olur ve gülme, bebeğin memnuniyetinin dile getirilişi olarak ortaya çıkar.

Mizahi gülme ve kuramının bu alana uygulanışında Morreall, "Bebekler mizah yapamazlar, çünkü mizah daha karmaşık bir psikolojik değişim gerektirir. Bu kavrayışsal bir değişimdir." düşüncesiyle hareket eder.

Çocuk, duygusal ve zihinsel açıdan geliştikçe ve küçük uyumsuzluklardan zevk almaya başladıkça mizah kapasitesi ve nüktelerin karmaşıklığı da gelişir.

Gülmeye neden olan değişimin mutlaka olumsuz duygusal bir durumdan olumlu duygusal bir duruma doğru olması gerekmez. Eski bir arkadaşı ile karşılaşan kimse, olumsuz bir duyguda değilken, yani hiçbir şey hissetmeme durumunda iken güçlü şeyler hissetme haline, memnuniyet durumuna geçebilir.

Mizahi gülme için psikolojik değişmede aniliğin gerekliliği mizahi olmayana göre daha belirgindir. Psikolojik bir değişimden, daha doğrusu herhangi bir deneyimden zevk almak için acil ihtiyaçlarımızın giderilmiş olması gerekir. Bunun da ötesinde, psikolojik değişimin mümkün olması için güvenlikte olmalıyız. Histerik olan kişi, içine düştüğü şok edici durumun etkisinin gerçek olduğunu, gülme tepkisi vererek reddeder. Böylece korkunç durumla yüz yüze gelemediği için, sinir sistemi, dehşetin değil de eğlenmenin ifadesi olan bir davranışla cevap vermiş olur.

Morreall, "Nerede bozulacak bir ilke ya da alt üst edilecek bir düzen varsa, orada uyumsuzluk ve mizaha da yer var demektir." fikrini öne sürer ve komik tekniği için üç genel ilke dile getirir:

1. Mizahi değişimi sağlayabilmek için, espri yapan kişinin eğlendirmek istediği insanların ilgilerini bilmesi ve böylece onların düşünceleri üzerinde bir kontrol yaratması gerekir.

2. Mizah, bizim sıradan kalıplarımızı, düşüncelerimizi ve beklentilerimizi bozduğu için, bizim gerçeklik resmimize bir darbe olduğu için, komik bir monolog ya da oyundaki gibi, bu ikinci ilke mizah dürtüsünün yaratılmasında ve seyircinin gerçeklik duygusunun sürdürülmesinde çok önemlidir. Mizah yaratıcıları bazen her şeyi komik yapmaya çalıştıkları için, çelişik gibi görünse de başarısızlığa uğrarlar.

3. Özgünlük ve tazeliğin gerekliliği: Eğer seyirci, zihinsel bir değişim getirecekse, bu kolaylıkla özümsemeyeceği bir şeyle sağlanmalıdır. Daha önceden bildiğimiz ya da benzerini duyduğumuz bir fıkrayı dinlediğimizde, göreceli olarak hazırlıklı olduğumuz için fıkrayı anlatan kişi, üzerimizde istediği etkiyi bıraka-

maz. Hiçbir şey fıkralardan daha hızlı yayılamaz, bugünün nüktesi yarının klişesidir.

Gülme Kuramları ve Bekri Mustafa Anlatmalarına Uygunluk Değerlendirmesi

Mizah için teorik yaklaşımların yetersiz kaldığını ifade eden La Fallette ve Niall Shanks yapılacak tahlilde, epistemolojide, akıl felsefesinde ve etikte belli başlı konuların tartışılmasını önermişlerdir (La Fallette- Niall Shanks; 1993: 329).

Aykırılık kuramı üzerine düşünce geliştiren Clark, komik olanın algılanmaması durumunda, yapılacak değerlendirmelerin de eksik olacağını söyler: "Komikliğin biçimsel objesini belirtmeye girişmek babında bazı geleneksel mizah kuramları hakkında düşünmek meseleyi aydınlatacaktır. Komikliğin açık olarak algılanmadığı durumlarda bu yöndeki düşüncede bunlara tam bir değerlendirme olarak bakılamaz" (Clark; 1970: 24).

Eflatun'dan Bergson'a kadar birçok kuramcı tarafından gülme kuramları geliştirilmiş, ama bunların çoğunda bireysel farklılıklara değinilmemiştir (İlhan; 2005: 12).

Gülme kuramlarına uygunluk bakımından Bekri Mustafa anlatmalarını bu tartışmalardan bağımsız olarak değerlendirecek olursak; bütün kuramlara uygun olan ve olmayan örnekler göstermenin mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Gülme kuramlarında fıkranın kahramanı mı, muhatabı (fıkrayı dinleyen veya okuyan) mı esas alınmalıdır? Kime göre gülme kuramının işleyişi takip edilmelidir? Bu sorulara verilecek cevabın farklılığı araştırmacıları, kuramlar üzerine düşünce geliştirenleri, kuramların işleyişini takip etme açısından farklı sonuçlara götürecektir. Ayrıca Stephenson'un da dikkat çektiği gibi mizah kurgusunun tahlili bir tek sebep ve tahlil unsuru üzerinden de değerlendirilemez. Felsefeciler ve profesyonel mizahçılar, tıpkı psikologlar, sosyologlar ve insan anatomisi üzerine çalışanlar gibi uzun süredir genel bir mizah kuramı oluşturmaya girişmişlerdir. Bun-

ların spekilasyonu mizah kurgusu üzerinedir. Kurgusal tahlil üç aşamada yürür: Fiziki, psikolojik ve sosyolojik (Stephenson; 1951: 569). Biz, muhatabın beklentilerindeki farklılıkları daha sonra değerlendireceğimiz için ve muhatabın hangi değerlendirmelerle tepki verdiğini ölçmemizin zorluğundan, hatta imkânsızlığından hareketle gülme kuramlarını çoğunlukla metinlere bağlı olarak ve "kahraman" açısından ele almaya, Bekri Mustafa anlatmalarından örnekler vererek işlemeye çalışacağız.

Klasik gülme kuramlarından üstünlük kuramına göre "Buraya Kaptan Paşa Karışır" (nu: 5) fıkrası uygun bir örnek iken; "Peki Ama Balıklar Ne Oldu?" (nu: 16) fıkrası, fıkra "kahraman"ı açısından kurama uygun olmayan bir örnektir. "Ben de Peşin Veriyorum" (nu: 23) fıkrası uyumsuzluk kuramanına uygundur; ama "Öldükten Sonra Aramamak İçin" (nu: 47) fıkrasının yine kahraman açısından yani Bekri Mustafa'ya göre değerlendirdiğimizde uyumsuzluk kuramına uygun olmadığı görülür. Rahatlama kuramı için "Dayaktan Kurtulmak Çaresi" (nu: 12) iyi bir örnektir, ama "Çengi Raife İle" (nu: 19) anlatması bu kuramın işleyişine uygun görünmemektedir.

Modern gülme kuramlarından Bergson'un kuramına göre; sokakta koşan bir adamın ayağının takılıp düşmesi beceriksizliktir ve "...dikkatli bir yumuşaklık ve canlı bir çeviklik gerektiren devinimi sağlayamamak yani mekânik bir katılık göstermek gülünç olma sebebidir" (Bergson; 2006: 14). Bergson'un, kuramında ele aldığı kavramların mizahi gülme durumlarına, özellikle de fıkra türüne uygunluk bakımından tartışılabilir olduğunu kaydedip kendi örneğine göre değerlendirirsek; ayağı takılıp düşen kişi, onu seyreden kişinin birinci dereceden yakını ve onunla duygu birliğinde olan bir kimse ise de aynı gülme gerçekleşebilir mi? Arthur Koestler'in Saldırganlık (Korku) ve Rahatlama kavramlarına bağlı olarak ortaya koyduğu kuram için pozitif ve negatif örnekler bulmak mümkündür. "Sabaha Kadar Dolaşmış" (nu: 38) örneğinde korku ve ardından gerginliği giderici unsur olarak anlatılanların rüya olduğunun bildirilmesiyle gelen rahatlama vardır, ama

"Rüyadaki Baklava" (nu: 96) fıkrasında ne korku vardır, ne gerginlik ve ne de sonrasında ortaya çıkan bir rahatlama. John Morreall'in, "Güzel Bir Psikolojik Değişimden Kaynaklanma" şeklinde formüle edilebilecek, gülmenin bütün durumlarını karşıladığını iddia ettiği kuramının "Kalk Def Ol Şuradan" (nu: 30) anlatması bakımından değerlendirildiğinde psikolojik değişimin olumlu yönde olmadığı söylenebilir. Bu anlatmada tekrarlar vardır, gerilim vardır, psikoljik değişim vardır, ama güzel bir psikolojik değişim yoktur, olumsuz durumun kökleşmesi söz konusudur. Bunun gülme oluşturup oluşturmadığı da muhatabına göre değişkenlik gösterebilecektir.

2. 3. Muhatabın (Okuyucunun / Dinleyicinin) Fıkra'dan "Beklentileri Üzerine Uygulama Çalışması

Bu uygulama çalışması 2009- 2010 eğitim ve öğretim yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 1. ve 3. sınıf öğrencileri olan 120 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Uygulama çalışmasının amacı, fıkranın da içinde bulunduğu ve gülmeye bağlı olarak ortaya konulan teorilerde çoğunlukla dikkate alınmayan veya yeteri kadar "önemsenmeyen" okuyucuyu-dinleyiciyi "muhatap" olarak değerlendirmek ve muhatabın görüşlerini dile getirmektir. Böylece, işlevsel olarak okuyucu-dinleyici ile metin arasındaki ilişki dikkate alınacaktır.

"İşlevsel kurama göre metnin kendi, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da icra edilmezse anlamsızdır. Bu nedenle de Malinovski "Şüphesiz metin önemlidir, fakat bağlamsız metin ölüdür." demektedir" (Çobanoğlu; 1999: 225). Biz de uygulama çalışması ile bağlamın temel unsurlarından olan "muhatap" unsurunu mercek altına almayı uygun bulduk.

Aşağıdaki tablo, uygulamaya katılanların verdikleri cevaplara göre şekillendirilmiştir, metindeki yer numaraları verilen altı fıkranın 1'den 6'ya kadar beğeniye göre derecelendirilmesini içermektedir. Bu çalışmada, ayrıca katılımcılardan fıkralara birin-

cilik ve altıncılık derecesi verme nedenleri sorulmuştur. Katılımcıların hangi fıkrayı neden 1. ya da 6. olarak seçtiklerini belirlemenin yanında uygulama çalışması sayesinde muhatabın fıkradan beklentisinin ne olduğunun tespit edilmesi de hedeflenmiştir. Katılımcıların seçiminde ve değerlendirmesinde hiçbir yönlendirme yapmamış olmak için; hangi fıkra "gülünç", "komik", "kurgu bakımından daha iyi", "zekâya hitap ediyor" vb. tarzda hiçbir sınırlandırma yapılmamıştır. Katılımcılardan sadece derecelendirme yapmaları istenmiş ve bunun nedeni sorularak objektif değerlendirmelerinin alınması hedeflenmiştir.

"Okura tek bir anlamın kendini zorla kabul ettirmesini önlemek gerekir" (Eco; 1991: 8) düşüncesinden ve sanat ürününün yoruma açık oluşu gerçeği dikkate alınarak katılımcıların gerçek ve serbest düşüncelerinin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Katılımcıların değerlendirmeleri sonucunda aşağıdaki tablo meydana getirilmiştir:

Fıkra Nu	Fıkranın Başlığı	Değerlendirme Derecesi 1.	2.	3.	4.	5.	6.
Nu: 2	İşte Böyle Yuvarlarım!	19	19	24	20	18	22
Nu: 3	**Ziyan Olmasın!**	**30**	32	19	19	13	**7**
Nu: 5	Buraya Kaptan Paşa Karışır	27	17	8	17	26	23
Nu: 7	Ömründe İlk Defa İçmiş	16	22	29	18	24	11
Nu: 10	**Tattığı Şey Değilmiş**	**8**	15	26	31	27	**14**
Nu: 24	Harama Hile Katma	18	15	14	16	12	43
	Toplam[23]	118	120	120	121	120	121

[23] Satır ve sütunlarda bütün sonuçlar 120'yi vermemektedir. Çünkü uygulamaya katılanların bazıları bütün fıkralara birer derece vermemişlerdir. Meselâ bir öğrenci iki tane üçüncülük, iki tane dördüncülük derecesi verirken, birincilik ve beşincilik için not vermemiştir. Bir başka öğrenci de iki tane beşincilik, iki tane altıncılık derecesi vermiş, ama birincilik ve üçüncülük için herhangi bir fıkrayı değerlendirmemiştir.

Tabloda da görüldüğü üzere "Ziyan Olmasın!" başlıklı fıkra, en çok birincilik derecesi almış, "Tattığı Şey Değilmiş" başlıklı fıkra ise en az birincilik derecesiyle değerlendirilmiştir. Biz, bu iki fıkranın derecelendirilme nedenlerini vererek "fıkra"da muhatap tarafından aranılan özelliklerin neler olduğunu ve bunun nedenlerinin çeşitliliği ile değişkenliğini örneklendirmeye çalışacağız.

En çok birincilik derecesi verilen fıkra **"Ziyan Olmasın!"** başlıklı fıkradır. Bu fıkraya birincilik derecesi verenlerin gerekçeleri şunlardır:

Bu fıkra için bir kişi tarafından gerekçe belirtilmeksizin derecelendirme yapılmış, diğer gerekçeler şunlardır.

1. "Bu fıkradaki **espri** ve **ilginç tutumluluk** ilgimi çekti."

2. "Bekri Mustafa'nın son anlarına kadar hiç **değişmediğini göster**en bir fıkra olması."

3. "**Ciddiyeti umursamamak**."

4. "Günümüzün **ekonomik** yaşamaya ihtiyacı var."

5. "**Kısa**, **öz** ve **komik** olması."

6. "**Esprinin açık ve net olması** bence en iyi yapan özelliğiydi."

7. "**Kısa** ve **direk güldürücü ve düşündürücü unsuru ortaya çıkar**ıyor. Daha sonra espriyi açıklamıyor ya da **hikâyeyi uzatmıyor**."

8."Bekri Mustafa'nın **ölüm döşeğinde bile cimrilik peşinde olması**ydı."

9. "**Adamın ölümle mücadele etmesine rağmen ötekinin hala mumun derdine düşmesi**ydi."

10."**Espri**li oluşu."

11. "**İçinden geçenleri** kimseden çekinmeden, **olduğu gibi anlatması**ydı."

12. "Kişinin öleceğini öğrendiğinde bile düşüncelerinin değişmemiş olması **tutarlı ol**duğunu gösterir."

13. "**Komik** olması. Çünkü, bana göre bir fıkra her şeyden önce güldürebilmelidir."

14."Diğerlerine göre **daha komik** olması."

15."Diğer fıkralara nazaran bu fıkranın **sonu** daha mantıklı ve daha **güzel**. Okuyucusunda **gülümseme oluştur**acak bir fıkra niteliğinde."

16. "**Hazır** bir **cevap**mış gibi verilmesi ve **komik** olmasıdır. Bana göre içlerinden en iyisidir. Aynı zamanda bana göre **diğerlerine göre daha düşündürücü**dür."

17. "Kısa bir fıkra, ama diğer uzunlara göre **şakası daha komik**. **Ölürken bile şaka yapmış**, güzel, **diğerlerine göre daha iyiydi**."

18. "Diğerleriyle karşılaştırıldığında **daha anlamlı** en azından."

19. "Kahramanın **ölmek üzereyken bile espri yapabilmesi**."

20. "**Mizah yapabilmesi**dir."

21. "Diğer fıkralarda da nükteli konuşmasına rağmen burada **ölüm halinde bile nükte yapabilmesi** daha gülünç yapmış."

22. "Fıkranın **zekice** olması, **hazırcevaplı**lığın **güldürücü unsurlar içermesi** fıkrayı beğenmemi sağladı."

23. "Bence **diğerlerine göre mizahi yönü daha fazla** ve içlerinde en **zeki**ce olanı."

24. "Bekri Mustafa **ölecek bir hasta olduğunu öğrendiği halde bile dünyalık malı düşünmesi**dir."

25. "**Huylunun huyundan ölse de vazgeçmeyeceğini espri-li bir anlatımla anlatmış olması**."

26. "1 numara vermemin sebebi ana kahramanın doktorun sözüne karşılık söylediğidir, **kadere razı oluşu**."

27. "Ümitsiz hastalığı nedeniyle **öleceğini düşünmesi itibariyle daha fazla israfta bulunmak istememesi**."

28. "**Kısa** ve **öz** olması, ayrıca verilen **akılcı** cevap."

29. "**Ümitsiz vaka denilen birinin o haliyle muzipliği bırakmaması**"

En çok birincilik derecesi verilen fıkra "**Ziyan Olmasın!**" başlıklı fıkraya 6.lık derecesi verenlerin gerekçeleri:

1. "**Espritüel derece farkı** sebebiyle altıncı olarak seçtim."

2. "**Çok sönük** bir fıkra, **dikkati çeken bir unsur yok**."

3. "**Anlam derinliği** hissedemedim."

4. "**Çok klasik bir cevap olması**, yani **fıkralarda genelde kullanılan bir cevap vermesi**."

5. "**Kısmen hakikatle bağdaşmıyor olması**, öleceği söylenen hastanın böyle cevap vermesi gülünç olsa da gerçeklikten uzaktır."

6. "**Komik olmamasıdır**."

7. "Bekri Mustafa'nın burda verdiği cevap **daha komik olabilirdi**. Mum yerine hastalıkla ilgili bir cevap vermesi daha komik olabilirdi."

En az birincilik derecesi verilen fıkra "**Tattığı Şey Değilmiş**" başlıklı fıkradır. Bu fıkraya birincilik derecesi verenlerin gerekçeleri şunlardır:

1. "Çok rakı içtiğini **çok kısa bir cümle** ile **esprili** bir şekilde anlatması."

2. "Diğerlerinden **daha ilgi çekici** bulduğum aynı zamanda hem **güldürüp** hem de **düşündürdüğü** için."

3. "En iyi özelliği **espriyle** hiç iyi su içmemesinin sitemini dile getirmesidir."

4. "Çünkü çok **hazır cevaplı**ydı."

5. "**Daha kısa olması**"

6. "**Kısa** ve **öz** ve **zekice**. Fakat fıkrada Bekri Mustafa'nın şarapçı olduğu belirtilirse daha isabetli olur."

7. "**Espritüel** bir cevap geldi, o yüzden verdim."

8. "Cevap **güzel**di."

En az birincilik derecesi verilen **"Tattığı Şey Değilmiş"** başlıklı fıkraya altıncılık derecesi verenlerin gerekçeleri şunlardır:

Bu fıkra için bir kişi tarafından gerekçe belirtilmeksizin derecelendirme yapılmış, diğer gerekçeler şunlardır:

1. "**Çok orijinal bir güldürü ögesi olmadığı** için."

2. "**Güldürü öge**sinin beni tatmin etmemesi."

3. "**Fıkra alameti** yok. Verilen cevabın **güldürücü** yönü zayıf. Normal bir konuşma tadında. **Zekâ** pırıltısı yok."

4. "Anlatılan fıkrada **tutarsızlık** olması."

5. "Çok **sıradan** ve **basit** olduğu için, bunu daha az iyi buldum."

6. "6 numara verdiğim fıkra **komik** olsa da **mantık** açısından oldukça **saçmaydı**, sonuçta mizah mantığa da otururşa tam verimli bir **espri** olur."

7. "**Anlayamadım**, tekrar okudum fakat **komik** bulmadım."

8. "**Sıradan**."

9. "6 numara verdiğim fıkrada bir şey bulamadım, yani **gülümseyemedim** ve bir **ders** de almadım. Bundan olsa gerek."

10. "Fıkranın çocuklara anlatılması ve onların hayal dünyasında büyük bir yere sahip olmaları nedeniyle, olumsuz bir temanın işlendiği (**Yaratıcı tarafından verilen su gibi değerli bir nimetin tadılmamasının kastedilmesi)** ve bu fıkranın **insanları yanlış davranışlara yönlendireceğ**ini düşündüğüm için."

11. "Espri noktası tam yakalanamamış. Fıkranın başında içki içen kişinin ne cevap vereceği az çok tahmin edilmektedir. **Merak** unsuru yok."

12. "**Anlamakta** zorlandım."

13. Alkolik de olsa hiç su içmemesi çok **gerçekçi** değil (fıkranın gerçeğe uygun olması gerekmese de **ilgi**mi çekmedi.)"

2. 3. 1. Uygulama Çalışmasındaki Değerlendirmelerin Değerlendirilmesi

"Ziyan Olmasın" ve "Tattığı Şey Değilmiş" fıkralarına birincilik derecesi verilme nedenlerinin çok çeşitli olduğu dikkat çekmektedir. Espri, güldürücülük, komik, şaka içerme, mizahi oluş, nükte barındırma şeklinde doğrudan gülmeye bağlı değerlendirmeler çoğunluktadır. Fıkranın yapı organizasyonu olarak kurgu başarısını değerlendiren akla, zekâya hitap etme, mantıklı oluş, tezat içerme, düşündürücülük, hazır cevaplılık, anlamlı olma özellikleri de değerlendirmelerde öne çıkan kavramlardır. Katılımcıların fıkra'dan bekledikleri hacim hususiyetinin kısa ve öz olma şeklinde ifade edildiği anlaşılmaktadır. Ekonomi, din ve inanışa bağlı değerlendirmeler de katılımcıların bakış açılarının çeşitliliğinin yansıması olarak düşünülebilir.

Fıkradan beklentinin ne olduğu konusunda altıncılık derecesi verilen metinlerin değerlendirilmesi daha çok ve daha bariz fikir vermektedir.

Aynı fıkralara altıncılık derecesi verilme nedenlerine baktığımız zaman beklentilerin benzer olduğu; ama bu defa esprili olmama, komik olmama vb. şekillerde negatif puanlamanın yapıldığı görülmektedir. Başarılı bulunan fıkralarda olduğu gibi "kurgu" unsurunun adı konulmadan (klasik olma, tutarsızlık, sıradanlık, gerçeklikten uzak olma, mantıksız oluş vb.) ama yoğun olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Uygulama çalışmasında katılımcıların en az beğendiklerini söyledikleri fıkralar için eleştiride bulundukları, yani fıkrada bulamadıklarını bildirdikleri unsurların çoğunlukla estetik yapı organizasyonuyla ilgili olduğu söylenebilir.

Katılımcıların değerlendirmeleri tamamen kişiseldir. Her metin 1. 2. 3. 4. 5. ve 6.lık derecesi almıştır. Bu bize gülmenin, mizahi gülme içinde de fıkranın bir tek nedene ya da kurama bağlanarak açıklanamayacağını göstermektedir. İnsana özgü olmak özelliği başlı başına bu çeşitliliği doğurmak için yeterlidir.

"Herhangi bir metnin (dilsel olmayan bir metin de olabilir) işleyişi, üretilme anının yanı sıra (ya da üretilme anı yerine) bu metnin anlaşılması, gerçekleşmesi, yorumlanması açısından hem alıcısının (gönderilen) oynadığı rol, hem de metnin bu tür katılım biçimlerini nasıl öngördüğü göz önüne alındığında açıklanabilir" (Eco; 1991: 16- 17).

2. 3. 2. Katılımcıların Beklentilerindeki Değişkenlik Üzerine

Uygulama çalışmasındaki katılımcı sayısı 120 yerine sadece bir kişi olsa idi aynı sonuçlar elde edilemezdi. Hiçbir metin verilmeden aynı sayıda katılımcıya "Fıkrada aradığınız özellik ya da özellikler nelerdir?" diye sorulmuş olsa alacağımız cevapların aynı olacağını iddia etmek zordur.

Uygulamada altı fıkra yerine, bu altı fıkranın da içinde bulunduğu söz gelimi yüz fıkra kullanılmış olsa idi aynı katılımcı için ilk altı fıkra ve beğeni unsurları da değişebilirdi. Bekri Mustafa'nın bütün fıkraları bir arada değerlendirildiğinde, bir birine doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı olan fıkraların anlam alanlarının ve okuyucu / dinleyici üzerindeki etkisinin değişmeyeceği söylenemez. Beğenme sebebini "Kısa, öz ve zekice." "Fakat fıkrada Bekri Mustafa'nın şarapçı olduğu belirtilirse daha isabetli olur." diye bildiren katılımcının / katılımcıların değerlendirmesi, bütün fıkraları bir arada gördüğünde mutlaka değişecektir.

Bir tek fıkra tipine bağlı metinler değil de başka fıkra tipine / tiplerine ait metinler kullanılarak değerlendirme yapılması istenilmiş olsa idi derecelendirmelerin aynı kalacağını düşünmek imkânsızdır.

Katılımcılar, gülme nedenleri, çeşitleri, teorileri, değerlendirmeleri istenilen fıkraların kahramanı Bekri Mustafa hakkında bilgilendirilmiş olsalardı, bu da değerlendirmede farklılıklara neden olabilirdi.

Uygulama çalışması amfide ve bireysel olarak değil de baş-

ka ortamda ve metinler üzerine açık tartışmalar yapılarak gerçekleştirilmiş olsa idi, yine farklılıklar meydana gelebilirdi.

İbranice'de yalnızca ünsüz harflerin bulunması, her okumanın bir yeniden anlamlandırma ve canlandırmadaki etkisine dikkat çeken Barry Sanders, okuyucunun metne kattığı anlamı şöyle değerlendirmiştir: "İbranice'de yalnızca ünsüz harfler vardır; İbrani alfabesinden – daha doğrusu, alef-bet'inde- ünlüleri gösteren simgeler bulunmaz. Okur her yazılı harfi yüksek sesle okumak, her harfe yaşam verirken kendi soluğunu eklemek yoluyla ünlüleri – sözcüğün gerçek anlamıyla sesi- eklemelidir. Ama okurun kendi karakteri de yaşamsal önem taşır, çünkü sözcükler okurun ruhunun gücüne bağlı olarak az ya da çok canlılık kazanırlar. Bu usulle okuma, Tanrı'nın Âdem'in kuru kemiklerine hava üflemesi ve mucizevî bir biçimde yaşamı yaratması edimini, bu çok önemli edimi yineler. Böylece okur, okuma yoluyla metne yaşam verir" (Sanders; 2001: 70).

Türkiye Türkçesi'nde ve ünlülerle yazılan Latin alfabesiyle oluşturulan fıkra'nın da okuyan / dinleyen kişinin anladığına göre anlamı ve değeri farklılık gösterebilmektedir. "Ziyan Olmasın!" başlıklı fıkrayı birincilik derecesinde gören kişinin verdiği "Adamın ölümle mücadele etmesine rağmen ötekinin hala mumun derdine düşmesiydi." cevabında geçen "adam" da "öteki" de Bekri Mustafa'dır, ama fıkrayı değerlendiren kişi başka başka kişiler olarak anlamış ve değerlendirmesini kendi anladığına göre yapmıştır. Uygulama içerisinde verilen cevaplarda "Anlamakta zorlandım" ifadesi de kişiden kişiye değişen anlama düzeyinin de beğenide etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak "Bir başkası sizin yerinize gülemez." (Sanders; 2001: 14) fikrinden hareketle söylersek gülme, bireye bağlıdır ve birey söz konusu olunca ona bağlı değişkenler de etki alanı bulmuş demektir. Gülme'de çeşitlilik nedeni olan bütün değişkenler de ayrıca kendi içinde değişkendirler. Anatomi, fizyoloji, yaş, cinsiyet, iklim, psikolojik, sosyolojik durum, kültür, din ve inanış, fiziki ve sosyal çevre, zekâ, bilgi, kan ve algı seviyesi farklı

olan katılımcıların her bireyi için metinlerin gülme oluşturup oluşturmadığı, gülme meydana getirmişse gülmenin nedeni, biçimi ve derecesi farklılık gösterebilir. Ayrıca fıkralar sadece "gülme"ye bağlı işlevlerle değerlendirilmek durumunda değildir.

Katılımcıların adını koymadan üzerinde büyük oranda fikir birliği etmişçesine fıkranın kurgusunda aradıkları unsurları Erol Güngör, doktora tezinde şu şekilde ifade etmiştir: "Bizde estetik zevk uyandıran eserlerdeki yapı unsurlarının organizasyonunda en bariz hususiyet, alışılagelmiş ve tahmini çok kolay bir formdan ziyade, dikkati ve heyecan uyanıklığını ayakta tutacak bir terkibe varılmasıdır. Gradasyon, sürpriz ve kontrast bizde teessüriyeti yeknesaklıktan ve biteviyelikten kurtaran birer faktör olarak rol oynuyor" (Güngör; 1999: 20).

Bekri Mustafa anlatmalarına kısmen tatbik ettiğimiz bu çalışma metodunu diğer fıkra tiplerine bağlı anlatmalar ve başka sosyal olayların tahlili için de için de uygulanabileceğini ve bu konularda projelerimiz olduğunu belirtmek isteriz.

III. Bölüm

Bekri Mustafa Anlatmalarının Etkileşim Alanı

Bekri Mustafa'yı ve onunla ilgili anlatmaları, içinde bulunduğu toplumun edebi çevresi ve kültür çevresiyle birlikte ele aldığımızda daha iyi kavrayabileceğimizi ve anlamlandırabileceğimizi düşünüyoruz.

Bekri Mustafa'nn fıkra tipi olarak diğer fıkra tipleriyle; fıkralarının diğer fıkralarla karşılaştırılması bize karşılıklı etkileşim alanı hakkında da değerlendirme fırsatı verecektir. Bekri Mustafa'nın etkileşim alanı sadece fıkralarla mı sınırlıdır? Fıkra dışındaki edebî türler, Türk kültür, sanat ve genel anlamda hayatının dışında başka kültürler bu etkileşim alanında yer almış mıdır? Bu bölümde bu soruların cevapları aranacaktır.

Folklorun *toplumsal yaratma* ve *yeniden yaratma* kavramlarının bu çerçevede değerlendirilebileğini belirtmeliyiz. Francis Gumer'in halk türkülerinin, özellikle de baladların umumi yaratmanın bir ürünü olduğunu söylemesi folklorun diğer türler arasındaki ilişkide sağladığı gelişmeleri kavramak bakımından önemlidir. Her ne kadar şu anda hiçbir folklor tarifinde umumî olarak yaratma düşüncesi mevcut değilse de uygun olduğunda bu anlayış, kolektif olarak yeniden yaratma kavramı ile yer değiştirebilir. Gerçekte bu işlem sözlü yayılma ve metnin çeşitliliği anlayışında imâ edilmektedir (Çobanoğlu; 1999: 291). Biz de Bekri Mustafa ile ilgili anlatmaların kendi içindeki çeşitliliğini, diğer

fıkra tipleriyle ve fıkra dışındaki türlerle ilişkileri ele alırken yeniden yaratmaların bulunduğunu da dikkat çekmek isteriz.

3. 1. Bekri Mustafa ile Diğer Fıkra Tipleri Arasındaki İlişkiler

Miladi 8. yüzyılda Medine'de şöhretini duyurmuş olan Eş'eb hakkında anlatılan fıkra ile Nasreddin Hoca'ya bağlanarak anlatılan "Kazan Doğurdu" fıkrasının motiflerinin aynı, mesaj aktarımında kullanılan nesnelerin farklı olduğu bir örnek veriyoruz. Eş'eb ilgili ilgili anlatma:

"Bize bu hikâyeyi, Hasan bin Ali'nin soyundan gelenlerden biri Muhammed bin Ahmet el- Hasanî anlattı: Eş'eb şöyle dedi: Kızım, saklamam için bana bir dinar verdi. Onu önümdeki seccadenin altına koydum. Bir müddet sonra kız geldi ve benden dinarını istedi. Ona "Seccadeyi kaldır. Eğer dinarın doğurmuşsa, çocuğu al ve dinarı bırak" dedim. Dinarın yanına bir dirhem koymuştum. Seccadeyi kaldırdı ve dirhemi aldı. Ona dinarı bırakırsa onun her Cuma bir dirhem doğuracağını söyledim. Bunun üzerine dinarı orada bıraktı ve ertesi Cuma tekrar geldi. Bu arada ben dinarı oradan almıştım. O dinarı görmeyince ağlamaya ve bağırmaya başladı. Neden ağladığını sordum. "Dinarım, onu sen çaldın" dedi. Cevap verdim: "Dinarın doğururken öldü." Ağlamaya devam etti. Bunun üzerine ona "Onun doğurduğuna inanıyorsun da doğururken öldüğüne inanmıyor musun dedim (Rozenthal; 1997: 200).

Bu örnekten anladığımız kadarıyla farklı coğrafya ve zamanların kahramanlarına bağlanarak benzer fıkralar anlatılabilmektedir. Aynı fiziki ve kültürel coğrafyanın kahramanları arasında görülecek benzerliklerin çok daha fazla olduğu görülmektedir. Türk fıkra tiplerine dair anlatmaların bir tek fıkra tipiyle sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır.

3. 1. 1. Bekri Mustafa Fıkralarının Nasreddin Hoca Fıkraları ile İlişkisi

Nasreddin Hoca fıkraları ile birbirinin çeşitlemesi olarak görülebilecek Bekri Mustafa fıkraları bulunmaktadır. Aralarındaki yakınlığın bu derecede olmadığı, ama her iki fıkra tipinin de benzer durumlarda birbirine yakın tavırlar sergiledikleri metinler de görülebilmektedir. Aşağıda tabloda ve örnek metinlerde yer alan fıkralarda özellikle din ve adaletin işleyişi ile ilgili olarak Nasreddin Hoca'nın ve Bekri Mustafa'nın ortak tutumlarını gösteren örnekler bulunmaktadır. Ayrıca, sadece fıkra tipinin adının değiştirilmesiyle bir birinin yerini tutabilecek örnekler de yer almaktadır.

Aşağıdaki tabloda Bekri Mustafa ile ilgili olarak bu kitaptaki metin başlık ve numaraları; Nasreddin Hoca fıkraları için de Pertev Naili Boratav'ın **Nasreddin Hoca** kitabı esas alınmıştır:

Bekri Mustafa		**Nasreddin Hoca**	
Fıkra Nu	Fıkra'nın Başlığı	F ıkra Nu	Benzerlik Unsuru
23	Ben de Peşin Veriyorum	191, 315, 338	Namaza karşı tutumları
34	Bir Daha Tövbe	124	Camiye ve namaza karşı tutumları
70	Kuzu ile Bana Sor	383	Can derdinde oluşları
76	O Ferman Ondayken	158	Rüşvet ve rüşvetin adalete etkisi
108	Nereden?	572	Sahaf – Kavaf kelime oyunu
125	Vârisler	283	"Köpek her yerde köpektir!"

Bekri Mustafa Fıkraları ile Benzerlik Gösteren Nasreddin Hoca Fıkralarına Örnekler

Bekri Mustafa	Nasreddin Hoca
Bekri Mustafa bir zamanlar gençlik yıllarında Bağdat'ta bulunmuş, orada azgın bir köpek onu bacağından ısırmış. Bu yara iziyle İstanbul'a döndükten sonra bir gün elinde balta ile sokakta giderken, kendisine saldıran bir köpeğin kafasına baltayı can havliyle indirmiş. Bunu görenlerden biri: - Yahu, ne insafsız adamsın, köpeğe balta ile vurulur mu? deyince Bekri ayağındaki yara izini gösterir: - Bak bu yara izini Bağdat'ta bir köpek yaptı! - Orada ısıran köpeğin intikamını buradaki köpekten mi alıyorsun? - Sen köpekleri bilmezsin, onlar hep bir soydandır! (nu: 125)	Ve 'Antâb'da ayağın bir kelb ısırdı. Ba'de'z-zaman Sofya'da bir kelb bulup döğmeğe başlar. Biri aydur: "Hoca! Bu kelbi niçün döğersin? "Beni Antâb'da ısırdı." der. "Ya bu, ol kelb değildir." Dedi. "Belî, ol kelb değildir, ammâ anun soyundandır." demiş (Boratav; 1996: 168 / 283).

Kuzu ile Bana Sor	
Bekri Mustafa bir gece Nigârın evine gitmiş, kadınla birlikte bir odada karşı karşıya demlenirken eve hırsızlar girmiş. Hırsızlar havluda duran kuzuyu aldıktan sonra yukarıya çıkmışlar, sofada yüksek sesle: - Kuzuyu bir güzel pişirir yeriz, içerdeki herifi keseriz, yanındaki kadını da alır gideriz diye mütalâa yürütmeye başlamışlar. Bekri Mustafa, bunları duyunca fena halde ürker: Nigâr der, bak herifler ne diyor? - Nigâr omuzlarını kayıtsızsa silkip: Pek güzel bir karar doğrusu deyince Bekri Mustafa: - Senin için öyle amma der, bir de benimle kuzuya sor (Erksan; 1947: 12).	Hoca, gece yarısı karısıyla konuşurken bir ayak patırtısı işitmiş. Susup dinlemeğe başlamış. O esnada Hoca'nın oğlağı melemiş. Hırsızlar demişler ki: "Bu gece elimize bir kelepir geçmedi. Bâri şu Hoca'nın evine girelim. Uykuda iken bastırıp Hoca'yı öldürelim. Oğlağını da kesüp yiyelim. Karısını da kaçıralım. Malını uğrulayalım." O esnada Hoca hızlı hızlı öksürüp gürültü patırtı yapmış. Hırsızlar kaçmış. Karısı: "Galibâ, korkundan öksürdün, patırtı yaptın." deyince Hoca demiş ki: "Öyle ya! Sana göre ne var? Onun orasını oğlakla bana sor (Boratav; 1996: 195 / 383).

3. 1. 2. Bekri Mustafa Fıkralarının Bektaşî Fıkraları ile İlişkisi

Bekri Mustafa fıkraları ile Bektaşî fıkraları arasında benzerlikler olduğu söylenmiş, bazı fıkraların –çoğunlukla içki ile ilgili ve sınırlı tutularak- karıştığı ifade edilmiş olsa da bugüne kadar iki fıkra tipi ve bu tiplerin fıkraları karşılaştırılmalı olarak ele alınıp etraflıca değerlendirilmemiştir. Bu iki tipin fıkralarının bazılarında sadece fıkra kahramanının adının değiştirilmesiyle yaklaşık olarak aynı metin elde edilebilecek derecede yakınlık vardır.

Bekri Mustafa fıkraları ile Bektaşî fıkralarının benzerliği içkiye düşkünlük ve içki yasağı karşısındaki tutumlarından ibaret değildir. Bekri Mustafa tipi ile Bektaşî tipinin dünya görüşleri, dinî inanış ve uygulamalar ile ilgili tavır alışları, bireysel ve toplumsal aksaklıklar karşısındaki tutum ve davranışları da benzerdir.

Bekri Mustafa'nın fiziki güç kullanarak, gerektiğinde kabadayılık ederek meseleleri hallediyor olması Bektaşî tipinden ayrılan bir yön olarak görülmektedir. "Harama Hile Katma" (nu: 24) fıkrasında Bekri Mustafa, içkiye su katarak hile yapan meyhaneciyi fiziki güç kullanarak kendisi cezalandırırken; "Kimden Şikâyetçi" (Yıldırım; 1999: 174 / 227) başlıklı fıkrada aynı durumdan rahatsız olan Bektaşî, şikâyetini sadece dile getirir.

Bekri Mustafa bir ferttir ve ferdî bir tiptir; Bektaşî ise anonim karakterli bir tip olarak karşımızdadır ve bu farkın yansımaları da fıkralarda görülür. İki tipin fıkralarındaki şahıs kadrosu, mekân ve zaman unsurları bakımından da oldukça büyük farklar göze çarpmaktadır. Bu konuda, Bekri Mustafa ve Bektaşî fıkralarının karşılaştırmalı olarak çalışılmasıyla daha etraflı sonuçlar çıkarılabilecektir. Biz, burada iki fıkra tipinin benzer fıkralarını gösterebilmek için bazı örnekler vermekle yetiniyoruz.

Aşağıdaki tabloda Bekri Mustafa ile ilgili olarak bu kitaptaki metin başlık ve numaraları; Bektaşi fıkraları için de Dursun Yıldırım'ın Bektaşi Fıkraları kitabı esas alınmıştır:

Bekri Mustafa		**Bektaşi**		
Fıkra Nu	Fıkranın Başlığı	Fıkra Nu	F ıkranın Başlığı	Benzerlik Unsuru
8	Besmeleyle İçmezmiş	183	Su İçerken Besmeleyi Unuturmuş	Besmelesiz içmeleri
9, 116	Sarayı Satmaz mı, Pazarlık	266	Bana Sorma, Ona Sor	İçkinin etkilerine maruz kalma
15	Vızır Vızır Geçirir	2	Ya İğnenin Deliğini Büyütür Ya Deveyi Küçültür	Allah'a inanç ve itikatlarının sağlamlığı
23	Ben de Peşin Veriyorum	105	Ben Kıldım Oldu	Namaza karşı tutumları
24	Harama Hile Katma	227	Kimden Şikâyetçi	İçkiye su katılarak yapılan hileye karşı çıkmaları
34	Bir Daha Tövbe	14	Ben Her gün Tâciz Etmem	Cami'ye gitmeye karşı tutumları
43	Karada O da Yok Ya!	213	Karada O da Yok Ya!	Korkusuz yaşamaları
56	Bekri Mustafa Mahkemede	241	Buna Nasıl Dilin Varıyor da Haram Diyorsun	Haram- helâl tartışmasında mantık birliği içinde olmaları
57	Bekri Mustafa Karakolda	234	(Bre Zındık)	Savunmada mantık birliği içinde olmaları
58	Ben Fakir bir Adamım	242	Hem And İçerim Hem de Rakı İçerim	Hem and hem de rakı içmeleri

Bekri Mustafa		Bektaşi		
Fıkra Nu	Fıkranın Başlığı	Fıkra Nu	F ıkranın Başlığı	Benzerlik Unsuru
69	Biz Fakir İnsanlarız	286	Kendi Kendimize Ölürüz...	Tıp doktorlarına güvensizlik
77	Hazin bir Sahne ve Bekri'nin Ölümü	268	İnsanların Ahvalini Anladığımdan Beri	İnsanların kıymet bilmezliği, vefasızlığı karşısında köpeklerle dostluk kurmaları
84	Haklı bir İtiraf	250	Kafam Olsaydı İki Sarhoşun Arasına Girer miydim?	Sarhoş kavgasına karışmaktan doğan pişmanlık
91	Kayık ve	3	(Korkma Allah Kerimdir)	Gerçekçi yaklaşımları
92	Kadı Huzurunda	251	Bu Sorgu Münker Nekire Düşer	Savunmada mantık birliği içinde olmaları
109	Fırtınayı Dindirme	356	Dayan Allahım Tam Zengin Olacak Zaman	İnanç ve itikatların aynı oluşu
117	Buyurun Cenaze Namazına	114, 248	Buyurun Cenaze Namazına, Gassâla Zahmet Olmasın	Padişah ile yüz yüze gelmeleri
122	Düşman	267	İnsan Ölürken En Büyük Düşmanlarıyle Barışmalı	İçkide aşırılıkları, ancak ölürken su içmeleri

Bekri Mustafa Fıkraları ile Benzerlik Gösteren Bektaşî Fıkralarına Örnekler

Bekri Mustafa	Bektaşi
Besmeleyle İçmezmiş Bir gün Bekri Mustafa Ağa'yı karakola ve bostancıbaşının huzuruna getirmişler. Bostancıbaşı Bekri Mustafa'ya: - Senin şarabı besmele ile içtiğini ahali şikâyet ediyor demesi üzerine Bekri Mustafa hiç telaş eseri göstermeyerek: - Aman ağa, ben suyu içerken bile aklıma besmele gelmiyor nerde kaldı ki şarap içerken hatırıma gelsin demiş. Ve bu suretle bostancıbaşının cezasından kurtulmuştur (nu: 8).	**Su İçerken Besmeleyi Unuturmuş![25]** Bursa Bektaşî şeyhlerinden Zâik Efendi için: - Şarabı besmele ile içer, demişler. Baba, bunu işitince şöyle demiş: Yâhu, ben su içerken bile besmeleyi unutuyorum. Nerede kaldı, şarap içerken hatırıma gelsin!.. (Yıldırım; 1999: 154 / 183).

Bekri Mustafa	Bektaşi
Kayık ve Bekri Mustafa pazar kayıklarından biriyle Üsküdar'dan İstanbul'a geçerken müthiş bir fırtına çıktı. Bekri korkudan sapsarı kesilip telâşa düştü. Sandalcı: - "Korkma be", dedi, Allah büyüktür. Bekri cevap verdi: - Biliyorum, Allah büyük... Ama kayık küçük! (Tokmakçıoğlu; 1983: 19- 20)	**(Korkma Allah Kerimdir)** Bir Bektaşî, yelken gemisine binip giderken birden bire fırtına zuhur etmekle gemi dalıp çıkmağa, Bektaşî de fena halde kormağa başlar. Yolculardan biri yanına sokulup "Dedem! Korkma, Allah kerimdir" deyince Bektaşî: - Ben de onun için korkuyorum ya, kemâl-i kereminden balıklara ziyafet verebilir! demiş (Yıldırım; 1999: 77 / 3).

[25] Aynı fıkranın bir çeşitlemesini Çaylak Tevfik, herhangi bir fıkra kahramanına bağlanmadan nakletmektedir. Bk.: Mehmed Tevfik, Hazine-i Letâif, İstanbul, 1302, s. 5-6.

3. 1. 3. Bekri Mustafa ile İncili Çavuş[26] Anlatmalarının İlişkisi

Aşağıdaki tabloda ve örnek metinlerde de görüleceği üzere Bekri Mustafa ile İncili Çavuş'un ana kahraman olduğu, özellikle de hikâye karakteri gösteren pek çok anlatmada paralellikler vardır. Aşağıdaki tabloda Bekri Mustafa ile ilgili olarak bu kitaptaki metin başlık ve numaraları; İncili Çavuş için de Dr. Fatma Ahsen Turan'ın **Türk Kültürünün Mizah Burcu İncili Çavuş** kitabı esas alınmıştır:

Bekri Mustafa		**İncili Çavuş**		
Fıkra Nu	Fıkranın Başlığı	Fıkra Nu	Fıkranın Başlığı	Benzerlik Unsuru
18	Aman Çocuk Sıkı Tut!	97	Ya Külah Kapılmasaydı, Ya Rüya Olmasaydı	Deve katarıyla uçma ve rüya
23	Ben de Peşin Veriyorum	117	Ne İçin Peşini Kabul Etmesin	Namaza karşı tutumları
28	Kızlar Ağası Meselesi	26	Kabak Sazı Meselesi	Padişahı ikna yolu, hükümet işlerine müdahale
30	Kalk Def Ol Şuradan!	16, 89	Bel' Efendim, Kalk Şuradan Defol	Eğitim verme meselesi
67, 69, 75	Mustafa'nın Doktora Cevabı, Biz Fakir İnsanlarız, Acaip Şey!	21	Ört Üstümü de Öleyim	Tıp doktorlarına güvensizlik
113	Minaredeki Deli	64	Bak Minareyi Keserim	Deliyle baş etme yolu
114	Cücelerin Ahengi	110	Mükemmel Bir Ahenk	Cinler ve rüya alemi

[26] Fıkra yerine özellikle anlatma tabiri seçilmiştir. çünkü bu iki fıkra tipine de bağlanarak anlatılanlardaki paralellikler fıkralardan ziyade hikâye formunda kendini göstermektedir.

Bekri Mustafa Anlatmaları ile Benzerlik Gösteren İncili Çavuş Anlatmalarına Örnekler

Ya Külah Kapılmasaydı, Ya Rüya Olmasaydı

Bir gün padişah İncili'ye,

- Başından geçen en korkunç vaka nedir? Onu anlat, demiş.

İncili Çavuş da "deve hikâyesi"ni anlatmaya koyulmuş:

- Padişahım, bir gün yolda giderken, kömür yüklü deve katarı gördüm. Develer boyunlarındaki çanları şıngırdatarak ilerliyor; deveci de önde, merkebe binmiş, katarı sürüklüyordu. Birden toz dumana karışır gibi oldu. Bir de ne göreyim. Bir kuş amma o zamana kadar hiç görülmemiş büyüklükte bir kuş, kanatlarını çırparak, süzüle süzüle deveciye doğru geliyor. Eyvah, külah gitti! dedim içimden. Nitekim, yırtıcı kuş, gele gele geldi, devecinin külahını kaptı. Fakat deveci iki eliyle külahını tutup şakaklarından iyice bastırdığından o da külahla birlikte havalandı. Sade bu kadar mı?.. Merkebe sıkı sıkıya yapışmış bulunduğundan, o da birlikte havalanmaz mı? Kuş yükseldikçe yükseliyor, deveci ile merkebi de havalarda uçmaya devam ediyordu... Bununla da kalsa yine iyi. Hayır, ne gezer sultanım... söylesem inanmayacaksınız amma, ne yapalım ki hakikat. Merkebin yuları da öndeki deveye bağlı değil mi imiş! Birinci deve de ikincisine, ikincisi üçüncüsüne, hep aynı minval üzere bağlı değiller miymiş. Baktım ki olmayacak; üçüncü deve de havalanıyor. Eh, artık gayret dayıya düştü diyerek yapıştım üçüncü devenin kuyruğuna, fakat vay efendim sen misin yapışan. Ayaklarım yerden kesildi. Kuş, deveci, merkep, birinci deve, ikinci deve, üçüncü deve, ben de beraber. Döndük dolaştık. Ayasofya meydanının üstüne geldik. Uzakta Topkapı sarayı hümâyûn. Minareler ve kubbeler. Bir an aklıma şu ihtimal geliverdi. Ya deveci külahını tutmaktan yorulur da bırakıverirse diye aldı mı beni bir korku!.. O zaman halimiz neye varır diye bende iki göz iki çeşme. Öyle ya, düşünün Padişahım bir kere. Şayet devecinin külahı kurtuluverir de düşersek, hapı yuttuğum gündür. Üç deve, bir deveci, bir de merkep, bir de kendi ağırlığım. Hiç bu

zayıf nahif vücudumla bu müthiş ağırlığa dayanabilir miyim?.. Ezilir, hurde hâş olurum. Can havliyle deveciye bağırmışım.

- Deveci! Deveci! Sakın külahı bırakayım deme!..

Deveci boğuk bir sesle:

- Yoruldum, bittim... Kollarımda derman kalmadı. Bu gidişle bırakacağım galiba.

Ve sözlerini tamamlamaya meydan kalmadan, devecinin külâhı bıraktığını deminki gidişimizin aksine, aşağıya doğru hızla süzülüşümüzden fark etmez miyim! Eyvah mahvolduk, desene! Yağmur bulutları arasından da geçmediğimiz halde yukarıdan aşağı doğru üstüme başıma bir takım ıslaklıklar dökülmez mi!.. Bir de ne göreyim, deveci, korkusundan şakır şakır işiyor; en aşağıda da ben olduğumdan, zifosu ben yiyorum.

Hikâyenin dehşetinden heyecana düşmüş olan padişah:

- İncili! Sen de işedin mi? diye sormuş.

İncili bu suale:

- Aman padişahım, işemek de söz mü?.. cevabını vermiş. Eğer anlattığım hikâye rüya olmayıp hakikat olsaydı, işemek değil daha kötü şeyler yapacaktım. Padişah bu cevaba kahkahalarla gülmüş ve İncili'ye bol bol ihsanlar vermiş (Turan; 2008: 163- 165 / 97).

Karşılaştırmak için bakınız: Bu kitap içinde "Aman Çocuk Sıkı Tut!" başlıklı ve 18 numaralı metin.

Mükemmel Bir Ahenk

İncili Çavuş, bazı yaran ve ehibbası ile musahabet ederken söz sevk-i kelam ile cin taifesinin olup olmadığına, bunları görenler bulunup bulunmadığına intikal etmiş.

Bunların her biri duyduğu bir fıkrayı nakl ile kimi cinin mevcudiyetini ispata kalkmış ve kimi de inkâr vadisine sapmış. Bunun üzerine İncili Çavuş demiş ki:

- Müsaade buyurunuz ben başıma gelen bir vakayı hikâye edeyim. Pek garip olan bu vakada ben bizzat sekiz on tane taife-yi cin gördüm ve onlarla sohbet ettim.

Oradakiler İncili Çavuş'un nakledeceği vakayı kemâl-i dikkatle dinlemeye hazırlanmışlar.

İncili:

- Geçen sene ikamet etmekte olduğum haneyi değiştirmek icap etti. Bunun üzerine yeni bir ev arayıp taradım. Fâtih civarında münasip bir ev buldum. Sahibi ile görüştüm. Senedi tanzim edildikten sonra iki hizmetçi vasıtasıyla yeni tuttuğum haneyi yukarıdan aşağıya kadar sildirip süpürttüm. Eşyanın geri kalanı ertesi gün naklolunmak üzere o gece bir miktar ufak tefek taşıttırdım. Yeni evde biraz eşyanın bulunması sebebiyle evi yalnız bırakmayı istemedim. Zaten akşam olmuştu ve yorgun olduğumdan o gece orada kalmayı münasip gördüm. Mahalle bakkalından biraz yiyecek bir de mum alarak eve geldim. yatsı ezanı okunduktan biraz sonra, artık yatmaya hazırlandığım sırada odanın kapısı tık tık vuruldu. Ben tabiî buna bir mana veremedim. Çünkü sokak kapısı olduğu halde birinin içeriye gelmesi ihtimali yoktu.

- Kimdir o? diye sordum.

İnce bir ses cevap verdi:

- Yabancı değil, komşu.

Bunun üzerine belki, yan hane ile bir ara kapısı mevcuttur. Bundan benim haberim yoktur. Yalnız olduğumu bildikleri için bana bir müddet refakat edeceklerdir diye düşündüm.

- Buyurunuz! dedim.

Oda kapısı açılarak tam yarım arşın boyunda başı sivri külahlı, kendine göre büyük ve iri sakallı ve bıyıklı bir adam selâm vererek içeri girdi. Ben bunu görünce hayret ettimse de aklıma bir şey gelmedi. Bu küçük adamdan sonra yine onun gibi bir diğeri girdi. Bir üçüncüsü de geldi. Nihayet on iki oldular. Misafirlere eşyayı nakletmediğimi bu yüzden odanın rahat edilebilecek gibi olmadığını söyledim. Karşıma oturdular. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

İlk gelen komşu:

- Efendim mahallemize teşrifinizden dolayı bilhassa hoş âmediye geldik. Hayli zamandan beri hâlî olup toz toprak içinde bulunan bu haneyi bugün silip süpürtmüş olduğunuzdan dolayı da arz-ı teşekkür ederiz.

- Ben de bi'l- mukabele teşrifinize, bu hatırşinaslığınıza teşekkür ederim. bu civarda mı ikamet ediyorsunuz?

- Evet efendim bu hanede ikamet ederiz.

Hayretle:

- Bu hanede mi dediniz?

- Efendi ikametgâhımız merdiven altıdır. Senelerden beri orada sakin bulunmaktayız.

O zaman bunların taife-yi cinden olmaları ihtimali hatırıma geldi. Dedim ki:

- Peki ama ben sizi evvelce burada görmedim. Bu hanede başka oturanların varlığından haberdar değildim.

- Efendim biz istersek görünür, istemezsek görünmeyiz. Bizim burada bulunmamız sizin rahatınızı ihlal etmez. Bilakis hoş vakit geçirmenize hizmet ederiz. Cümlemiz saz çalmayı, terennüm ve teganniyi biliriz. Şimdi arzu ederseniz bir fasıl yapalım.

Ben, fena halde korkmaya başlamıştım. Lakin bunu bildirmeyi de arzu etmediğimden:

- Teşekkür ederim, cevabını verdim.

Bunun üzerine misafirler cüppelerinin altından kimi ut, kimi kanun, kimi keman kimi def birer musiki aleti çıkardılar. Mükemmel bir şekilde çalmaya başladılar.

Ben, ömrümde bu kadar güzel çalgı görmemiş ve işitmemiştim. Bu fasıl, şafak zamanına kadar devam etti. Horozlar ötmeye başladıkları sırada misafirler kıyam ile benden müsaade alarak yerlerine gittiler.

Giderken ara sıra böyle geceler geçireceklerini vaat ettiler.

Bunların azimetini müteakip mum sürdürerek bir daha dön-

memek üzere haneden çıktım, korkumdan kanım kurumuş, asabımı bir gerginlik istila etmişti.

Bu korku ile gözümü açtım bir de ne göreyim. Yatağımda yatıyorum, fakat hakikaten tir tir titriyorum. Meğer bu yeni hane, misafirler, fasıl, cümlesi rüya imiş.

Huzurda olanlardan biri:

- Ben de olmuş vaka zannederek ne kadar dikkatle dinliyordum.

Bir diğeri ise:

- Eğer bu rüyayı ben görmüş olsaydım şüphesiz çıldırırdım, dedim. İncili de bunun üzerine:

- Az kalsın ben de çıldıracaktım. Fakat bereket versin ki çabuk uyandım demiş (Turan; 2008: 183 -186 / 110).

Karşılaştırmak için bakınız: Bu kitap içinde "Cücelerin Ahengi" başlıklı ve 114 numaralı metin.

3. 2. Genel Fıkra Tipine Bağlanmayan Fıkralarla Bekri Mustafa Fıkralarının İlişkisi

"Adamın biri"nin fıkra kahramanı olduğu bazı fıkralarla Bekri Mustafa'ya bağlanan fıkralar arasında benzerlikler görülebilmektedir. Bekri Mustafa'nın sarayı satın almak isteyişini ve İstanbul'u satmaya kalkışmasını konu edinen fıkraları (nu: 9, 116) "Sarhoş bir adam" için de nakledilebilmiştir (Zaparta; 1959: 5). Bir papağan fıkrasındaki "Adamın biri" ile Bekri Mustafa (nu:80) yer değiştirebilmektedir. [27]

Zaparta tarafından derlenip toplanan **Seçme Latifeler ve Nükteler**'de "Adamın biri" ya da "Herifin biri" şeklinde kaydedilmiş ve Bekri Mustafa'ya da bağlanarak anlatılan pek çok fıkra yer almaktadır. Bursalı Şeyh Zaik Efendi' için anlatılan fıkra [28]

[27] "Adamın biri"ne bağlanarak anlatılan fıkra için bk.: http://www.fikramasasi.com/ yazi/hayvan-fikralari

(Zaparta; 1959: 13) örneğinde olduğu (bu kitapta nu: 8) gibi bazı fıkralarda da şahıs adı zikredilmektedir. Aşağıda Fâtih Sultan Mehmed'den esrarkeşe kadar, bu kitapta yer alış sıra numarasını ve Seçme Latifeler ve Nükteler adlı kitaptaki sayfasını vererek Bekri Mustafa ile yer değiştiren kahramanları karşılaştırıyoruz:

Bekri Mustafa		**Seçme Latifeler ve Nükteler**
Fıkra nu:	Sayfa nu:	Bekri Mustafa ile yer değiştiren kahraman
Nu: 3	s. 87	Hasisin biri
nu: 8	s. 13	Bursalı Şeyh Zaik Efendi
nu: 50	s. 96	Fâtih [Sultan Mehmed]
nu: 58	s. 64- 65	Sarhoşun biri
nu: 62	s. 107- 108	Bir Arap
nu: 69	s. 125	Bir fakir
nu: 76	s. 26	Bir adam
nu: 87	s. 125	Bir sarhoş
nu: 91	s. 27	Bektaşi
nu: 95	s. 113	Bir kel herif
nu: 102	s. 98	Bir köylü
nu: 107	s. 72	Yusuf Kâmil Paşa

[28] Aynı fıkranın bir çeşitlemesi "..Bursa Bektaşi şeyhlerinden Zâik Efendi" denilmek suretiyle Bektaşi fıkrası olarak da nakledilmektedir. Bk.: Dursun Yıldırım, Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları, Ankara, Akçağ, 1999, s. 154 / 183. Bu fıkra dışında da pek çok anlatma, belirsiz bir fıkra tipiyle birlikte birden fazla fıkra tipine bağlı olarak anlatılabilmektedir. Sözlü kültür ortamında türler arasında yapı, tip, motif, muhteva, fonksiyon ve üslup bakımından etkileşim olabildiği gibi burada fıkra örneğinde görüldüğü üzere aynı tür içinde de etkileşim gerçekleşebilmektedir.

Fıkra nu:	Sayfa nu:	Bekri Mustafa ile yer değiştiren kahraman
nu: 112	s. 103- 104	Birisi
nu: 116	s. 4	Sarhoş bir adam
nu: 117	s. 65	Kahveci
nu: 118	s. 138	Esrarkeşlerden biri
nu: 122	s. 106	Ayyaşlardan biri
nu: 123	s. 64	Sarhoşun biri
nu: 125	s. 27	Herifin biri
nu: 125	s. 142	Bir oduncu

Bekri Mustafa ile yer değiştiren kahraman yelpazesi oldukça geniş görünmektedir. Karşılaştırması yapılan metinlerin pek çoğunun fıkra kahramanının adının değiştirilmesiyle sınırlı olacak kadar yakın bulunduğu dikkat çekmektedir. Bunun aksi olarak bazı anlatmalarda şahıslar ve mekânlar büsbütün farklı olduğu halde fıkra yapısını kuran ana olay ve mizahi unsur sabit olduğu için bu karşılaştırmaya dâhil edilmiştir.

Birinde kahramanın Bekri Mustafa; diğerinde Esrarkeşlerden biri olduğu fıkraya örnek:

Bekri Mustafa	**Esrarkeşlerden biri**
118. Rezil Oldum Bekri bir gün evde kafayı çekmiş, iyice sarhoş olup biraz da meyhanede demleneyim diyerek çıkmış. Ama sarhoşluktan anasının feracesini giyip gitmiş. Onu kadın kılığında gören meyhaneci Agop önce; - Bekri Ağa, bu ne haldir, ne kıyafettir? dediyse de, Bekri sarhoşlukla: - Halimde kıyafetimde ne varmış? diye üstüne alınmamış. Bunun üzerine Agop bir ayna getirip Bekri'nin yüzüne tutmuş: - Bak kendin gör kılığını demiş. Bekri aynaya bakıp kendini görünce hemen eteğini yüzüne kapayarak: - Aaa! Üstüme iyilik sağlık, ayol kepaze olmuşum valla. Kocam beni bu halde görse ne der? deyip meyhaneden sıvışmış (Seratlı; 2004: 198- 199).	Esrarkeşlerden biri bir gün esrarı fazla çekmiş ve karısının esvabını giyip başına da hotozunu taktıktan sonra sokağa çıkarak berberinin dükkânına gitmiş. Aynada kendisini görünce: - Eyvah! Kocamdan izinsiz sokağa çıkmışım. Herif duyarsa beni boşar demiş ve koşarak evine gitmiş (Zaparta; 1959: 138).

Bekri Mustafa – Sarhoş Fıkraları

Bekri Mustafa için anlatılan fıkraların bazıları "sarhoş" kimseler için de anlatılabilmektedir. Bu metinlerin pek çoğu kahramanın değiştirilmesiyle bir birinin yerine geçebilecek yakınlıkta anlatmalardır. Akşamcıların hallerinden bahseden Mehmed Tevfik'in naklettiği iki fıkranın zamanla Bekri Mustafa'ya bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu fıkraların bazı hikâye kitaplarında görüldüğünü belirten yazarın anlattığı ilk fıkra şudur: "Böylelerden biri evinin kapısına kadar gelip kapıyı çalmağa vakti kalmamış, biçare oracıkta sızmış. Kol gelmiş, kendisini uyandırıp "Kalk, kapıya gideceksin" deyince, "Ağa, işte evimin kapısı; vaktim olsa oraya giderdim." demiştir" (Mehmed Tevfik; 1995: 180). Bu fıkra Bek-

ri Mustafa adına da anlatılmaktadır (nu: 123, "Kapı").

Mehmed Tevfik'in yer verdiği ikinci metin ise şöyledir: "Yine bir diğeri başı döner ve başı döndükçe yürümeğe kudretyâb olamayarak kaldırım üzerinde dururmuş. Kol gelip "Burada niçin oturuyorsun" dedikte, "Dünya dönüyor, ben de bizim mahalleyi bekliyorum, orası geldiği gibi hemen evimin halkalarına yapışacağım" der. (Mehmed Tevfik; 1995: 180) Bu fıkra için bk.: (nu: 121, "Evimi Bekliyorum")

Bekri Mustafa fıkralarıyla sarhoş fıkralarını karşılaştırmak için bk.:

Bekri Mustafa		**Sarhoş (Cimcoz; 2001a)**	
Fıkra nu:	Fıkranın başlığı	Sayfa nu:	Fıkranın başlığı
nu: 4	İhtiyarlıkta da Safa Bekri?	s. 183	Safa Süreceğim
nu: 7	Ömründe Bir Defa İçmiş	s. 123	Mahmurluk Bozmak İçin
nu: 7	Ömründe Bir Defa İçmiş	s. 198	Devam Ettim
nu: 9,116	Sarayı Satmaz mı?, Pazarlık	s. 216	İlgim Yok
nu: 47	Öldükten Sonra Aramamak İçin	s. 200	İçki İçmenin Faydası
nu: 61	Eve Dönünce	s. 164	Hanım Söyler
nu: 68	Neye Yarar	s. 119	Ne Farkı Var ki
nu: 84	Haklı Bir İtiraf	s. 180	Aklım Olsaydı
nu: 98	Serhoşun Tevbesi!	s. 126	Rakı İçmeyi Hak Ettin
nu: 106	Tabii Efendim	s. 106	Meyhanede Tanışmıştık
nu:122	Düşman	s. 193	Alkolik Adam ve Su
nu: 123	Kapı	s. 208	Nereden Çıktı
nu: 128	Neden Sordun	s. 143	Davet mi Edeceksiniz

Birinde kahramanın Bekri Mustafa; diğerinde sarhoş olduğu fıkraya örnek:

Bekri Mustafa	**Sarhoş**
Ömründe Bir Defa İçmiş Bir gün ehibbası Bekri Mustafa Ağa'ya: - Ömründe kaç defa içtin diye sual etmişler, o da: - Ben ömrümde yalnız bir defa içtim; ondan sonra hep mahmurluk bozdum cevabını vermiş. (nu: 7)	**Mahmurluk Bozmak İçin** Sabah akşam devamlı içen adama sorarlar: - Hayatında acaba kaç defa içki içtin? - Bir defa. - Nasıl olur? - Ondan sonrakiler hep mahmurluk bozmak içindi (Cimcoz; 2001a : 123).

Bekri Mustafa - Yahudi

Gözleri görmeyen, bekâr ve fakir Yahudi'ye bir cin çıkagelmiş. Benden bir şey dile yerine getireceğim demiş." Yahudi düşünürken cin sormuş:" *Gözlerini mi istersin*, zenginlik mi istersin, evlenmek mi istersin? Yahudi: oğlumu altınlarımı sayarken görmek istiyorum' demiş ("http://www.serander.net/forum/index.php?topic=468.msg16770" http://www.serander.net/forum/index.php?topic=468.msg16770).

Yahudi fıkrası olarak anlatılan bu fıkra ile "Dördüncü Murad'ın İhsanı" başlıklı fıkranın (nu: 62) aynı mantık ve motife dayandığı görülmektedir. Her iki fıkrada da kahramanın (Bekri Mustafa – Yahudi) bir isteğinin yerine getirileceği söylenir. Bekri Mustafa fıkrasında talebi karşılayacak olan IV. Murad; Yahudi fıkrasında ise bir cindir. Her iki kahraman da –her ne kadar diledikleri şeyler farklı olsa da- bir cümle içinde ve sadece bir istek hakkı kullanıyormuş gibi bütün dileklerini sıralarlar.

Bekri Mustafa – Neyzen Tevfik

Bir daha içki içmeyeceklerine dair ant içmeleri ortaklığı ile aynı fıkra hem Bekri Mustafa hem de Neyzen Tevfik adına anlatıl-

mıştır. Bekri Mustafa'nın ant içmesi mahalle halkının (nu: 58), Neyzen Tevfik'in ise doktoru Mazhar Osman'ın isteğiyle gerçekleşmektedir (Cimcoz; 2001b: 69). İçkiye devam etmelerinden şikâyetçi olanlara verdikleri cevap her ikisinde de aynıdır: "Bugün rakı bulur rakı içerim, yarın ant bulur ant içerim."

"Biz Fakir İnsanlarız" fıkrasında (nu: 69) Bekri Mustafa'nın hasta olduğu halde doktor istememesinin işlendiği fıkra da Neyzen Tevfik adına bağlanarak anlatılan fıkralardandır (Cimcoz 2001b: 130). Fıkralarda Bekri de Neyzen de doktora gerek olmadan "kendi kendine ölebileceğini" söyler.[29]

"Mahalli fıkra tiplerinin yerlerini ünlü fıkra tiplerine bırakması hadisesi, gerek Nasreddin Hoca, gerekse diğer ünlü tiplere ait fıkraların asıl sahibini tespit etmemizi oldukça güçleştirmektedir (Sakaoğlu; 1977: 8029).

3. 3. Bekri Mustafa Anlatmalarının Fıkra Dışındaki Türlerle İlişkileri

Bekri Mustafa Anlatmaları ve Masal İlişkisi

Bekri Mustafa metinleri içerisinde hikâye formatında değerlendirilebilecek iki anlatmanın (nu: 39, 42) III. yüzyıla ait bir Çin masalı ve bu masaldan esinlenilerek meydana getirilmiş olabileceği değerlendirilen (Larzul; 2007: 17) bir Binbir Gece Masalı, "Ebu'l Hasan'ın Öyküsü ya da Uyanık Uykucu" ile ortak motiflere sahip olduğu görülmektedir. Burada anlatıların köken tespiti veya bir orijin arayışı kaygısında olmadığımızı belirterek önce Çin çeşitlemesinin ve ardından Binbir Gece Masallarındaki anlatmanın özetlerini vererek aralarındaki benzerliklere dikkat çekmek istiyoruz.

---

[29] Bektaşi fıkralarında ve İncili Çavuş fıkralarında da çeşitlemesini bulduğumuz bu fıkra "Doktorsuz da Ölmesini Biliriz" başlığıyla, belirli bir fıkra tipine bağlanmaksızın da anlatılabilmektedir. Bk.: Mehmet Ünlü, Hüseyin Ünlü (haz.), Doktor Fıkraları, İstanbul, Ünlü Yayınevi, 1998, s. 55.

Tripataka'daki Çin Masalının Özeti

"Kral Tch'a-wei, dünyadaki en mutlu insanın hiç tartışmasız hükümdar olduğunu ileri süren bir kundura tamircisini sarhoş eder ve sarayına taşıtır. Kunduracı uyandığında onu kral olduğuna inandırırlar. İktidarı kullanırken karşılaştığı güçlüklerin dışında, içi gerçek kimliği hakkında da kuşkularla doludur. İkinci kez sarhoş edilir, yeniden kundura tamircisi olur ve rüya gördüğünü düşünür. Kralın amacı, insanın bilincine varamadığı ruh göçünün gerçekliğine kullarını ikna etmektir. Ve bakanlarına şöyle der: "Kendi normal yaşamından farklı şeyler gördüğü ve duyduğu için bu adam, tek ve aynı bedene sahip olmayı sürdürmesine rağmen, artık neyin ne olduğunu bilemiyor: Bir de farklı var oluşlar içinde bedeninizi terk edip yeni bir bedene girdiğinizde ne hale geleceğinizi düşünün" (Larzul; 2007: 17).

Bekri Mustafa
"Acaba Cennet-i Âlâda mıyım" Hikâyesinin Özeti

Tebdil-i kıyafet dolaşan padişah yanında Bekri Mustafa olmak üzere Beyazıt Camii'nde vaaz veren bir hocanın tarif ettiği cennetin, saray kadar ziynetli ve ihtişamlı olmadığını görerek bu hocaya bir ders vermek isterler. Padişah ders vermek yanında bunun eğlenceli olmasını da istemektedir. Uyutucu bir ilacı yemeğine katarak hocayı Beyazıt Medresesi'ndeki odasından alır ve saraya getirtirler. Hoca, saray cariyelerini huri, sarayı da cennet bilir. Kevser şarabı olarak içtiği şerbetteki uyutucu ilacın etkisiyle tekrar kendinden geçen hoca, medresedeki odasında gözlerini açınca rüya gördüğünü zanneder ve artık vaazında rüyasında gördüğü cenneti anlatmaya başlar.

Binbir Gece Masallarından
Ebu'l – Hasan'ın Öyküsü ya da Uyanık Uykucu

"Ebu'l- Hasan bir gün Musullu bir tüccarı akşam yemeğine

davet etmiş, ama bu tüccar her zaman yaptığı gibi kılık değiştirerek dolaşan Halife Harun Reşid'den başkası değilmiş. Bol bol şarap içirmiş ve hoş bir gece geçirmişler. Ebu'l-Hasan, kendisinin neşeli bir yaşam sürmesini engellemek isteyen mahalle imamına ve dört şeyhine bir ceza vermek kudretine sahip olsa dünyanın en mutlu insanı olacağını konuğuna itiraf etmiş. Halife ev sahibinin kadehine uyku verici bir madde atarak onu uyutmuş ve sarayına taşıtmış. Uyandığında önce çok şaşıran Ebu'l- Hasan yavaş yavaş gerçekten Halife olduğuna inanmaya başlamış. Derhal imamı ve dört yamağını cezalandırmış. Divan toplantısından sonra güzel cariyelerle âlem yapmış. Bu cariyelerden biri, Harun Reşid'in emriyle ona içinde banotu bulunan bir kadeh içirmiş. Ebu'l- Hasan'ı evine taşımışlar, ama sabah uyandığında kendisini hala Halife sanmaktaymış ve annesi onu bu inancından vazgeçirmeyi başaramamış. Tımarhaneye götürülmüş ve ancak cinlerin kurbanı olduğunu itiraf edince serbest bırakılmış. Normal yaşamına dönmüş ve yeniden Bağdat köprüsü üstüne yerleşmiş ve bir kez daha tüccar kılığındaki Harun Reşid o kadar ısrar etmiş ki, Ebu'l- Hasan ev sahipliği görevini yerine getirmemezlik edememiş. Gece sona ererken, Halife yine aynı yönteme başvurarak onu ikinci kez halifelik sarayına taşıtmış. Ebu'l- Hasan uyandığında yine şaşkınlık içinde kalmış, rüya görmediğinden emin olmak için etrafındaki cariyelere kendisini ısırmalarını söylemiş. Gülmekten ölecek hale gelen Halife kimliğini açıklamış ve Ebu'l- Hasan'ı kendisine sırdaş yapmış" (Larzul; 2007: 17- 18).

Bekri Mustafa

"Kırk Gün Padişahlık" Hikâyesinin Özeti

Zamanın padişahı bir müddet İstanbul'dan ayrılmak ister, padişah olarak yerine, kendine benzer birisinin bulunmasını emreder, Bekri Mustafa bulunur. Bekri Mustafa'nın rakısına bir miktar ilaç konulur, Kumkapı'dan, Agop'un meyhanesinden bir sedye ile alır ve saraya götürürler. Önce şaşırır ardından hükümdar ol-

duğuna hükmedip, emirler vermeye ve işleri idare etmeye başlar. Kırk gün bu durum devam eder, padişah seyahatten dönünce Bekri Mustafa yine aynı şekilde uyutulur ve gözlerini Agop'un meyhanesinde açar. Rüya görüp görmediğinde tereddütler yaşar, ardından padişahlık ettiğini etrafta anlatmaya başlayınca tımarhaneye konulur, saraydan gelen birinin yol göstermesi ve her gerçeğin her yerde söylenmeyeceğini tenbih etmesiyle tımarhaneden çıkarılır. Bekri Mustafa, padişahlık yapmış olduğunu Agop ile aralarında sır olarak kalmak üzere paylaşır.

Masal Tekerlemelerinde Bekri Mustafa

Boratav'ın, kısa ya da uzun seslenme kalıp sözleri için verdiği örneklerinden biri "Yârân-ı safâ, Bekri Mustafa" şeklindedir (Boratav; 2000: 12).

Bir başka çeşitleme de şöyledir: "Yârân-ı safâ... Bekri Mustafa... Kaynadı kafa; ak sakallı, gök sakallı, mavi sakallı, pembe sakallı, yeni bir berber elinden çıkmış taze bir kafa... (Boratav; 2000: 37).

Boratav, Bekri Mustafa'nın adının tekerlemede geçmesinin sebebi ve önemini, tekerlemenin kaynağı hakkındaki görüşlerini bildirirken ifade eder: "Artık tam anlamıyla masalın malı olan bu tekerleme belki de meddah geleneğinden çıkmıştır. Bu gelenek IV. Murad döneminde (1623- 1640) olağanüstü bir gelişme göstermiştir; bir saray meddahı olan Tıflî'ye mal edilen bazı gerçekçi hikâyeler dönemidir bu dönem. Bekri Mustafa bu dönemin popüler şahsiyetlerinden biridir; güzel sözler söyleyen bu ünlü ayyaş söz konusu hikâyelerin kahramanları arasında yer alır. Adının tekerlemelerde yinelenen sözlere bir kafiye unsuru ve kelime oyunu olarak nasıl girdiği böylece kolayca anlaşılır. Yârân-ı safâ (ya da ey yârân-ı Memdûh-ı safâ) sözlerinin de çağımızın en büyük hikâye anlatıcılarından biri olan Müdâmi'nin giriş sözleri olarak kullandığı bir kalıp söz olduğunu da belirtmek gerekir" (Boratav; 2000: 38).

Kúnos'un naklettiği bir masal tekerlemesinde de Bekri Mustafa adı geçer: [30]

"Bir varmış bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde kalbur kazan içinde, deve tellâl iken, sıçan berber iken, ben on beş yaşında iken, anamın babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, var varanın, sür sürenin destursuz bağa girenin hali budur bey...Yaran safâ Bekri Mustafa, kaynadı kafa. Ak sakal kara sakal...Kasap olsam sallayamam satırı, nalbalt olsam nallayamam katırı, hamamcı olsam dost ahbap hatırı..birisi benim kârım değildir. Doğru kelâm, bir gün başıma yıkıldı hamam..." (Kúnos; 2001: 90).

Şeyh Sâdi-î Şirazî'nin naklettiği bir hikâye, Bekri Mustafa fıkrası olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Bostan ve Gülistan'dan bir Hikâye

Fars edebiyatının XIII. yüzyıldaki en büyük şairlerinden olan Sâdi-î Şirazî'nin naklettiği bir hikâye ile bir Bekri Mustafa fıkrasının aynı motif ve konuya dayandığı görülmektedir:

Şairlerden birisi hırsız çetesinin reislerine gitti, onu methetti; bir kaside verdi. Çete reisi emretti, şairi soydular, elbiselerini aldılar, köyden kovdular. Mevsim kıştı. Zavallı köyden çıkarken üzerine köpekler hücum etti.

Yerden bir taş almak istedi, yer buz tutmuştu, taşı koparıp alamadı. Bunun üzerine şöyle dedi: "Bunlar nasıl haramzade insanlardır, köpekleri bırakmış, taşları bağlamışlar." Çete reisi pencereden işitti, güldü ve: "Ey hikmet-şinas şair, dile benden ne dilersin?" dedi.

Şair cevap olarak şunu söyledi: "Eğer ihsan buyurursanız elbisemi dilerim!" (Şeyh Sâdi-î Şirazî; 1975: 440).

---

[30] Kúnos'un verdiği bu tekerlemenin çeşitlemesi ve Bekri Mustafa adının geçtiği diğer tekerlemeler için bk.: Boratav, Pertev Naili, Tekerleme Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (çev. : İsmail Yerguz, haz.: M. Sabri Koz), 2000, s. 149, 172, 175, 180, 197.

Bu hikâye "Acayip Memleket" başlığıyla (bk. nu: 102) Bekri Mustafa fıkrası olarak anlatıldığında kahraman, şair yerine Bekri Mustafa olmaktadır. Mekân, köy yerine İstanbul'dur. Şair kovulduğu köyden çıkarken, Bekri ise meyhaneden dönerken köpeklerin saldırısına uğrar. Yerden taşın alınamama sebebi hikâyede mevsimin kış olması dolayısıyla taşların yere yapışması, fıkrada ise kaldırım taşı oluşudur. Kurgu bakımından her ikisi de mantıklı görünmektedir. Taşı sökme eyleminde başarısız olan şair, bunun sebebini doğrudan insanlarda ararken Bekri Mustafa suçu memleketin acayipliğine bağlar. Başka bir yerden gelenin söylemesi halinde "Acayip memleket" tanımlaması kurgu açısından daha sağlam bir yapının göstergesidir diye düşünülebilir.

Karşılaştırmak için bakınız: Bu kitap içinde "Acayip Memleket" başlıklı ve 102 numaralı metin.

Bekri Mustafa- Destan

Aşağıda bir kısmının Türkçe'ye çevirisini verdiğimiz metin, ünlü Romen milli halk şairi Vasile Aleksandri (1821- 1890) tarafından Romence olarak yazılmış ve Romenler arasında zevkle okunmuştur. Murad Gazi Sultanul şi becri (Bekri) Mustafa 1639 başlığı ile tarihi bir destan biçiminde yazılmış olan eserin Dimitri Kantemir'in eserinden veya bir Türk halk kaynağından ilham alınarak ortaya çıkmış olabileceği Prof. Dr. Guboğlu tarafından değerlendirilmiştir.

Guboğlu metinlerden örnek verdiği kısımları da içeren muhtevasını bildirerek eserin bölümlerini şöyle tanıtır: I. Alaiul lui Murad- "Murad'ın Alayı", II. "Becri Mustafa Murad Sultanla Görüşmesi ve Tanışması", "III. Noaptea Bairamului- Bayram Gecesi", IV. Betia "Bekrilik ya da Sarhoşluk" ve V. Ferenghis adlı, sarayda kurban giden, Bekri Mustafa'nın kızı ve Bekri Mustafa'nın intiharı (Guboğlu; 1986: 327).

Bu destanın ilk iki bölümünden örnekler:

Murad'ın Geçiş Töreni

Gökte güneş parlıyor! Küme küme insanlar,
Hep yollara dökülmüş! İstanbul'da şenlik var!
Bir ışıktır çağıyor, uzaklardan gözlere,
Allah Allah! Halk birden kaplanıverdi yere!
Çekilin orta yoldan! Secdeye yatsın herkes!
Yolda gâvur kalmasın, dinsin her yanıkçı ses!
Alkışlasın görkemli alayı her Osmanlı!
Çünkü bu göz alıcı alay, güçlü ve şanlı;
Kahraman ve cihangir koca bir sultandır,
İnsanların baş tacı Gazi Murad Hanındır!
Ol Murad ki bir deniz, bucaksız bir deryadır,
Bilgisi sınırsızdır, sarayı bir dergâhtır!
Ol Murad ki Yafes'in ahfadından biridir,
Peygamberin bizlere ihsanı, vekilidir!
Yoktur eşi dünyada, cihanda ol eşsizdir,
Kudretinin kaynağı akla sığmaz bir gizdir.
Ayak bastığı yerler tüm milletçe tanılsın!
Adı Ahirete dek, saygı ile anılsın!
Kılıcını yasemin çiçekleri donatsın,
Yeni yeni zaferler ününe hep ün katsın!

Bekri Mustafa

Boynu eğik kitleden, bomboş kalan sokakta
Bir tek kişi yatıyor, yerde ısı toprakta
Gözleri bir hayalet peşindedir koşuyor,
Hayalete baktıkça hoşlanıyor, coşuyor
Yoldan geçen şenliğe hiç mi hiç aldırmıyor,
Hani bakayım diye başını kaldırmıyor.
Padişah geçiyormuş, umursamıyor bile
Bu alay ona alay etmek için vesile!

"Murad Gazi çevik bir şahindir! Sanki Boğdan
Göklerinde uçarak av avlıyan bir doğan!
Mahirdir Gazi Murad, onun attığı cirit
Bulutlara ulaşır, hasmına can verdirip!
Gazi Murad güçlüdür, fethetmiştir Bağdad'ı
Cehennemi boğmuştur düşmanının feryadı!
Horasan kılıcıyla sağa sola vurmuştur,
Üç yüz kere yüz farsî ölümünü bulmuştur!
Murad Gazi çevrene sığmayan bir hunhardır,
Ancak tahtına bağlı, korkunç bir hükümdardır,
Bir ölüm aletidir elindeki o asa,
Gözleri yıldırmaktır ona göre tek yasa!
...
Bu son sözler sultanın canını fazla sıktı;
Hiddetlendi, öfkesi topuklarına çıktı.
"Kimdir?" diye bağırdı. "Kim bu kendini bilmez?"
Ağız birliği ile yanıtladı bin bir ses:
"Hacı Mustafa'dır o, ozan, fakat delidir,
Böyle zehirli bir dil ancak onun dilidir!"

- "Yalan!" dedi Mustafa, "Ben deli değilim hiç,
Şair bir sultanım ben, bir nebiyim, bir bilgiç!
Aydınlar arasında en aydın bir kafayım
Uzun sözün kısası ben Bekri Mustafa'yım!"
- "Sarhoş bir dinsiz!" diye bağırdı halktan biri.
- "Bir sarhoş mu? Öyleyse yok edeyim kâfiri"
Dedi sultan, atını ona doğru sürerek,
Hançerini çıkarmış, ateş- kan püskürerek...
Lâkin Mustafa ondan ürkmedi, irkilmedi,
Padişahın gözüne bakarak şöyle dedi:
- Dur Murad, bu mesele halledilemez böyle
"İkimizden hangimiz daha sarhoş, sen söyle:
Gönül ferahlığını badede bulan ben mi?
Yoksa hırs kazanında kavrulup duran sen mi?"

(Guboğlu; 1986: 328- 330)

Bekri Mustafa ve Geleneksel Türk Tiyatrosu Arasındaki Etkileşim

Bekri Mustafa - Meddah hikâyeleri

İstanbul meddah hikâyelerinden Tıflî hikâyesi'nin kahramanlarından olan "Beşboynuz" ve "Tekbıyık" şahısları Bekri Mustafa tipinden izler taşırlar.

Ne zaman oluştuğu tam olarak bilinemeyen bu hikâye XVI-I. yüzyılın ikinci yarısından sonra yazılmış olmalıdır, 1874 yılında basılmıştır (Güngör; 2006: 69).

Beşboynuz ve Tıkbıyık, İstanbul meddah hikâyelerinden Tıflî hikâyesinin ikinci derece şahısları olarak görülmektedirler. "Kanlı Bektaş'ın fedailerindendirler. "Kanlılar", "asılacaklar" diye tanıtılan bu iki kabadayıdan Beşboynuz diğerine göre hikâyede daha fazla yer alır. Onun elinde hançerle dolaştığını, bâde içti-

ğini, musikiden anlamadığını, savaşmayı bilen, güçlü bir kişi olduğunu anlıyoruz" (Güngör; 2006: 90). Bekri Mustafa tipi ile kabadayılık ve içkicilik yönüyle benzerlikleri bulunan Beşboynuz ve Tıkbıyık, Tıflî meddah hikâyesinde genellikle birlikte anılırlar (Güngör; 2006: 159, 161, 175, 178, 179). Bu şahısların katillikleri, kabalıkları, musikiden uzak oluşları ve güçlerini hayırlı olmayan işlerde kullanmaları Bekri Mustafa tipiyle zıtlık gösterir. Fıkralarda kendisine halk felsefesi tarafından biçilen role göre davranışı şekillenmiş olan Bekri Mustafa da güç sahibidir, ama gücünü zararlı işler için sarf etmez, kibar, zarif ve nüktedandır, musikiden anlar.

Bekri Mustafa'nın meddah hikâyelerinde müstakil bir anlatma olarak da yer aldığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılda meddahlar tarafından en çok söylenen hikâyeler sıralanırken "**B e k r i M us t a f a**"'ya da yer verilir (Nutku; 1997: 90).

Bekri Mustafa - Karagöz

Karagöz ve orta oyunu tiplerinden Tuzsuz Deli Bekir, semtin, mahallenin sarhoş, gazaplı, celalli, korku ve dehşet saçan kabadayısıdır. "Tuzsuz[31]"un adı bazı anlatmalarda Ahmed ve bazı anlatmalarda da Necib olarak da görülmüştür.

Anlaşıldığı kadarıyla zamanla Bekri Mustafa, Tuzsuz tipinin yerini almıştır. "Tuzsuz Deli" lakabı olunca Bekriliğini hatırlatmak için de adı "Bekir" olmuştur. Tuzsuz Deli Bekir'in Karagöz ile orta oyununda bir yeniçeriyi yahut tersane levendini temsil ettiği söylenir. Hüsamettin Bozok, sosyal bakımdan Karagöz'ü değerlendirirken, hayalcinin, cemiyetin nizamını açıktan açığa ten-

---

[31] Mehmed Tevfik'in naklettiği ve Reşad Ekrem Koçu'nun da "yakıştırma" diyerek yayınladığı anlatmada "Tuzsuz Ahmed", Jacob'un verdiği metinde "Tuzsuz Necib" adları görülmektedir. Metinlerin tamamını görmek ve karşılaştırmak için bk.: Mehmed Tevfik, İstanbul'da Bir Sene, 2. bs., İstanbul, İletişim, 1995, s. 165- 166; Jacob, G [eorge], "Traditionen Über Bekri Mustafa Ağa", Keleti Szemle, vol: 5, 1904, pp. 275-276; Koçu, Reşad Ekrem, Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri, 2. bs., İstanbul, Doğan Kitap, 2002, s. 35- 36.

kit edemediğini belirtir. Bunun için eli yatağanlı, beli piştavlı Bekri Mustafa'nın veya Tuzsuz Bekir'in şahsında yeniçeri ocağını canlandırmayı seçtiğini söyler (Sönmez; 2000: 142). Bazıları da onu bu iki oyuna girmiş Bekrî Mustafa olarak görür. Koçu'ya göre bu tip bunların hiç birisi değildir. İstanbul mahallelerindeki gerçek benzerlerinin mübalağalı bir temsilidir. Sahneye daima nara atarak çıkar, konuşurken gürler, sağ elinde yalın pala, yatağan; sol elinde şarap testisi vardır, mahallenin uygunsuzlarını cezalandırır, mahalle namusunu korur gözetir. Zenneye sarkıntılık eden çapkınları dağıtır. Kanlı Nigâr'ın soyduğu toy delikanlıların eşyasını kurtarır. Yakaladığı suçlulara amansız cezasını vermeden önce nasihatte bulunur. Özellikle keserim biçerimle başlayan celal ve gazabının sonu affetmek olur. Karagöz'de Tuzsuz Deli Bekir'e karşı kimse aksi cevap veremez, yalnız Karagöz onunla sert konuşabilir, hatta ona tokat atabilir (Koçu; 1961: 2423- 2424).

Sanat faaliyetlerinin büyük canlılık kazandığı IV. Murad devrinde (1623- 1640) Bekri Mustafa'nın hayâl perdesinde bir "taklit" olarak önemli bir yer edindiği anlaşılmaktadır.

IV. Murad döneminde hattatlık ve musikî başta olmak üzere güzel sanatlar dikkate diğer bir derecede gelişme göstermiştir. Bağdat seferinden dönüşte IV. Murad İstanbul'a otuz kadar musikişinas getirmiştir. Tekkeler onun devrinde bir musiki ocağı haline gelmiştir. Bu sanatlar gibi hayal gösterileri de sarayda itibar görmüştür. IV. Murad, III. Mehmet'in nedimlerinden olan Kör Hasan'ın oğlu Mehmet Çelebi'yi haftada iki gün sarayına davet eder ve kendisine hayal gösterileri yaptırırdı. Mehmet Çelebi, perde içinde perde kurarak dilsiz, dilenci, kör, Arap, Arnavut, **B e k r i M u s t a f a**, kadın taklitleri ve hamam oyunu baskınları gibi üç yüze yakın çeşitli oyunlar gösterirdi (Çabuk; 2005: 188- 189).

Karagöz'de Bekri Mustafa'nın taklit olarak yer almasının dışında "Matiz" ve/veya "Tuzsuz Deli Bekir" tipleriyle temsil edildiği de olmuştur. Sarhoşluk ve kabadayılık bu tiplerin ortak baskın özellikleri olarak dikkat çekmektedir.

"Yalova Safası Oyunu"nda Karagöz, Hacivat, Çelebi, Zenne, Tiryâki, Kayserili, Yahudi ve Beberuhi ile birlikte Matiz (Tuzsuz Deli Bekir) de yer almıştır (Sevilen; 1969: 180).

Tuzsuz Deli Bekir, hayâl perdesine çoğunlukla şu türküyü söyleyerek gelir:

Nice sevmeyeyim dostlar aman bir acâyip hâli var,
Yanağında gül açılmış aman aman etrâfında hâli var,
Bugün bana cevredersen aman aman Hak divânı var.
Doldur doldur ver içeyim, aman aman yâr bugün mey istemem

Türküsünü söyledikten sonra nâra atar ve oyuna böylelikle dâhil olur (Sevilen; 1969: 199- 200).

Matiz ve Tuzsuz Deli Bekir'in yer aldığı oyunlara örnekler:

Karagöz'ün Gelin Olması'nda Tuzsuz Deli Bekir (Matiz) (Sevilen; 1969: 51, 68- 70); Çifte Hamamlar Oyunu Yahut Karagöz'ün Dayak Yemesi'nde Matiz (Tuzsuz Deli Bekir) (Sevilen; 1969: 92, 110- 112); Yalova Safası'nda Matiz (Tuzsuz Deli Bekir) (Sevilen; 1969: 180, 199- 202); Mandıra Safâsı'nda Matiz (Tuzsuz Deli Bekir) (Sevilen; 1969: 204, 228- 233); Aptal Bekçi Oyunu'nda Tuzsuz Deli Bekir (Sevilen; 1969: 234, 242- 244, 249- 251); Kanlı Nigâr Oyunu'nda Tuzsuz Deli Bekir (Sevilen; 1969: 252, 268- 271); Kâğıthane Safâsı'nda Matiz (Sevilen; 1969: 326, 341- 342).

Tuzsuz Deli Bekir ile Karagöz'ün diyaloglarına örnek:

T. – (Nâra atarak) Eyyy gidi felek! Eyyy gidi felek!.

K. – (Penceresinden) Dah gidi burnu dümbelek bu da kim?

T. – Öyle tepeden konuşma, erkeksen aşağı gel konuşalım.

K. – (Aşağı gelerek) Ne var be, ne istersin benden.

T. – Eyyyy! Sen beni tanır mısın? Bre bana adlan sanlan Tuzsuz Deli Bekir derler.

K. – Zaten senin tatsız tuzsuz olduğun belli.

T. – Sen buralı mısın?

K. – Hayır Moralı değilim, Eski Zâralıyım.

T. – Ben de Eski Zâralıyım. Ben de Zâralı'nın Tuzsuz Deli Bekir pehlivanıyım. Benimle güreş edebilir misin?

K. – Seninle değil, senden daha kabadayı pehlivan varsa onunla da güreşirim, hodri meydan.

T. – Belli sen bir kabadayı adamsın. Eğer yüreğin söylüyorsa şu yere bir mendil ser kafanı da üstüne tut.

K. – Ne olacak?

T. – Şu gılâlı bıçağımla kellene bir vurayım, topraklara düşmesin, mendilin içine düşsün. Eğer bir bıçakta kelleni uçuramazsam bir kuruş ver, şu köşedeki eskicide diktir.[32]

K. – Acık sen burada beni bekle. (Eve gider, bir sopa alır, arkasına saklar, meydana gelir.) Bana bak Tuzsuz dayı, ben başımı nasıl eğeceğim.

T. – (Başını aşağı eğerek) İşte böyle eğeceksin.

K. – (Karagöz sopayı Tuzsuzun kafasına vurur.)

T. – Bre kelleyi kırdın.

K. – Kırarım zâhir bana adlan sanlan Karagöz pehlivan derler.

T. – Aşk olsun ben kendimi kabadayı sanırdım, benden daha kabadayısı varmış.

K. – Öhö öhö elbette zâhir ben sana acıdım, yoksa o tuzsuz kelleni berbat ederdim.

T. – Sen hakikaten kabadayı bir adama benziyorsun. Seni bu mahalleye bekçi yaptım. Mahalleye iyi bak, sonra sen beni gör.

K. – Olur Tuzsuz dayı.

T. – Şu saatten itibaren sen bu mahallenin bekçisisin. Bu benim arkamdaki eve iyi dikkat et yabancı kimseler girmesin, haydi şimdi Allahaısmarladık. (Gider.)

[32] Ünver Oral tarafından yazılan "Karagöz'ün Muhtarlığı" oyunu'nda Tuzsuz Deli Bekir ile Karagöz karşı karşıya gelirler, bu oyunda baskın çıkan Tuzsuz Deli Bekir olur. Bk.: Ünver Oral, Karagöz ve Plastik Tekniği, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 2001, s. 128- 130.

Bekri Mustafa - Orta Oyunu

Matiz, Tuzsuz Deli Bekir Tipleri

Bekri Mustafa tipinin Orta Oyunu'ndaki karşılığı Matiz'dir.

Matiz (Sarhoş): "Orta Oyunu eşhası arasında (Matiz) denilen "serhoş" tipi, bir belâlı (Kabadayı) tipinin istihâleye uğramış şeklidir. Eski temaşa sanatının perde ve meydan adabına göre, din, devlet otoritesi, ilim müesseseleri ve bunların mensupları olan kimseler, oyunlarda teşhir ve bahis konusu edilmezler. Ancak bazı oyunlarda, yapılan yolsuzları önlemek, düzene sokmak için, "devlet otoritesi" yerine gülünç bir "symbole" olarak teşhis edilmiş bir tip olan "Tuzsuz Deli Bekir" veya "Matiz" ortaya çıkar (Türkmen; 1991: 55).

Bekri Mustafa da haksızlıkların, yolsuzlukların, adaleti ihlal edenlerin (nu: 56, 76), hilekârlık (nu: 24, 82) ve hırsızlık yapanların karşısına çıkarılan (nu: 105) bir fıkra tipidir. Dini inanışlarla problemi yoktur, ama işinin ehli olmayan ve hürriyetini sınırlamaya kalkışan başta imamlar olmak üzere din adamlarını bazen sadece sözle ve zekice karşısındakine üstünlük kurarak (nu: 48), bazen bunlara ilaveten fizikî güç de kullanarak cezalandırır. (nu: 31)

Bekri Mustafa tipinden izler taşıyan orta oyunu tipleri Tuzsuz Deli Bekir ve Matiz, nâra atarak oyuna girerler. Kabadayılıklarının derecesini belirtmek için kesip biçtikleri insanlardan yakıp yıktıkları mahallelerden, babalarını bile doğradıklarından dem vurup övünür ve oyun şahıslarını ölümle tehdit edip korkudan hareketsiz hale getirirler. "Çivi Baskını"nda zennelerin evinden çıkardığı mahalleliyi sıraya dizip; "bir palada hiç olmazsa iki kelle alabilmek için" aynı hizada durmalarını tenbih eder. "Hamam Oyunu"nda, nâra attıktan sonra söylediği "tirad"ında şöyle der: "Vay anam vay! bu da ben miyim kardeşim?! Yaradana kurban...kabadayıya hayran...hey Allah'ım hey!! ulan sen nesin be?! Ulan duruşa bak be! İşte adam dediğin böyle benim gibi olur. Adamı kesip, tatlı yerlerinden kebap, mezesi ile şarap, her tarafı harap eden

ben... bir teneke gaz, ister kış olsun ister yaz, dökünce biraz biraz...üzerine bir kibrit, koca bir mahalleyi yakıp kül eden ben...alacaklılarının elinden kurtarmak için babamı kesip ortadan kaldıran da ben!! Bu ne be?! Bu ne iştir be?! Heyy yumurtaya can veren Allahım (Türkmen; 1991: 55).

Bekri Mustafa da kabadayılığı ile nam salmış bir tiptir (nu: 89). Fıkranın yapı organizasyonu ve hacmi dolayısıyla bu nâraların ardından neler söylediği, anlatmalarda bildirilmez. Bekri Mustafa'nın da Tuzsuz Deli Bekir ve Matiz'in sahneye çıkmalarında nâra atmaları gibi, mahalleye veya herhangi bir mekâna girerken nâralar attığı belirtilir (nu: 20, 66, 113).

"Tuzsuz" ve "Deli" gibi sıfatları ismine eklemek ve sonraları kısaca ve sadece "serhoş" demekle meydan halkına saldığı zâhiri korku havasına rağmen bu tipin onlarca pek ciddiye alınmadığı ve ince bir hicivle gülünç durumlara düşürüldüğü sık sık müşâhede edilir" (Türkmen; 1991: 56- 57). Bunun aksine olarak Bekri Mustafa tipinin daha fazla ciddiye alınan, gülünç duruma düşen değil; gülen bir tip olduğu söylenebilir.

Orta Oyunu Tekerlemesi

Orta oyununda Kavuklu tarafından söylenen ve Ahmed Rasim'in eski kıssahanlık bozması ya da çağdaş deyimiyle monolog şeklinde olduğunu belirttiği tekerlemelerden biri ile "Aman Çocuk Sıkı Tut!" başlıklı metin (nu: 18) benzerlikler göstermektedir.

Kavuklu Hamdi'nin anlattığı "uçma tekerlemesi"ni Ahmed Rasim aktarır. Bu tekerlemeye göre Hamdi fırtınalı bir havada şemsiyeyi alıp sokağa çıkar, Fâtih Meydanı'na gelince rüzgâr şiddetlenir ve şemsiye dikleşmeye başlar. Hamdi de yükselir ve uçar. Çukurbostan üzerine gelince rüzgâr azalır ve şemsiye de delinince bir lahananın içine düşer. Bir Arap kadını Hamdi'nin düştüğü lahanayı alır ve kaynar suda haşlar. Yaşananların rüya olduğunun bildirimi ile tekerlemeye son verilir (Ahmed Rasim; 1926: 73- 80).

Orta oyunu tekerlemesinde mekân Fâtih'tir, Bekri Mustafa anlatmasında da. Her iki metin de mübalağa üzerine kuruludur. Her iki anlatmada da kahraman olağanüstü şekilde gökyüzüne doğru yükselmiştir. Tekerlemede şemsiye yükselme vasıtası iken, Bekri Mustafa anlatmasında bu vasıtanın bir çaylak olduğu görülmektedir. Ahmed Rasim'in örneğini verdiği orta oyunu tekerlemesinde anlatılanların gerçek dışı oluşu "rüya" finali ve sürpriz son ile ifade edilirken; Bekri Mustafa'nın kahramanı olduğu anlatmada rüyanın yerini hayâl almaktadır.

Bekri Mustafa – Atasözü

"Sıçanın geçtiğini aramam amma yol olur kalır" (MKB; 2001: 119) şeklindeki atasözünün Bekri Mustafa örneğinde fıkra formunda anlatıldığı görülmektedir.

Olmaması gereken işe, yapılmaması gereken eyleme bir kere meydan verilecek olursa bu durumun önünün alınamayacağını ve tekrar edeceğini anlatan atasözü "Korkarım Yol Olur" başlıklı fıkranın da (nu: 21) konusu olmuştur.

Bekri Mustafa – Deyim

"Bekri Mustafa!" başlı başına bir deyimdir. (MKB; 2001: 54) Bu, Bekri Mustafa tipinin, algılanma gücünü ve toplumsal karşılığının ifadesini anlatmak bakımından ayrıca üzerinde durulabilecek derecede önemli bir durumdur. Bu deyim, Bekri Mustafa tipini tanımayanlar için kapalı anlamlıdır. Diğer taraftan ise, hakkında anlatılan fıkralar ve hikâyelerden beslenmek suretiyle oluşması başta olmak üzere, Türk halkının "Bekri Mustafalık" durumundan ne anladığı ile ilgili ortak bir iletişim diline sahip bulunduğunu da gösterir.

"Bekri Mustafa kadı olunca, dünyanın ne olacağı anlaşılır" (MKB; 2001: 54) şeklinde kaydedilmiş deyim ise Bekri Mustafa adına bağlanarak anlatılan fıkralara göndermede bulunmaktadır (nu: 13). "Ahirettekilere Selam" başlıklı metinde yer verdiğimiz anlatmada deyimdeki "kadı"nın karşılığında "vâiz" vardır,

bazı çeşitlemelerde de "imam" aynı fonksiyonda kullanılmaktadır. Ahmed Rasim'in naklettiği çeşitlemede de Bekri Mustafa'nın Ayasofya'ya "hatip" olduğu şeklinde ifade geçmektedir (Ahmed Rasim; 1336: 154- 155).

Ayrıca Orta oyununda Bekri Mustafa rolünü oynamak anlamına gelen "Bekri Mustafa'ya çıkmak" deyimi bulunmaktadır (Koz; 1994: 129).

Adı anılmaksızın sadece "Bekri" sıfatıyla kurulmuş bir deyim ise "Bekri'nin mekânı akşam meyhane, sabah işkembeci dükkânı" şeklindedir (MKB; 2001: 54).

Bekri Mustafa – Âşık Edebiyatı

Gerek "Bekri'nin Ezanı" başlıklı fıkra (nu: 55) gerekse de âşıklar tarafından hikâye edilen ve aşağıda ana hatlarıyla verilen "Kabak aşı" meselesinin işlendiği âşık anlatması benzer olaylara dayanmaktadır.[33] Bekri Mustafa adına bağlanarak fıkra formunda verilen metinde misafirlik üç gün iken; Âşık, ramazan ayı boyunca misafirdir. Her iki anlatmada da ezan yerine veya ilahi olarak okunan manzum metin bulunmaktadır. Âşık Feymâni[34]'den şahsen aldığımız "Kabak Hoca ve Kabak İlahisi" başlıklı hikâye ve ilâhinin metni şöyledir:

"1968'de birkaç âşık arkadaşla[35] köylere âşıklar sohbeti et-

[33] "Kabak tadı vermek" tâbirinin Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı medreseye devam eden medrese talebelerine imaretten her gün yemek verilmesine – kabak zamanı da kırk gün kabak yedirilmesine - kadar dayanan bir rivayete bağlı olarak açıklandığı da görülmektedir. Daha fazla bilgi için bk.: M. Şâkir Ülkütaşır, "Bir Vak'aya veya Fıkraya Dayanan Bazı Halk Tâbirleri", Türk Folklor Araştırmaları, S.: 4, Kasım 1949, s. 61- 62.

[34] Feymânî mahlasını kullanan âşık Osman Taşkaya'nın Prof. Dr. Erman Artun tarafından yazılan hayat hikâyesi ve âşık hakkında daha fazla bilgi için bk.: Âşık Feymânî (Osman Taşkaya), Gönül Sarayı, Ankara, Kadirli Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, 2006.

[35] Metnini fotokopi olarak aldığımız olayın hikâyesini sözlü olarak anlatırken Âşık Feymânî'nin verdiği bilgiye göre bu âşıklardan birisi Âşık Abdülvahap Kocaman'dır.

meye gitmiştik. Yolumuz Tarsus'un Yenice Kasabası'na düştü. Ramazan yakın olduğu için bize köylüler dediler ki: "Köyümüze bu sene imam tutamadık, bildiğiniz yerde imam varsa gönderin biz onu memnun ederiz." dediler. O zamanlarda imamı köylüler kendileri tutardı, biz de olur öyle birine rastlarsak göndeririz dedik. Aklıma ya bu köylüler gelen hocaya iyi bakmazlar da 30 gün kabak yedirirlerse diye geldi. Bana ramazan sonunda giderken de bir ilahi söyle deseler nasıl söylerdim... işte bu kabak ilahisini söyledim."

Kabak İlâhisi[36]

Yeniköy'e imam oldum
Yenice belamı buldum
Kabak yemeye mi geldim
Olur mu ya Resûlallah

Akşam kabak sabah kabak
Bana olan şu işe bak
Otuz günde doksan tabak
Yenir mi ya Resûlallah

Yeniköy'de yuttuk hapı
Kabak gezer kapı kapı
Kabaktan kaşığın sapı
Döner mi ya Resûlallah

Hasret kaldım bala, ete
Kabak pişer tüte tüte
Kabak Yeniköy'den öte
Gitmez mi ya Resûlallah

[36] Bu şiirin Âşık İmamî tarafından söylenen çeşitlemesi için bkz: "http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_olum_disi_agitlar.pdf"

Öğün bire kabak öğün
Ne nişan oldu, ne düğün
Ömrüm bitti şu otuz gün
Biter mi ya Resûlallah

Yeniköy'ün işi yokuş
Ecel etti değiş tokuş
Kabağın dalında baykuş
Öter mi ya Resûlallah

Sanki kabak kuzu eti
Hayâllerim bazı eti
Olsa yerim tazı eti
Olur mu ya Resûlallah

Kabak pişer ılık ılık
Ben bakarım alık alık
Neme gerekti imamlık
Pişmanım ya Resûlallah

Sahip iken tunç bedene
Yalvardım gelip gidene
Kabak sohbeti edene
Düşmanım ya Resûlallah

Kabağa bir kaşık saldım
Bir deri bir kemik kaldım
Yeter ben dersimi aldım
Usandım ya Resûlallah

Komşu kadın Fatma teyze
İlan eder geze geze
Her yanım oldu geveze
El aman ya Resûlallah

Mahkemeye gidemedim
Gidip dava edemedim
Can borcumu ödemedim
Revâ mı ya Resûlallah

Fatma teyze kabak devşir
Ancak akşama ulaşır
Bayramda da kabak pişir
Revâ mı ya Resûlallah

Yoksulluktan düştüm gama
Umutlandım her akşama
Beş on hasta oldu ama
Ölen yok ya Resûlallah

Otuz günün arası ya
Söylemenin sıra ya
Muska yazdım veresiye
Olur mu ya Resûlallah

Yeniköy'ün rahatı yok
Ölü olsa ıskatı[37] yok
Öşürü yok zekâtı yok
Olur mu ya Resûlallah

Bu Yeniköy neden yeni
Biraz düşündürdü beni
Yırtarsam iyi kefeni
Kaçarım ya Resûlallah

Yeniköy'e biri geldi
Köylü onu velî bildi

[37] Iskat: Ölünün azaptan kurtulması ümidi ile ölen kimse namına dağıtılan sadaka.

Zekâtı, fitreyi verdi
Revâ mı ya Resûlallah

Vaaz etti abuk sabuk
Dedi "Nebi aşı Kabak"
Dedi "Yiyin tabak tabak"
Doğru mu ya Resûlallah

Ona koç kuzu kestiler
Sahurda kazı kestiler
Benden cızbızı kestiler
Revâ mı ya Resûlallah

Sabah olur uyanmazlar
Nasihat etsem kanmazlar
Ne söylesem inanmazlar
Revâ mı ya Resûlallah

Teravihte baş kaldırdım
Yatarak namaz kıldırdım
Arife günü çıldırdım
Revâ mı ya Resûlallah

Kaçarsam gelmem bu köye
Kabak oldum yiye yiye
Kabak verdiler hediye
Olur mu ya Resûlallah

Ben böylesi köyü nedim
Kabağına destan dedim
Rüyamda da kabak yedim
Revâ mı ya Resûlallah

Arife gününü seçsem
Kabak yemem gökte uçsam

Bayramı yapmadan kaçsam
Olur mu ya Resûlallah

Kabak pişti seyran oldu
Yiyen köylü hayran oldu
Bayram iki bayram oldu
Pişmanım ya Resûlallah

Gözlerimi bağladılar
Ciğerimi dağladılar
Yüzük takıp eğlediler
Pişmanım ya Resûlallah

Kabak yaprağı solmadan
Aylık mühletim dolmadan
İsyankâr katil olmadan
Çok şükür ya Resûlallah

Kabak Hoca der ki hürüm
Kabak yerim dürüm dürüm
Feymânî'ye teşekkürüm
Kabul et ya Resûlallah

Âşık Feymânî'yken nolduk
Bir sevda yeliyle solduk
Bir de Kabak Hoca olduk
Revâ mı ya Resûlallah

Kabak Hoca ben kin gütmem
Hakkımı da helal etmem
Yeniköylü oldum gitmem[38]
Çok şükür ya Resûlallah

[38] Şiirin sonunda not olarak şu bilgi verilmiştir: "Yeniköylü oldum gitmem" demesi Kabak Hoca'nın Yeniköy'e damat olmasındandır.

3. 4. Bekri Mustafa ve Anlatmalarının Etki Ettiği Alanlar

Bekri Mustafa - Roman

Osman Cemal Kaygılı, Eski İstanbul Simalarından Bekri Mustafa

Kaygılı'nın romanında ana vak'a aşk üzerine kurulmakla birlikte, Bekri Mustafa fıkralarına da yer verildiği görülmektedir. Bu yer vermeler, roman kurgusu içinde herhangi bir fıkranın tamamının bulunması ya da fıkradaki ana olaya göndermede bulunma şeklinde olabilmektedir.

Örnekler:

Bir gün Bostancıbaşı yine kendisine kızacak olmuş. "Bu içtiğin rakılar ihtiyarlığında burnundan gelecektir."

Ağanın bu sözleri karşısında Bekri bir kahkaha atmış:

"Aman ne iyi... Ben de doldurur, yine içerim. Desene ihtiyarlıkta da işimiz iş, safamız tam olacak" (Kaygılı; 2007: 4). Karşılaştırmak için bakınız: Bu kitap içinde "İhtiyarlıkta da mı Safa Bekri" başlıklı ve 102 numaralı metin.

... "Ortasında koskoca bir havuz olduğu için buranın adı Havuzlu Meyhane idi. Mustafa içeriye dalar dalmaz, kaldırıp kendini meyhanenin ortasındaki koca havuza attı. Bekçi ile karakullukçu[39] denilen zaptiyeler içeriye girdikleri zaman Mustafa'yı, sırtındaki kırba ile birlikte havuzun ortasında gördüler ve yarı beline kadar su içinde olan Mustafa'ya bağırdılar:

- Çık herif oradan dışarı!..

- Çıkmam!

- Çık diyoruz, yoksa fena olur!..

- Yağma yok ağalar, görüyorsunuz ki yarı belime kadar su içindeyim, onun için buraya siz karışamazsınız.

---

[39] Yeniçeri Ocağı bölük ve ortalarındaki küçük çavuşlara verilen addır. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 198.

Kullukçunun biri sordu:

- Ya kim karışır?..

- Buraya kaptan paşa karışır. Onun için çekin arabanızı buradan!.. (Kaygılı; 2007: 69).

Karşılaştırmak için bakınız: Bu kitap içinde "Buraya Kaptan Paşa Karışır"[40] başlıklı ve 5, 13 numaralı metinler

Romanda "Mustafa Galata Kulesi'ni Satıyor" (Kaygılı; 2007: 81) başlıklı kısımla bu kitaptaki "Pazarlık" başlıklı ve 116 numaralı metin benzerlik göstermektedir. Fıkrada İstanbul'un, romanda ise Galata Kulesi'nin satılması söz konusu edilmiştir.

Roman içinde yer alan fıkralarla karşılaştırmak üzere bk.:

Fıkra		**Roman**
Fıkra nu:	Fıkranın Başlığı	Sayfa nu:
nu: 5, 13	Buraya Kaptan Paşa Karışır	s. 69, 85
nu: 19	Çengi Raife İle	s. 90- 98
nu: 20, 82	Hoca Efendinin Emri, Öp Amcanın Elini	s. 196, 197
nu: 42	Kırk Gün Padişahlık	s. 163- 175
nu: 71	Bekri İle Hırsız	s. 197- 198
nu: 82	Öp Amcanın Elini	s. 198- 200
nu: 102	İhtiyarlıkta da mı Safa Bekri..	s. 4
nu: 113	Minaredeki Deli	s. 175- 179
nu: 116	Pazarlık	s. 81
nu: 124	Değerimizi Bulduk	s. 138- 143

[40] "Buraya Kaptan Paşa Karışır" fıkra başlığı olmanın dışında yazı başlığı da olmuştur. Reşad Ekrem Koçu'nun seçtiği başlık, fıkraya göndermede bulunmaktadır. Bu yazıda Koçu, Osmanlı'da tersaneleri ve tersanelerdeki görevlileri, sorumluluklarını değerlendirmektedir. Bk.: Reşad Ekrem Koçu, "Buraya Kaptan Paşa Karışır", Kızlarağasının Piçi, 2. bs., İstanbul, Doğan Kitap, 2002, s. 57- 60.

Adnan Özyalçıner, IV: Murat ve Mirgün Bahçeleri

Özyalçıner'in eseri, "belgesel tarihi roman" olarak nitelendirilmiştir. Bu kitapta Sultan Murad ile Vezir Bayram Paşa'nın Bekri Mustafa'nın kayığına binmeleriyle olayların geliştiği, içki yasağının ihlal edilmesini konu alan fıkraya yer verilmiştir (Özyalçıner; 1997: 124- 126). Karşılaştırmak için bakınız: Bu kitap içinde "Bir Yudum İçince" başlıklı ve 126 numaralı metin.

Bekri Mustafa – Batı Tiyatrosu

Bekri Mustafa'nın tiyatro sahnesinde görülmesi Türk tiyatrosundan önce batı tiyatrosunda olmuştur. "...Bekri Mustafa... XVIII. ve XIX. yüzyıllarda batı Avrupa'da iyi tanınmıştır. Belki bunların etkisiyle de sonra Fransa'da Bekri Mustafa başlığı ile "Vodvil" (Voeu d'ville) denen bir taşlama halk türküsü Paris şehrinin "Théatre Saint Antoine"de sahneye konmuş (6 Eylül 1836) ve böylece bir Türk halk kahramanı Avrupa'daki tiyatro sahnelerine erişerek sunulmuştur (Guboğlu; 1986: 331).

Bekri Mustafa- Türk Tiyatrosu

IV. Murat

İBB Şehir tiyatroları tarafından sahnelenen oyunun yazarı A. Turan Oflazoğlu, yönetmeni Engin Uludağ'dır. Başlıca oyuncuları; Aliye Uzunatağan, Caner Bilginer, Çağatay Çakıroğlu, Doğan Bavlı, Emre Narcı, Eraslan Sağlam, Erhan Özçelık, Gökhan Mete, Güneş Han, Hüseyin Köroğlu, Hüsnü Demiralay, İrem Arslan, Kosta Kortıdis, Kutay Kırşehirlioğlu, Mehmet Avdan, Mehmet Bulduk, Mevlüt Demiryay, Murat Derya Kılıç, Münir Kutluğ, Onur Özcan, Ozan Gözel, Rahmi Elhan, Salih Sarıkaya, Selçuk Yüksel, Selim Can Yalçın, Suphi Tekniker, Turgut Arseven, Uğurtan Atakan, Ümit İmer'dir.

Bekri Mustafa'nın da canlandırıldığı oyun ile ilgili olarak Beki Haleva'nın değerlendirmelerinden: "Tüm başarılı oyunlarda ol-

duğu gibi bu oyun da her düzlemde gerçekleştirilmiş titiz bir çalışmanın ürünü... Hüseyin Köroğlu ile Aliye Uzunatağan'ın oyunlarından söz etmek istiyorum. Güçsüz bir çocuk padişah ile elinde gürzüyle devleşen erişkin bir padişahın aynı oyuncuyla canlandırılması izleyicide hiçbir rahatsızlık yaratmıyorsa bunun nedeni Hüseyin Köroğlu'nun etkileyici oyunudur kuşkusuz. Ruhsal devinimleri yansıtmadaki başarısıyla, çizdiği aciz küçük çocuk imajının kocaman bedenine baskın çıkmasıyla, güçlendikçe sapkınlaşan ya da sapkınlaştıkça güçlenen, bir yandan **B e k r i M u s t a f a**'yla kafa çeken ehli keyif bir halk adamı, öbür yandan acımasız bir cellât, ya da karabasanlarla cebelleşen bir zavallıyı, kısaca bir insanın barındırabileceği tüm bu farklı çehreleri, zorlanmadan sade bir doğallıkla övgüye değer bir biçimde yansıtıyor" (http://www.teb-bir.org/IV.murat-bhaleva.htm).

Bekri Mustafa- Opera

IV. Murat

IV. Murad döneminin (1623- 1640) saray hayatı, taht çekişmeleri, içki yasağı konuları opera sahnesine de taşınmıştır. Üç perdelik oyunda IV. Murad'ın kendisinin koyduğu içki yasağına yenik düşmesi işlenmektedir.

Librettosu (eser metni) Turan Oflazoğlu tarafından oluşturulan eser Gürçil Çeliktaş tarafından sahneye konulmuştur. Bekri Mustafa'nın da canlandırıldığı bu opera oyununda rol dağılımı şöyledir: IV. Murat (Tuncay Kutoğlu ile Bülent Ateşoğlu dönüşümlü olarak), Kösem Sultan (Gölge Şekeramber), Sadrazam Topal Recep Paşa (Tuncer Tercan ve Serhat Konukman), Nef'i (İhsan Ekber, Aykut Çınar ve Ünüşan Kuloğlu), Silahtar (Haser Tek ve Yaşar Barış Çark), Bostancıbaşı (Levent Akev, Cem Beran Sertkaya ve Gürhan Gürgen) **B e k r i M u s t a f a** (Sabri Karabudak ile Mithat Karakelle dönüşümlü olarak).[41]

[41] Daha ayrıntılı bilgi için bk.: http://www.haberinyeri.net/Anraka/4.-Murat-yine-Opera-Sahnesinde

Bekri Mustafa – Televizyon Dizisi

IV. Murat

Yücel Çakmaklı tarafından yönetilen ve senaryosunu Ahmet Bayazıd'ın yazdığı 1980 yılında TRT'de yayınlanan biyografik bir televizyon dizisidir. Bekri Mustafa rolünde Muammer Esi'nin bulunduğu dizinin başlıca oyuncuları şunlardır:

Cihan Ünal : IV. Murat

Ayten Gökçer: Kösem Sultan

Cüneyt Gökçer: Şair Nef'i

Lütfü Seyfullah: Topal Recep Paşa

Neslihan Danışman: Dilfigâr

Muammer Esi: **B e k r i M u s t a f a**

Ferdi Altuner: Bostancıbaşı ("http://www.sinematurk.-com/film_genel/7343/IV.-Murat" http://www.sinematurk.com/-film_genel/7343/IV.-Murat)

Bekri Mustafa – Sinema Filmi

Bekri Mustafa

B e k r i M u s t a f a adıyla gösterime girmiş bir sinema filmi vardır. Suha Film tarafından 1965'te ortaya konulan yapım polisiye türündedir. Bir sigorta şirketiyle bir polis müfettişinin maceralarının anlatıldığı filmi Suha Doğan yönetmiştir. Senaristliğini Vecdi Uygun, yapımcılığını Aziz Sarıkaya'nın üstlendiği sinema filminin oyuncu kadrosunda şu isimler bulunmuştur: Orhan Günşiray, Semra Sar, Gülbin Eray, Vahi Öz, Gürdal Onur, Suha Doğan, Necdet Tosun.[42]

İstanbul Kanatlarımın Altında

Yapım ortakları Coral Europa S. A. – İspanya, Negatif Film – Türkiye ve Ruhoda B.V.- Hollanda'nın ortaklığıyla T. C. Kültür

[42] Daha ayrıntılı bilgi için bk.: http://www.turksinemasi.com/filmler/konu.asp?id =1181

Bakanlığı ve Eurimages desteğiyle yapılmış 1 saat 47 dakikalık bir filmdir.

Filmin başlıca oyuncuları

Hezarfen Ahmet Çelebi	: Ege Aydan
Franceska	: Beatriz Rico
Lagari Hasan Çelebi	: Okan Bayülgen
B e k r i M u s t a f a	**: Savaş Ay**
Kösem Sultan	: Zuhal Olcay
IV. Murat	: Burak Sergen
Şeyhü'l-İslâm	: Cüneyt Çalışkur
Topal Recep	: Tuncel Kurtiz
Musa Çelebi	: Berke Hürcan
Leyla	: Akasya Asıltürkmen
İmam	: Ali Düşenkalkar
Duçe Mehmet	: Remzi Evren
Kel Abdi	: Altan Günbay
Hekimbaşı	: Ayton Sert
Meyhaneci Agop	: Suat Ülhan
Meyhaneci Y. Mahmut	: Selahattin Abay
Müneccimbaşı	: Mustafa Suphi
Saray müzisyeni	: Nejat Yavaşoğulları
Senorya ve Yönetmen	: Mustafa Altıoklar
Müzik	: Tuluyhan Uğurlu

Savaş Ay'ın canlandırdığı Bekri Mustafa Sahnesi:

Bekri Mustafa (içki testisini Sultan Murad ve Duçe Mehmet[43]'e uzatarak):

- Alın bakalım Canlar, denizin üstündeki her şey pay edilirmiş.

(Testiyi başına dikip hızla içen Sultan Murad'a hitaben) Bekri Mustafa

[43] Duçe Mehmet Ağa, IV. Murad devri bostancıbaşısıdır. Bk.: Midhat Sertoğlu (haz.), IV. Murad, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s. 72.

- Hoop Aslanım yavaş gel, şişede durduğu gibi durmaz bu meret!

...

Her şeyi, tadını çıkararak yapacaksın bu hayatta, yavaş yavaş, keyif keyif. Başka nedir ki hayat?

(Almış olduğu testiden birkaç yudum içen Bekri, testiyi tekrar Sultan'a verir, aynı aceleyle içmekte olduğunu görünce) :

- Ben sana keyfini çıkar dedim, b..unu çıkar demedim ki!.

(Bu söz üzerine Sultan Murad'ın yanında kayıkta oturan Duçe Mehmet kılıcına davranırsa da Sultan ona engel olur, kılıç çekildiğini gören Bekri gülerek) :

- Vay, delikanlı ha!

Sultan Murad:

- Yüzüme bak balıkçı, tanıyacak mısın?

Bekri Mustafa (gülerek) :

- Nereden tanıyım aslanım. Sen kafayı buldun anlaşılan.

Sultan Murad:

- Bana bak balıkçı. Sen ileri gittin.

Bekri Mustafa:

- Kızma be aslanım, zararlıdır, bak şu boğazın güzelliğe, bak şu etrafın güzelliğine. Yaşa be aslanım yaşa. Ki ben bilemedim, söyle sen kimsin?

Sultan Murad:

- Muradım, Murad.

Bekri Mustafa:

- Kim o?

Sultan Murad:

- Sultan Murad.

(Bekri, kahkahalarla gülerek):

- Biraz daha içersen bu yanındaki de Duçe Mehmet olacak.

şeklinde geçen olayı arkadaşlarına nakletmekte olan Bekri Mustafa,

- Ne dedin ne dedin?

diye sorulması üzerine şu cevabı verir:

- "Sen Sultan Muradsan, ben de Çin İmparatoruyum!" dedim.

Bekri Mustafa- Batı Şiiri, Golias

Jarcho, Golias'ı tanıtırken Bekri Mustafa algısından yardım almıştır:

Golias, daha çok geleneksel bir semboldür, adeta, edebi bir metodun dahi bir vasisidir. Golias bu figürde hazlara düşkün insan, epik şiir sanatı ile ilişkilendirilmiş, filozof Epikür'ün mesleğine mensup olan adam ve hayrete düşüren bir insan olarak, korkusuz, gözü pek ve asi ruhlu bir eleştirici, isyankâr ve zarif, nüktedan, akıllı bir şekilde gerçeği söyleyen olarak karakterize ve idealize edilmiştir, sözün kısası o, batılı bir Bekri Mustafa'dır (Jarcho; 1928: 530). Bu tanıtımda kullanılan "...o batılı bir Bekri Mustafa'dır." ifadesi Bekri Mustafa'nın tanındığını, kendisiyle ilgili olarak batıda ve doğuyu temsil etmek üzere güçlü bir algının bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Bekri Mustafa ve Ayyaşlar Bayramı

Ayyaşlar Bayramı ile ilgili olarak tarihçi yazar Murat Bardakçı'nın Meşrutiyet öncesinde bu bayram ve kutlamalara katılmış, Ahmet Hamdi Tanyeli'nin yazdığı bir nota dayanarak anlattıklarından alıntı yapıyoruz:

"Ramazan bayramınız kutlu olsun! Bir grup İstanbullu, bundan 93 sene öncesine kadar (16. 12. 2001) bayramın ilk gününü alışılmadık bir şekilde kutlardı. Şehirde ne kadar içki ve esrar düşkünü varsa toplanır, Edirnekapı'daki iki ayrı mezarı ziyaret edip âlem yaparlar ve bu kutlamaya "Ayyaşlar Bayramı" denirdi. Ziyarete gidilip başında içki ve esrar içilen bu mezarlar İstan-

bul'un en namlı içicilerinden Bekri Mustafa ile günde 50 dirhem afyon çeken ve 134 yaşında ölen Urfalı Hacı Ahmed Ağa'ya aitti. İşte, artık hakkında hiçbir şey bilinmeyen bu "Ayyaşlar Bayramı"nın ayrıntıları...

Bir ramazanı daha eskilerin söylediği gibi "hayırlısıyla idrak ettik" ve bayram geldi. Bayramınız kutlu olsun! Benim, her ramazanda şahit olduğum garip bir hadise vardır: İçki düşkünü olan, ellerinden kadehi bir an bile eksik etmeyen bazı tanıdıklarım, ramazanda tevbe eder, ağızlarına içkinin damlasını almazlar. Sorduğumda "Bu ay içmek günahtır, zaten günaha giriyoruz ama hiç olmazsa bir aylığına işlemeyelim"derler.

Bayram Geldi, Çok Şükür

Bu mantık, bana bundan asırlarca önceki bir âdeti hatırlatır: Ramazan ayının sonunda herkes ramazan bayramını kutlarken, çok ufak bir grubun o gün bir başka bayramı, "**ayyaşlar bayramı**"nı kutlamasını..."**Ayyaşlar bayramı**", İstanbul'da İkinci Meşrutiyet'in ilânına, yani 1908'e kadar asırlar boyunca hiç aksamadan devam etmiş bir gelenekti. Ramazanda ağzına içki koymayan, topaklarına el uzatmayan alkoliklerle esrarkeşler bayramı dört gözle bekler ve o gün büyük bir coşkuyla kendilerine mahsus bir başka bayramı kutlarlardı. Ama bu kutlama öyle büyükleri ziyarete gitmek, el öpmek yahut hürmet arz etmek gibi değil, kendine mahsus bir şenlik ve ziyaret şeklinde olurdu: Ayyaşlar tarafından neredeyse evliya mertebesine çıkartılan iki kişinin mezarına gidilir ve mezarların başında vur patlasın çal oynasın eğlenilirdi.

İşte, bundan 93 sene öncesine kadar İstanbul'a mahsus âdetlerden biri olan "**ayyaşlar bayramı**"nın ayrıntıları:

İstanbul halkı ramazan bayramını kutlamaya başlarken bir garip kafile Edirnekapı tarafında buluşur, sur kapılarından dışarıya sessizce süzülüp ilerlemeye başlardı. Bunlar şehrin en iflah olmaz esrarkeşleri ve serhoşlarıydı. Ramazan boyunca mübarek

aya saygı göstermişler, ağızlarına içkinin damlasını koymamış, esrar çekmemişlerdi. Artık ramazan sona ermiş, dolayısıyla perhizlerinin de sonu gelmiş demekti.

100 Küsur Yıl Esrar Çekmiş

Otakçılar'a vardıklarında sayıları daha da artar, ellerinde "dem"leri yani içkileri olduğu halde sur kapısının hemen sağındaki salaş kahvede durur, öteki yoldaşlarının gelmesini bekler ve şişeleri kafalarına dikerlerdi. Kalabalık gittikçe artar, yeni gelenler **Otakçılar** tarafına doğru ilerler ve şimdi çıkmaz bir sokak olan **Fethi Çelebi Caddesi**'ne sapıp yolun sol tarafındaki mezarlığa dalarlardı. İstanbul'un tarih boyunca gördüğü en namlı içicisiyle esrarkeşinin kabirleri buradaydı ve kutlama mekânı da işte burasıydı: **Bekri Mustafa** ile **Urfalı Hacı Ahmed Ağa**'nın mezarları...

Ayyaşlar, birbirine yakın olan işte bu iki mezarın başına böyle bir hay-huy içerisinde gelir, ceplerde ve ceketlerde taşınan şişeler de birer ikişer çıkartılır, salına-devrile yürüyen kafile asıl bayramlaşmayı mezarların başında yapardı.

Mezarbaşı Gazeli

Bayramlaşma denilen iş öyle birbirleriyle kucaklaşma yahut tebrikleşme değil, tam kendilerine lâyık biçimdeydi: Artık iyice keyiflenmiş olan serhoşlar ellerindeki şişeler nefes almaksızın kafalarına diktikten sonra, şişelerin dibinde kalanları gülsuyu serper gibi mezarların üzerine serperler, böyle yaparak mezarları kutsadıklarına inanırlar, sonra "**bayram ikramı**"na başlarlardı. İkram, serhoşların ikişer ikişer gruplar haline gelip ceplerinden çıkarttıkları diğer şişeleri birbirlerinin ağzına götürmeleri demekti.

Bayram merasimi bu kadarla kalmazdı, artık sıra serhoş ve esrarkeşlerin, kendilerine pîr kabul ettikleri **Bekri Mustafa** ile **Hacı Ahmed Ağa**'nın mezarlarını süslemelerine gelirdi. Bayram

yaza rastlamışsa mezarları gelinciklerle ve papatyalarla, ama sert kış günlerine denk gelmişse bu defa da defne ve taflan dallarıyla donatırlar, kendi akıllarınca güzelleştirirlerdi.

İşte bu arada gür sesli bir serhoş, daha eski zamanlardan kalma bir gazeli nağme ile okumaya başlardı. Gazel "Ben şehid-i bâdeyim dostlar demim yâd eyleyin" yani "Dostlar, ben şarap şehidiyim; yaşadığım ânı yâd edin" diye başlar, "Neyle, meyle bir alay mahbub ile her dem gelin / Bezm-i cem âyinini kabrimde mu'tad eyleyin" (Neyle, şarapla be dostlarla her an gelin ve içki meclisini kabrimde kurun) gibi mısralarla devam ederdi. Kafileye meraklıların da katıldığı olur, bu garip âyini bir köşede sessiz sadasız ama derin bir hayret içinde takip ederlerdi.

Ayyaşlar bayramının kutlanması âdeti İkinci Meşrutiyet'e kadar devam etti ama şehir hayatındaki ve hayat şartlarındaki değişmeler yüzünden bu tarihten sonra unutulup gitti. Ben, bayramla ilgili bütün bu bilgileri, Meşrutiyet öncesinde bu kutlamalara katılmış olanlardan birinin, **Ahmet Hamdi Tanyeli**'nin bundan yarım asır önce yazdığı kısa bir nottan naklettim.

...

Derken zaman geçti, şehir "**imar**" ve "**genişleme**" denilen büyük bir tahribe uğradı ve taşların çoğu buldozerlerle, kazıcılarla, kepçelerle paramparça edildi. Bunları toplamak, özellik taşıyanlarını ayırıp bir yere koymak kimselerin hatırına gelmedi ve asırlar öncesinin mermer kayıtları birkaç senede yok olup gitti.

...

Şimdi var olmayan bu taşlar arasında ayyaşların ve esrarkeşlerin her ramazan bayramının ilk günü ziyarete gittikleri **Bekri Mustafa** ile **Urfalı Hacı Ahmed Efendi**'nin taşları da var.

Bekri Mustafa'nın taşı da aynı akıbete uğradı. Aslında, üzerinde "**Bekri Mustafa**" yazan iki ayrı taş vardı, biri Edirnekapı'da, diğeri Eminönü'ndeydi ve zamanla her ikisi de kayboldu.

İşte, "**Ayyaşlar Bayramı**"ndan bugüne gelenlerin, daha doğrusu hiçbir şeyin gelememesinin ve İstanbul'a mahsus bu

folklorik şenliğin sadece birkaç satırlık nottan ibaret kalışının öyküsü" (http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=42978)

Bekri Mustafa – Gazete Makaleleri

Bekri Mustafa'nın imam oluşu, meslek ve liyakat sahiplerinin dışında insanların aldıkları görevler, yaptıkları işler dolayısıyla başvurulan bir örnek olarak görünmektedir. Bekri Mustafa tanıtılarak (negatif yönlerine, imamlık yapamayacağına işaret edilerek) veya kim olduğu, nasıl yaşadığının bilindiği değerlendirilerek, anlatıma güç katmak için Bekri Mustafa'dan destek almak yazarların benzer durumları ifade edebilmek üzere sıkça başvurdukları yollardan biri olmustur.

Örnekler:

Hayrettin Karaman / Bekri Mustafa'nın İmamlığı

"ABD'de oynanan "Kadın Cuma imamı" adlı tiyatro oyununa tarihimizden "başka" bir örnek bulamadığım için Bekri Mustafa misalini kullanmaya mecbur kaldım. Hikâye malumdur, Bekri Mustafa, öyle namazla niyazla ilgisi olmayan bir akşamcı, ama din hizmetlisi o kadar azalmış veya işler öylesine çığırından çıkmış ki, bir zaman Bekri Mustafa'yı Sultan Ahmed Camii'ne imam yapmışlar. İmam, bir cenaze namazı kıldırmadan önce tabuta yaklaşarak fısıltı halinde bir şeyler söylemiş, namazdan sonra "Ne dedin?" diye soranlara şu açıklamayı yapmış: "Şimdi sana, 'dünyadan ne haberler var' diye sorarlar, onlara uzun uzadıya bir şeyler anlatmaktansa yalnızca 'Bekri Mustafa Sultan Ahmed'e imam oldu' dersin onlar gerisini anlarlar!"

Bugün de ABD'de ne olup bitiyor diye soranlara "Bir kadın imam olup cemaatine, New-York'un Manhattan semtindeki Saint John Katedrali'nin yakınındaki bir binada Cuma namazı kıdırmış" demek birçok şeyi anlatmaya yetecektir.

İmam Virginia Üniversitesi İslâm ilimleri öğretim üyesi Emi-

ne Vedud (Amina Wadud), programı düzenleyen ise, "İslâmî Uyanış Hareketi" isimli derneğin üyesi ve Wall Street Journal Gazetesi eski yazarlarından Asra Numani. Bu iki bayanın modernist ve feminist olduğu söyleniyor. Modernizm ve feminizm birer ideoloji olduğuna göre, bu namaz kıldırma olayının masum bir ibadet olmadığı, apaçık bir propaganda ve dini siyasete / ideolojiye alet etme olayından ibaret bulunduğu da anlaşılıyor."[44]

Yalçın Bayer / Bekri Mustafa Sultanahmet Camii'ne İmam Olursa

Bekri Mustafa Sultanahmet Camii'ne imam olmuş, bir gün cenaze namazı kıldırmaktadır. Namaz sonunda tabuta doğru eğilmiş, ölüye bir şeyler mırıldanmış, bu durum cemaatten birisinin dikkatini çekmiş. 'Bekri, Allah aşkına ölüyle ne konuştun' diye sorunca, Bekri de 'Ahirette sana, 'Dünyada ne var ne yok' diye sorduklarında, 'Bekri (ayyaş, içkici) Mustafa Sultanahmet Camii'ne imam olmuş' de yeter, başka bir şey söylemene gerek yok dedim' demiş. Maalesef ülkemizde de durum pek farklı değil, ehliyetsiz ve liyakatsiz kişiler çeşitli kurumve kuruluşların başına geçip, o müesseseleri yönetmeye başlamışlardır. Konusunda eğitim almamış, bilgi, deneyim ve beceriden yoksun insanların yönettiği bir ülkede tren, gemi, uçak, otobüs ve iş kazalarının olması, binaların çökmesi kaçınılmazdır. Babadan kalma yöntemlerle, her çeşit bilimsel ve teknik altyapıdan yoksun yapılan binaların çökmesi, trenlerin raydan çıkması, çok şaşırtıcı olmamalıdır. Günlerdir tren kazasını konuşuyoruz, başka kazaların olmaması için hemen tedbirler alınmalı, konusunda iyi eğitim almış, uzman kişiler kurumların başına geçmeli... Eğitimli, bilgili, kültürlü ekipler olmalı, ayrıca karar vermede etki altında kalınmamalı.

Kişinin eğitimine ve uzmanlık alanına bakılmadan hamili yakınımdır mantığı ile iş yapmaya devam edeceksek, o halde AB ha-

---

[44] Yazının tamamı için bk.:
"http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/MART/27/hkaraman.html"

yalleriyle yaşamamıza gerek yok. AB'de bakanın yeğeni Şeker Fabrikaları'na genel müdür olmuyor, milletvekilinin kardeşi ya da arkadaşı Hava Yolları'na genel müdür olmuyor, bir partinin il başkanının oğlu ya da eşi dostu bakanlık müsteşarı olmuyor, ilçe yöneticisinin işsiz üniversite mezunu arkadaşı bakanlık danışmanı olmuyor ya da bürokratın kardeşi Karayolları'nda genel müdür yardımcısı da olmuyor. Maalesef bizde her şey oluyor, bir bakmışsın bir kurumun yöneticisinin özgeçmişine eğitimiyle alakasız bir kurumda yönetici olmuş, örneğin bir eczacı Telekom'da, bir ilahiyatçı Demiryolları'nda, bir veteriner Havayolları'nda, bir Ziraat Mühendisi İGDAŞ'da etkili bir yerde görevlendirilebiliyor. Tıpkı Bekri Mustafa'nın Sultanahmet Camii'ne imam olması gibi.[45]

"Bekri"'nin "Bekri Mustafa" Olarak Algılanması

Reşad Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**'nde Bekri Mustafa'yı anlatırken "IV. Murad devrinde (1623- 1640) içkiye düşkünlüğü ile tanınmış ve fıkra tipi olmuş bir şahıs" olduğunu bildirir, ardından zamanla Bekri Mustafa, ayyaşlara verilen bir isim olmuştur tespitinde bulunur ve şu örneği verir: "Meselâ bir düğün evinde iki kadın konuşur:

- Damat pek güzel maşallah

- Güzel ama Bekri Mustafa'ymış... (Koçu; 1961: 2436).

Koçu'nun verdiği örnekte "bekri"ler için Bekri Mustafa tabirinin kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekte bilerek ve isteyerek gerçekleşen kullanımın gayr-ı ihtiyari olarak gerçekleştiği örnekler de bulunmaktadır.

Algı konusunda dikkate değer çalışmalar yapmış olan Aldous Huxley'in modern zamanlarda tüketilen ya da anlamı değersizleştirilen durumlar için ifade ettiği "Aşinalık, kayıtsızlığı doğurur"

[45] Yazının tamamı için bk.:
(http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=248319&yazarid=42)

(Huxley; 2009: 94) tespitinin "Bekri Mustafa" ile ilgili farklı görünümlerde geçerli olduğu söylenebilir.

Köprülü, **Edebiyat Araştırmaları I** adlı eserinin eski basımlarında, Sünbülzâde Vehbi'nin Sühan Kasidesi'nde (Beyzâdeoğlu; 1985: 265) geçen "bekri"lerden söz ederken, bunu dizin kısmında "Bekri Mustafa" olarak kaydetmiştir. (Karşılaştırmak için bk.: Köprülü; 1989: 215 ve 422).

İnternette hizmet veren bir kitap katalogu sitesinde yazarı Bekri Alaaddin olan kitap - **Abdulganî Nablûsî Hayatı ve Fikirler**[46] - tanıtılırken yazar adı yanlışlıkla Bekri Mustafa olarak kaydedilmiştir. Kitabın ön kapağının da verildiği tanıtımda yazar adının doğru olarak Bekri Alaaddin şeklinde yazıldığı da görülmektedir. Bekri ön adının ardından tanıtımı yazan kişinin zihni bu ön adın ardına "Mustafa" ismini eklemiş olabilir. Gerekçesi ne olursa olsun; bu durum "Bekri Mustafa" algısının gücünü ve etkisini göstermek bakımından önemlidir diye düşünüyoruz.

Bu örneklerde görüldüğünün aksine olmak üzere ve yine Bekri Mustafa'nın etkisini açıkça gösteren bir algı da "Bekri Mustafa"nın "Bekri"ye dönüşmesidir. Türkçe'nin **Büyük Argo Sözlüğü**'nde "Bekri" maddesi şu şekilde ele alınmıştır: "(XVII. yüzyılda yaşamış, ayyaşlığıyla ünlü Bekrî Mustafa'nın adından) içkici, alkolik kimse, özellikle erkek (Aktunç; 2000: 54).

Bekrî Mustafa - Dinî İnanış ve Uygulamalar

Bekri Mustafa - Evliyalar Ansiklopedisi

"Kabirleri, Eminönü Zindan Han ile Âhiler Camii arasındadır. Büyük evliya Şamadâni ile aynı türbededir. Mübarek kabirleri Haliç temizleme projesi esnasında yıkılmış, fakat tekrar hayırsever vatandaşlarımız tarafından yeniden imar edilmiştir. Halvetiye Şeyhlerinden Bekri[47] Mustafa Efendi; "Kabir ziyaretlerinde

[46] Tanıtımın tamamını görmek için bk.: ("http://www.kibo.com.tr" http://www.kibo.com.tr - 6 Nisan 2010).

[47] Bekri Mustafa adında Halvetiye tarikatı şeyhi. " Al- Bakrî, Mustafâ b. Kamâl

edep ve ihtirama dikkat etmeyen kimsenin muhabbet davasında bulunması yalandır." demişlerdir.

Ayasofya imamı görevinde bulunduğu bir gün cenaze namazı kıldırmışlar, namazdan sonra tabutun baş tarafına eğilerek, mevtaya bir şeyler söyler gibi yapmışlar, orada bulunanlar bu durumu – acaba ne söyledi diye çok merak etmişler, durumu sorduklarında;

"Öteki âleme gidince, dünyada neler oluyor, ne var ne yok diye sorarlarsa, Bekri Mustafa Ayasofya Camiine imam oldu varın siz gerisini düşünün dersiniz dedim." demiştir.

Bekri Mustafa Efendi'nin ne demek istediğini anlayan anlamıştır.

Kabri ziyaretgâhtır, kabir taşında şu kitabe yazılıdır:

Huvel bâki Bekri Mustafa Baba[48]'nın ruhu için Fâtiha 1318" (Gürel; 1998: 134).

Bekri Mustafa'nın evliya olduğuna inanıldığı, yukarıdaki notlarla **Evliyalar Ansiklopedisi**'ne dâhil edilmesinden ve türbesinin ziyaret yeri olmasından anlaşılmaktadır. "Evliya mıdır, değil midir?" tartışma ve değerlendirmesine girmeden bu konuda yapılmış birkaç haberi örnek olarak vermekle yetiniyoruz. Bizim için esas olan halkın değerlendirmesinin ne olduğudur ve bunun objektif olarak yansıtılmasıdır.

Al- Dîn b. 'Ali Al- Sıddikî Al- Hanefî Al- Halvetî Muhyî Al- Din adlı bir kişi vardır, şair ve mutasavvıf olarak bilinmektedir. XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır, Bağdat, Mekke, Medine, Mısır ve İstanbul'da da bulunmuş olan bu zat, Kahire'de vefat etmiştir. Bekriyye adıyla bir de tarikat vardır. Hem Bekri (Hz. Ebu Bekir'e isnat edilen, hem de Alevi (Hz. Ali'ye isnat edilen) bir tarikattir. Bk.: C. Brockelmann, "Bekri", İslam Ansiklopedisi, 5. bs., cilt: 2, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 460; Dergâh Yayınları, "Bekri Mustafa", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, cilt: 1, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, s. 382.

[48] Halvetiye tarikati şeyhi olarak bilinen Bekri Mustafa ile adına fıkralar anlatılan Bekri Mustafa'nın bir birinden farklı şahıslar olduğu değerlendirilebilir. Benzer fıkra ve rivayetlerin her ikisi için de anlatılabildiği görülmektedir. Bekri Mustafa adındaki birçok şahsa dair rivayetlerin zamanla birleşerek bir tipe bağlanıp anlatıldığı da söylenebilir.

Bekri Mustafa'nın Mezarı Türbe Oldu

Sarhoşların piri olarak adlandırılan Bekri Mustafa'nın mezarı türbe haline getirildi. Eşlerinin içkiyi bırakmasını isteyen kadınlar, ellerinde içki şişesiyle ziyarete geliyor.

İlişkili Haberler

"Şeyh uçmaz mürid uçurur" sözüne en iyi belge... En ünlü sarhoşlardan Eminönü'ndeki mezarı türbeye döndü. Kapısına bez bağlayanlar yüz sürenler, adak adayanlar, mezarı kısa sürede efsane haline getirdi. Sarhoşların Piri olarak adlandırılan Bekri Mustafa'nın Eminönü'ndeki mezarı türbe haline getirildi. Kapısına 'hazreti' bile yazılan mezarın önü, dua edip bez bağlamaya gelenlerle dolup taşıyor. Şeyh Abdürraif Şamadani ile yan yana olan Bekri Mustafa'nın mezarına yüz sürenleri, adak adayanları görmek mümkün. Her gün onlarca kişinin ziyaret ettiği mezar, kısa sürede dilden dile yayılıp efsaneye dönüştü. "http://www.tumgazeteler.com/haberleri/bekri-mustafa/" Bekri Mustafa'nın "http://-www.tumgazeteler.com/haberleri/eminonu/"

Mezara İçki Dökülüyor

Mezara gelen ziyaretçiler arasında kadınların yoğunluğu dikkat çekiyor. Eşleriyle mutsuz olan, çocuklarının üniversiteyi kazanmasını isteyen, iş bulmayı umud eden, ev sahibi olmayı arzulayanlar, soluğu burada alıyor. Mezar başında dua edenler daha sonra kapıya bağladıkları bezlerle isteklerinin yerine geleceğine inanıyor. Hatta burada diledikleri gerçekleştiğinde Bekri Mustafa'nın mezarında kurban kesenler bile oluyor. Özellikle de eşlerinin içkiyi bırakmasını isteyen kadınlar, mezarı hiç boş bırakmıyor. Ellerindeki içki şişelerini mezara döken kadınlar, eşlerinin alkol sorunundan bu şekilde kurtulacağını düşünüyor. "http://www.-tumgazeteler.com/haberleri/esleriyle/" "http://-www.tumgazeteler.com/haberleri/mezar/"

Din Adamları Uyarıyor

Bekri Mustafa'nın mezarından medet umanlar, din adamlarının tüm uyarılarına rağmen mezarı ziyaret etmekten vazgeçmiyor.

'Kapısında her hazret yazan kişi evliya değildir' diyen ilahiyatçılar Bekri Mustafa'nın mezarının türbe haline getirilmesini de 'cahillik' olarak yorumluyor.

Bekri Mustafa kimdir? Bekri Mustafa, Murad döneminde yaşamış, devrin en önemli ayyaşlarından biridir, içki içtiği sırada bizzat 4. Murad tarafından yakalanmış ama tatlı dilliliği ve kurnazlığı sayesinde ceza almaktan kurtulmuştur.

Bazı rivayetlere göre, 4. Murad'ı alkole alıştıran ela Bekri Mustafa'dır. Osmanlı imparatorluğunda içki yasağına rağmen içki içmeyi sürdüren Mustafa, aslında medrese eğitimi görmüş bir hafızdı. Güzel bir genç kıza aşkından dolayı kendisini içkiye vermiş, ancak kimseye zararı dokunmamıştı. "http://www.tumgazeteler.com/haberleri/osmanli/"

Gühahkâr Mümin Bekri Mustafa Nasıl Evliya Oldu?

Her şey akla gelirdi de, içkiye düşkünlüğü yüzünden adının önüne 'Bekri' lakabı eklenen Bekri Mustafa'nın 'evliya' sıfatıyla anılacağı gelmezdi. İnanmayanlar, Eminönü'nde, içinde Tarih Vakfı Belge Bilgi Merkezi'nin de yer aldığı geniş otoparkın ortasındaki türbeye gidip bakabilir. Hatta gitmişken oturup iki tane mum da yakabilir...

Hiç şüphe yok ki, en fazla şaşıran Şeyh Abdurraif Şamadani olmuştu. Durup dururken bir konuk gelmişti yanına çünkü. Üstelik, bırakın konuk kabul edecek durumda olup olmadığını, fikri bile sorulmamıştı. Sorulsa da cevap verebilir miydi gerçi ama nezaket diye bir şey vardı. Hiç değil işin önünü arkasına bilenlere danışsalardı ya, hayır, getirip bırakıvermişlerdi yanına. Arkasından, şaşırma sırası, hemen her gün yolu Haliç kıyısındaki Tarih Vakfı'na düşenlere gelmişti. Hocalarının hiçbiri tarihin bu kadar 'hızla' değişebileceğini söylememişti kendilerine ama gözlerinin

önünde tarih 'yeniden' yapılıyordu. Hem de tarihle çok fazla ilgisi ve ilişkisi olmayan belediye görevlileri tarafından!

Doğrusu bu ya, şimdi Şeyh Abdurraif Şamadani Hazretleri'yle birlikte ziyaretçileri kabul eden ve kitabeye bakılırsa, 'Bekri Mustafa Hazretleri' mertebesine yükseltilen kişinin de fikrini soran olmamıştı. Soran olsaydı şayet, itiraz edip, 'Tövbe tövbe, yaşarken yeterince günaha girdik zaten; şimdi de mübarek bir zatın mekânını ve makamını işgal ederek daha fazla günaha girmenin ne gereği var?' der miydi, o da ayrı mesele! Getirip bırakmışlardı buraya, ziyaretçi sayısındaki artışa bakılırsa, pek de fena bir şey yapmamışlardı belki de!

Şaşırmayan, şaşırmak şöyle dursun, tam tersine sevinen halkımızdı yine. Adak adayıp dilek dileyebilecekleri 'evliya' sayısı birdenbire ikiye katlanmıştı. Şeyh Şamadani Hazretleri'nin yanına bir başka mübarek kişiyi daha defnetmişlerdi işte. Kim olduğunun, nereden geldiğinin, ne yaptığının ne önemi vardı ki? Duaysa dua, mumsa mum...

Akşamcıların Babası

Hatırlamak zor olmasa gerek. 12 Eylül sonrasının ilk İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın, sadece Haliç kıyılarına değil, bütün bir kente çeki-düzen vermek için kolları sıvadığı günler. 'Haliç gözlerimin rengi gibi olacak' diyen Başkan Dalan'ın, yıkım onarım faaliyetleri almış başını gidiyor.

"Her köşesinden tarih fışkıran kentimizde, tarihi ucundan bucağından zedelemeden bir şey yapabilmek pek mümkün değildir. Kepçenin ucu, Bizans gibi uzak atalarımızdan kalanlara dokundukça, meselenin bilincinde olan birkaç kişinin sesi yükselir en fazla. Bu da, ihmal edilmesi mümkün bir ses olur genellikle. Ama kepçe, yakın atalarımızdan, Osmanlı'dan kalan bir şeylere dokununca kıyamet kopar adamakıllı.

Bütün Haliç kıyılarıyla birlikte, Eminönü Balık Pazarı'nın, resmi ifadeyle 'yeniden tanzimi,' esnafın ifadesiyle 'yakılıp yıkıl-

ması' esnasında da benzer bir süreç yaşanır. Bir kez daha belediyeye ait kepçenin önünde bir mezar vardır. Şimdi yerinde yeller esen Eminönü Balıkpazarı'ndaki meyhanelerin ortasındaki mezartaşının üzerinde 'Bekri Mustafa Baba' yazısı mevcuttur. Rivayetlere göre, çevre meyhanelerde içkiyi biraz fazla kaçıranlar, mezar taşını kucaklayıp 'Baba bizi neden bıraktın be!' diye muhabbeti koyulaştırmakta, zaman zaman da elindeki rakı veya şarap kadehini, mezara boca etmektedir. Geceleri, akşamcı ve ayyaş kesimini ağırlayan Bekri Baba, gündüzleri de o akşamcı ve ayyaşlardan şikâyetçi olan kadınları dinlemektedir. Dolayısıyla, meyhaneci esnafı kepçenin Bekri Baba'nın mezarını yerle bir etmesinin doğru bir şey olmayacağını düşünmektedir. 'Bu mübarek zatın mezarını yıkıp geçemezsiniz' diye kazan kaldırır yöre ahalisi. Kimsenin aklına, 'Bu mübarek zat kimdir, neden mübarektir?' gibisinden bir soru gelmez doğal olarak. Bilenler de söylemez zaten. Ayrıca herkes sözlüklerde 'bekri'nin karşılığında 'çok içki içen adam, ayyaş' diye yazıldığını bilecek değildir ya!

Evet, tarih bilginiz yanıltmıyor sizi, bildiğimiz, bilmekle kalmayıp Dördüncü Murad'a kafa tutuşunu veya birlikte kadeh tutuşunu sevdiğimiz Bekri Mustafa'dan başkası değildir esnafın artık 'mübarek zat' diye nitelendirdiği kişi. Hani neredeyse, Orhan Veli'den asırlarca önce 'rakı şişesinde balık olmayı' düşlemiş, düşlemekle de kalmayıp tarih itibariyle ondan önce 'olmuş' bir güzel kardeşimiz işte...

Kerameti Nereden?

Netice itibariyle, Bekri Mustafa'nın mezarının kepçelerle ortadan kaldırılmasına karşı çıkanların sayısında gözle görülür bir artış gözlenir. Şimdikine kıyasla, o devirde yaratıcı fikir sahipleri çok daha fazla bulunduğundan olsa gerek, Bekri Mustafa'nın mezarının Şamadani Hazretleri'ne kapı komşusu yapılması önerisi atılır ortaya. Bekri Mustafa'nın mezarı Tarih Vakfı'nın da içinde yer aldığı kompleksin girişine dâhil edilir ve artık kimin aklına

geldiyse bir de kitabe asılır üzerine: 'Bekri Mustafa Hazretleri!'Böylece, memleket ahalisi gidip mum yakacağı bir 'evliya' daha edinir kendisine. Osmanlı tarihinin alkolle en içli-dışlı kişileri arasında, adı Sultan Dördücü Murad'tan bile önce gelen Bekri Mustafa,'evliya' mertebesine yükseltilmiştir artık.

Türbede dua ederken yakaladığımız kendi halinde bir vatandaşın verdiği bilgiye bakılırsa, evliyalıkla birlikte kerametler de edinmiştir Bekri Mustafa. Kendisinden dilek dileyenlerin bir dediğini iki etmemekte; kör, topal ve şaşı gelenler güle-oynaya terk etmektedirler türbeyi... (http://www.tumgazeteler.com)

Sonuç ve Değerlendirmeler

Bekri Mustafa ve ona bağlanarak gerçekleştirilen anlatmalarla ilgili olarak değerli çalışmalar yapılmış olsa da bugüne kadar bir kitap çerçevesinde konu, etraflıca ele alınıp incelenmemiştir.

Hayatı hakkında bilinenler oldukça sınırlı bulunan Bekri Mustafa, XVII. yüzyılın ilk yarısında IV. Murad devrinde (1623-1640) yaşamış ve yaşadığı devirden itibaren şöhret bulmuş bir "kahraman"dır. Kaynakların ve hakkındaki anlatmaların gösterdiğine göre yaşadığı devirde halk tarafından saygı duyulması ve hürmet görmesinin yanında Bekri Mustafa, Sultan Murad'ın musahip ve nedimlerinden olmasıyla sarayın da iltifatını kazanmıştır. Hakkında fıkralar nakledilen Bekri Mustafa'nın haricinde, kendisinden sonraki devirlerde yaşamış ve aynı adı taşıyan başka şahıslar da olmuştur. Bekri Mustafa adına birkaç mezar taşı ve mezar yeri söz konusu edilmektedir.

Fıkra'nın bazı tasniflerde masal sınıflandırması içinde yer aldığı görülmektedir. Müstakil bir tür olarak fıkranın değerlendirildiği tasniflerde Bekri Mustafa, gerçekten yaşamış ve tarihe mâl olmuş kişilerden sayılmakta, Türk boyları arasında tanınan, genel fıkra tiplerinden biri olarak sınıflandırmalara alınmaktadır.

Bekri Mustafa metinlerini kahraman, zaman ve mekân bakımından incelediğimizde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Bekri Mustafa, imamlıktan külhanbeyliğe kadar birbirinden çok farklı meslek ve meşreplere bürünmüş bir halk kahramanıdır. Metinlerde Bekri Mustafa dışındaki kahraman kadrosunda, aile fertleri ve

yakınları, sosyal anlamda birinci derece yakınları denilebilecek meyhaneciler, içki ve keyif verici maddelerle ilgili şahıslar, eğlence ile ilgili kişiler, resmî şahıslar, birçok meslek dalının mensupları, esnaf ve ticaret adamları, din adamları, adıyla anılan kişiler, belirsiz kimseler, hayvanlar şeklinde örneklendirilebilecek geniş bir kadronun yer bulduğu görülmektedir.

Zaman açısından yapılan tahliller Bekri Mustafa'nın, yasaklar devrinin kahramanı olduğunu göstermektedir. İçki yasağının en şiddetli uygulamalarının gerçekleştiği zaman, ilgili anlatmaların merkezindeki zaman faktörüdür. Yıl, mevsim, ay, hafta, gün, akşam, gece, saat, dakika dışında rüyâ ve hayâl zamanları, ayrıca dinî inanış ve yaşayışa bağlı zaman ifadelerinin metinlerde yer aldığı tespit edilmiştir.

Hakkında anlatılan fıkralara göre Bekri Mustafa, İstanbul'da, çoğunlukla meyhanelerin yoğun olduğu Balat, Balıkpazarı, Kumkapı semtlerinde bulunmuştur. Metinlerde geçen ve İstanbul dışında kalan mekânların çoğu Anadolu'da, bir kısmı da Osmanlı coğrafyasının bugün Türkiye sınırlarının dışında kalmış bazı bölgelerindedir. Resmi mekânlar, ticaret mekânları, her türlü açık ve kapalı mekân anlatmalarda zikredilmiştir. Mekâna dair ayrıntı içeren unsurların hikâye formundaki metinlerin aksine fıkra yapısındaki anlatmalarda ve fonksiyonel olarak bulunduğu dikkat çekmektedir.

Fıkranın yapı organizasyonunda temel olan tezat, mübalağa ve sürpriz unsurları bakımından Bekri Mustafa metinleri ele alınmıştır. Bekri sıfatının Mustafa adıyla tezat oluşturması gibi Bekri Mustafa da yaşayışıyla Osmanlı Türk kültürünün ortalama hayatı ile tezat teşkil etmiştir. Özellikle fıkra ve hikâye metinlerinde tezat, mübalağa ve sürprizin dikkat çekici örnekleri bulunmaktadır.

Bekri Mustafa ile ilgili metinlerin pek çoğu fıkra, bir kısmı ise hikâye formundadır. İnsan hayatıyla ilgili her konu bu metinlerde işlenebilmiştir. Bekri Mustafa, içinde yaşadığı toplumda kabul görmüş, halk için ve özellikle kendisine yakın bulunanlar için

temsil kabiliyeti kazanmış bir kahramandır. Hakkındaki sözlü anlatmalara ve yazılı kayıtlara bakıldığında anlaşılmaktadır ki Bekri Mustafa sıradan bir sarhoş ve alkolik değildir. Bekri Mustafa içkiyi kullanmasını bilmiş, ilim sahibi olduğuna da inanılan ve hürmet gösterilmiş bir tiptir. Bunun gereği ve belki de sonucu olarak kendisiyle ilgili anlatmalarda halk bu kahramana yetkiler vermiştir. O da bunları yer açma, eleştiri ve hatta cezalandırma fonksiyonlarını icra ederek kullanmasını bilmiştir.

Gülmenin ne olduğu, biçimi, zamanı, derecesi ve etkileriyle ilgili olarak insanoğlu yüzyıllardır fikir yürütmektedir ve henüz üzerinde mutabakat sağlanarak bu soruların cevabı bulunmuş değildir. Gerek klasik gerekse de modern denilebilecek gülme kuramlarının da aynı şekilde "gülme"yi bütünüyle izah etmiş olduğu söylenemez.

Fıkrada muhatabın (okuyucunun / dinleyicinin) aradığı şeyin ne olduğunun araştırılması amacıyla gerçekleştirdiğimiz uygulama çalışması sonucunda, değerlendirmeye katılanların gülünç olma, yapı, konu, fonksiyon vb. birbirinden çok farklı nedenleri öne çıkardıkları, 120 cevaptan hiçbirinin, bir diğerinin bire bir aynı olmadığı görülmüştür. Anatomi, fizyoloji, yaş, cinsiyet, psikoloji, iklim, dini inanışlar, kültür, fiziki ve sosyal çevre, zekâ, bilgi ve algı seviyesi farklı bireylerin, bütün bu özelliklerdeki bireysel farklılıklarının değerlendirmelerinde etki ettiği söylenebilir.

Bekri Mustafa, yaşadığı devirle ve anlatmalarda adı anılan mekânlarla sınırlı kalmış bir kahraman olmamıştır. O'nun şöhreti Araplardan Yunanlara kadar ulaşmıştır. Hakkındaki rivayetler, İngilizce, Fransızca ve Almanca başta olmak üzere pek çok dile çevrilmiş eserlerde yer almıştır.

Daha yaşadığı devirde Karagöz'de temsil edilen Bekri Mustafa ile ilgili anlatmaların pek çok edebi tür ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Çin masalından Binbir Gece Masalları'na kadar pek çok anlatma ile Bekri Mustafa metinlerinin ilgisi vardır. Bostan ve Gülistan'da nakledilen bir anlatmanın çeşitlemesinin Bekri

Mustafa'da karşımıza çıkması, Bekri Mustafa için yazılmış destanların bulunması, onun şöhreti ve tesiri ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

Bekri Mustafa ile ilgili anlatmalar, bugüne kadar klişe olarak söylendiği şekliyle Bektaşî fıkralarıyla ve sadece içkiyle ilgili olmak üzere karıştırılmış anlatmalar olarak değerlendirilemez. Nasreddin Hoca, Bektaşî ve İncili Çavuş başta olmak üzere pek çok fıkra kahramanı ile ilgili anlatmalarla Bekri Mustafa anlatmaları paralellikler arz etmektedir. Fıkra kahramanı olma hüviyeti kazanamamış ya da anonim karakterli denilebilecek kahramanlara bağlanarak anlatılan pek çok fıkranın, Bekri Mustafa için de anlatılabildiği tespit edilmiştir. Bunlar arasında sarhoş fıkralarından Neyzen Tevfik adına anlatılanlara kadar geniş bir yelpazenin varlığı fark edilmektedir. Ayrıca Bekri Mustafa ile ilgili anlatmalara göre, Osmanlı kültür coğrafyasında oldukça geniş bir hoşgörünün bulunduğu anlaşılmaktadır.

Geleneksel Türk tiyatrosunda meddah hikâyeleri, Karagöz ve Orta Oyunu'nda bazen doğrudan doğruya kendi adı ve karakter özelliklerinin temsiliyle, kimi zaman da benzer davranış kalıpları sergileyen tiplerdeki görünümleriyle Bekri Mustafa sahneye çıkabilmiştir. Atasözlerinden deyimlere, klasik şiirden modern şiire, âşık edebiyatından roman türüne kadar pek çok edebî verimde adına rastlanan Bekri Mustafa, modern tiyatroda, operada, televizyon dizilerinde ve sinema filmlerinde, Osmanlı tarih ve kültürünü anlatma amacını güden yapımlar başta olmak üzere çok sayıda yapımda yer bulmuştur. Köşe yazarları, işledikleri konuyu örneklendirmek için Bekri Mustafa'dan yardım almış, yararlanmışlardır.

Halk tarafından evliya olduğuna da inanılan Bekri Mustafa, evliyaları konu edinen yayınlara alınmıştır. Türbesi, kocalarının içkiyi terk etmesini isteyen kadınlardan türlü türlü dileklerinin gerçekleşmesini bekleyen halk kesimine kadar çok kimse tarafından ziyaret edilmektedir. İstanbul mahalle hayatının yansıtıldığı anlatmalara göre sivrisinekten tahtakurusuna kadar gündelik ha-

yatı etkileyen unsurlar, yangından hırsızlığa varıncaya kadar mahallelinin yaşadığı hayat, adaletsizlikler, ehil olmayanların iş başında bulunması vb. örnekleriyle toplum hayatındaki aksaklıklar Bekri Mustafa vasıtasıyla dile getirilebilmiştir.

Bu çalışmada yer verilen 128 metinden 50 tanesi Himmetzâde tarafından derlenmiş metinlerin Latin alfabesine aktarılmasıyla, geri kalanı da bugüne kadar gerçekleştirilmiş yayınlardan alınıp yayım tarihine göre kronolojik bir sıra takip edilip seçmeler yapmak suretiyle oluşturulmuştur. Bu metinler ve yayımlar değerlendirildiğinde Bekri Mustafa, yaşadığı devirden başlayıp yüzyıllar boyunca, cami avlulalarından, helva sohbetlerine ve meyhanelere, içki meclislerine kadar halk hafızasında güçlü bir yer edinmiş, yazılı edebiyatta da kabul görmüş bir "kahraman"dır denilebilir.

Bekri Mustafa ve onunla ilgili anlatmalar, hakkında halk edebiyatı, halkbilimi, sosyoloji başta olmak üzere pek çok alanda yeni araştırmalar yapılabilecek, değerli malmezeler ihtiva eden konulardır.

Metinler

Metinler kısmındaki sıra numaraları taramızdan verilmiştir. Hangi metnin, hangi kaynaktan alındığı da metnin sonunda gösterilmiştir. 2- 51 numaralı metinlerde ise sayfa numarası verilmiştir. Verilen sayfa numaraları Himmetzâde'nin gerçekleştirdiği yayımın 2. baskısına göredir. [49]

1. [Bekri Mustafa ve Topal Faik]

Bekri Mustafa Efendi bir gün Topal Faik'e demiş ki: " Neden acele edip erken geldiniz, yoksa menzile mi bindiniz?" Orada bulunan Rüşdi Efendi söze karışarak, "Hayır ayak sürüdüler, eğer murad itseler daha tez gelir idi." demiş (Koz, 1995: 341).

2. İşte Böyle Yuvarlarım!

İşretin memnu olduğu bir zaman Bekri Mustafa'yı bir meyhanede içerken (s. 5) tutarlar ve inkâra mahal kalmamak için şişesini, kadehini beraber alıp bostancıbaşının huzuruna götürürler. Meğer Bekri Mustafa'yı yakaladıkları zaman şişesinin dibinde biraz rakı kalmış. Bostancıbaşı şişeyi elinde sallayarak:

---

[49] Eserin 3. basımında ilaveler yapıldığı söylenmekte ise de bazı metin başlıklarının (2. baskıdaki "Allah Rahmet Etsin"in "Allah Rahmet Eylesin" ve "Kırk Gün Padişahlık" başlığının "Kırk Gün Hükümdarlık" olması gibi) değiştirilmesinden öte ilaveler olmadığı anlaşılmaktadır. Karşılaştırmak için bk.: Himmetzâde (Nakleden), Bekri Mustafa, 2. bs., İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1338 ve Himmetzâde (Nakleden), Bekri Mustafa, 3. bs., İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1927, s. 47, 77.

- Be adam! Şu zıkkımı nasıl içersin!

deyince Bekri, şişeyi ve kadehi eline alır:

- Efendim işte böyle, ibtida şişeyi elime alırım, sonra kadehe boşaltırım; kadeh dolduğu gibi kaldırır yuvarlarım!

demiş ve artan rakıyı da bostancıbaşı[50]nın yüzüne karşı içmiş... Bu suretle hazırcevaplığı sayesinde Ağa'nın hışmından kurtulmuştur.

3. Ziyan Olmasın!

Bekri Mustafa nasılsa bir gece hasta olur, hekim celp olunur. Hasta muayene edilir:

- Artık ümit yok kendisini rahat bırakınız.

deyince Bekri Mustafa yorgandan başını çıkararak:

- Öyle ise dışarı çıkın da mumu söndürün ziyan olmasın.

der.

4. İhtiyarlıkta da mı Safa Bekri?

Bir gün esna-yı musahabede Bekri Mustafa'ya:

- Şimdi içtiğin rakılar ihtiyarlığında burnundan gelecektir.

demişler, bunun üzerine Bekri gülerek:

- Oh ne âlâ; ben de doldurur doldurur içerim. İhtiyarlıkta da mı safa Bekri Mustafa!. cevabını vermiş (s. 6).

5. Buraya Kaptan Paşa Karışır!

Bekri Mustafa Ağa bir gün gizlice bir meyhanede içerken bostancıbaşı apansız içeri girer. Bostancıbaşının geldiğini gören Bekri Mustafa ise şişesini kadehini aldığı gibi meyhanenin bah-

---

[50] Bostancılar, saraylarla kasırların bekçiliğini yapan ve zabıta işleriyle alâkada bulunan saray mensuplarından bir kısmını oluştururlardı. Bostancıların en büyük âmiri bostancıbaşı idi. Saray memuriyetlerinin en önemlilerindendi. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 239- 240.

çesindeki havuzun içine girer. Bostancıbaşı işin farkına varır:

- Bekri oradan çık!. diye bağırır. Bekri, başını sudan çıkararak:

- Yok: Bana şimdi sen karışamazsın kaptan paşa[51] karışır!.

cevabını verir.

6. Şeytana İyilik Olmaz!

Bekri Mustafa bir akşam Kumkapı'da Agop'un Gedikli Meyhanesi'nde kafayı tuttuktan sonra hanesine avdet etmek üzere yola çıkar ve Ermeni Kilisesi'nin önünden geçtiği sırada kiliseyi gezmek fikrine düşer. Kafadaki ispirtonun verdiği bu hükmü derhal icraya müsâraatla kilisenin kapalı bulunan kapısını şiddetle çalmaya başlar. İçeride nöbetçi bulunan zangoç ile rahip kapının şiddetle vurulduğunu duyunca bir mühim iş olduğunu, belki bir cenaze için müracaat edildiğini zan ile kapıya gelerek açarlar ve karşılarında Bekri Mustafa'yı bulurlar. Rahip ile zangoç pek iyi tanıdıkları ve hiç me'mül etmedikleri bu zâiri görünce şaşırarak sebeb-i ziyaretini sorarlar. Bekri Mustafa hiç görmediği kilisenin dahilini ziyaret ve temaşa etmek arzusunda bulunduğunu beyan etmesi üzerine rahip:

- Aman Ağa böyle gece vakti herkes uykuda iken kiliseyi (s. 7) ziyaret münasip olmaz. Yarın teşrif ediniz de gündüz gözüyle görünüz.

der ise de misafire söz anlatmak mümkün olamaz o, her halde içeri girip temaşa etmekte ısrar eder. Bu ibram ve ısrar karşısında mecbur kalan rahip ile zangoç, ağayı içeri alırlar ve kiliseyi gezdirmeye başlarlar. Bekri Mustafa, Hazreti Meryem'in resmi

---

[51] Kapudan paşa, Osmanlılar'da deniz kuvvetlerinin başı ve idarecisidir. Kapudan kelimesi esas itibariyle İtalyanca capitándan gelmekte olup Osmanlılar'da XV. yüzyılın ortalarından itibaren donanma kumandanı için kullanılmış bir tabirdir. (Bostan; 2001: 354) Yeniçeri ağası'nın vazifesi paytahtın zapt ve raptını temindir. Bunun için haftada iki üç gece veya gündüz şehrin muhtelif semtlerinde dolaşırdı. Ağanın bu vazifesi kara cihetine münhasır iken deniz tarafının inzibatı Bostancıbaşı'larla Kaptan Paşa'ya aitti. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 626.

önünde durarak bunun kim olduğunu sorup cevabını aldıktan sonra önlerinde kandil yanan diğer resimleri de birer birer sual eder. Nihayet kapının arkasında önünde kandil olmayan bir resim görür. Bu resmin kim olduğuna dair irad eylediği suale zangoç bunun şeytan olduğu cevabını verir ve arada şöyle bir muhavere başlar:

Bekri - Ne içün bunun önünde ötekiler gibi kandil yakmadın?

Zangoç - Aman ağa, şeytanın önüne kandil yakılır mı? Kandil surpların (azizlerin) önüne konulur.

- Olmaz bu herif böyle karanlıkta bırakılmak doğru değildir.

Zangoç, Bekri Mustafa'nın bu emrini icraya mecbur kaldığından bir mum getirerek şeytan resminin önüne koyar ve yakar. Bekri Mustafa, şeytanı karanlıktan kurtarmış olduğundan memnun olarak kiliseden çıkıp hanesine gider ve yatağına yatar.

Gece yarısında odasının kapısı açılarak içeri giren bir adam Mustafa'ya der ki:

- Ben bu gece sana teşekküre geldim. Senelerden beri karanlıkta bırakıldığım halde bu akşam lutfedip benim önüme mum yaktırdın ve beni zulmetten kurtardın. Senin bu iyiliğini hiçbir vakit unutmayacağım. Hatta (s. 8) şu anda sana bir de iyilik yapmak istiyorum.

Bekri – Bana ne gibi bir iyilik yapacaksın?

- Seni bu gece zengin edeceğim. Haydi kalk ve benimle beraber gel.

Bekri Mustafa, şeytanın bu teklifini kabul ile kalkıp beraber haneden çıkar. Şeytan önde, diğeri arkada olarak Sultan Bayezid'e çıkarlar. İblis, Mustafa'yı bedestenin kapısı üzerine çıkarıp oradaki pencerelerden birini açarak ve içeriye bir merdiven uzatarak der:

- Haydi Mustafa Ağa, içeri git, dükkânlardan istediğin kadar mücevherat, kıymetli eşya al, işte seni zengin ediyorum.

Bekri Mustafa, şeytanın verdiği çuvalı alarak merdivenden bedestene girer. Açık dükkânlardan yükte hafif pahada ağır bul-

duğu şeyleri çuvala doldurup arkasına yüklenir ve dışarı çıkmak üzere merdivenin yanına gelir. O sırada bedesten bekçileri içeride hırsız olduğunu duyarak bağırmaya ve koşmaya başlarlar.

Bekri Mustafa, sür'atle merdivenden yukarı çıkmaya başlar ve tam orta yere vasıl olduğu zaman bekçiler yetişerek eteğinden yakalarlar. Bekri Mustafa yakayı ele vermekten korkarak pencerenin dışarısında beklemekte olan şeytandan istimdad ile:

- Aman şeytan kardeş, bekçiler ayağımdan yakaladılar, bana yardım et de kurtar diye ricaya başlar. Şeytan der ki:

- Ağa, durma hemen üzerlerine koyuver. Başlarına inecek levsiyyattan korkar seni bırakırlar. (s. 9)

Bekri Mustafa, şeytanın tavsiyesi vechile hareket etmeyi müteakip gözlerini açar ve kendisini yatağı içinde levsiyyat arasında bulur. Bundan son derece hiddet ederek hemen kalkıp üst ü başını tahrir ettikten sonra üstünü giyerek sokağa çıkar ve doğruca kiliseye giderek kapıyı çalıp açtırır. Hayretle bakan zangoça hitaben: "Çabuk şu keratanın önündeki kandili söndür. Böyle menhus şeyin karanlıkta kalması evladır" der ve şeytanın önündeki mumu söndürttükten sonra hanesine avdet eder.

7. Ömründe Bir Defa İçmiş

Bir gün ehibbası Bekri Mustafa Ağa'ya:

- Ömründe kaç defa içtin diye sual etmişler, o da:

- Ben ömrümde yalnız bir defa içtim; ondan sonra hep mahmurluk bozdum cevabını vermiş.

8. Besmeleyle İçmezmiş

Bir gün Bekri Mustafa Ağa'yı karakola ve bostancıbaşının huzuruna getirmişler. Bostancıbaşı Bekri Mustafa'ya:

- Senin şarabı besmele ile içtiğini ahali şikâyet ediyor demesi üzerine Bekri Mustafa hiç telaş eseri göstermeyerek:

- Aman ağa, ben suyu içerken bile aklıma besmele gelmiyor nerde kaldı ki şarap içerken hatırıma gelsin demiş.

Ve bu suretle bostancıbaşının cezasından kurtulmuştur (s. 10).

9. Sarayı Satmaz mı?

Bir gün Bekri Mustafa sarhoş olduğu halde kayık ile bir saray önünden geçerken kayıkçıya neresi olduğunu sorar ve saray cevabını alınca: "Acaba satmazlar mı" der Kayıkçı Bekri'nin bu sualine hayretle:

- Aman ağa, hiç saray satılır mı?

der ise de Bekri Mustafa: "Para ile değil mi niçin satmasınlar" diye hiddetlenir ve ağzına geleni söyler. Bu mesele üzerine akşam kayıkçı bugün bir belaya tesadüf ettiğini ve sarhoş bir müşterisi ile aralarında geçen muhavereyi arkadaşlarına anlatırken mahall-i mezkûrda bostancıbaşının adamlarından biri muhavereyi dinleyerek her halde bu müşterinin bulunmasını kayıkçıya söyler ertesi günü güç hal ile Bekri Mustafa'yı müdavimi bulunduğu meyhanelerden birinde tevkif ederler ve doğruca bostancıbaşıya götürürler. Bu mesele dal budak olarak zamanın padişahı bulunan dördüncü Sultan Murad'a kadar akseder. Padişah emreder, Bekri'yi huzuruna getirirler hiddetle:

- Sarayı sen mi satın almak istiyorsun der.. Bekri Mustafa neticenin ne olacağını derhal anlayarak padişahın gazabını teskin ve bu suretle kurtulmayı kurar ve derhal:

- Efendimiz ferman buyursunlar ben sarayın kimin tarafından alınmak istendiğini re'yü'l-ayn göstereyim

der ve padişah ise:

- Pek ala demesi üzerine ferman buyurunuz da bendenize iki gözü alil bir âmâ, iki kolu olmayan bir ma'lul ve bir de hiç akçeye sahip olmayan bir züğürt getirsinler der, padişah bunları ne yapacağını sual eder ise de Bekri Mustafa: (s. 11).

- Efendimiz ferman buyururlar ise netice şimdi anlaşılır ceva-

bını verir ve ferman buyurulur. Bekri Mustafa'nın istediği üç şahıs buldurularak getirilir. Bekri Mustafa, bunlara bizzat eliyle doldurarak rakı ikram eder, ilk önce âmâ olan şahıs sarhoş olur ve iki gözü görmediği halde eline almış olduğu rakı kadehini uzatarak:

- Ah, bak şu rakının ne güzel rengi var diye söylenmeye başlar başlamaz ondan sonra sarhoş olmaya başlayan kolsuz ma'lul ise:

- Ulan senin iki gözün olmadığı halde bunun rengini nasıl gördün diye hiddetlenir ve şimdi seni bıçağı çektiğim gibi iki parça ederim.

der. Bunun üzerine zaten sarhoş olmuş bulunan züğürt:

- Korkma vur!. diyetini ben vereceğim.

der, bunları gizlice temaşa etmekte olan padişahın hoşuna gider güler ve gazabı teskin olur, cümlesini affederek ihsanda bulunur, bu suretle de Bekri Mustafa memnunen yakayı kurtarır.

10. Tattığı Şey Değilmiş

Bir gün Bekri Mustafa'ya bir bardak iyi su verip ve:

- Ağa bak bu su iyi midir?

diye sual etmişler. Bekri Mustafa suyu içmiş ve:

- Vallahi ömrümde içtiğim şey değil ki iyi olup olmadığını anlayım, hatırınız için içtim. Her halde bir de ehline muayene ettiriniz cevabını vermiş.

11. İktisat Ediniz

Bir gün Bekri Mustafa'ya esna-yı musahabette vüzeradan bir zat (s. 12) masarifin fazlalığından şikâyet etmiş Bekri Mustafa derhal:

- Bu pek kolay efendimiz, namaz kılmadığınız için imama, başınız kel olduğu için berber başıya para vermezsiniz ve bu suretle de masarif kısalmış olur. cevabını vermiş.

12. Dayaktan Kurtulmak Çaresi

Bekri Mustafa, nüdema-yi şehriyari sırasına geçmezden evvel bir akşam sarhoş olarak tutulup karakola götürülmüş. O sıralarda işret etmek şiddetli memnu olup sarhoş olanlara yirmişer değnek darp edilmek adet imiş. Ertesi günü sabah olunca Bekri Mustafa'yı o gece sarhoş olarak derdest edilen bir hayli eşhas ile yeniçeri ağası[52]nın huzuruna çıkarmışlar. Ağa birer birer sormaya başlamış:

- Sen kimsin?

- Efendim ben yeniçeri[53]yim.

- Ben de yeniçeri ağasıyım dövün keratayı.

Diğer birine:

- Sen nesin?

- Bendeniz kalyoncuyum.

- Ben de kaptan paşayım dövün keratayı.

Diğer birine:

- Sen nesin?

- Bendeniz sipahiyim.

- Ben de sipahi zabitiyim dövün keratayı (s. 13).

Diğer birine:

- Sen nesin?

- Bendeniz çulhacıyım.

- Ben de esnaf kâhyasıyım dövün keratayı.

---

[52] Yeniçeri Ağası: Yeniçeri ocağının başına verilen addır. Ağalık, ocağın kurulması ile başlamış ve kaldırılmasına kadar devam etmiştir. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 624.

[53] Yeniçeri: Hicrî 1241 (Miladi 1826) senesinden önce Osmanlıların muvazzaf askerine verilen addır. Hükümdarın emri altında ve şahsına bağlı olduğu için "Kapı kulu" da denirdi. Yeniçeri ocağı Sultan I. Murad (1359- 1390) zamanında kurulmuştur. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 617.

diyerek cümlesini dövdürdüğünü gören Bekri Mustafa sıra kendisine geldiğinde ağa:

- Sen kimsin?

diye sorunca:

- Bendeniz Balat Yahudi Havrası hademesiyim.

cevabını vermiş ve ağa bundaki nükteyi anlayıp kahkaha ile gülerek dayaktan af ve ıtlak etmiştir.

13. Âhirettekilere Selam

Bekri Mustafa birgün sabah keyfini Kumkapı meyhanelerinde ikmalden sonra Bayezid tarikiyle Balıkpazarı'na gitmek için yola çıkar. Bayezid Cami-i Şerifi önünden geçtiği sırada henüz namazı kılınmış bir cenazenin götürüldüğünü görünce derhal cemaatin önüne çıkarak durmalarını ihtar eder.

Bekri'nin bu hareketinden düçâr-ı hayret olan cemaat dururlar, Bekri tabutun yanına tekaküble yere indirilmesini söyler ve bittabi emri de icra olunur. Mustafa Ağa tabutun kapağını açarak mevtanın kulağına bir şeyler söyledikten sonra:

- Ey cemaat artık gidebilirsiniz.

demekle cenaze kaldırılarak yürümeye başlarlar. Bu hali görüp (s. 14) düçâr-ı merak olan bir zat Bekri Mustafa'ya tekârüble selam verdikten sonra mevtanın kulağına ne söylediğini sorar. Bekri bu zatın yüzüne dikkatle bakıp hal ve tavrını beğendikten sonra cevap verir.

- Dünyadan âhirete gitmekte olan bu zatı görünce hatırıma geldi kendi kendime düşündüm ki âhirettekiler bu yeni misafire herhalde dünyanın ahvaline dair sualde bulunacaklar. Bu da belki onlara lüzumu derecesinde malumat veremeyecek. İşte bunun için cenazeyi durdurarak kulağına dedim ki: "Ey arkadaş, Allah selamet versin, âhirete vasıl olduğun zaman sana dünyanın ahvalinden sual ederler ise "Bekri Mustafa *Câmi-i Kebir'de vâiz oldu*" cevabını ver. Artık dünyaya dair başka malumata ihtiyaçları kalmaz.

14. Buraya Kaptan Paşa Karışır[54]

Bekri Mustafa bir akşam mutadından fazla kaçırmış olduğu halde hanesine gitmek üzere meyhaneden yola çıkar. Hava yağmurlu olduğundan her taraf çamur içinde olduğu gibi Cündi Meydanı'nın ortasında genişçe bir su teraküm ederek orasını ufacık bir göl haline getirmişti. Bekri Mustafa oradan geçerken ayağı kaymış ve bu suyun içine boylu boyuna düşüp uzanmış. Hava sıcak olduğu cihetle suyun serinliğinden mütelezziz olan Bekri, oradan kalkıp hanesine gitmekten te'sir-i sekr ile feragat ederek derin bir uyku çekmeğe başlamış. Bir müddet sonra o civardan mürur eden karakol efradı Bekri Mustafa'yı suyun içinde uzanmış görünce kaldırarak karakola götürmek için uyandırmak isterler. Bekri Mustafa hiddetle sorar: (s. 15)

- Ne istiyorsunuz? Beni ne için rahatsız ediyorsunuz?

- Burada böyle neye yatıyorsun?

- Sizin ne vazifeniz? Keyfim öyle istedi.

- Öyle şey olmaz haydi kalk bakalım.

- Ben kalkamam. Burada yatacağım. Hem sizin ne üstünüze lâzım?

- Ne demek biz karakol efradıyız.

- O halde haydi çekin arabanızı! Burası size ait değildir. Kaptan paşa gelsin. Deryaya o karışır. Nihayet karakol efradı Bekri Mustafa'yı kaldırarak hanesine götürürler.

15. Vızır Vızır Geçirir

Bir gün iki zat Bekri Mustafa'nın itikadından mübahaseye tutuşurlar. Biri, mumaileyhin ayyaşlığı za'f-ı itikadından ileri geldiğini iddia eylediği halde diğeri her ne kadar leyl ü nehar şârib ise de itikadı pek sağlam olduğunu ileri sürer. Hatta onun ekser ho-

[54] 5 numaralı metnin tekrarı değil çeşitlemesi olarak değerlendirildiği için bu metin de alınmıştır.

calardan daha kavi itikadı olduğunu söyler ve bunu ispat edeceğini beyan eyler.

Her ikisi fikrinde ısrar eylediklerinden tecrübeye karar vererek doğruca bir medreseye giderler bir hoca efendiye müracaat ederler. Ba'desselam derler ki:

- Hoca efendi, Cenâb-ı Hakk'ın bütün dünyayı bir iğnenin deliğinden geçirmeye kadir olduğu şüphesizdir değil mi?

- Hay hay!

- Fakat merak ve tereddüdümüzü bâdi olan bir cihet var onu sizden sormaya geldik.

- O cihet ne imiş? (s. 16)

- Acaba Cenâb-ı Hakk dünyayı iğnenin deliğinden geçirmek için dünyayı mı küçültür yoksa iğnenin deliğini mi büyütür?

Bu sual üzerine düçâr-ı hayret olan hoca efendi bu suale cevap için kitaba müracaat edilmek lazım geldiğini söyler. Oradan çıkan bu iki zat Bekri Mustafa'yı bulmak üzere Kumkapı'daki Agop'un Meyhanesi'ne giderler. Mustafa, orada bir köşede kurulmuş iyş ü nûş ile meşgul bulunmuş idi. Bunun yanına tekârüble selam verirler ve otururlar. Bekri iki misafirin sebeb-i ziyaretini sorunca biri der ki:

- Bir şüphemiz var onu sizden suâle geldik.

- Sorunuz bakalım.

- Cenâb-ı Hakk, dünyayı iğnenin deliğinden geçirmeye kâdir değil mi?

- Âmenna! Kâdirdir.

- O halde acaba nasıl yapar. Dünyayı mı küçültür iğnenin deliğini mi büyültür?

- Ne dünyayı küçültür ne de iğneyi büyültür. Vızır vızır vızır vızır...

Bekri bu vızır vızırı uzattıkça uzatır. Misafirler kalkıp meyhaneden çıkarlar ise de Bekri hâlâ vızır vızır demekte devam eder.

Bu tecrübeyle Mustafa'nın itikadı sağlam olduğunu iddia eden zat bahsi kazanır.

16. Peki Ama Balıklar Ne Oldu?

Bekri Mustafa'nın Unkapanı cihetlerinde ikamet eder bir teyzesi olup bu kadıncağızın fakr-ı hâli cihetiyle Mustafa ara sıra muavenet eder ve bazen ziyaretine giderek bir gece misafir olurmuş (s. 17).

Bir gün akşamüzeri ziyaret etmek hatırına geldiğinden Kumkapı'da meyhaneden kalkarak doğruca Balıkpazarı'na inmiş orada taze uskumru balıklarını görünce bunlardan teyzesine götürmek üzere bir okka mübayaa etmiş, balıkçı balıkları alelusul bir saza geçirip demet yaparak Bekri'nin eline vermiş.

O sırada henüz vakit erken olduğundan, Mustafa biraz vakit geçirmek ve bir iki tek daha atmak maksadıyla bir meyhaneye girmiş ve balık demetini meyhaneci çırağına vererek bir tarafa oturmuş. Bir, bir daha derken vakit iyice gecikmiş ve ortalık kararak sokaklar tenhalaşmış olduğundan Mustafa yola çıkmış, kapıdan çıkar iken meyhanecinin eline verdiği balık demetini de sallaya sallaya götürmeye başlamış. O zamanlarda İstanbul sokaklarında sürü sürü dolaşan kâfile-i kilâbın Balıkpazarı'ndaki en kurnazları Bekri Mustafa'yı balıkların ağırlığından kurtarmak maksadıyla arkadan birer birer çekip koparmaya başlamışlar ve az zamanda demette balık bırakmamışlar. Bittabi bundan haberdar olmayan Bekri Mustafa, elinde sım sıkı tuttuğu sazda kalan balık başlarını teyzesinin hanesine götürmüş ve kapıdan girer iken teyze sana balık getirdim diyerek kadıncağıza vermiş.

Bekri yukarı odaya çıktıktan biraz sonra sızıp uyumuş, gözlerini ertesi sabah anca açmış. Kendi kendine düşünmeye başlamış:

Ben dün balık pazarından uskumru aldım. Sonra meyhanede içtim, balıklar elimde olarak buraya geldim, teyzeme verdim, fakat sonra balık yedim mi? Ne kadar düşünmüş ise de balık yediği hatırına gelmediğinden teyzesine sormaya karar vermiş ve de-

miş : (s. 18)

- Teyze! Ben dün akşam buraya balık getirdim değil mi?

- Evet oğlum.

- Sonra balık yedim mi?

- Hayır yemedin?

- Ne için pişirmedin?

- Canım nene lazım. Balığı bana getirdin değil mi? Ben memnun oldum o kadar.

- Hayır, o kadar değil. Ben anlamak istiyorum. Ne için akşam balık pişirmedin.

- Canım oğlum ısrar etme. Vaz geç.

- Hayır hayır her halde söylemelisin.

Kadın yerinden kalkarak aşağıya iner ve balık başlarını getirerek irâe ile:

- Bak Mustafa, işte getirdiğin balıklar! Ben bunların hangisini pişirecektim?

Bekri Mustafa teyzesine karşı mahcup olarak oradan çıkar gider. [55]

17. Fakat Bu Tokat Fena

Bekri Mustafa bir gün hamama girerek soyunup içeri girmiş ve göbek taşına uzanmış. O sırada hamamda yalnız bir zat var imiş. İpekli peştemaller kuşanmış olan bu zata hamam müstahdeminin gösterdikleri hürmet ve riayetten bunun büyük bir kimse olduğunu anlayan Bekri Mustafa, mumaileyhi dikkatle temaşaya koyulmuş.

Bu zat, Mustafa'ya pek benziyor imiş, adeta bir elmanın ya-

[55] Bu fıkrada geçen olay, Ahmed Rasim tarafından bir fıkra tipine bağlanmadan ve fıkra özelliği göstermeksizin Cerrahpaşa'da bulunan bir kurnaz sokak köpeğinin sarhoşların ellerinden balıkları kaptıkları şeklinde nakledilmiştir. Bk.: Ahmed Rasim, Şehir Mektubları, C I. Dersaadet, Kader Matbaası, 1328. s. 177-178.

rısı o yarısı bu, boyu posu, endamı, çehresi, bıyıkları aynı Mustafa gibi. Bu hale dikkat eden Mustafa, mumaileyhin yerine geçmeyi tasmîm ederek hamamın tenhalığından bilistifade kucaklayıp hamamın su haznesine atmış ve onun (s. 19) ipekli peştemallerini kuşanarak yerine oturmuş, bir müddet sonra dellâk gelerek kendisini güzelce yıkamış ve getirdiği ipekli ağır havlulara sararak koltuğuna girip dışarı çıkarmış, Mustafa ihzâr edilmiş olan mahalle kurularak yarım saat kadar istirahati müteakip getirilen elbise bohçasını açıp içindeki mükemmel takımları giyinmiş ve ceplerindeki altınlardan bir ikisini hamamcılara bahşiş verdikten sonra kapıdan çıkmış ve kapının önünde beklemekte olan seyisin tuttuğu ata binerek konağa azimete hazırlanmış. Fakat yolu bilmediği cihetle bir pot kırmaktan korkarak seyise demiş:

- Evlat, bana bugün hamam dokundu, fena halde başım ağrıyor. Sen şu atın dizginlerinden tutarak önümde yürü. Çünkü ben gözlerimi kapayacağım.

Bu emir üzerine seyis beygiri yedeğine aldığından bir yanlışlığa mahal kalmadan doğruca konağa vasıl olmuşlar. Fakat burada diğer bir müşkülat var. Attan inip de konağa girince yolu bilmediğinden bir hata etmemesini temin maksadıyla hemen oturuvermiş ve güya kendi kendine yürüyemeyecek bir halde olduğunu göstermiş, bu hali görüp muavenete koşan hadım ağaları beyin koltuğuna girerek doğruca yatak odasına götürmüşler ve yatağına yatırmışlar. Hanımefendi pür telaş zevcinin başı ucunda dönmeye başlamış. Bir müddet sonra Bekri Mustafa, abdesthaneye gitmek ihtiyacını hisseylediğinden hanıma demiş:

- Hanım, rica ederim bana muavenet et, dışarı çıkmak icap ediyor, fakat başım fena halde döndüğünden düşmekten korkuyorum. Elimden tut da beraber helâya gidelim.

Bu teklifi pek tabii bulan hanım, Bekri Mustafa'yı, yahut sahte (s. 20) beyi elinden tutarak abdesthaneye götürmüş ve bu hile ile Bekri bu müşkili de savurduğuna memnun olarak içeri girip def-i hâcete başlamış. Tam o sırada ensesine inen kuvvetli bir to-

kat ile aklı başına gelip gözünü açtığı zaman tekmil ve vekayiin rüya olduğunu ve yattığı yerde türlü türlü hareket edip konuştuktan sonra def-i hâcete başlayınca hamam müstahdemlerinden biri ensesine tokat vurarak uyandırdığını anlamış ve halden fevkalade mahcup olarak bir daha hamamda uyumamağa karar vermiş.

18. Aman Çocuk Sıkı Tut!

Bir gün Bekri Mustafa, Fâtih civarından geçmekte iken orada bir kahvehenin önünde oturmuş nargile içmekte olan bir ahbabına tesadüf eder. Bu zatın rica ve ibramı üzerine yanında oturarak konuşmaya başlarlar. O sırada kahveci bir nargile getirir ve Mustafa'ya verir.

Bekri nargileyi bir hayli çektikten sonra arkadaşıyla veda ederek kalkıp yoluna devam eder. Cami-i şerifin havlusuna vasıl olduğu zaman dört deveden mürekkep bir katara tesadüf eyler. Bu develerin önünde küçük bir merkep gidiyor ve buna da bir çocuk binmiş bulunuyordu.

O sırada gayet iri bir çaylak semadan süzülerek gelip çocuğun başındaki kırmızı çuhadan mamul takkeyi pençesiyle kavrayarak götürmek ister ise de çocuk atik davranarak iki eliyle takkeyi yanlarından sımsıkı tuttuğu cihetle kuş takke ile beraber çocuğu da kaldırmaya başlar. Çocuk ayaklarıyla merkebin karnını tuttuğundan o da havaya doğru kalkar (s. 21).

Merkebin arkasından birinci devenin başı, sonra ön ayakları ve ba'de arka ayakları elhasıl tekmili birden ayrılır ve bunu müteakip ikinci deve de aynı vecihle kalkar, üçüncü ve nihayet dördüncü deve de ber-hava olur.

Bu hali gören Bekri Mustafa, dördüncü devenin uçmasına mani olmak azmiyle kuyruğundan yapışır çeker. Fakat mani olmak şöyle dursun o da yerden kalkıp havalanır. Şimdi çaylak sonra çocuk ve merkep sonra dört deve ve ondan sonra da Bekri Mustafa'dan mürekkep katar semaya doğru suuda başlarlar, Bekri Mustafa kuyruğu bıraksa yere düşerek mahv u telef olacağını

hesap ile beraber çocuğun elinden külahı bırakması ihtimalini de derpîş ederek "Aman çocuk sıkı tut, sakın bırakma!" diye bağırmaya başlar. Bir yarım saat kadar bu halde yükseldikten sonra çocuk nasılsa külahı bırakır ve tekmil havayî katar karmakarışık bir halde yere sukut eder. Bu sukutun tesiriyle kendine gelen Bekri Mustafa meydanda arkası üstü yatmış olduğu halde avazı çıktığı kadar bağırdığı ve bir hayli seyircilerin de etrafına toplanarak temaşa ettiklerini görür. Meydanda ne develer ve ne de çocuk vardı, meğerse Bekri Mustafa'ya kahvecinin getirdiği nargilede esrar varmış ve onun tesiriyle böyle tahayyülata düşmüş imiş.

19. Çengi Raife İle

Bekri Mustafa'yı bir düğüne davet ederler. O zamanlarda düğünlerde çengi takımları icra-yı ahenk ve raks etmek adet olduğundan mezkur düğüne de en meşhur Çengi Hürmüz'ün takımı celp edilmişti. Bu takımın en nadide güzeli de Altınbaş Raife denilen kadındı. Mezbureyi raks ederken gören Bekri Mustafa onunla peyda-yı münasebete karar vermiş (s. 22) ve ertesi gün Hürmüz'ün hanesine giderek keyfiyeti teklif etmişti. Bu gibi kadınlara mahsus hâlet-i ruhiye tesiriyle Raife; Bekri Mustafa'nın cesaret ve kuvvetle şöhretine meclub olarak düğünlerden gayrı bezm-i iyş ü nûşta bulunmamak, diğer bir erkek ile peyda-yı münasebet etmemek şartıyla Bekri'nin dostu olmak teklifini kabul etmişti.

Bu gibi şuh meşrep kadınlar ile dost olanlar haftada bir veya iki gece muayyen zamanlarda gelerek diğer günlerde kadını serbest bırakmak adet olduğu halde Bekri Mustafa, Raife'yi taht-ı inhisara almak arzusunda bulunduğundan böyle bir gün ve gece tahsis etmemiş, istediği zaman geleceğinden bahisle kızın idare-i maişetini deruhte etmekle beraber kemakân Hürmüz'ün hanesinde ikametine müsaade eylemiş.

Bekri Mustafa bazen üç beş gece bir biri üstüne ziyaret eder ve bazen de haftalarca semtine uğramazmış bu suretle bir sene

geçmiş ne Bekri Raife'yi ve ne de Raife Mustafa'yı incitmemiş.

O zamanın mirasyedilerinden olup nezaket-i tab'ı, nehafet-i bünyesi, zevk ü safa âlemlerine inhimaki hasebiyle "Gonca Çelebi" denilen Ahmed Efendi bir düğünde Raife'yi görerek meftun-ı hüsn ü cemali olmuş, onunla peyda-yı münasebet arzusuna düşerek takım başı Hürmüz Hanım'a çatmış, ertesi gün Hürmüz'ü hanesinde ziyaretle Raife'ye karşı hisseylediği aşk-ı şedidden bilbahs onunla bir gece hembezm-i ülfet eylediği takdirde büyük fedakârlıkta bulunacağını söylemiş. Hürmüz Hanım, Raife'nin Bekri Mustafa ile olan mukavelesini dermeyan ederek onunla görüşmenin imkânsızlığını ileri sürmüş ise de Çelebi büyükçe bir hediye ile takım başını iknaya muvaffak (s. 23) olduğundan Raife'ye keyfiyet açılmış, şayet yeni misafirleriyle bulunduğu sırada dostu gelecek olursa teyzesine gittiği haber verilerek savulmak kararıyla Raife ve Çelebi'nin o gece beraber kalmalarına muvafakat edilmiş. Gonca Çelebi meclis-i iyş ü nûşun ihzarı için hane sahibesine birkaç altın vererek akşamdan sonra avdet etmek üzere azimetle gece saat yarım raddelerinde gelerek eğlence başlamış.

Diğer taraftan Bekri Mustafa meyhanede kafayı iyice tütsüledikten sonra dostunun nezdine gitmek fikriyle kalkıp doğruca Hürmüz'ün hanesine gelmiş ve âdeti vechile köşe başında bir na'ra-i mestane atmayı müteakip kapıyı üç defa şiddetle vurmuş. Bu işaret-i mahsusadan Bekri Mustafa'nın geldiğini anlayan Hürmüz, düçar-ı telaş olarak kapıya koşmuş ve misafiri hürmetle bilistikbal alt kattaki odaya almış ve demiş ki:

- Af edersiniz ağa hazretleri bugün sizin teşrif edeceğinizi ümit etmeyen Raife, hasta bulunan teyzesini ziyarete gitti. Şimdi burada değildir. Kusurumuza bakmayınız.

Bekri Mustafa, Hürmüz'ün bu planını sahih telakki etmeyecek bir sebep olmadığından hiçbir beis olmadığını söylemiş, biraz dinlendikten sonra giderim diyerek oturmuş. Bu esnada yukarı katta Gonca Çelebi ile hembezm-i visal olan Raife, her türlü ihtiyata riâyeten misafirini kanepenin altına soktuktan sonra oda kapısını da

arkasından sürgüleyerek Mustafa'nın gitmesini sabırsızlıkla beklemeye başlamış. Fazlaca işretin, oraya gelinceye kadar kat ettiği epeyce mesafenin hâsıl eylediği rehavet ve yorgunluk ile Bekri Mustafa (s. 24) bir az sonra fikrini değiştirerek demiş ki:

- Hürmüz Hanım, biraz yorgunum gece bu vakit tâ Kadırga'ya kadar avdette bir mana göremiyorum. Raife burada değilse odası burada ya! Ben bu gece orada yatar ve sabah işime giderim.

Bekri'nin bu kararından şaşıran kadın, her ne suretle olursa olsun onu oradan savmak ihtiyacında bulunduğundan demiş:

- Pek ala olur fakat Raife gider iken odasını kilitleyip anahtarını beraber götürdü.

- Ne zararı var! Ben kapıyı omuzla açarım. Yarın sabahleyin bir çilingir getirir yaptırırsınız.

- O da olur ancak, kendisi olmadığı sırada odasına girildiğine darılır. Sizin açtığınızı bilmeyerek bizim kırdığımızı zanneder. Mademki burada kalmak istiyorsunuz, diğer bir odada mesela Hasibe'nin odasında yatınız. Hem de yalnız kalmış olmazsınız.

- Hayır hayır, her halde Raife'nin odasında yatacağım. Yarın kendi gelinceye kadar da beklerim. Sizden şüpheye bir mahal kalmaz.

Mustafa'nın bu ısrarı üzerine Hürmüz bir çare-i selamet aramakta iken Bekri kalkar, yukarı çıkar. Hürmüz'ün rica ve ısrarına ehemmiyet vermeyerek dostunun oda kapısı önüne geldi. Malum olduğu vecihle kapı içeriden sürgülü olduğundan kapıyı kuvvetle omuzlayarak sürgüleri kırıp kapıyı açtı.

Odaya girince karşısına bu gibi kadınlara mahsus bir tarzda kahkaha salıvererek Raife çıktı ve hemen dostunun kucağına atılarak latifeye başladı (s. 25).

Bekri – (hayretle) Vay! Sen burada mısın?

- Evet buradayım.

- O halde Hürmüz Hanım bana niçin yalan söyledi?

- Onun hiç kabahati yok. Ben mahsus yaptırdım. Ona rica

ederek böyle söylemiştim. Maksadım sizi tecrübe idi. Burada diğer çengiler var. Benim bulunmadığım sırada onlardan biriyle kalıp kalmayacağınızı anlamak istiyordum.

- Tuhaf fikir! Hiç ben senden başkasıyla kalır mıyım!

- Şimdi tamamıyla emin oldum. Buyrun oturunuz.

Raife'nin bila tereddüt söylediği bu yalanlara inanan Bekri Mustafa kanepenin üzerine oturup Raife'yi yanına aldı, konuşmaya başladılar. Bu sırada kanepenin altında bulunan ve korkusundan titremekte olan çelebi, Bekri'nin o geceyi orada geçireceğini, sabaha kadar beklemeye mecbur kalacağını düşünüyor, bu beladan selametle kurtulur ise bir daha böyle dolaba düşmemeğe yemin ediyordu. Raife, diğer bir erkekle münasebeti olduğunu anladığı zaman Bekri'nin ne yapacağını anlamak maksadıyla sormuş:

- Eğer beni burada diğer bir erkek ile bulsaydın ne yapardın?

- O herifi tuttuğum gibi pencereden atar ve haddini böylece bildirirdim.

Kanepenin altındaki Gonca Çelebi, Bekri Mustafa'nın bu cevabını işitince pek ziyade korkmuş ve kendisini zapt edemeyerek şalvarını doldurmuş olduğundan bir az sonra odada müthiş fena bir koku hâsıl olmuş, buna bir mana veremeyen Bekri sordu:

- Raife, burada fena bir koku var. Abdesthane kokusu gibi bir şey. Bu ne olur? (s. 26)

- (telaşla) Bilemem! Belki abdesthanenin kapısı açık kalmış da oradan geliyor.

- Abdesthane ile buranın arası epeyce uzak, hem de kapı kapalı, bahusus biraz evvel böyle bir koku yoktu.

Raife, bittabi bu suale bir cevap veremeyerek şaşaladığından ayağa kalkıp odayı aramaya başlamış, her tarafı, dolap içini gözden geçirdikten sonra kanepenin altına bakınca orada titremekte bulunan Gonca Çelebi'yi görmüş. Yakasından tutarak meydana çıkarıp karşısına durdurmuş. İki adım geri çekilerek ölü gibi sap

sarı olan, hazan yaprağı gibi titreyen çelebiyi başından ayağına kadar süzdükten sonra arkada durmakta olan kadına dönmüş. Fevkalade hiddet ve şiddet göstereceği zannolunur iken hilâf-ı me'mül acı bir tebessüm ile:

- Alçak kadın! Bir şu herife bak, bir de bana bak, sonra da şu tenezzülünü düşün.

diyerek odasından çıkıp gider. Raife, Bekri'nin bu muameleyi tahkiriyesi üzerine yaptığı işe son derece nâdim ve mahçup olarak dostunun arkasından koşar ve ayaklarına kapanarak rica ve niyaz eder ise de onu avdet ettirmek mümkün olamaz.

Bekri, bu vakadan sonra Raife ile bir daha görüşmez hatta onun bulunacağı düğünlere davet edilse bile gitmez.

20. Hoca Efendi'nin Emri

Bekri Mustafa, bekriliğe henüz yeni başladığı sırada geceleri hanesine gelirken köşe başında, kapının önünde nâra atmak itiyatında (s. 26) imiş. Mumaileyhin her gece defaatle tekrar eden bu nara-i mestaneleri o zamanın en şiddetli mutaassıplarından bulunan mahalle imamı ile mahallenin ihtiyarlarından birkaç zatın canını sıktığından bir gün cami-i şerif ittisalindeki imam odasında toplanarak Bekri Mustafa'yı bekçi ile celp ve davet ederler. Bu davet neden neş'et eylediğini bittabi anlamayan Bekri, imam efendinin nezdine azimet eder. O zamanlarda mahallelerde imam ve muhtar adeta o mahallenin hâkimi ve sahibi gibi olduğundan imam efendi kemâl-i azametle Mustafa'ya tenbihat-ı âtiyede bulunur:

- Mustafa Ağa, senin bu sarhoşluğun artık bütün mahalle halkını bîzar etti. Bundan başkası

cami-i şerifte hiç gören yok, İslamlık böyle olmaz ve bundan itibaren artık sarhoş olup nara atmayacaksın her akşam ve yatsı namazlarında cemaate geleceksin yoksa seni mahallede ikamet ettirmeyiz anladın mı?

der.

Bir de Bekri o zamanlarda henüz iştihar etmemiş, kimseyi tanımaz, binaenaleyh sözünü geçiremez takımdan olduğu cihetle imam efendinin emrine inkıyattan başka bir şey yapamaz ve ertesi gün tamamıyla ayık olduğu halde akşam ve yatsı namazlarına gelir.

İmam efendi, Mustafa'nın işretten fârig olarak her akşam namaza devamını görerek memnun olur, Bekri ise diğer taraftan imam efendinin tehdidine karşı bir çare-i halas bulmak için sarf-ı fikr etmeye başlar. Bu hal dört beş gün kadar devam eder. Bir gün akşamüzeri Kumkapı'dan geçerek sür'atle hanesine gider iken arkadaşlarından birine tesadüf etmekle hoş beşten sonra refiki meyhanede bir kadeh atmak teklif eyler. Bekri (s. 28) buna evvelemirde razı olmaz. Arkadaşının ısrarı üzerine yalnız bir kadeh olmak şartıyla meyhaneye girerler. Bir iki, iki üç, üç beş olur. Kafalar tamamıyla tütsülenir. Akşam ezanının yaklaştığını gören Mustafa hiç olmaz ise namaza yetişmek için acele ile kalkar ve bir balıkçının sattığı iri istakozu da satın alarak zenbile koyduktan sonra sür'atle Küçükayasofya yolunu tutar. Tam ezan okunur iken o da camiden içeri girer. Zenbili ayakkabılarıyla önüne koyarak imam efendinin tam arkasında namaza durur.

Farzın ikinci rekatını kılmakta oldukları sırada zenbilin içindeki istakoz rahat durmayarak kımıldanır, nihayet zenbili devirerek dışarı çıkar. İmam efendinin önüne doğru yürümeye başlar. Bunu gören imam, o zamana kadar istakoz görmemiş olduğu cihetle birden bire düçar-ı havf ü hayret olarak okumakta olduğu zammı sureyi şaşırır. Namazda olduğunu da unutarak Bekri'nin işiteceği derecede yüksek sesle kendi kendine söylenmeye başlar:

- Acaba bu nedir? Belki bir örümcek! Fakat bu kadar büyüğü de olur mu? Şüphesiz örümceklerin babası olacak!

İmam efendinin namazı unutarak böyle söylenmesini duyan Bekri Mustafa, saika-i sekr ile dayanamayarak istakozu tutup tekrar zenbile koyar ve der ki:

- Merak etme imam efendi, o örümceğin babası değil. Ona istakoz derler.

Bunun üzerine artık hiddeti haddini aşan imam süratle geri dönerek Bekri Mustafa'ya bağırır:

- Seni gidi habis seni! Cami-i şerife hem sarhoş gelir hem de böyle alel acaip şeyler getirirsin! (s. 29)

- Haydi defol şuradan! Seni bir daha burada görmeyeyim.

Bekri Mustafa derhal zenbili omuzlayınca koşarak kapıdan çıkar ve bu vak'adan pek memnun olur.

21. Korkarım Yol Olur

Boğaziçi'nde ikamet eden bir arkadaşı Bekri Mustafa ile üç refikini bir yaz günü akşamı mehtap safası için davet eder. Misafirler İstanbul'dan bir kayığa binerek davetli oldukları yalıya azimet ve bahçede bir müddet istirahat ile iyş ü nûştan sonra bir kayığa binerek mehtap safası için denizde dolaşan yüzlerce merakib-i bahriye arasına karışmışlar ve geç vakte kadar eğlenmişler.

Herkesle beraber bunlar da avdet ederek yalının geniş bir odasında ihzar olunan yataklarda uzanmışlar. Yalı eski bir bina olduğu cihetle birçok farelere me'va bulunduğundan mumlar söndürülüp ses ve sada kesilince dört ayaklı zâirler meydana çıkmış, odalarda cirit oynamaya başlamışlar.

Bunların tavan arasında ve odalarda yaptıkları patırtı misafirleri bir müddet uyanık bırakmış ve nihayet yorgunluk tesiriyle uykuya dalmış idiler. Bir müddet sonra Bekri Mustafa bir nara atarak yataktan fırlamış ve bağırıp çağırmaya başlamış olduğundan diğerleri uykudan uyanıp ne var diye sormuşlar.

Biri – Aman Mustafa Ağa ne oldun? Seni bir yılan veya akrep mi soktu?

Diğeri – Yoksa yangın mı var?

Üçüncüsü – Yoksa fena bir rüya mı gördün?

Bekri – (bağırıp çağırmakta devamla) Hayır! Hayır! Ne yılan

soktu ne yangın var ne de rüya gördüm. Başıma gelen felaket büyüktür (s. 30).

- Aman ne oldu! Çabuk söyleyiniz.

- Yatıyordum, henüz uykuya dalmış idim. Bu mel'un farelerden biri üzerimden, tâ burnumun dibinden bıyıklarımın üstünden geçmesin mi!

- Ey! Sonra?

- Sonrası var mı ya? İşte felaket bu!

- Fakat arkadaş sen çıldırdın mı?

- Bir fare geçmek ile ne olur? Seni ısırdı mı?

- Evet ısırmadı. Bir fare geçmekle bir şey de olmaz yalnız yol olur diye korkarım. Bu gün fare geçer yarın başkası atlar. Sonra baş alınmaz olur. Bekri'nin bu cevabı üzerine arkadaşları ona hak verirler ve telaşta haklı olduğunu teslim ederler.

22. Bekri Mustafa Rüya Görüyor

Bekri Mustafa bir gece rüyasında kendisini yüksek bir minarenin tepesinde mevzu' bir tepsi içinde çırılçıplak bir halde görür. Bu halden fevkalade korkarak düşmemek üzere hiç kımıldamamaya ve bir kaza vukuunda tutunabilecek bir yer araştırmaya başlar.

O sırada uzaktan bir kanat gürültüsü işitir. Bu sesin geldiği tarafa bakınca cesîm bir kuşun kendisine doğru sür'atle uçup geldiğini görünce son derece korkar. Aman bu kuş bana hücum ederse veyahut yanımdan geçerken kanadı bana dokunursa, belki de süratle uçuşundan hâsıl olan rüzgâr, tepsinin muvazenesini ihlal edip tıkır mıkır aşağıya yuvarlarsa diye düşünür. Gittikçe bir sür'at-i (s. 31) berkiye ile tekârüb eden kuş, tam yanından mürur etmek üzere iken Bekri gözlerini kapar.

Bir dakika sonra şiddetli bir sarsıntı ile üzerinde oturduğu tepsi muvazenesini kaybederek yuvarlanmaya, Mustafa da aşağıya doğru inmeye başlar. Bu esnada korkusundan büyüğünü de

küçüğünü de şalvara kaçırır. Havadan sukut eden bir cism-i câmit gibi minarenin dibine düştüğü anda gözlerini açar ve yatağı telvis etmiş olduğunu anlar vakıanın bir rüyadan ibaret olduğunu görünce memnun olur ise de zevcesine karşı mahcup olacağını düşünerek kendisine bir çare-i selamet tefekkür etmeye başlar ve nihayet bunu da bulur.

Bu vakıa, Bekri Mustafa'nın izdivacı haftasında olduğu cihetle zevcesiyle henüz yüz göz olmamış bulunduğundan kabahati tamir lüzumuna ihtiyaç görür, zaten sabah olmuş ve kadın biraz evvel yataktan kalkmış olduğundan Bekri yatağın içinde oturarak familyasını çağırır ve der ki:

- Hanım çabuk başınızı örterek bizim mahalle imamı efendi ile muhtarları ve bekçiyi ve komşu Mehmet Efendi'yi buraya çağırınız, gayet mühim bir mesele için şimdi bekliyorum.

- Kadın alessabah mahalle heyet-i ihtiyariyesinin davetinde bir sebeb-i mühim olduğunu hisseder ise de henüz yeni gelin bulunmasından dolayı suale cesaret edemeyerek gidip imam ve muhtarları ve komşu ile bekçiyi çağırır.

Cümlesi gelip Bekri'nin odasında ahz-i mevki ederler ve imam efendi (s. 32)

- Hayrola Mustafa Ağa, bize mühim bir şey mi söyleyeceksiniz?

- Evet imam efendi, gayet müthiş ve mühim bir rüya gördüm onu hikâye ile tabir etmenizi rica edeceğim.

- Hayırdır inşallah! Rabbi yessir velâ tuassir[56]...

Bunun üzerine Bekri gördüğü rüyayı, nasıl sukut ettiğini ber tafsil nakil ve hikâyeden sonra sorar:

- Ey imam efendi, sen benim yerimde olsa idin ne yapardın?

- Hakikaten Mustafa Ağa, pek müthiş. İnsan korkusundan helâk olmak bile muhtemeldir. Ben behemehal donumu doldururdum.

[56] Rabbim, kolaylaştır, zorlaştırma anlamında dua sözü.

- (Heyet-i ihtiyariye hitaben) Siz ne yapardınız?

- Biz de imam efendinin dediğini yapardık.

- (Geniş bir nefes alıp) O halde ben de mazurum diyerek yatağından kalkar. Bu kabahatte mazeretini ispat eder. Vak'ayı zevcesinden başka imam ve muhtarlarla bekçiye de gösterdiğinden mahallede şâyi-i keyfiyet olur. Akşamüzeri Bekri, hanesine avdet ederken bütün çocuklara gülerek (Minareden düşersem donuma yaparım) diyerek eğlendiklerini görmekle mecburen ertesi gün nakl-i hane ile vakıanın unutulmasını te'min eyler.

23. Ben de Peşin Veriyorum

Bekri Mustafa, bir gün öğle ile ikindi arasında Sultan Bayezid Camii önünden geçerken içeri girmek fikrine düşerek orta kapıdan girmiş, her tarafı dolaştıktan sonra mihrabın yanına gelmiş, orada (s. 33) lâ - yenkatı' namaz kılmakta olan ihtiyarca bir zat nazar-ı dikkatini celp eylediğinden bir müddet temaşaya dalmış.

Namaz kılan zat, uzun uzadıya eda-yı salâttan sonra kalkıp gitmek üzere iken Bekri, bunun yanına tekarrüple sormuş:

- Af edersiniz efendi, yarım saatten ziyadedir sizi seyrediyorum, birçok namaz kıldınız. Öğle namazı değildi. Çünkü öğle namazı o kadar uzun olmaz. Merak ettim. Ne namazı kılıyor idiniz.

- Mumaileyh Bekri Mustafa'yı dikkatle süzdükten sonra cevap vermiş:

- Evladım geçmiş namazlarım var da onları eda ediyorum.

- Pekala efendim.

Bekri bu cevabı vermeyi müteakip mihraba doğru ilerleyerek namaza durmuş dört rekat sonra selam vererek tekrar namaza başlamak üzere davranınca evvelki namaz kılan zat yanına sokularak:

- Ya siz ne namazı kılıyorsunuz?

- Ben de gelecek namazları kılıyorum.

- Bekri'nin bu cevabına şaşırmış olan zat hayretle:

- Gelecek namaz kılınır mı? Hiç öyle şey mi olur?

- Acaip! Ne için olmasın? Sizin veresiyeniz kabul ediliyor da benim peşinimi neden kabul etmesin cevabını vermiş ve cami-i şeriften çıkıp gitmiş.

24. Harama Hile Katma

Bekri Mustafa'nın ekseriya Kumkapı'da devam eylediği gedikli meyhanenin sahibi Agop rakı ve şaraba su katar ve müşterilere öyle satarmış (s. 34). Bu hale vakıf olan Bekri defaatle Agop'u bir tarafa çekerek:

- Agop biliyorsun ki ben seni severim. Sana fenalık gelmesini istemem. Fakat sen de kendi elinle kendine bela getirmemeye çalış. Harama hile katma, su katılmış içki satma.

dermiş ve her defasında Agop bir daha yapmayacağını vaat eder ve ertesi gün yine harama hile katarmış. Merkumun bu hilekârlığına artık bir ceza tertibi lazım geldiğini gören Bekri Mustafa bir gün Agop'u tutup kollarını arkasından sım sıkı bağladıktan sonra yatırmış, ağzına geçirdiği bir huniden yavaş yavaş su doldurmaya başlamış, takriben bir binlik kadar su içirdikten sonra terk ederek demiş:

- İşte Agop, bu defa sana bu kadar ceza kifayet eder. Sen halka her gün binliklerle su içiriyorsun, bakalım bir binlik su içmek nasıl imiş.

Agop, Bekri'nin elinden kurtulunca hemen bahçeye koşarak su tulumu haline ifrağ edilmiş olan midesini güç hal ile boşaltmış ve ikinci defa daha şiddetli bir cezaya çarpılacağını düşünerek o günden itibaren içkilere su katmak itiyadından vaz geçmiş.

25. Kabahat Kimde?

Bekri Mustafa hoş sohbet, zarif ve nedim olmakla beraber musikişinas ve latif avaz olduğundan ekseriya düğünlere ve eğ-

lence meclislerine davet edilir, herkes onunla peyda-yı münasebeti arzuda bulunurdu.

Bir gün Üsküdar'da bir düğüne davet edilir. Kimsenin gönlünü kırmak istemediği cihetle Bekri, bu davete icabet ederek düğüne gider. Akşam iyş ü nûştan, zevk u safadan sonra yemek yenilerek artık yatmak zamanı gelir. Mustafa Ağa'ya hürmet-i mahsusa olmak üzere hanenin en müzeyyen odasında yalnız bir yatak yapılır. Bekri soyunup yatağa girer, bir iki saat uyuduktan sonra şiddetli bir buruntu ile uyanır. Yatmazdan evvel abdesthanenin nerede olduğunu sormamış ve hane sahibi de göstermeyi unutmuş olduğundan Bekri ne yapacağını şaşırır ve düşünmeye başlar. Vecâ' gittikçe şiddet peyda ederek istidat artmakta olduğundan mecburen odadan çıkarak sofadaki kapıları birer birer açıp muayeneye başlar ise de maatteessüf helayı bulamaz. Çünkü hanenin o katında hela mevcut değilmiş.

Bekri, odaya döner, bu defada pencereye müracaatla oradan bahçeye ve yahut sokağa def-i hacet etmeyi düşünür ise de bunun da müşkil ve hatta gayr-i mümkün olduğunu bilmuayene anlar, bir dakika tehiri mümkün olmayan ihtiyaç karşısında kalınca gözüne konsol[57]un üzerindeki kapaklı saksonya testi ilişir, ne olur-

---

[57] Konsol: Duvara dayalı olarak kullanılan çekmeceli ahşap dolap. Üstü genellikle mermer bir levhayla kapatılmakla birlikte, tümüyle ahşap örnekleri de vardır. Başlangıçta altı boş yarım masa biçiminde olan bu mobilya, kıvrımlı ayakları yapılardaki konsollara benzediği için bu adı almıştır. Bir bölümü oturduğu nesnetten dışa taşan her türlü strüktürel öge mimari yapılarda konsol olarak adlandırılmıştır. Çıkma, cumba, balkon vb. yapı parçaları, "konsol kirişi" ya da "konsol döşeme" ile taşınır. Cepheden çıkıntı yapmış herhangi bir ögeyi alttan destekleyen " s " biçimindeki kıvrımlı destek de konsol olarak tanımlanmaktadır. Avrupa mimarisine özgü bir öge olan konsol, Osmanlı mimarisinde de batı etkisiyle biçimlendirilmiş yapılarda görülmektedir. Mimari yapı ögesi olarak kullanılan konsol, zamanla iç dekorasyonda yer alan ve benzer şekil özelliklerine sahip mobilyalar için de ad olmuş görünmektedir. Özellikle oymalı, bacak ile desteklenerek duvara monte edilen bir çeşit tabla denilebilecek konsol, XVI-I. – XVIII. yüzyıllarda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Mobilyalar için konsol adlandırmasının Nicolas Pineau'nun bina konsollarına benzeyen oymalı tasarımları 1700'lü yılların ilk yarısında iç mekân dekorasyonunda kullanmaya başlamasıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yazar Dobert Southey'in İngiltere'den Mektuplar adlı eserinde anlamını sorgulamaya başladığı "konsol masalar" ile terim XIX. yüzyılda

sa olsun diyerek testiyi alıp içine kazâ-i hâcet eyledikten sonra yerine vaz' ile yatağa yatar. Yarım saat geçer geçmez diğer bir buruntu ile uyanır, bu defa taharriye lüzum görmeyerek testiyi alıp doldurur. Üçüncü bir nöbeti de yine konsolun üzerinde bulunan kapaklı çini kavanoza müracaatla geçirir ve o sırada da sabah dahi olur. Bekri Mustafa o gece başına gelenleri kimseye anlatmak istemeyerek ve hiçbir şey olmamış gibi davranarak haneden çıkıp İstanbul'a avdet eder ve bundan kimseye bahsetmez.

Keyfiyetten haberdar olmayan hane sahibi iki gün sonra bir lüzum (s. 36) üzerine saksonya testiyi alınca boş olmadığını ağırlığından anlayarak merak ile kapağını açar ve derhal odayı fena bir koku istila eder. Bundan bütün bütün düçar-ı hayret olan sahib-i hane bu işi Bekri'nin yaptığını anlayarak odanın her tarafını araştırmaya başlar ve nihayet çini kavanozun da dolu olduğunu görür.

Bunları temizledikten sonra keyfiyeti ahbaplarına hikâye eder. Mesele kulaktan kulağa Bekri Mustafa'ya kadar vâsıl olunca Bekri, bu işte beraat etmek lüzumu görerek kalkıp Üsküdar'a, düğün sahibinin hanesine gider ve der ki:

- A birader. Sizin hanede abdesthane olmadığını bana evvelce haber vermiş olsaydın tabii ben de testi ile kavanozu doldurmaz, evvelce tedbirli davranarak def-i hâcet edecek bir kap tedarik ederdim. Binaenaleyh bu kabahat tamamıyla size ait ve siz mesul olduğunuzdan keyfiyeti işâa etmeye lüzum yoktu.

Bunun üzerine Bekri Mustafa dönerek bir daha gece misafirlikte kalmamaya ve mecbur kalır ise en evvel helayı sual edip öğrenmeye karar verir.

---

yerleşmeye başlamıştır. Üzerine vazo, saat veya heykel gibi şeyler konulmak üzere duvarlara asılan ve altı konsol şeklinde olan asma raflara da konsol denilmektedir ve Tanzimat devrinden itibaren Türk evlerinde de sandıklar yerine çekmeli konsollar kullanılmaya başlanmıştır. Bk.: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, cilt: 2, YEM Yayın (Yapı Endüstri Merkezi Yayınları) İstanbul, 1997, s. 1040.; The Dictionary of Art, vol. : 7, (Edited by Jane Turner), Macmillan Publishers Limited, 1996, pp.: 197-198; Celâl Esad Arseven, Sanat Ansiklopedisi, 2. bs., C.: 3, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1966, s.1117- 1118.

26. Demir Halka mı Altın Halka mı?

Bekri Mustafa bir gün bazı arkadaşlarına münferit yaşamaktan çektiği müşkilatı beyan ve izah ile artık izdivaç etmek arzusunu izhar eder ve der ki:

- Ben bu yalnızlıktan bıktım. Eve giriyorum her şey yüz üstünde, ne yemek var, ne ateş. Yatağımı kendim sermeye mecbur oluyorum. Bazen üşeniyorum da öylece yatıyorum. Hasta olsam bana bir yudum su verecek kimsem yok. Bu defa bir hizmetçi aldım. O da ne var ne yok cümlesini (s. 37) çaldı. Bu müşkilatı ancak izdivaç ile bertaraf etmek mümkün olacaktır. Binaenaleyh sizden rica ederim, delalet edip bana münasip bir zevce bulunuz.

Bekri'nin arkadaşları çoktan beri bu hususu düşünmüş olsalar da onun muvafakat edeceğini ümit etmediklerinden bir teklif dermeyan edememekte olduklarından mumaileyhin bu arzusunu yerine getirmeye müsâraat ederler.

İçlerinden iki zatın zevceleri Bekri Mustafa için kız aramaya çıkarlar. Bir hayli dolaştıktan ve epeyce kızlar gördükten sonra Fâtih civarında esnaftan bir zatın kerimesini intihâb ederek haber verirler. Bekri Mustafa, birkaç arkadaşını kızın pederine göndererek resmen talepte bulunur ve hâsıl olan muvafakat üzerine nikâh akit eyleyerek düğün tedarikine başlanır.

Bekri Mustafa bir kuyumcuya mürâcaatla bir insan boynuna geçecek kadar bir altın halka imal ettirdiği gibi bir demirciye de aynı cesamette ve şekilde bir demir halka yaptırır. Düğün günü gerek güveyin ehibba ve eviddası ve gerek kız tarafının akraba ve aşinası toplanarak o zamanın adeti vechile ilahilerle Bekri'yi zifafa götürürler. Mustafa, altın ve demir halkaları saltasının altında gelin odasına götürür alelusûl iki rekat namaz kılıp dua ettikten sonra gelinin elinden tutarak sedirin üzerine oturtur ve kendisi de yanı başına oturarak saltasının altından halkaları çıkarıp kızın önüne koyar ve der ki:

- Hanım, izdivaç bir halkadır. Bu halka erkekten ziyade kadının boynuna geçer. Çünkü erkek lüzum görünce nikâhı feshetmek

iktidarını hâiz olduğu halde kadının elinde bu kudret olmadığından aile hayatını tanzim ve hüsn (s. 38) – i idare edecek, hanesini kendisine bir saadet yuvası haline koyacak kadındır. Demek ki kadın ister ise halka-i izdivacı demir ister ise altın yapar. Ben işte bunun timsali olarak iki halka yaptırıp buraya getirdim. Bunlardan birini intihâb ediniz. Benimle geçireceğiniz hayatı demir halka mı yahut altın halka mı yapacaksınız? Bu sizin elinizdedir. Benim size karşı ilk sözüm budur, siz bilirsiniz.

Gelin hanım biraz düşündükten sonra elini uzatıp altın halkayı alarak boğazına geçirir. Bu hareketten pek memnun olan Bekri Mustafa, o günden itibaren zevcesini başı üzerinde taşır ve son dem hayatına kadar mesudâne yaşarlar.

27. Bekri Mustafa'nın Oğlu Oluyor

Bekri Mustafa'nın izdivacından iki sene sonra zevcesi hamile kalarak dokuz ay on gün mürurunda bir gece sabaha karşı vaz'ı haml ağrıları başlar. Hanım bu alâmetleri görünce zevcini uyandırarak bir ebe getirmesini söyler.

Bekri kalkıp süratle giyinerek eline de bir fener alarak sokağa çıkar. Fakat ebeyi nerde bulacağını bilmediğinden düşünüp taşınır, meyhaneci Agop'a mürâcaata karar verir.

Şimdi işin en mühim ciheti gece yarısı Agop'u bulmak olup bunun için de meyhaneye gidip orada yatan hizmetkârlardan Agop'un hanesini öğrenmek kararıyla doğruca meyhaneye gidip şiddetle kapıyı vurmaya başlar.

Böyle vakitsiz olarak kapının vurulmasından merak eden hizmetkârlar (s. 39) yataklarından kalkıp gelir ve kapıyı açarlar. Bekri Mustafa'yı karşılarında görünce şaşırıp kalırlar.

Bu vakitsiz zâir içeri girerek bir tarafa oturur gece vakti sokağa çıktığı esbabını unutarak bir kadeh rakı emreder. Tevâli eden kadehlerle Bekri kafayı iyice tütsüledikten sonra hanesine avdet etmek fikriyle kalkar ve kapıdan çıkar iken ebe meselesi hatırına gelir. Derhal Agop'un hanesinin nerede olduğunu öğrenerek sü-

ratle oraya gider ve kapıyı kırarcasına vurmaya başlar. Derin uykuda bulunan meyhaneci Agop, bu patırtıdan mahallede yangın olduğuna zâhib olarak yataktan fırlayıp kapıyı açar ve Bekri'yi görünce hayretle sorar.

- Ne var Mustafa Ağa, hayrola!

- Hayırdır Agop. Bana bir ebe lâzım. Çabuk ol.

- Ben ebe değilim. Bizim evde de ebe yoktur.

- Ben sana ebesin demedim. Ebenin evi nerededir bunu soruyorum.

- O başka. Biraz dur da bizim bacıya sorayım.

Agop, zevcesini kaldırıp münasip bir ebenin nerde bulunacağını haber alır ve Mustafa'ya söyler. Bekri, buna kanaat etmeyerek Agop'u beraber alır ve ebenin hanesine giderler. Ebe hanım on dakika sonra kapıdan çıkar, o zamanlar isti'mal olunan cesîm ebe iskemlesi[58] meyhaneci Agop'a yükletilerek önde Bekri ve arkada ebe ile Agop Mustafa'nın hanesine gelirler. Zevcinin azimetini müteâkip hamile kadın komşuya seslenerek davet etmiş olduğu cihetle ebe gelmezden evvel kadıncağız vaz'-ı haml etmiş ve komşu hanım tarafından mümkün mertebe sarılıp bakılmış bulunur. Ebe hanım derhal (s. 40) çocuk ve vâlideye tedâbir-i lâzimeye tevessül etmek için içeri girmekle beraber Bekriye, artık iskemleye lüzum kalmamış olduğunu bilbeyan hanesine iadesini ricada bulunduğundan Bekri Mustafa, Agopla beraber ebenin hanesine giderek iskemleyi oraya îsâle karar verir.

Gece yarısından sonra uykudan kaldırılarak rahatsız edilmiş olduğu yetişmiyormuş gibi koca iskemleyi oraya kadar taşıyarak kan ter içinde kalmış olan Agop, çâr ü naçâr iskemleyi tekrar

---

[58] Doğum sandalyesi olarak da adlandırılmaktadır. Daha önce kucak üzerinde gerçekleştirilen doğum, özel olarak yapılmış iskemleler yoluyla pek çok kültürde XIX. yüzyıla kadar ebe iskemlelerinin yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Daha fazla bilgi için bk.: Arş. Gör. Gaye Şahinbaz Erginöz, "Eski Çağlardan Günümüze Doğum Sandalyesi (Sözlü- Poster)", Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat (1914- 1998) Anısına VI. Türk Tıp Tarihi Kongresi 22- 24 Mayıs 2000 Program ve Bildiri Özetleri, İzmir, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 2000, s. 88- 90.

omuzlayarak ebenin hanesine iade etmeye mecbur olmuş ve bundan sonra Bekri'den kurtularak ikâmetgâhına gidip istirahat etme arzusuna düşmüş ise de Mustafa:

- Yok Agop ağa, bu olmaz, benim böyle telaşlı bir zamanımda beni yalnız bırakmak insaniyete, dostluğa muvafık değildir. Haydi bizim eve gidelim. Belki diğer bir şey lâzım olur.

diyerek biçare meyhaneciyi alıp hanesine avdet eylemiş. Oraya muvâsaletlerinde evdekileri bir telaş içinde bulmuşlar. Ebe hanım loğusayı muayene edince ikinci bir çocuğun mevcut olduğunu görmüş ve bunun için iskemleye yeniden lüzum görülmüş olduğundan Bekri Mustafa ile Agop kapıdan dönerek iskemleyi getirmek üzere ebe hanımın evine koşmuşlar. Fena halde yorgun ve bîtâp kalmış olan Agop yine ağır iskemleyi yüklenerek ve bu defa daha ziyade bir süratle yürüyerek Bekri'nin hanesine gelmişler ise de loğusa yine iskemlenin vürudunu beklemeyerek vaz'-ı haml etmiş olduğundan Bekri, Agop'a iskemleyi iade ricasında bulunmuş ve fakat kapının önünde bir taşın üzerine otururak alnından akan terleri silmekle meşgul bulunan Agop, telaşla cevap vermiş: (s. 41)

- Yok Mustafa Ağa, iskemleyi şimdi götürmek münasip değildir. Çünkü loğusa hanım belki bir üçüncü çocuk getirmek ister ise iskemle lazım olur.

Bu sözü söylemeyi müteakip Agop kalkıp koşarak oradan tebâüd etmiş, bîçâre bu yorgunluk yüzünden hastalanarak üç gün yatakta kalmaya mecbur olmuştur.

28. Kızlar Ağası[59] Meselesi

Saray-ı hümâyûnda fevkalâde sâhib-i nüfuz bulunan ve padişahın nasılsa en ziyade emniyet ve itimadına mazhar olan kızlar

[59] Kızlarağası, saray memurlarının büyüklerinden birinin unvanıdır. Bu vazife Osmanlılarda genellikle siyah hadım ağaları tarafından yürütülmüştür. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 279-280.

ağası, ümûr-ı hükûmete müdahale eder ve münasebetsiz yaptırdığı işler ile devleti ızrar ve düçâr-ı müşkülat eylermiş.

Bu akılsız siyahinin elinden kurtulmak bütün saray erkânı ile ricâl-i devletin ehass-ı emeli ise de padişahın mumaileyhe olan fart-ı teveccüh ve itimadı cihetiyle aleyhinde bulunmaya bir türlü cesaret edemezler imiş. Birgün toplanıp bunun bir çaresini düşünmekte ve bu hususta müzakere etmekte iken hazır bulunan Bekri Mustafa demiş ki:

- Ben bu herifin ne kadar akılsız ve budala olduğunu padişaha anlatır ve onun umûr-ı hükûmete müdahalesini men ettiririm. Siz de inde'l-îcab bana muavenete söz vermelisiniz.

Cümlesi Bekri Mustafa'ya söz verirler.

Ertesi gün kızlar ağası bermutat huzur-ı hümâyuna girerek mehâmm-ı umûr-ı hükûmet hakkında maruzatta bulunmakta iken muttasıl odada Bekri Mustafa eline bir kabak sazı alarak yavaş yavaş bir zenci havası çalmaya başlar (s. 42).

Kuvve-i sâmiâsı pek kuvvetli bulunan kızlar ağası bu havanın çalındığını işitince zihni onunla meşgul olduğundan siyâk-ı kelâmı unutur padişahın suallerine evet ve hayır gibi manasız cevaplar vermeye başlar. Kızlar ağasının hilâf-ı mutat bu dalgınlığına bir mana veremeyen padişah sorar:

- Lala bugün sende bir hal vardır, pek dalgınsın.

- Bir şey yok efendim. Biraz rahatsızım da...

- Diğer odada Bekri Mustafa kabak ile bir oyun havası çalmaya başlayınca kızlar ağası da oturduğu yerde omuzlarını oynatmaya başlar. Zencinin bu hali nazar-ı dikkatini celbeden hükümdar tekrar sorar:

- Ne oluyorsun?

- Hiç efendim, bir şey olmuyorum.

Diğer odada zencinin asabına tam icra-yı tesir etmek zamanı geldiğini bil-hisap takdir eden Bekri, kabağa mızrabı sürat ve şiddetle vurmaya mübaşeret edince kızlar ağası artık kendisini zapt

edemeyerek oturduğu yerden sıçrayıp bir "Darnur" raksı icraya başlar ve biraz sonra kendine gelerek odadan çıkıp gider.

Kızlar ağasının bu hareketi kendisinden mehâmm-ı umûrda istişareye şâyân sahib-i akl u kiyasinden olmadığını gösterdiği cihetle padişah bir daha onunla müşâvere etmez, nüfuzu kırılarak artık umûr-ı hükûmete müdahale edemez olur.

29. Burası Âhirettir!

O zamanın ihtisap ağası[60], meyhanecilere bir meseleden dolayı hiddet ederek gelir keselerine kesad vermek fikrine düşer ve İstanbul'da her ne suretle olursa olsun işreti men eder. O vakitlerin âdeti vechile (s. 43) dellal çağırtarak gerek meyhanelerde ve gerek hanelerde ve sâir mahallerde işret edilmek memnu olduğunu, işret eden ve müskirat satanların ağır cezalara düçâr edileceğini ilan ettirir.

Bu memnuiyyet dolayısıyla fevkalâde mutazarrır olan meyhaneciler Bekri Mustafa'ya mürâcaatla bunun bir çaresini bulduğu takdirde kendini memnun edeceklerini söyleyerek rica ve istirhamda bulunurlar. Bu memnuiyyetten onlar kadar müteesir olan Bekri, Kumkapı'daki gedikli meyhanenin sahibi Agop'a der ki:

Şimdi sen birkaç iskemle alarak Edirnekapısı haricindeki mezarlığa götür. Orada muvakkat bir meyhane tertip et, ben de beş on arkadaşla oraya gelirim ve bu suretle şu yasağı kaldırtmak çaresini bulurum.

Agop derhal beş on iskemle ile bir fıçı rakı ve lüzumu kadar kadeh alarak mezarlığa gider. Biraz sonra kendi gibi güruh-ı ayyâşînden beş altı arkadaşıyla oraya gelen Bekri, bir bezm kurarak çakıştırmaya başlar.

---

[60] Muhtesip veya ihtisap ağası, belediye işleriyle meşgul bir memurdur. Kadı, bir davada ancak beyyine ile hükmettiği halde muhtesip delil ve ispat istemeksizin örfi ve idari surette de hükmedebilirdi. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 40.

Bundan haberdar olan o civarın ihtisap memuru derhal baş ihtisap ağasına haber göndererek ne yapılmak lazım geldiğini sorar. İhtisap ağası bizzat mezaristana müsâraatle kurulmuş olan meyhaneyi görür ve yanlarına giderek orada ne yaptıklarını sual eder. Bekri Mustafa kıyamla der:

- Biz ehl-i kuburdanız. Bu âhiret diyarında rûz-ı mahşere intizaren vakit geçiriyoruz ve iyş ü nûş ile meşgul oluyoruz.

- Siz işretin memnu olduğunu bilmiyor musunuz?

- Evet biliyoruz. Fakat bu yasak dünyaya aittir. Siz de ancak (s. 44) dünyaya karışırsınız. Biz ise âhiret adamları olup sizin emr ü idarenizden hariç olan şu diyâr-ı ukbadayız. Binaenaleyh siz bize karışamazsınız.

- Bu nasıl söz?

- Pek doğru bir sözdür. İnanmaz iseniz gidip kaptan paşaya söylersiniz. O da bizim haklı olduğumuzu tasdik eder.

İhtisap ağası işte Bekri Mustafa'nın dahil olduğu cihetle kendi kendine bir muamele icrasından ihtiraz ederek İstanbul'un zapt u raptına nezaret eden kaptan paşaya keyfiyeti arz eder. Müşarünileyh Bekri Mustafa'yı celp ile sorunca Mustafa, ihtisap ağasının meyhanecilere karşı adavet-i şahsiyesini, bu adavet sâikasıyla işreti men ettiğini, bunun imkânsızlığını anlatarak paşanın nazar-ı dikkatini celp eyler. Bunun üzerine paşa gürûh-ı ayyâşînin kabristanda bile işret etmeye kadar müskirata düşkün olduklarını anlayarak ihtisap ağasına emir ile memnuiyeti kaldırtır.

30. Kalk Def Ol Şuradan!

Bekri Mustafa İstanbul'da doğmuş büyümüş ise de pederi taşralı olduğundan memlekette uzaktan bazı akrabası varmış. Bekri'nin padişahın nedimlerinden, Dersaadet'te hatırı sayılır adamlardan olduğunu haber alan bir karîbi on sekiz yirmi yaşlarındaki oğlunu İstanbul'a Mustafa Ağa'nın nezdine göndedir ve köy imamına yazdırdığı bir mektupta da mahdumunun bir işe ko-

nulmasını, adam edilmesini rica eder.

Genç köylü günlerce yolculuktan sonra Dersaadet'e muvasalât ederek Bekri Mustafa ağayı arar ve epeyce müşkilatla bulur, pederinin mektubunu, getirdiği köy hediyesini takdim eyler (s. 45).

Bekri, esasen hayırhâh ve misafirperver olduğundan bu gencin kalkıp kendi için geldiğine memnun olarak hanesinde misafir eder. Bir işe koymazdan evvel İstanbul âdetlerini öğretmek ister.

Anadolu'nun bazı cihetlerinde "evet" yerine "belî" derler. Bu gencin köyünde de öyle olduğundan Mustafa evvel emirde misafirinin bu kelimeyi terk ederek "evet" demesi için bunu bir gün önüne oturtur der ki:

- Oğlum, İstanbul'da "belî" demezler, ayıptır. "evet" derler. Sen de bundan sonra sana bir şey soranlara "evet" dersin. Anladın mı?

- "Belî" efendim.

- Yine "belî" dedin. "belî" deme, "evet" de. Burada "belî"yi kimse bilmez. Seni ta'yib ederler. Anladın mı?

- "Belî" efendim.

- Oğlum, ben sana ne söyledim? "Belî" deme "evet" de demedim mi?

- Belî efendim.

Gence bu kelimeyi unutturmak ve evet dedirtmek pek güç olacağını anlayan Bekri, merkûmu önüne oturtarak ve eline de bir tesbih alarak:

- Haydi benimle beraber söyle evet, evet, evet.

Mustafa, gence yüz defa evet dedirtir. Artık bunu öğrendiğine şüphesi kalmadığı cihetle sorar:

- Öğrendin mi?

- Belî efendim.

Gencin bu cevabı üzerine fena halde hiddet eden Bekri, bağırarak:

- Kalk şuradan def ol.

diye köylüyü kovar. Bu derece gabî olan oğlanın İstnabul'da bir işe yaramayacağını bildirerek köyde babasının nezdine iade eder.

31. Allah Gani Gani Rahmet Etsin

Bekri Mustafa'nın ikamet eylediği mahallenin imamı son derece mutaassıp ve müteazzım bir adam olduğundan mümkün değil Bekri ile araları düzgün gidemez. O zamanlarda mahalle imamlarının ehemmiyetleri ziyade olup mahallede zapt u rapt hüküm ve nüfuzlarında bulunduğundan her fırsattan bilistifade Bekri'yi iz'âc edip ancak saray-ı hümâyûna olan intisabından dolayı pek de diş geçiremezdi.

Bir gün Bekri Mustafa, kafayı tütsüledikten sonra hanesine avdet ederken köşe başındaki kahvenin önünde oturan imam efendiye selam verir. İmam, kemâl-i azamet ve haşmetle başını kaldırıp Bekri'ye hiddetli bir nazarla bakarak:

- Senin gibi bir herifin selamını almak günahtır. Ben sana İslam değil insan nazarıyla bile bakmam. Selamını da almam sana iade ederim diyerek büyük bir hakarette bulunduğundan Bekri hiddet eder ise de yine zapt-ı nefs ederek hocaya çatmaz, ancak bir gün sırasını düşürerek imamı bir güzel pataklamak sevdasına düşer.

Bekri Mustafa'nın fena bir adam olmadığını ileri sürerek böyle hakaret edilmesi münasip olmayacağını dermeyan eden mahalleliye de imam:

- Nasıl efendim nasıl? O herife söz söylemekte bile büyük bir günah vardır. Öyle gece gündüz menhiyyât ile iştiğal eden adamlara insan nazarıyla bakmak bile doğru değildir. Ben o herifin ce-

---

[61] "Ölülerinizi hayırla anın, iyiliklerini söyleyin, kötülüklerini söylemeyin" anlamındaki hadis-i şerife telmihte bulunulmuştur. Ölülerin iyiliklerini söylemek tavsiye edilirken; kötülüklerini söylemek men edilmiştir. Bir Müslüman'ın ölümünden sonra aleyhinde konuşmak, sağlığında aleyhine konuşmaktan daha da çirkindir. Çünkü

nazesine (s. 47) bile gitmem. (Üzkuru[61]) emri mucibince onun tezkiyesinde yalanı irtikâb etmek lazım gelir. "Ey cemaat bunu nasıl tanırsınız" sualine "İyi tanırız" cevabını vermek icab edeceğinden bu yalanı ihtiyar etmemek için ölüsünde dahi bulunmak istemem diye gayz ve adavetini izhar eder.

İmam efendinin bu sözlerini duyan Bekri, zihnen karar verdiği sopa muhabbetini icraya bir vesile düşünür. İki üç gün sonra ağır surette hasta olduğunu işâa ile ertesi gün güyâ vefat eder. Yatağına yatarak zevcesine imamı davet etmesini söyler.

Kadın doğruca imamın nezdine giderek Bekri Mustafa'nın vefat ettiğini, techiz ve tekvini lâzım geldiğini haber verir ise de imam biçâre kadını kovar ve:

- Git kocanı şeytanlar kaldırsın! Ben onun cenazesinde bulunmam.der, kadın haneye avdetle keyfiyeti Bekri'ye anlatır. Bekri der ki:

- Git, şu kâğıdı imam efendiye götür ve zevcim ölmezden evvel bu kâğıdın size verilmesini emretmişti, işte getirdim [diye] söyle.

Kadın, aldığı emri icra ile kâğıdı imama götürür, imam efendi merakla kâğıdı açıp bunun bir vasiyetnâme olduğunu ve kendisine müteveffâ tarafından yüz altın terk ü vasiyyet edilmiş bulunduğunu görünce düçâr-ı hayret olmakla beraber adavetini falan unutarak:

- Haydi kızım merhum mübarek bir zât idi. Gidip ona karşı son vazifemizi ifâ edelim.

---

sağlığında aleyhinde konuşulan kimseyle helalleşmek mümkün olduğu halde, ölü bir kimseyle helâlleşmek mümkün değildir. Daha fazla bilgi ve açıklamalar için bakınız: Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevra, es-Sünen, Th. Ahmed Muhammed Şâkir – Muhammed Fuâd Abdülbâkî – İbrahim Atve Avad, Mevsûatü's-Sünne – el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ, III, Cenâiz 34, hadis nu: 1019, Tunus-İstanbul, 1992, s. 339; Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen, Th. İzzet Ubeyd ed-Da'âs – Âdil es-Seyyid, Mevsûatü's-Sünne – el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ, IV, Edeb 42, hadis nu: 4900, Tunus-İstanbul, 1992, s. 206- 207; Necati Yeniel – Hüseyin Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, İstanbul, Şamil Yayınevi, 2003, s. 113- 114.

(s. 48) diyerek kadın ile beraber Bekri'nin hanesine gelir. Bekri, imamın yüz altın vasiyet üzerine derhal geleceğini bildiği cihetle daha evvelden hazırladığı sopayı yatağın yanına koymuş idi. İmam cenaze odasına girip "Allah gani gani rahmet etsin" pek mübarek ve sevdiğimiz bir zât idi diyerek îfâ-yı vazifeye müsâraat eylediği sırada Bekri Mustafa birden bire yatağından sıçrayarak ve yanındaki sopayı kavrayarak imama vurmaya başlar.

Ölünün yataktan kalkıp dayak atmasından son derece havf ü hirâsa düçâr olan imam efendi güç hal ile yakayı kurtarır bir daha Bekri'nin hilesine tutulmamaya karar verir.

32. Bekri Mahalle İmamı

O zamanlarda mahalle imamlarının nüfuzu pek büyük ve ahaliye karşı tahakkümü pek şedît idi. Hatta mahallede âmir-i yegâne mutlak imam efendi idi. Taht-ı idâresinde bulunan mahallenin hududu dahilinde istediğini yapar, emr ü nehy eder ve buna herkes inkıyat ve itaate mecbur bulunurdu. O devirde Küçükayasofya Mahallesi imamı oldukça haşin, fevkalade mutaassıp, son derece mağrur ve müteazzım ve binaenaleyh müstebit olduğundan ahaliyi kasar kavurur ve bilhassa Bekri Mustafa'yı her vesile ile bîzar etmekte kusur etmezdi. Buna artık tahammül edemeyecek bir hale geldiğinden bir gün Bekri Mustafa mahalle ahalisini toplayarak şeyhü'l-islam kapısına gitmiş ve imamdan şikâyet ile bunun azlini ve yerine bir münasibinin tayinini istirhamda bulunmuşlardı. İstanbul efendisi icra eylediği tahkikat neticesinde imamın tebdilini muvafık görerek mahalle ahalisine (s. 49) hizmet-i mezkûreye ehliyet ve kifâyeti olan birinin ittihâb ve irâesini emretmiş ve ahali de Bekri Mustafa'yı münasip görmüşler.

Bekri, pederinin hâl-i hayatında Bayezid Cami-i şerifinde derse devam ederek oldukça tahsil görmüş bulunduğundan alelusul icra olunan imtihanda mahalle imamlığına iktidar ve kifâyeti tebeyyün etmekle eline bir mürâsele verilerek Küçükayasofya Mahallesi imamı tayin olunur.

Bekri Mustafa icrâ-yı vazifeye mübaşeret eder. İlk icraatı olmak üzere me'lûf-ı işret bulunanlara mahallece müdahale edilmemesini emreylediğinden gürûh-ı ayyâşîn, bundan fevkalade memnun olarak diledikleri gibi sarhoş olmaya sâika-i sekr ile bağırıp çağırmaya başladıklarından birkaç gün sonra da mahallede sükûn ve asayişten eser kalmaz.

Bu hali görerek ettiği hatayı anlayan Bekri, bir gün bu gürûh-ı ayyâşîni toplayarak edep ve terbiye dairesinde hareket etmelerini ve aksi takdirde mahalleden ihraç edileceklerini emir ve tebliğ eder. Fakat bu tenbih kârger-i te'sir olmaz, işlerine ber minvâl-i sâbık devam eder gider. Nihayet Bekri buna bir hâtime vermek üzere kendi dahi dahil olduğu halde mahalledeki sarhoşların bir defterini tanzim ve tecziyeleri için yeniçeri ağasına takdim eder. Yeniçeri ağası defterin başında mahalle imamı Bekri Mustafa ismini görünce hayretle sorar:

- Bu ne demek? Sen kendin de gürûh-ı ayyâşînden olup cezâdîde edilmeyi talep ediyorsun. Hiç böyle şey mi olur ? Mahalle imamı sarhoşlardan olur mu?

- Efendim, ben mine'l-kadîm iyş ü nûş ile me'luf ve meşhur Bekri (s. 50) Mustafa'yım. Filvâki diğer ayyâşîn gibi herkesi iz'ac etmez, bir fenalık ve ahlaksızlıkta bulunmaz isem de diğerlerine sarhoşluktan dolayı ceza talep eylediğim sırada kendimi bir kenara çıkarmayı muvafık-ı adalet bulamam. Binaenaleyh benim de onlar gibi cezâdîde olmaklığım lazımdır demiş ve bu hareketiyle yeniçeri ağasının takdirini celp etmekle ağa cevap vermiş.

- Aferin Bekri Mustafa! Senin bu derece muhibb-i adalet olduğun diğerlerini de belki ıslahı mucib olur. Münasip görür isen bir kere cümlesini buraya celp ile tenbihat-ı lâzımede bulunayım. Eğer ıslah-ı hal etmezler ise o zaman ceza tertip ederiz.

- Siz bilirsiniz.

Yeniçeri ağası, Bekri Mustafa'nın şikâyet eylediği adamları celp ederek onlara nasihatte ve tenbihatta bulunmuş ve bu sırada imam efendinin kendi nefsi hakkında tâlib-i adalet olduğunu an-

latmayı unutmamış olduğundan ayyâşîn-i mahalle cümleten orada tövbekâr olmuşlar ve bir daha ağızlarına içki koymamışlar.

Bekri Mustafa ise imamlık için münasip birini bulup ona devrettikten sonra yine iyş ü nûşa devam eylemiş.

33. Ayyaşlar Bölüğü

Sultan Murad-ı râbi' hazretlerinin Bağdat seferine azimetleri sırasında İstanbul'da mevkib-i hümâyûnla beraber hareket etmek üzere gönüllü olarak askere yazılmak âdeta moda olmuştu ve her gönüllüye hükûmetten elbise veriliyor, taraf-ı pâdişahiden ihsan ve iltifat ediliyordu.

Bu modaya iktizaen Bekri Mustafa bir akşam meyhanede otururken (s. 51) orada bulunan gürûh-ı ayyâşîne müttehiden askere yazılmak hususunu teklif eder. Cümlesi tarafından bu teklif kemâl-i müsâraatla kabul edilerek teşkil edecekleri meyhûrlar bölüğüne reis olarak Bekri Mustafa intihâb olunur ve ertesi gün teşebbüsât-ı lâzımede bulunmak üzere de kendisine mezuniyet verilir.

Bekri Mustafa'nın mürâcaatı üzerine gönüllü kaydolunan elli altmış kadar ayyaşın teşkil eyledikleri bölük, mumaileyhin taht-ı idaresinde olarak mevkib-i hümâyûndan sonra Üsküdar'a geçerek orada çadır kurup ârâm ederler. İyş ü nûş ile meşgul olarak bir hafta istirahattan sonra İzmit'e doğru yola çıkar ve takriben yarım saatlik bir mesafeyi beş altı saatte kat etmeyi müteakip yine istirahata ihtiyaç görürler.

Her yarım saatlik konak mahallerinde birer hafta onar gün istirahat ve ârâm etmek üzere üç ayda İzmit'e vâsıl olurlar. Orada istihzârât ile beraber uzunca istirahatta lüzum gördüklerinden bir ay kadar kalırlar. O esnada kış gelmiş ve seyr ü sefer güçleşmiş olduğundan şehr-i mezkûrda kalıp ilkbaharda ileri azimete karar verirler.

Mevsim-i rebi' hulûl edip dağlar zümrüt gibi yeşermiş, çiçekler ağaçlar bezenmiş olduğu bir sırada mevkib-i hümâyûn, se-

feri itmam ile avdet etmekte olduğu haberi vârid olduğundan ileri doğru değil, geriye doğru harekete karar vererek yola çıkarlar. Azimette olduğu tarzda sonbahara kadar İstanbul'a gelebilirler.

Bekri Mustafa, kumandanı bulunduğu ayyâşîn bölüğünü alıp seferden avdet etmiş olan hazret-i padişahın önünde bir resm-i geçit yaptıktan sonra ihsan buyurulan meblağı alıp doğruca meyhaneye gider ve orada (s. 52) muharebenin şiddetinden, Bağdat'ı istirdat için ne kadar zahmet çektiklerinden bahisle anmaya başlarlar. Tam o sırada kapıdan biri girerek şiddetle:

- Ya hu! Haberiniz var mı? Düşman askeri şehrin kapısına gelmiş, içeri giriyormuş! Siz burada ne duruyorsunuz?

deyince Bekri Mustafa ayağa kalkarak ciddi bir tavırla:

- Biz sefere gidip vazifemizi ifa ettik, şimdi sıra sizlere kaldı cevabını vermiş ve oturarak kadehiyle meşgul olmaya başlamış.

34. Bir Daha Tövbe !

Bekri Mustafa, sadâsı güzel ve mûsikiye âşina bulunduğundan bazı arkadaşlarının ibram ve ısrarı üzerine bir Ramazan gecesi sahur vaktinde "Essalât" vermek üzere mahalle camii minaresine çıkar.

Bazı na't-ı şerifleri müteakip salât ve selamı okuduktan sonra sabah ezanı hulûl eylediğinden ezanı dahi okur.

O sene Ramazan-ı şerif temmuza müsadif olduğu cihetle hava sıcak olduğundan sabaha karşı minarede hübub eden serin rüzgârdan biraz istifade etmek üzere minarede oturur. Birkaç dakika sonra üzerine bir gaflet basarak derin bir uykuya dalar.

Cami-i şerifte namazın edâsını müteakip asıl müezzin Bekri'nin minarede uyumuş olduğundan bîhaber olarak minarenin kapısını kilitleyerek hanesine gider. Mustafa, serin rüzgârın hafif nevâzişleri altında birkaç saat uyur ve uyanınca minarede bulunduğunu görerek aşağıya iner ve fakat maatteessüf kapıyı kilitli bulur. Mahalle camiinde yalnız akşam, yatsı ve sabah namazları

(s. 53) kılındığı cihetle akşama kadar kapının açılmayacağını düşünen Bekri, bu mahpustan kurtulmak için kapının arkasında bağırıp çağırmaya başlar ise de dışarıdan işiten kimse bulunmaz. Nihayet tekrar minareye çıkıp oradan istimdat etmeyi düşünerek avazı çıktığı kadar bağırmaya başlar. Civardaki hanelerden işitilen bu âvâz-ı istimdat üzerine müezzin aranır ise de öğle vakti olup işine gitmiş bulunduğundan bulunamaz. Netice-i kelâm bir çilingir celp olunup kapı açılır, Bekri Mustafa da saatlerce mahpus kaldıktan sonra kurtarılır. Bunun üzerine Bekri Mustafa bir daha minareye çıkıp ezan okumaya, hatta mahalle camii civarından geçmeye tövbe eder.

35. Aman Burnum!

Sultan Murad-ı râbi' hazretleri bir gün Bekri Mustafa'yı huzûr-ı hümâyûnlarına celp ile Sivas eyaletinde ve havâlisinde yeni bir mezhep zuhur eylediğini haber aldığından bahisle gidip bu bâbda tahkikat icrasını emreder.

Bekri Mustafa bu irâde-i seniyye mûcibince sür'atle yol hazırlığı, bilâhare İstanbul'dan Üsküdar'a ve İzmit tarikiyle yola çıkıp birkaç hafta gittikten sonra Sivas eyaletine dâhil olur ve küçük bir karyede misafir kalır.

Mezkûr karye ahalisi misafirin padişahın mukarreblerinden olup memuriyet-i mahsusa ile Sivas'a gitmekte olduğunu maiyetindeki muhafızlardan anlamış oldukları cihetle fevkalade hürmet ve riayette kusur etmezler ve [onu] karyenin misafir odasına yerleştirirler. Bekri Mustafa köyde câmi-i şerif bulunmaması hasebiyle bu halkın yeni mezhepten olduklarını anladığı cihetle hemen orada tetkîkâta başlamaya karar vererek muhtar ve ihtiyarlara köyde neden câmi (s. 54) –i şerif olmadığını sorar.

Köylüler:

- Efendim bizim köyde namaz kılan olmadığı cihetle câmi inşasına lüzum görmedik.

- Ne demek? Niçin namaz kılan yoktur.

[Yezîdî[62] olduklarını beyana cesaret edemeyerek]

- Çünkü namaz kılmayı bilmiyoruz.

- Sizin imamınız yok mu?

- Hayır efendim, köy küçük olduğu cihetle imam gelmiyor.

- Hiç öyle şey olur mu? Herhalde buraya bir imam bulmalı ve namaz kılmalı. Hatta bu akşamdan itibaren namaz kılacaksınız.

- Peki efendim ama biz namazın nasıl kılınacağını bilmiyoruz.

- Ben size öğretirim. Haydi bakalım hazır olunuz. Gidip abdest alınız.

- Abdest almayı da bilmiyoruz.

- Geliniz ben size öğreteyim.

Bekri Mustafa, köylüleri toplayarak çeşmenin başına gider ve kendisi abdest alarak nasıl olduğunu bunlara gösterir. Ba'de misafir odasına avdetle namaz kılmak için talimat vermeye başlar. Uzun uzadıya tariften sonra sarf-ı nazarla der ki:

- Şimdi ben size imam olacağım. Önünüze geçerek namaza duracağım. Ben ne yaparsam siz de öyle yaparsınız. Yalnız benim ayakta okuduğum gibi siz okumayınız, ondan sonra ne yapar ve ne söyler isem siz de öyle yapıp öyle söyleyiniz. Anladınız mı? (s. 55)

- Anladık efendim.

Bekri Mustafa, imamete geçerek namaza başlar. Köylüler arkasında saf olarak dururlar. İmam rükûdan sonra secdeye varır. Cemaat de secde eder.

---

[62] Irak ve Suriye'de, kısmen Kafkasya, kısmen de Güney Doğu Anadolu'da yaşayan ve kendilerine mahsus bir dini bulunan topluluk. Daha çok "meleklere tapanlar" olarak adlandırılmaları gerektiği halde, kötülemek için haksız olarak Yezidilere verilen lakap "şeytan-perest" veya "abada-i iblis"tir. Ehl-i kitaptan sayılmamışlardır. İran Zerdüştlarından Mani dinine, Yahudilikten Hıristiyanlığa ve İslam'a kadar pek çok dinin uygulamalarını ve unsurlarını almışlardır. Daha fazla bilgi için bk.: Th. Menzel, "Yezîdîler", İslâm Ansiklopoedesi, C.: 13, İstnabul, Milli Eğitim Basımevi, 1986, s. 415-423.

Misafir odasının döşeme tahtaları eski ve aralık olduğu cihetle Bekri'nin burnu kazaen bir aralığa sıkışır. Burnunu kurtarmak için çalıştığı sırada tahta oynayarak daha ziyade sıkışır. Bu halde canı yanan Bekri bağırır:

- Aman burnum!

- [Bunun namazdan olmadığını anlatmak için] Yok canım burnum tahtaya sıkıştı!

- Yok canım burnum tahtaya sıkıştı!

- Yahu beni kurtarınız.

- Yahu beni kurtarınız.

Bekri ne söylese ve ne yapsa köylülerin namazdan zannederek taklit edeceklerini anlayarak can havliyle çekip burnunu aralıktan kurtarır ve derhal ayağa kalkarak köylülere dönüp bağırır:

- Hayvan herifler! Az kaldı burnum kopacaktı. Siz ne bela imişsiniz!

Köylüler de onu taklîden arkalarına dönüp cümlesi birden:

- Hayvan herifler! Az kaldı burnum kopacaktı. Siz ne bela imişsiniz!

diye bağırırlar. Bekri, bunlara söz anlatamayacağını ve ne yapsa namazdan zannı ile öyle yapacaklarını görünce fena halde hiddet ederek üzerlerine bilhücum yumruk ve tokatla rast geldiğine vurmaya başlar ve köylüler de bu suretle bir birine darba mübaşeret eylerler. Bu herc ü merce bir nihayet vermek için Bekri, misafir odasından koşarak havluya çıkar (s. 56) ve köylüler de bunu takiben çıkarlar. Bekri, yegâne çare olmak üzere bağırır!

- Artık namaz bitti! Haydi odaya oturalım!

Bunun üzerine köylüler kesb-i sükût ederek odaya girerler. Bekri bu halden hem güler ve hem hiddet eder der ki:

- Ağalar, siz şimdiden sonra ne yaparsanız yapın ben karışmam. Çünkü size söz anlatmak kâbil değildir.

Mustafa, tahkikatını bâlâkemâl Dersaadet'e avdet eylediği

zaman bu fıkrayı hazret-i padişaha hikâye ederek müşarünileyhi pek ziyade güldürür.

36. Hocanın Kaçtığı Sene Doğdum

Bekri Mustafa yine bu seyahati esnasında uğradığı bir köyde ihtiyar, aksakallı bir hocaya tesadüf eder. Hoş beşten biraz konuştuktan sonra sorar:

- Hoca efendi nerden gelip nereye gidiyorsunuz?

Hoca derin bir âh çekerek mahzun bir tavırla cevap verir:

- Efendim ben falan köyde bundan yirmi beş sene evvel imam idim. O zaman otuz yaşlarında bulunuyordum, evim, zevcem iki çocuğum vardı. Bir gece yatsı namazını kıldığım sırada kazaen benden bir zarta zuhur etti. Fena halde utandım. Artık ahalinin yüzüne bakamayacağımı düşünerek derhal camiden çıkıp köyü terk ile kaçtım. O zamandan beri böyle köyden köye dolaşıyorum. Bir türlü kendi köyüme avdet edemiyorum. Evimin, zevcemin, çocuklarımın ne halde olduklarından haberim yoktur.

Bekri, hocanın yirmi beş sene evvel vuku bulan böyle ehemmiyetsiz bir hadiseden dolayı terk-i dâr ü diyâr ederek serseriyâne dolaşması muvafık (s.57) olmayacağını, bu vakanın şimdiye kadar unutulmuş bulunacağını bilbeyân hocayı kendi köyüne beraber götürmeyi teklif eder.

Ertesi gün Bekri, hocayla beraber yola çıkarak hocanın köyüne giderler. Karyenin kenarında yirmi beş yaşlarında bir gence rast geldiklerinden Bekri bundan hocanın ailesine dair malumat almak fikriyle sorar:

- Oğlum sen nerelisin?

- Bu köydenim efendim.

- Kaç yaşındasın?

- Doğrusunu bilemem. Yalnız bizde bir hoca varmış, bir gün namaz kıldırırken bir kazaya uğradığından kaçıp gitmiş. İşte o se-

ne dünyaya gelmişim.

- Eyvâh! Unutulmuş zannettiğimiz bu vaka adeta köyde bir mebde-i tarih olmuş. Benim için artık buraya avdet mümkün değildir diyerek sür'atle tebâüde başlamış, Bekri'nin ibram ve ısrarına ehemmiyet vermeyerek savuşup gitmiş.

- Bekri Mustafa köye giderek hocanın zevcesini ve çocuklarını bulmuş ve bunlar hocanın etraf köyleri dolaştığını haber vererek babalarını bulmaları lüzumunu söyledikten sonra avdet etmiş.

37. El-Matrak Minallah

Küçükayasofya cami-i şerifi kandillerine her gün konulan zeytinyağının bir gece geçip ertesi gün olunca zayi olması ve kandillerin boş kalması bir müddetten beri imam ve müezzinlerin, onların nakil ve hikâyelerinden işiten mahalle ahalisinin nazar-ı dikkatini celp etmeye başlamış (s. 58). Bu hale kimse bir mana veremiyormuş. Bir akşam, imam ve müezzinlerle ahâliden birkaç zat mahalle kahvehanesinde toplanıp akd-i ictima ederek bu hususta müzakereye başlarlar. İçlerinden biri zeytin yağını farelerin içebilecekleri ihtimalini beyan eder ise de diğerleri bunun mümkün olmadığını, çünkü farelerin kandillerin asılı olduğu yere çıkmaları ihtimâl-i baîd bulunduğunu dermeyan eylemişler ve bunun hiç anlaşılmayan bir sebebi olduğunu düşünmüşler.

Bu hâle nihayet vermek lazım geldiği cihetle gece camide beklemek ciheti ileri sürülmüş ise de imam ve müezzinler de dâhil olduğu halde geceyi camide geçirmeye cesaret edememişler. O sırada Bekri Mustafa bermutat sarhoş olarak Kumkapı'dan gelip kahvehanenin önündeki iskemlelerden birine oturuvermiş. Bunu gören imam efendi camide gece beklemek vazifesini Bekri Mustafa'ya tahmil edebileceğini düşünerek mumaileyhi içeriye davetle demiş ki:

- Mustafa Ağa, siz bu mahallenin ileri gelir erkânından birisiniz. Mahallede olup biten işlerden sizin de haberdar olmanız ve

ne yapılmak lazım gelir ise rey vermeniz icap eder. Bir müddettir câmi-i şerifte hiç anlaşılmayan bir hal vuku buluyor. Müezzin efendi her gün bütün kandillere yağ dolduruyor. Ertesi sabah bu yağların yerlerinde yeller esiyor.

- Bu yağlar nereye gidiyor?

- İşte biz de bir türlü bunu anlayamıyoruz.

- Bundan kolay ne var?

- Gece camide biri beklesin.

- Pek doğru fakat içimizde gece camide yatabilecek babayiğit nerde, hepimiz korkuyoruz, bir türlü cesaret edemiyoruz.

- Adam sen de bunda korkulacak ne var, yarın gece ben camide kalır ve beklerim.

- Hakikaten bizi memnun etmiş olursunuz. Hem de muammayı halledersiniz.

Ertesi akşam yatsı vakti Bekri Mustafa cemaatle beraber câmi-i şerife girip bir tarafa gizlenir. Namazın hitamını müteakip cemaat gider, kapılar kilitlenir. Bekri de olduğu yerde koynundan yüz dirhemlik şişesini çıkarıp yudum yudum çekmeye başlar.

El ve ayak çekilip artık kimsenin gelmesi ihtimali kalmadığı bir sırada câmi-i şerifin diğer bir tarafındaki direklerin arkasından hafif bir ışık görünür. Elinde bir mum olduğu halde uzun boylu bir siyahi yavaş yavaş yürüyerek kandillerin yanına gelir. Birini eline alarak:

- El beytü beytullah (Ev Allah'ın evi) ve'z-zeytu zeytullah (zeytinyağı da Allah'ın yağı) ve'l-abdu Abdullah (kulu da Allah'ın kulu) diyerek içer ve bu suretle birer birer kandilleri boşaltmaya başlar. Bunu gören Bekri Mustafa eline kandil yelpazelerinden birini alarak yavaş yavaş arkasından Arap'a yaklaşır ve herif bâlâdaki sözleri söyleyerek kandili başına kaldırdığı sırada :

- El matrak minallah (Sopa da Allah'tandır)

diyerek kafasına iner. Bu darbeden şaşıran zenci müdafaya vakit bulamadan mükemmel bir dayak yedikten sonra kolları ve

ayakları mükemmelen bağlı olduğu halde câmi-i şerifin ortasına yatırılır (s. 60).

Sabah namazı için imam ve müezzin ile cemaat geldiği zaman hırsızın tutulduğunu görerek merkumu isticvâb ederler. Meğerse bu herif her gece yatsı namazına cemaatla birlikte girip bir tarafa saklanıyor, herkes gittikten sonra yağları içerek sabah namazını müteakip cemaatla beraber çıkıyormuş.

Hırsızı karakola teslim etmek isterler ise de Bekri Mustafa buna mâni olarak der:

- Ben bu herifi mükemmelen te'dip ettim. Bir daha zeytinyağının adını bile ağzına alamaz. Şimdi karakola verir isek hapsederler, yazık olur, bırakalım işine gitsin.

der. Bekri'nin bu teklif-i insaniyet-kârisini imam ve müezzinler ile muteberân-ı mahalle muvafık-ı maslahat görerek hırsızı salıverirler. Ondan sonra câmi-i şerifin kandillerinden yağ berhevâ olmaz.

38. Sabaha Kadar Dolaşmış

Bekri Mustafa, Sivas'a seyahati esnasında bir akşam bir köyde misafir olur. Ekseriya küçük köylerde olduğu gibi bu karyenin misafir odası [da] câmi-i şerifin son cemaat mahallinde tahta perde ile tefrik edilmiş bir mahal olduğundan misafiri oraya oturturlar. Muhtarın ihzar eylediği yumurta ve bulgur pilavından ibaret ve fakat bol taamı yedikten sonra toplanan karye ileri gelenleriyle konuşmaya başlarlar. Sevk-i kelâm cadıya, bazı ölülerin tekrar dirilerek karakoncoloz[63] olduğuna intikal edip bu hususta iyice rivayetler ve masallar söylenir (s. 61).

[63] Yerel ağızlarda goncoloz / goncolos, koncoloz / koncolos, karakoncoloz / karakoncolos gibi az çok değişik adlarla anılan bu yaratığın soğuk kış gecelerinde ortaya çıkıp insanlara zarar verdiğine inanılır. İlgili anlatma ve inanmalara göre mitolojide cehennem iblisi olarak değerlendirilmiş, antik dönemde bereket kültü ile ilgili törenlerin bir unsuru olmuş ve zamanla halk tiyatrosunda "Arap" ya da "Koncoloz" tipi şeklinc bürünmüş bir yaratıktır. İnanışa göre, Zemherinin ilk on gününü mahalle aralarında, sokaklarda geçirir. Karşılaştığı insanlara "Kimsin, nereden geliyorsun, nereye

Yatsı namazından sonra köylüler avdet ederler ve Bekri de serilen yatağa uzanır.

O sırada hatırına kalkıp câmi-i şerifi gezmek gelir. Yataktan kalkar ve açık bulunan câmiye girer. Etrafı dolaştığı sırada bir köşede yere konulmuş tabutu görür. Tabutun kapağı kapalı imiş. Câminin her tarafını gezdikten sonra odaya avdet ederek yatakta oturur ve uykusu gelmesine intizâran çubuk içmeye başlar.

Biraz sonra içeriden bir takırtı ile bir inilti işitir ve bunun ne olabileceğini merak ile kalkıp camiye girer ve ilk önce nazarı köşedeki tabuta in'itaf eder. Tam o sırada tabutun kapağı içeriden itilip açılarak bir tarafa düşer. İçindeki cenaze bembeyaz kefene sarılı olduğu halde dimdik ayağa kalkıp Bekri'ye bakar.

Mustafa, her ne kadar gayet cesur bir adam ise de bu manzaradan biraz tedhiş eylediğinden odaya dönüp kapıyı kapamak fikrine düşer ise de sâika-yı merakla bundan vaz geçerek temaşada devam eder. Cenaze sıçrayıp tabuttan çıkar ve kefenle bağlı olduğu cihetle sıçraya sıçraya Bekri'ye doğru gelmeye başlar. Hem geliyor ve hem de gayet zayıf bir sesle "Bekri Bekri" diyordu.

Mustafa, cenazenin kendine yaklaştığını görünce yavaş yavaş uzaklanır, kaçmak için kapıya kadar sokulur ise de kapı dışarıdan kilitli olduğundan bu fikirden sarf-ı nazar ile cenaze arkadan kendi evvelde olarak camide dolaşmaya mecbur kalır. Bu takip ve firar saatlerce devam eylediği cihetle Bekri kan ter içinde kalır, yorulur (s. 62) ve fakat mevtanın eline düşmemek için dolaşmakta devam eyler.

---

gidiyorsun?" biçiminde sorular sorar. Bu sorulara örneğin "Kara Hasanlardanım, karakoldan geliyorum, Karadağ'a gidiyorum." şeklinde, içinde "kara" kelimesinin geçtiği cevaplar verenlere dokunmadığına, zarar vermediğine inanılır. İçinde kara kelimesi bulunmayan cevaplar verilirse arkasına sakladığı yün tarağını karşısındakinin kafasına indirir. Saldırıya uğrayanlar yaralanabilir, hatta ölebilirler. Bu yüzden koncolozun sokağa çıktığı günlerde evlerdeki yün tarakları kilit altına alınır. Geceleri tek başına sokaklarda dolaşılmaz, karanlık ve kuytu yerlere sapılmaz. Bk.: Haydar Gedikoğlu, Trabzon Efsaneleri ve Halk Hikâyeleri, Trabzon, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1998, s.127; "http://www.karalahana.com/makaleler/folklor/Karakoncoloz%2520nedir.htm" http://www.karalahana.com/ makaleler/folklor/Karakoncoloz%2520nedir.htm.

Nihayet horozlar ötmeye başlayınca cenaze tabutun yanına gidip içine girerek yatar ve kapağı da üzerine çeker. Bunu gören Bekri geniş bir nefes alarak yatağına yatar, düşünmeye başlar, mümkün değil uykuya dalamaz. Sabah olup köy imamı namaz için camiin kapısını açar iken çıkardığı gürültü ile uyanıp gözlerini açan Bekri Mustafa derhal kalkarak camiye girer ve her tarafı dolaşır ise de ne tabutu ve ne cenazeyi bulamaz. İmam efendiye sorar, öyle bir şey olmadığı cevabını alır. Ve nihayet o geceki vakanın müdhiş bir rüya olduğunu anlayarak bir daha cami odasında misafir olmamaya karar verir.

39. Acaba Cennet-i Âlâda mıyım?

Bekri Mustafa leyl ü nehar şârib olmakla beraber Ramazan-ı şerifte orucunu tutar ve ba'de'l-iftar birkaç kadeh atar imiş. Onun bu haline vakıf olan padişah, Ramazan günleri Bekri'yi maiyetine alarak tebdil-i kıyafetle camileri dolaşır ve ulemanın vaazlarını dinler, muhtâcîn ve fukaraya yardım edermiş.

Bu günlerden birinde padişah ile Bekri öğle namazında Bayezid Camii'ne gelip salât[ı] edadan sonra vaazları dinlemeye başlamışlar. Minberin sağ tarafında epeyce bir cemaat vaaz etmekte olan genç bir hocaya nazar-ı dikkat-i hümâyûnu celp eylediğinden orada durup kulak vermişler. Tam o sırada hoca efendi cemaate cennet-i âlâyı tarif ediyormuş.

Bunun tarifine nazaran cennet-i âlânın saray-ı hümâyûn kadar müzeyyen [ve] mutantan (s. 63) olmadığını gören padişah gülerek demiş:

- Bekri, biçâre hoca dünyanın ihtişam ve müzeyyenâtını görmediği ve aklı bu gibi şeylere ermediği cihetle cennet-i âlâyı tarif ederken ne kadar yanılır. Bunun tarifine göre benim sarayım cennetten daha mükemmel ve müzeyyen olmak lazım gelir değil mi?

- Evet efendim, biçâre fakir hoca için ziynet ve ihtişamın hadd-i a'zamı söylediği kadardır. Ondan fazlasına aklı ermediğin-

den tabii cenneti böyle tavsif ediyor.

- Hatırıma bir şey geldi. Şu hocaya dünyadaki ziynet ve ihtişamı göstersek.

- Ferman efendimizin. Hocayı saray-ı hümâyûna davet edip her tarafı gezdirelim.

- Yok öyle değil. Bir çare bul da hoca anlamayarak sarayı görsün. Biraz eğleniriz.

- Baş üzerine efendimiz. Yarın icabına bakarım.

Bekri, hoca hakkında tahkikat yapmak ve o günden onunla münasebet peyda etmek için padişahtan ayrılarak camide kalır ve cami hademesinden hocanın Konyalı olduğunu, Ramazan-ı şerif için gelip Bayezid Medresesinde bir odada ikamet eylediğini öğrenir. Vaazın hitamında camiden çıkar iken hocanın yanına sokularak der:

- Selamün aleyküm Ahmed Efendi, inşallah afiyettesiniz.

- Hamdolsun. Fakat ben sizi tanıyamadım.

- Hemşehri olduğumuz halde beni tanıyamadınız ha? Lâkin hakkınız (s. 64) var. Siz ulemadan ve şehrimizin meşhur hocalarından olduğunuz cihetle ben sizi tanıyorum. Tabi i siz bütün Konya fukarasını tanıyamazsınız.

- A ! demek ki sen Konyalısın? Ne vakit geldin?

- Henüz bugün geldim. Fakir olduğum cihetle ikamet edecek bir yer arıyordum. Namaz için camiye girdim. Sizi görünce "Tamam işte hocayı buldum ona hizmet eder duasını alırım. Hem de odasında yatarım" diyerek vaazın hitamını bekledim. Eğer münasip görürseniz beni hizmetinize alınız. Bir ücret filan istemem.

- Pek âlâ olur. İsminiz nedir?

- İsmim Mustafa'dır. Biraz ders de gördüm.

- Pek âlâ. Haydi bizim odayı gör de yatağını oraya getir.

Bekri, hoca ile odayı gördükten sonra hanesine gidip bir şilte ve bir yorgan alarak medreseye gelir ve orada kalır. Ertesi gün

tedarik ettiği uyutucu bir ilacı akşam yemeğinde hocaya yedirir. Yarım saat sonra derin bir uykuya dalan hocayı evvelden ihzar eylediği bir sedyeye yatırarak doğruca saray-ı hümâyûna îsal ile padişah tarafından verilen emir mucibince harem-i hümâyûnda en müzeyyen bir salonun ortasına kurulmuş mükemmel bir karyolaya yatırır. Salondaki müteaddit âvizeler kâmilen işgal olunur. Mefruşatın parlaklığı ve ziyneti gözleri kamaştıracak bir hale gelir. Bekri ile padişah bir perdenin arkasına gizlenerek hocanın uyanmasına intizar ederler. Bir saat kadar sonra hoca efendi gözlerini açarak etrafa bakındı. Rengârenk âvizelerden intişar eden yüzlerce mumun ziyası orasını âdeta gündüz gibi tenvir ediyordu. Bu envâr-ı müşa'şa' (s. 65) altında tavanların ve duvarların altın yaldızları, parlak boyaları, ipekli ve sırmalı perdeleri ve mefruşat gayet nazar-rübâ bir şekil alıyordu.

Hoca efendi kendini medrese odasında, fakirane yatağı içinde ve karanlıkta bulacağını zannederken böyle hiç bilmediği hatta tasavvur edemediği ihtişam arasında görünce son derece düçâr-ı hayret olarak yattığı yerden doğruldu. Kuş tüyünden, kar gibi beyaz ipekli ve işlemeli çarşaflarla müzeyyen yatakta oturarak dört tarafına şaşkın şaşkın bakındı kendi kendine ve fakat perdenin arkasından temaşa eden padişahla nediminin duyacağı tarzda yüksek olarak dedi:

- Acaba burası nere?

- Yine kendi kendine cevap verdi:

Şüphesiz cennet-i âlâ olacak. Fakat ben buraya nasıl geldim? demek ki vefat ettim. Cenab-ı Hak bu kulunu cennet-i âlâsına buyurdu. Evet bunda şüphe yok.

O sırada evvelce yapılan tertip mûcibince tam karşıya gelen kapı açılarak içeriye gayet güzel ve beyaz elbiseleri lâbis yirmi kadar cariye girdiler. Birbirinden hasna olan bu kızlar koşarak ve gülerek hocanın etrafına toplanırlar. Bu durumdan bütün bütün düçâr-ı hayret olan hoca efendi yerinden kımıldayamayarak titrek bir sesle sordu:

- Hanımlar burası neresidir?

- Burası cennet-i âlâdır. Biz de sana ihsan olunan hurileriz. Artık senin hizmetinde bulunacağız.

Hoca, kızların bu cevabı üzerine fart-ı sürurundan ağlamaya başladı. Huriler mumaileyhi teskin ederek şimdi ağlayacak zaman olmayıp (s. 66) bu nimetlerden istifade edilmek lazım geleceğini söylediler. O sırada cariyelerden biri hoca efendiye bir bardak şerbet takdim eyledi.

Hoca:

- Bu nedir?

- Kevser şarabı.

- Oh ne âlâ! Artık Kevser şarabı da içeceğim diyerek bardağı alıp şerbeti kâmilen içti.

Kızlarla korka korka utanarak ve sıkılarak mülâtefeye başladı. Şerbeti içtikten beş dakika sonra idi ki hocanın gözleri kapanarak yatağa düştü. Derin bir uykuya daldı. Çünkü şerbette uyutucu bir ilaç vardı.

Hoca uyuyunca Bekri Mustafa, perdenin arkasından çıkarak dışarıdan getirilen sedye ile onu doğruca medrese odasına nakledip kendi yatağına yatırdı ve Bekri de diğer yatakta yattı. Sabah olmuş idi ki hoca uyandı. Kendini cennet-i âlâda bulacağım zanneder iken medrese odasında ve fakirane yatağında görünce son derece müteessir oldu, düşünmeye başladı. Nihayet bir rüya görmüş ve âlem-i mânâda cennet-i âlâya girerek hurilerle görüşmüş ve Kevser şarabı içmiş olduğuna karar verdi. O sırada yataktan kalkan Bekri Mustafa'ya rüyasını bertafsil anlattıktan sonra kalkıp abdest aldı ve câmi-i şerife gitti.

Bekri, bir işi olduğundan bahisle daha evvelce dışarı çıkmış ve tebdil-i kıyafetle hazret-i padişaha mülâki olarak beraberce câmi-i şerife gelmiş idi. Namazdan sonra hoca vaaz kürsüsüne çıkarak dedi:

- Ey cemaat-i müslimîn! Ben dün burada size cennet-i âlâyı

tavsif ediyor idim. Cenâb-ı Hak bu âciz kuluna lutfedip dün (s.67) gece âlem-i mânâda cennet-i âlâsına idhal buyurdu. Orada hurilerle görüştüm, Kevser şarabı içtim. Benim size dün tarif ettiğim şeyler gördüğüm şeyler yanında hiçtir. Tarif ve tavsif etmek mümkün değildir. Hemen Allah Teâlâ cümlemizi cennet ve cemaliyle müşerref buyursun.

Padişah ile nedimi hocanın ağzı sulanarak anlattığı vaka-i mürettibeyi gülerek dinlediler ve vaazın hitamına yakın bir zamanda camiden çıktılar. Padişah Bekri Mustafa vasıtasıyla hocaya yüz altın ihsan gönderdi ve Merzifon memleketine i'zâmını emretti.

40. Düzme Bekri Mustafa

Herifin biri Bekri Mustafa'nın İstanbul'daki şöhret ve şâyiasından istifade fikrine düşerek kendine Bekri Mustafa nâmını verir ve o nâm ile öteye beriye mürâcaat ederek haylice dolaplar çevirmeye başlar.

Bekri Mustafa şöyle yapmış, Bekri Mustafa böyle yapmış gibi deverân eden şâyiaları asıl Bekri Mustafa duydukça hayret ediyor. Kendinin bunlardan haberi olmadığından buna bir mânâ veremiyormuş. Nihayet bir gün bit-tesâdüf kendini şahsen tanımadıkları bir mahalde bulunan Bekri Mustafa huzzârdan bir iki zatın sohbetine iştirak etmiş ve söz sevk-i kelâm ile Bekri Mustafa'ya intikal eylemiş.

Bu zat, Bekri Mustafa'nın ağır ehibbasından olduğunu iddia eder ve onunla leyl ü nehar beraber bulunmalarını bil-beyan birtakım menâkıb-ı garibesini hikâye ediyordu. Bunu işiten Bekri Mustafa İstanbul'da kendi gibi diğer birinin de mevcut olduğunu bildiği cihetle söze karışarak der ki:

- Birader, bu söylediğiniz hangi Bekri Mustafa'dır?

- Tuhaf sual. İstanbul'da kaç Bekri Mustafa vardır ki onlardan birini soruyorsunuz!

- Evet ben de Bekri Mustafa'nın bir tek olduğunu biliyorum. Ancak benim bildiğim Bekri Mustafa sizin söylediğiniz şeyleri yapmamıştır. Hatta sizi hiç tanımaz nerde kaldı ki sizinle gece gündüz beraber bulunur biri olsun.

- Ne demek istiyorsunuz? Ben yalan mı söylüyorum, Bekri Mustafa dediğim gibi en aziz ahbabım ve daimi refikim ve arkadaşımdır.

- Bu mümkün değil. Siz herhalde yanılıyorsunuz. Çünkü bizzat Bekri Mustafa'ya sordum sizi tanımıyor.

- Ne garip iddia! Siz beni şimdi burada gördünüz. Bekri Mustafa'ya beni tanıyıp tanımadığını, nerde, ne vakit sordunuz! Böyle sözler sizin şifahane[64] misafirlerinden olduğunuza delâlet eder.

- Hayır birader, benim sözümde zannettiğiniz gibi garip bir şey yoktur. Çünkü İstanbul'da mevcut yegâne Bekri Mustafa şu dakikada karşınızda duran benim.

- (medîd ve şedîd bir kahkaha salıverdi) Bu da pek tuhaf! Siz Bekri Mustafasınız öyle mi? Haydi birader haydi! Kendini papucu büyüğe okut!

- Hakikaten doğru söylüyorum. Bekri Mustafa benim.

- Bu mümkün değil. Siz Bekri Mustafa olamazsınız. Çünkü ben hayli zamandan beri Bekri Mustafa'yı tanıyorum o da siz değilsiniz.

Bekri Mustafa kendisinin kendi olduğunu anlatamayacağını görerek sükut eder ise de diğer zat bunun Bekri Mustafalık iddiasını bir türlü hazmedemez ve der: (s. 69)

- Bekri Mustafa şimdi Samatya'da Onnik'in Meyhanesi'ndedir. Ben de oraya gideceğim. Kendisini gördüğüm zaman sizin bu iddianızı ona haber vereceğim. Eminim ki çok gülecek ve belki de tımarhaneye müsâferetinizi temin edecek.

---

[64] Tımarhane yerinde kullanılan bir tâbirdir. Şifâ bulacak yer demektir. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 353.

- Mademki şimdi Bekri Mustafa'yı görmek üzere gideceksiniz ben de sizinle beraber gelir şu zâtı görürüm.

Bunun üzerine Bekri Mustafa ile muarızı kalkarak Samatya'ya gider Onnik'in meyhanesine girerler. Dükkânın bir köşesinde iki kişi ile beraber oturan bir zatı görünce Bekri Mustafa'nın muarızı hemen yanına giderek der:

- Ağa hazretleri [asıl Bekri Mustafa'yı göstererek] bu adam kendisinin Bekri Mustafa olduğunu ve sizin o nâmı haksız taşıdığınızı iddia ediyor buna ne dersiniz?

Bu sözü birden işiten ve hiç beklemediği halde birkaç kere uzaktan görmüş ve tanımış olduğu asıl Bekri Mustafa'yı karşısında gören düzme Bekri, benzi atarak düçâr-ı havf ü telaş olur ise de derhal kendisini toplar ve cevap verir:

- Ne diyorsunuz? Bu derece cesaret mümkün mü? Bir insan, aklı başında olduğu halde nasıl ben falanım diye yalan bir iddiaya kalkar? [Bekri Mustafa'ya bakarak] belki efendi veyahut ağa şifahaneden yeni çıkmıştır.

Düzme Bekri'nin gösterdiği bu cesaretten düçâr-ı hayret olan asıl Bekri Mustafa kendi kendine:

- Acaba öyle mi? Ben mi yanılıyorum diye düşünmeye başlar.

Bekri'nin sükûtunu kendisi için fâ'l-i hayr (s. 70) addeden düzme, daha büyük bir cesaret göstererek oyunu kazanacağını derk ile der:

- İstanbul'da Bekri Mustafa bir tane olup o da ben isem de bazı eşhasın bu nâmın şöhret ve şâyiasından istifade ile geçinmek istemeleri müsteb'ad değildir. Belki bu da onlardan biridir.

Kendisinin Bekri Mustafa olduğunu, bunda yanılmadığını düşünerek kanaat-i kat'iye hâsıl eden asıl Bekri, düzmenin gösterdiği bu cür'ete tahammül edemeyerek der ki:

- Bana bak be herif! Artık bu yalanlar yetişir. Kendi fiilini diğerine isnat etmek derecesinde gösterdiğin küstahlık kâfidir. Ya şimdi kendinin Bekri Mustafa olduğunu ispat edersin yahut da

yalancı olduğunu itiraf ile özür dileyerek def olup gidersin.

Bekri Mustafa'yı şahsen tanımayan bir muhitte bulunduğuna emin olduğu cihetle düzme Bekri ayağa kalkarak asıl Bekri'nin üzerine doğru yürür ve hiddetle bağırarak:

- Bunu sana ben teklif ederim. Benim Bekri Mustafa olduğumu burada herkes bilir. Sen bir tek adam göster.

- Bu münâzaayı etraftan seyreden gürûh-ı ayyâşîn ile meyhaneci araya girerek bir mudarebeyi men için asıl Bekri'yi kapı dışarı ederler. Bunun üzerine Bekri Mustafa kendi hüviyetine şüphe ederek yavaş yavaş Agop'un meyhanesine gelir ve içeri girince bağırır:

- Yahu Allah için söyleyin! Ben Bekri Mustafa değil miyim! Çıldıracağım be! (s. 71)

Bekri'nin bu suali huzzârı ürkütür, cümlesi Bekri'nin çıldırmış olduğuna zâhib olurlar. Nihayet Bekri Mustafa vak'ayı hikâye eder. Oradakilerin tasdik ve şehadetleriyle Bekri Mustafa olduğuna kanaat hasıl eyleyerek aklı yerine gelir.

41. Hani ya Elbiselerim?

Bekri'nin bir gün Küçükayasofya Hamamı'nın önünden geçerken hatırına yıkanmak gelir. Derhal içeri girerek soyunur. Peştemali kuşanır, havluyu omuzuna alır ayağına terlikleri giyerek merdivenleri iner. Önüne çevrilen nalınları giyip içeri girmek üzere iken sokak kapısının önünde bir gürültü el sesleri, âmin nidaları duyulur, herkes sokağa çıkarak seyre başlarlar.

Kapının önüne çıkmış olan Bekri Mustafa, zaten kafa tam istim bulunduğu cihetle, hamamda soyunmuş bulunduğunu unutarak geçmekte olan mektep alayıyla beraber yürümeye başlar. Bir müddet gittikten sonra alay Nişancı Hamamı'nın önüne vâsıl olur. Bekri, etrafına bakınarak hamamı görünce içeri dalar ve herkesin alay seyriyle meşgul olduğu sırada kurnanın başına geçip yıkanmaya başlar. Güzelce yıkandıktan sonra dellakın getirdiği çıkma-

lara sarılarak soğukluğa çıkıp sedire oturur. Bir müddet sonra giyinmek lazım geldiğinden natırdan bohçasının getirilmesini ister ise de bohçayı bulmak mümkün olamaz. Bekri Mustafa hiddetle bağırmaya başlar:

- Elbiselerim de elbiselerim!

Elbiselerim meydanda yok. Bekri Mustafa'nın hamama gelerek soyunduğunu (s. 72) ne tezgâhtar ve ne de natır görmüş. Fakat kubbeden düşmek mümkün olmadığından gelmiş olacağı tabii, mademki geldi elbiseleri de tezgâhtar müstahdemini toplayarak aralarında müzakere ederler:

Tezgâhtar – Natır, Bekri Mustafa hamama gelince nerede soyundu?

Natır – Ne bileyim? Onun hamama geldiğini, soyunduğunu görmedim. Öyle amma bu adam gökten düşmez ya. Herhalde buraya kapıdan geldi. Böyle çırılçıplak gelmesi de mümkün olmadığından tabii burada soyundu, bu muhakkak. Fakat bohçası ne oldu? Sakın yanlışlıkla onun elbiselerini diğer bir müşteri giyinmiş olmasın?

- Öyle bir şey olmadı. Olsa bile diğerinin elbiseleri burada bulunmak lazım gelir. Halbuki hiçbir şey yok.

Yanaşma – Ayakkabıları da yok.

Tezgâhtar – Bu iş anlaşılmaz bir iş! Bir kere daha arayınız. Bütün müstahdemîn hamamın her tarafını tekrar aradılar ise de bir şey bulamadıklarından tezgâhtar bohçanın bir açık göz tarafından aşırılmış olduğuna zâhib olarak keyfiyeti ezile büzüle Bekri Mustafa'ya açar. Der ki:

- Af edersiniz ağa hazretleri! Sizin bohçayı birisi çalmış olacak. Hamamın her tarafında defaatle aradık bir şey bulamadık. Çare yok tazmin edeceğiz. Siz nasıl emrederseniz öyle yaparız.

- Pek âlâ tazmin edeceksiniz bunu anladık. Fakat çarşıya gidip elbise satın alarak avdet etmek epeyce bir zamana mütevakkıftır. Ben ise akşama kadar burada bekleyemem.

- Ne yapalım efendim? Başka bir çaremiz yok.

- Bir şeydir olmuş, bari en kısa yolu takip edelim, bir hizmetkâr göndererek şurada benim evden bana bir takım çamaşır ve elbise getirsin. Ben giyinip işime giderim. Siz de çalınan elbiselerin yerine yenisini tedarik edersiniz.

O halde hanenizi tarif ediniz de birini gönderelim.

- (Hayretle) Bu ne demek? Benimle eğleniyor musun? Benim hanemi burada bilmeyen kimse var mıdır? iki adım bir yerde, birinci sokağın köşesinde.

- (Şaşırarak) Aman ağa! Sizin bu mahallede oturduğunuzdan haberimiz yoktur. Bizim hizmetkârlardan da hanenizi kimse bilmiyor. Bâhusus birinci sokağın köşesinde hane yok fırın var.

- [Hayreti hiddete münkalip olmağa başlayarak] Ne diyorsun be? Kaç defa hizmetkârları bizim eve gönderdim. Bilmiyorlar demekte ne mana var. Bir de sen mutlaka şaşırmışsın! Hamamdan çıkınca birinci sokağın köşesinde fırın ne gezer?

- (Büyük bir hayretle)

- Af edersiniz ağa hazretleri! Galiba yanılıyorsunuz! Nişancı fırını orada değil mi?

- (Büyük hayretle) Nişancı fırını mı? Küçükayasofya'da Nişancı fırını ne arıyor?

- (Hayretle) Küçükayasofya mı? Burası Nişancı Hamamı. Bekri Mustafa Nişancı hamamında olduğunu anlayınca düşünmeye başlar ve kendisinin biraz evvel Küçükayasofya Hamamı'na girdiğini tahattur ediyor ise de şimdi Nişancı Hamamı'nda ne suretle bulunuyor bunu bir türlü anlayamaz. Düşünür, düşünür...

Küçükayasofya Hamamı'na girip peykede soyunduktan sonra kapının önünden geçen mektep alayını seyre çıktığını hatırlar. Fakat Küçükayasofya Hamamı'ndan Nişancı Hamamı'na nasıl geldi? Bunu tahattur edemez. Herhalde bunda bir sır olduğuna karar vererek bilahare keşfiyle meşgul olmak üzere hanesini tarif eder ve elbise getirilmek üzere bir hizmetkâr gönderilir.

Nişancı Hamamı'nda bu vak'a cereyan eylediği sırada Küçükayasofya Hamamı'nda diğer bir sahne cereyan ediyordu. Küçükayasofya Hamamı'nda yıkanan müşterilerin kâffesi birer birer çıkıp gittikten sonra peykede kalan bir bohça natırın nazar-ı dikkatini celp edip bil-muayene bunun Bekri Mustafa'ya ait olduğunu anlayınca tezgâhtara haber verir. Biraz evvel hamama gelmiş, soyunup içeri girmiş olan Bekri'nin henüz çıkmadığını içeride bir tarafta sızıp kalmış olması ihtimalini derpiş eden tezgâhtar ile natır içeri girerek her ciheti ararlar. Kimseyi bulamazlar. Fakat elbisenin, hatta ayakkabılarının orada bulunması Bekri'nin de orada olmasını istilzam eylediğinden koskoca bir adamın hamamda sırra kadem basmış olduğunu bir türlü anlayamazlar.

Burada da tezgâhtar, natır, yanaşma ve sâire toplanarak müzakereye başlarlar. Netice-i müzakerede Bekri Mustafa'nın oraya gelip soyunduğu ve içeri girdiği muhakkak olduğundan behemehal şimdi hamamda bulunması lazım geleceğine karar verilerek tekrar her tarafta taharriyyata başlarlar. Fakat bundan da bir semere hasıl olmaz.

Natır - [Tezgâhtara] Mutlaka biz görmeden gitmiş olmalı.

- Mümkün değil, çırılçıplak gidecek değil ya? (s. 75)

- O da doğru! Fakat nerde?

- Sakın sarhoşlukla kendini su haznesine atıp intihar etmesin.

Bunun üzerine haznede de aranır. Herkes büyük bir telaş içinde muammanın hallini düşünmekte iken Nişancı Hamamı'ndan Bekri Mustafa'nın hanesine i'zâm olunan hizmetkâr içeri girer. Kendi hamamlarında Bekri Mustafa'nın bohçasıyla ayakkabılarının çalındığı cihetle elbise almak için mumaileyhin hanesine gittiğini, evinin kendisine gösterilmesini söyler. Bu haber üzerine tezgâhtar geniş bir nefes alarak der:

- Bekri Mustafa şimdi nerde?

- Bizim hamamda.

- Doğru mu söylüyorsun?

- Pek doğru söylüyorum, neden sordun.

- Çünkü iki saat evvel buraya gelip soyundu. Sonra ortadan kayboldu. Biz de bir saattir onu arıyoruz. Bohçası ile ayakkabıları burada, kendisi yok.

- Kendisi de bizde, bohçası ile ayakkabıları meydanda yok.

- O halde hanesine gitmeye lüzum yok. Buradaki bohçasını alıp götürelim.

- [Hayretle] Ne diyorsunuz Bekri Mustafa'nın elbiseleri burada mı?

Küçükayasofya Hamamı tezgâhtarı o gün Bekri Mustafa'nın oraya gelerek soyunduğunu ve sonradan ortadan kaybolarak kendilerini telaşa düşürdüğünü ber-tafsil hikâye eyledi. Ancak mumaileyhin Küçükayasofya Hamamı'ndan çıplak olarak Nişancı Hamamı'na kadar nasıl gittiğini anlayamıyorlardı. Bunu şiddetle merak eden tezgâhtar hademe ile beraber (s. 76) bohçayı ve ayakkabılarını alarak Nişancı Hamamı'na giderler ve elbiseleri Bekri'ye teslim ederler.

Bekri Mustafa bunları görünce son derece düçâr-ı hayret olarak bu muammayı hal için düşünmeye başlar. Nihayet mektep alayını seyir için çıktığını der-hatır eylediğinden alay ile beraber geldiğini tahkik eder.

42. Kırk Gün Padişahlık

Padişah-ı zaman henüz genç ve yeni cülus etmiş olduğu bir sırada kimsenin haberi olmaksızın bir müddet-i muvakkat için İstanbul'dan gaybubet etmek istediğinden pek emin bulunduğu bendegânından bir iki zata kendisine müşabih birinin bulunmasını emreder.

Birkaç gün icra olunan taharriyyât neticesinde hükümdara şeklen benzer olmak üzere Bekri Mustafa'yı bulurlar. O zamanlarda Bekri, genç olup henüz nedim-i has zümresinden değildi. Kendisine benzer olarak Bekri'yi bulduklarını haber vermeleri

üzerine padişah bunu hissettirmeyerek, bir münevvim ilaç içirip uyutarak saraya getirmelerini emreder.

Bu hususa memur olan zat doğruca Kumkapı'da Agop'un meyhanesine giderek Bekri'yi uyutup saraya götüreceği ve bunun kimseye haber verilmemesi lüzumunu tenbih ve tavsiye eyledikten sonra Mustafa'nın o akşam içeceği rakıya bir miktar ilaç koyar.

Hava kararmak üzere iken oraya gelen Bekri mahall-i mahsusuna oturup çakmaya başlar, yarım saat sonra derin bir uykuya dalar. Memur-ı mahsus derhal bir sedye celp ederek Bekri'yi yatırıp saraya götürür ve keyfiyeti (s. 77) padişaha, merkumun en mükemmel mefruş odalardan birinde müzeyyen ve mükemmel bir yatağa yatırılması ve kendisine karşı adetâ bir hükümdar gibi muamele olunmasını emreder ve bundan yalnız o memur-ı mahsusun haberi olup herkes Bekri'yi bizzat hükümdar zannetmiş lüzumunu ifham eyler. Bu emir derhal infaz olunur ve Bekri, şahane bir yatağa yatırılır.

Bir müddet sonra ilacın tesiri zâil olduğundan Bekri uyanır. Bu yanık, yüzlerce mumlu âvizelerin parlak ziyasından gözleri kamaştığı cihetle tekrar kapar ve rüya gördüğüne zâhib olarak tekrar uyur. Biraz sonra yine uyanır ve kendini aynı halde ve o müzeyyen ve mükellef odada görmekle düçâr-ı hayret olarak ve gözlerini ovuşturarak yatakta oturur. Tam o sırada bir takım cariyeler gelip bir emri olup olmadığını sorarlar. Bekri, nerde olduğunu sormak ister ise de bunu pek de muvafık bulmayarak bir su getirmelerini emreder. Sabah olunca yataktan kalkıp önüne bohça ile getirilen şahane libası giyer ve kendisinin hükümdar olduğunu anlar, emir ve nehye başlayarak idâre-i umura mübaşeret eder. Cuma günü olunca selamlık resminin hangi câmi-i şerife icrasını emredeceklerini sorulmakla Küçükayasofya'ya buyurur. Âlâyı vâlâ ile câmi-i şerife gider iken kendi evi önünden geçer ve:

- Şu hane pek viran görünüyor. Sahibi fakir olmalı. Derhal mükemmelen tamir edilsin. Bir haftaya kadar ikmâl olunsun diye

emreder. Derhal icap eden ustalar ve amele konularak yeniden inşa gibi tamire mübaşeret olunarak altı günde ikmâl edilir. Ertesi (s. 78) Cuma yine selamlık Küçükayasofya'da icra olunur. Bekri âlâyı vâlâ ile geçer iken hanesini görür ve cidden mükemmel bir hâle getirilmiş olduğundan memnun olarak bu defada fevkalade bir surette tefrişini emreder. Bittabi bu emri de icra olunur. Üçüncü hafta sahibesine on kese akçe-yi atiyye-i seniyye emrettiğinden paralar verilir.

Bu suretle kırk gün mürur eder. Padişah seyahatten avdet edip artık vekile lüzum kalmadığından Bekri, o akşam ber suret ile uyutularak ve kendi elbiseleri giydirilerek bir sedye ile Kumkapı'da Agop'un meyhanesine naklolunur.

İlacın tesiri zâil olup uyandığı zaman kendisini sarayda bulacağını zanneden Bekri, Agop'un meyhanesinde bulunduğunu görünce şaşırır. Rüya gördüğünü tahminle câriyelere seslenir. Buna Agop'un haşin sedası cevap verir:

- Ne istiyorsun? Haydi beni rahatsız etme.

- Agop sen misin?

- Ya kim olacak?

- Ben nerdeyim?

- Bizim meyhanede.

Peki ama kırk gündür ben sarayda idim. Buraya nasıl geldim? Sen eğer çıldırdın ise kendini papucu büyüğe okut. Akşam geldin, attın attın sızdın, şimdi de uyandın demekle.

- Demek ki onlar bütün rüya imiş!

diyerek Agop'un getirdiği kadehi yuvarlar. Ertesi gün sabah olunca kalkarak doğruca evine gider hanenin mükemmel surette tamir (s. 79) edilmiş olduğunu görünce Agop'un dediği gibi rüya görmediğini anlar, kapıyı çalar. Zevcesi gelip açtığı zaman Bekri'nin içeri girmesine meydan vermeyerek der:

- Haydi kırk gündür nerde sızıp yattın ise oraya git. Benim karım var çocuğum var bunlar ne yer ne içerler diye düşünmedin.

Ben de şimdi bir şey istemem. Allah ömürler versin padişahımıza evimizi tamir ettirdi. Mükemmelen döşetti. Bana keselerle para verdi, senin gibi serseri kocaya hiç ihtiyacım yok.

- Karı! Evi ben tamir ettirdim, ben döşettim, paraları ben verdim.

- Amanın dostlar. Kocam çıldırmış.

- Hayır karı çıldırmadım. Doğru söylüyorum.

- Bu nasıl lakırdı herif! Sen kim oluyorsun? Ben bilmem mi? Padişah yaptırdı.

- Evet, fakat o padişah ben idim.

- Kadın, kocasının bu sözünü işitince onun hakikaten tecennün etmiş olduğunu zannederek korkup kaçtı. Bekri de bundan bilistifade hanesine girdi. Mefruşatı görünce bütün bütün rüya görmediğine kanaat hasıl ederek bir müddet düşündü. Herhalde bir şey vardı, fakat nasıl olmuştu? Bunu bir türlü anlayamıyordu.

Kalkıp doğruca meyhaneye gitti. İçeri girince bağırarak:

- Agop, sahih söylüyorum. Ben kırk gün padişahlık ettim. Bekri'nin bu sözlerini işitenler biçarenin çıldırmış olduğuna zâhib oldular. Bekri oturdu. Etrafına toplanan ayyâşîn sordular:

- Ey Mustafa Ağa! Nasıl padişah oldun? (s. 80)

- Nasıl olacağım. Basbayağı oldum. Küçükayasofya'ya selamlık yaptım, evimi tamir ve tefriş ettirdim, karıma on kese ihsan verdim. Ağa şimdi ne için buraya geldin.

- Onu ben de bilmiyorum.

- Arkadaşları rüya görmüş olacağından bahisle Bekri'yi iknaya ne kadar çalıştılar ise de mümkün olamadı. Mustafa her yerde kırk günlük hükümdarlığından bahsediyor, bunun hakikat olduğunu iddia ediyordu. Bu keyfiyet saraya akseylediğinden padişah, Bekri'nin tımarhaneye konulmasını emretti. Mustafa'yı meyhanede yakalayarak hastaneye attılar. Orada Bekri daima padişahlık ettiğini iddiada devam ediyordu. Böylece kırk gün geçti. Bir gün saraydan biri gelerek onunla görüştü ve dedi ki:

- Mustafa ağa, senin sözün doğru, kırk gün hükümdarlık ettin. Fakat bazı şeyler vardır ki doğru olmakla beraber söylenilmez, işte bu da o şeylerdendir. Bu iddiada devam ettikçe burada kalırsın. Yazık değil mi?

- O halde ne yapayım?

- Yarın buraya memurlar gelecek. Sana sorarlar, sen de bu iddiadan vaz geç. Padişahlık kim ben kim? Hiç öyle şey mi olur diye cevap ver. filhakika ertesi gün saraydan iki kişi gelerek Bekri ile görüşerek sorarlar.

- Ey Bekri Ağa, kaç gün padişahlık ettin?

- Siz ne diyorsunuz, çıldırdınız mı? Ben gibi bir fakir hiç padişah olur mu? öyle sözler söylemeyiniz, sonra sizi çıldırmış diyerek buraya koyarlar (s. 81).

Bekri'nin aklı başına gelmiş olduğundan tımarhaneden çıkarılır. Mustafa, doğruca meyhaneye gelir. Orada ayyaşlar bunu görünce "Kırk günlük padişah geldi" diye selamlarlar. Bekri hiddetle:

- Susunuz be! Siz çıldırdınız mı? Öyle şey mi olur diyerek bunları iskat eder. Fakat doğruca tezgâha gidip Agop'un kulağına eğilerek:

- Agop, kırk günlük padişahlık ettim. Bunu bir sen bir ben bileyim. Sakın boş boğazlık edip de kimseye söyleme. Sonra yine kırk gün şifahane misafirliği vardır der. O günden itibaren Bekri bu iddiadan tamamen fârig olur.

43. Karada O da Yok Ya!

Bir gün Bekri Mustafa mühim bir iş için Üsküdar'a geçmeye mecbur olur. O vakitlerde şimdiki gibi vapurlar olmayıp sekiz on kişi, yirmi otuz kişi istiab eder ve büyük kayıklarla Üsküdar'a icra-yı seyr ü sefer edilir ve bu kayıklara yolcular adam başına bir ücret-i muayyene verirlerdi. Bekri Eminönü'ne gelip bu kayıklardan hareket etmek üzere olan birine râkip olur. Üç çift küreğin

kuvvetiyle manda arabası kadar süratle hareket eden kayık Sarayburnu hizalarını geçer geçmez şiddetli lodos dalgalarıyla mücadeleye başlar. Birbirine takip eden dalgalar üzerinde ceviz kabuğu gibi oynamaya başlayan kayıktaki muhtelif akvama mensup eşhas telaşa düşerek herkes kendi kavim ve mezhebine ait dualar okuyor, Aman Allah sen bizi kurtar diyorlardı. Bu telaş-ı umumi (s. 82) esnasında Bekri Mustafa oturduğu yerden hiç kımıldamayarak ve ağzını açmayarak kemâl-i sükunet ile bekliyor. Âheste âheste çubuğunu içiyormuş.

Kayıkçılar, müşterileri bir taraftan teskine uğraşarak ve diğer taraftan küreklere sarılarak dalgalara karşı çalışarak nihayet salimen Üsküdar'a vâsıl olurlar. Ekserisi nîm-mürde halde bulunan yolcular karaya çıkınca kimi yatıp toprağı öper ve kimi de "Çok şükür kurtulduk" diye izhâr-ı memnuniyet eylerler. Bu sırada Bekri de iskeleye çıkar. Mumaileyhin kayıkta ve tehlikede bulundukları sırada hiç tetiğini bozmayarak rahat rahat oturduğuna, ağzını açmadığına dikkat etmiş olan biri sorar:

- Ağa, kayıkta siz hiç bir şey söylemediniz, korkmadınız.

- Neden korkacak idim ki, ne vardı ki.

- Canım görmedin mi? Ne kadar büyük tehlike geçirdik, adeta ölümle aramızda bir tahta vardı.

- Evet ama karada o da yok ya!

cevabını vermiş ve ölümden korkmanın faydası olmadığını bu suretle anlatmıştır.

44. Bekri Mustafa ve Yahudiler

Bekri Mustafa Yahudilerden hiç hoşlanmaz, onlarla görüşmez ve hatta bir Musevi'nin bulunduğu mahalde oturmaz imiş. Bu nefretinin sebebi şu vakıa olmuş:

Bir gün akşamüzeri Kumkapı'dan geçer iken birtakım halkın toplanarak aralarına aldıkları bir Yahudi'yi dövmekte olduklarını görmüş, biçâreye (s. 83) acıyarak araya girip halkı teskine ve mü-

nâzaayı bertaraf etmeye çalışarak muvaffak olmuş. Meğer Yahudi oradan geçer iken biri:

- Gördünüz mü? İşte bu Yahudi geçende bir çocuk çaldı. Şimdi de yine çocuk çalmak için burada dolaşıyor.

diye bağırmış ve cahil halk da biçâreyi araya alarak dövmeye başlamışlar imiş. Bekri, muhakkak bir ölümden kurtardığı Mişon'u o gece hanesine götürerek misafir ettikten ve elinden geldiği kadar i'zâz ve ikram eyledikten sonra ertesi gün Balat'taki hanesine kadar götürmüş. Bekri'nin bu muamele-i insaniyetkârisinden dolayı medyûn-ı şükran olduğunu söyleyen Mişon, iki gün sonra ufak tefek hediye ile Bekri'nin hanesine gelerek bir kere daha arz-ı teşekkür etmiş.

O günden sonra Bekri, geceleri uyuyamaz olmuş. O zamana kadar hanesinde tahtakurusu olmadığı halde ondan sonra bu menhus hayvanlar evi tamamen istilâ etmişler. Hane halkına rahat ve huzur vermemeye başlamışlar. Bekri, bunun sebebini bir türlü anlayamamış. Mişon, ara sıra geliyor ve pek sıkı dost olduğu Bekri'yi ziyaret ediyormuş.

Mustafa bir gün buna sormuş:

- Mişon, seninle bir seneye yakındır dostuz. İşitirdim ki siz diğer mezhep sâliklerinden olanlara mutlaka bir fenalık etmek âdetinde imişsiniz. Bu sizce sevap imiş. Sen bana bir fenalık ettin mi?

- Aman Mustafa ağa! Hiç ben sana fenalık eder miyim? Sen beni ölümden kurtardın, bu kadar iyilik ettin.

- Evet zâhirde bir fenalık görmedim. Fakat herhalde bir azizlik (s. 84) etmiş olacağın muhtemel. Rica ederim, darılmam, söyle bana ne yaptın?

- Mademki darılmayacaksın söyleyeyim. Beni kurtardığın gece hanende misafir ettiğin zaman orada hiç tahtakurusu olmadığını görmüş idim. İki gün sonra geldiğim vakit bir küçük kutuda beş altı tane tahtakurusu getirerek gizlice odaya bıraktım. Bundan başka bir şey yapmadım. Bu da bir fenalık değil, değil mi?

- Şimdi anlaşıldı. Bizim evde tahtakurusu nerden türedi diye düşünüyordum. Belki benim sana yaptığım iyiliğe karşı bu fenalığı yaparak ölünceye kadar rahatsız olmaklığımı mûcib oldun. Rica ederim bundan sonra bana gelme diyerek Mişon'u yanından kovmuş ve o günden itibaren Yahudilerle konuşmamaya, onlarla münasebette bulunmamaya yemin etmiş. Musevilerden bu nefretini soranlara:

- Sorma birader, bunlar ekseriyetle çok muzip mahluklardır. İyiliğe karşı fenalık ederler. Filvaki umum insanlar böyledir. Lâkin Yahudiler pek kurnazca yapıyorlar. Gözüm korktu der imiş.

45. Sen Kimsin?[65]

Bekri Mustafa'yı bir gece sarhoş olduğu halde tevkif ederler. Geceyi hapiste geçirir. Sabah olur. O gece vukuat ile gelenler epeyce olduğundan birer birer bostancıbaşının huzuruna çıkarırlar. Ağa, mevkufinin bir iki kişi olduğunu görünce hepsi bir araya toplanıncaya kadar bekler (s. 85) ve nihayet son mevkuf gelir. Ağa, bunları sıraya dizer. Her sırası gelene evvela:

- Sen kimsin? diye sual eder.

Bunlardan kimisi:

- Yeniçeriyim

der. Ağa ise

- "Ben yeniçeri ağasıyım, yatırın.

Der, falakaya yatırıp döver. Kimisi kalyoncu olduğunu söyler. "Ben de kaptan paşayım yatırın."

der. Onu da döver. Kimi "Cebeciyim" der. "Ben de cebeci başıyım, yatırın" der, basar dayağı! Bekri Mustafa görür ki ağanın elinden kurtuluş yok, kendine sıra gelinceye kadar bir çare bulmaya karar vererek düşünmeye başlar. Nihayet bir tedbir bulur. Nöbet kendisine gelir. Ağa Bekri Mustafa'ya da:

---

[65] 12 numaralı metnin tekrarı değil çeşitlemesi olarak değerlendirildiği için bu metin de alınmıştır.

- Sen kimsin? deyince Bekri Mustafa hiç tereddüt etmeden:

- Ben Balat'ta falan havranın hademesindenim! cevabını verir. Ağa, Bekri'nin bu haline bilâ ihtiyar gülerek:

- Oğlan beni nasıl söyletmek istediğini anladım haydi defol şuradan!

der. Bekri Mustafa dahi bu suretle dayak yemeden kurtulur.

46. Aklına Gelmemiş!

Vaktiyle reayâdan haraç alındığı malumdur. Haraç tahsildarlarından biri öteyi beriyi dolaştığı sırada Bekri Mustafa'yı meyhanede başı açık, hangi milletten olduğu belli olmayacak bir halde haraç kâğıdını sorar. Bekri Mustafa keyif haliyle:

- Yıkıl oradan! Ben haraç maraç bilmem!

diye unf ile cevap verir. Haraççı bunu kuvve-i zabıta ile oradan kaldırır. Yolda giderken tanıdıklarından biri rast gelir, sorup işi anladıktan sonra:

- Niçin Müslüman olduğunu söylemedin!

deyince Bekri Mustafa: (s. 86)

- Aklıma gelmedi be kardeş cevabını vermiş.

47. Öldükten Sonra Aramamak İçin!

Bir gün ehibbası esnâ-yı musâhabede Bekri Mustafa'ya:

- Niçin bu kadar içiyorsun diye sual ederler. Bekri Mustafa ise bunlara gülerek:

- Öldükten sonra kıyamete kadar bekleyeceğimi düşünerek şimdiden fazla içiyorum ki sonradan aramayayım!

cevabını vermiş.

48. Utanıp Kaçmış

Bekri Mustafa, zamanına göre mükemmel tahsil görmüş, zarif, nedîm, hoş-gû ve hazır cevap bir zat olduğundan herkesin bil-

hassa ekâbir-i asrın teveccüh ve iltifatını kazanmış idi. İşrete fevkalade inhimaki ve leyl ü nehar sarhoş olduğu halde Ramazan-ı şerif gelir gelmez derhal içkiyi bırakır ve bayrama kadar ağzına bir yudum rakı koymaz, orucunu tutar ve namazını kılardı.

Hatta Ramazan-ı şerifte selâtin camilerinde cemaatle edâ-yı salâtı da itiyat edinmişti. Bir Ramazan günü iki üç refiki ile ikindi namazını kılmak üzere Bayezid câmi-i şerifine gider cemaat-i kübra ile ba'de edâ-yü's-salât bir tarafa oturarak konuşmaya başlarlar.

O sırada câmi-i şerif-i mezkûrun kayyumbaşısı olan, son derecede mutaassıp, hadîd, haşin, rast geldiğine lüzumlu lüzumsuz çatar huysuz bir adam bulunan Kara Osman Efendi, Bekri Mustafa ile rüfekasının oturup konuştuklarını görerek yanlarına gelmiş ve kendisine mahsus (s. 87) bir tavr-ı huşûnetle adeta bağırarak:

- Bu nedir? Utanmaz mısınız? Burası kahvehane mi? Haydi şuradan def olunuz, yoksa şimdi sizi sopa ile buradan atarım...

gibi sövüp saymaya ve tart ve tehdide başlamış.

Mumaileyhin bu tavr-ı dürüştüne ve şu muamele-i sakile ve bâridesine bir mana veremeyerek şaşırmış kalmış olan arkadaşlarının kalkmaya davrandıkları sırada Bekri Mustafa gayet nazikâne ve hürmetkârane bir tavırla hoca efendiye:

- Efendi hazretleri sizden bir şey sual edeceğim. Lütfen cevap verir misiniz?

demesi üzerine Osman Efendi aynı tavr-ı şedîd ile:

- Sor bakalım! Sualin ne imiş?

deyince Bekri Mustafa:

- Malum-ı âlinizdir siz ne kadar âlim, ne kadar fâzıl, ne derece âlikadr, şâyan-ı ihtiram, sahib-i menzilet olur iseniz olunuz her halde ûlü'l-âzâm-ı enbiyadan bulunan hazreti Musa aleyhisselamdan büyük olamazsınız değil mi? demiş ve hoca efendi biraz şaşırarak:

- Peki ne demek istiyorsunuz?

- Şimdi anlarsınız. Biz de ne kadar fena, ne kadar günahkâr ve derece zelil olur isek olalım Firavun'dan daha dûn değiliz değil mi?

- Sonra?

- Sonrası şu ki Cenâb-ı Hakk'ın Musa aleyhisselam'a, Firavun'a mülâyemetle hitap et[66] diye emir buyurduğu malumunuzdur. Cenâb-ı Musa gibi büyük bir peygamber Firavun gibi bir kâfire mülayemetle söylemeye memur olduğu halde sizin bize böyle tuhaf ve şiddetle hitabınıza hayret ettim de belki hoca (s. 88) efendi hazreti Musa'dan büyüktür, ve belki biz de Firavun'dan dûnuz diye düşünerek bunu anlamak için sordum.

Bekri Mustafa'nın bu sözü üzerine Kara Osman Efendi fena halde mahcup olarak başını önüne eğmiş ve bir söz söylemeden oradan savuşup gitmiş. Bekri'nin bu dersinden mütenebbih olarak bir daha kimseye karşı öyle haşin muamele etmekten feragat eylemiş.

49. İnanma Kulum Yalandır

Bekri Mustafa, henüz on sekiz on dokuz yaşlarında iken o zamanın âlûftelerinden Cündi Meydanı'nda ikamet eder bir kadın ile peydâ-yı münasebet etmiş ve ara sıra mezbûrenin hanesine, gece ortalık karardıktan sonra devama başlamış. Kadın bir çok kimselerle münasebettar olduğu halde kendisinin yalnız onunla münasebeti olduğunu söylemesi ve o zamanlarda bu gibi işlerin fevkalade gizli olması cihetiyle tahkik ve tetkiki de kâbil olmamasından Bekri – gençliği dolayısıyla – buna aldanmış ve yalnız kendiyle görüşmekte zanneylediği kadını âdeta benimsemiş.

---

[66] Taha Sûresi'ne telmihte bulunulmaktadır. İlgili ayetlerin meali şöyledir: 42: "Git, âyetlerimle; sen ve erkek kardeşin. Ve benim zikrimde gevşeklik etmeyin.", 43: "Fir'avn'a gidin; çünkü o pek azdı.", 44: "Varın da ona, belki dinler veya korkar diye, yumuşak dille söyleyin." Bk.: Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an-ı Kerim Meali (Sadeleştirme ve notlar: Doç. Dr. Muhammed Nur Doğan), İstanbul, İhtar Yayıncılık, 1996, s. 240.

Bir akşam Bekri Mustafa, mezbûrenin hanesine gelmiş. Kadın, mumaileyhi kapıdan karşılayarak riayet ve hürmetle yukarı kata çıkarmış, karşı karşıya oturarak alelusûl konuşmaya ve muhabbete başlamışlar. Mezbûra, emsali kadınların her zaman adeti olduğu vecihle yalnız Bekri ile görüştüğünü, ondan başkasıyla münasebeti olmadığını söylüyor, dostunu kendi sadakat ve iffetine inandırmaya – yine bu gibilerin âdet-i me'lufeleri olduğu vecihle bir çok yeminler ile – çalışıyor iken tak (s. 89) tak kapı çalınmış. Böyle vakitsiz çalınmasından telaşa düşen kadın pencereden bakmış ve son derece mütelâşâne:

- Aman kocam geldi, şimdi ne yapalım?

diyerek ellerini oğuşturup odada dolaşmaya başlamış ve nihayet buna bir çare bulmuş gibi görünerek:

- Haydi Mustafa Ağa, gel, sen tavan arasına çık, onu biraz sonra yatırırım. O zaman inersin.

demiş ve Bekri Mustafa da buna bilmecburiye muvafakat ederek yukarıya çıkmış. Kadın kapıya gidip gelen zâtı içeri almış ve biraz evvel oturdukları odaya getirmiş. Meğer bu gelen âluftenin dediği gibi zevci değil diğer bir dostu imiş. Karşı karşıya oturup sohbete başlamışlar.

Tavan arasında karanlıkta kalan Bekri Mustafa tahta aralıklarından ışık göründüğü cihetle odadaki hali görmek üzere bir büyükçe delikten bakmaya başlamış. Kadın biraz evvel Bekri Mustafa'ya dediği gibi dil döküyor ve yalnız kendini sevdiğini, başkasıyla münasebeti olmadığını – yine birçok yeminlerle – söylüyormuş. Yeni misafir, kadının bu teminatına inanmak istemiyormuş gibi başını semaya doğru kaldırarak:

- İnanayım mı ya Rabbi?

deyince Bekri Mustafa, kendini tutamayarak bakmakta olduğu delikten:

- Sakın inanma kulum!

- O biraz evvel bana da öyle söylüyordu demiş.

Tavandan gelen bu sesten evvel emirde düçâr-ı hayret olan ikinci misafir tavan arasında diğer birinin gizli olduğunu anlamakla:

- Artık orada kalmanıza bir sebep yoktur. Lütfen aşağıya teşrif ediniz de görüşelim.

diyerek ricada bulunmakla Bekri Mustafa, aşağıya inip odaya gelmiş. İki misafir yan yana oturarak görüşmeye ve eğlenmeye başlamışlar ve bir müddet sonra da bir daha o haneye avdet etmemeye müttehiden karar vererek çıkıp gitmişler.

50. Zehirli Böcek İlacı

Bir Ramazan akşamı Bekri Mustafa, tanıdığı ekâbirden bir zâtın konağına iftara gitmiş. Mevcut yedi sekiz misafirlerle beraber taamdan sonra odaya oturup görüşmeye başlamışlar. Misafirlerden her biri duymuş veya görmüş olduğu garaibe dair bir hikâye nakleylediği sırada münasebetsizliği ve sakaleti cihetiyle sâhib-i hanenin hiç sevmediği biri de şöyle bir hikâye söylemiş.

- Efendim İran'ın Basra Körfezi sevâhilindeki şehirden birinde akrebe benzer gayet zehirli bir böcek vardır. Bu hayvan o kadar çoktur ki âdeta gece ve gündüz evlerde ve sokaklarda yüzlercesine tesadüf olunur ve itlaf edilir. Şayet birini sokar ise o adam yarım saat zarfında davul gibi şişerek helâk olur. Bunun yegâne ilacı köpek tersidir. Birini böcek soktu mu derhal bir miktar köpek tersini bir kâseye koyup su ile ezdikten sonra hastaya içirirler. Şifâyab olup ölümden kurtulur. Hatta bu ilaç vâfi surette de icrâ-yı te'sir eylediğinden bilumum ahali ve mezkûr memlekete gelen yolcular her altı ayda bir kere bu ilaçtan içerler (s. 90).

İlaç isti'mal edenler altı ay müddetle böceğin zehrinden tehlikeye maruz değildirler.

Bu hikâyeyi dinleyen huzzâr, köpek tersinin hassa-i şifaiyyesine hayret ederler. O sırada Bekri Mustafa'nın yüzüne bakar. Güya "Buna siz ne dersiniz? Şu sakil ve yalancı herife bir cevap ver"

demek ister bu bakışın manasını derhal idrak eden Bekri der ki:

- Affedersiniz efendi hazretleri bunu birinden mi işittiniz yoksa siz mi gördünüz?

- Bizzat gördüm efendim. Çünkü o şehirde iki sene ikamet ettim.

- O halde bu ilacın te'sir-i şifabahşasını bizzat tecrübe etmiş olacaksınız?

Bekri'nin sarf ettiği bu söz huzzarı güldürmüş ve hikâyeyi nakleden mahcup olmuş.

51. Karakulak Suyu Gibi Rakı

Bekri Mustafa'nın arkadaşlarından biri berâ-yı maslahat Selanik'e gitmiş ve giderken hiyn-i vedada oranın en güzel rakısından hediye göndereceğini va'd eylemiş.

Bir müddet sonra Selanik'ten gelen bir yolcu, Bekri Mustafa'nın alelekser oturmakta olduğu bir dükkâna gelerek mumaileyhe teslim olunmak üzere ağzını mühürlü ve tıpalı bir binlik ile bir de mektup bırakmış. Şişede rakı olduğunu anlayan dükkân sahibi Bekri'ye bir azizlik etmek maksadıyla şişeyi bir tarafa koyup diğer bir binlik ile rakı içine karakulak suyu doldurmuş ve ağzını tıpalayıp mühürleyerek hazırlamış (s. 92).

Ertesi gün Bekri Mustafa mezkûr dükkâna uğradığı zaman, sahib-i dükkân mektup ile binliği teslim eylediğinden Bekri, hediyeye pek memnun olmuş şişeyi alıp doğruca Kumkapı'ya inerek müdavim bulunduğu meyhaneye bırakmış ve o akşam meyhanede her gece ictimâ ettikleri arkadaşlarına böyle kıymettar bir hediyenin vürudunu haber vererek bundan çekmelerini tenbih eylemiş ise de diğerleri buna muvafakat etmemişler, içlerinden biri söz alarak demiş ki :

- Burada meyhanede her zaman attığımız demden atarız. Suret-i mahsusada Selanik'ten gönderilmiş olan dem için bir meclis icab eder. Binaenaleyh yarın levâzım-ı ekl ü şürubu ihzar ile Bo-

ğaziçi'ne gider ve orada denize nâzır çemenzarda iyş ü nûş bezmi kurarak eğlenir vakit geçiririz. İşte bu hediyeye öyle bir bezm-i husus lâzım gelir.

Cümlesi bu re'yi muvafık görmüşler ise de o zaman Kâğıthane mevsimi bulunmasına mebni Boğaziçi'nden ziyade Sadâbâd'a gitmeyi daha ziyade müreccah gördüklerinden ertesi gün ekmek ve et vesâire gibi levâzım mübayaa edilip büyük bir sepete konulmuş ve Kumkapı'dan bir kayık istîcar olunarak daha ertesi gün alessabah beş refik doğruca Sadâbâd'a gidilmiş. Orada kebaplar pişirilmiş, mezeler hazırlanmış, binlik kemâl-i takyidle açılarak küçük sürahilere doldurulup soğumak üzere suya konulmuş. Elhâsıl bezm-i işret kurularak ilk kadehler doldurulup birer tek atılmış. Fakat cümlesi birden hayretle: (s. 93)

- Acaba bu nasıl rakı?

diye bağırmışlar.

Bekri Mustafa, rakıda acılık, yakıcılık gibi bir şey olmadığı ve koku dahi bulunmadığı cihetle bunun rakı olmaması lazım geldiğine hükmediyor ve diğer taraftan Selanik'ten hediye olarak âdi suyun gönderilmesi ihtimalden hariç bulunduğu cihetle, herhalde rakı olması lazım geleceğine de kanaat ediyordu.

Nihayet bunun her halde rakı olduğuna ve fakat suret-i mahsûsada imal edilmiş gayet nefis bir şey olduğu cihetle böyle su gibi saf ve kokusuz bulunduğuna karar vererek rakı niyetine bir binlik Karakulak Suyu'nu içmişler ve akşama kadar tenezzüh ederek avdet eylemişler. Ertesi gün Bekri Mustafa vak'ayı dükkân sahibi olan ahbabına hikâye eylediği zaman mumaileyhin kahkahalarıyla, arkasına devrilip bayılacak derecede gülmesine hiddet etmiş ve kalkıp bir daha avdet etmemek üzere gideceği sırada kendini toplayan dükkân sahibi hakikat-i meseleyi hikâye ile asıl rakı binliğini teslim eylemiş.

Bekri Mustafa bu kadar senelik ayyaş olduğu halde suyun rakı olabilmesine ihtimal verdiğinden dolayı hayret ederek kalkıp gitmiştir (s. 94).

52. Çocuklara Meze

Bekri bir gün erkence, tanıdığı bir meyhaneye damlar. Meyhaneci o ara dışarıda görülecek biraz işleri olduğundan:

- "Mustafa!" der. Ben gelinceye kadar sen meyhaneyi idare et, gelen müşterilere göre meze hazırla, bu akşamki rakın benden.

Bekri Mustafa bu teklifi memnuniyetle kabul eder, meyhaneci mutmain bir halde giyinerek sokağa çıkar. Biraz sonra henüz bıyıkları çıkmamış iki genç gelip bir şişe rakı ile kendilerine uygun meze isterler. Bekri hemen karşıki muhallebiciye koşup bir kâse muhallebi aldı, çocukların önüne koydu. Onlar da "Bu ne?" diyerek hayrette kalınca Bekri Mustafa:

- "Vallahi!" der, sizin için bundan daha münasip bir meze bulamadım (Yurdatap; 1942: 2).

53. İmanın Alâmeti

Zevk ve safa meclislerinden birinde Bekri Mustafa, orada rastladığı bir hocaya der ki:

- Bari şu başındaki sarığı çıkar.

Hoca kaşlarını çatarak:

- Yook bu olmaz. Çünkü sarık imanın alâmetidir. Onu çıkarırsam imanım gider.

Bekri, cahil hocanın bu sözünü işitince:

- "Hocam!" der. Öldüğün zaman da başında sarık olduğu halde mi mezara gideceksin?

Hoca "Hayır" diye karşılık verir. Bunun üzerine Bekri ona şunu der:

- Öyle ise hocam öbür dünyaya da imansız gideceksin!.. (Yurdatap; 1942: 6)

54. Bekri'nin Oyunu

Bekri Mustafa bir iş için bir köye gitmişti. Gözü açık, sözü sohbeti yerinde olduğu için köylüler onu çok sevmişlerdi. Bunu çekemeyen köy muhtarı, herkese:

- Bu sarhoş, edepsiz herifi ne diye baş üstünde tutuyorsunuz? Şunu köyden kovun. demeğe başlamış.

Bekri, aleyhinde dönen bu sözleri işitince fena halde kızmakla beraber sesini çıkarmadı. Yalnız, ona iyi bir oyun oynamağa karar verdi ve bunu kendisini seven köy delikanlılarına açarak yardımlarını istedi.

Bir akşam, Bekri bir kadın kıyafetine girerek muhtarın evine gitti. Kapıyı açan muhtara kırıta kırıta ve yaşmağının altından göz kırpa kırpa ona yalvarmağa başladı.

- Hocacığım, kocam ölüm döşeğinde yatıyor. Vasiyetini yazdıracak, gel de en istediklerini yaz. Seni istediğin gibi memnun edeceğim.

Kadın ve paraya karşı hiç mukavemeti olmayan muhtar, hemen giyinerek kadın zannettiği Bekri'nin arkasında yürümeğe başladı. Vücudunun her tarafını yosma kadınlar gibi oynatmasını iyi bilen Bekri, muhtarı çileden çıkarmıştı. Eve gelir gelmez kadın kıyafetinde olan Bekri, muhtarı bir odaya aldı ve cilveli bir eda ile:

- "Ağa!" dedi. Sana doğrusunu söyleyeyim, benim kocam falan yok, ben dul bir kadınım. Birkaç defa seni gördüm, hoşuma gittin, seni çok seviyorum, eğer beni reddetmezsen cariyen olurum. Aşk insana ne çılgınlıklar yaptırır.

Bekri hem bunu söylüyor, hem de muhtarın önüne çilingir sofrasını kuruyordu.

Muhtar, hayatında hiç ağzına içki koymamıştı. Bunu içmemek için itiraz edecek oldu. Bekri göz kırparak:

- "Canımın içi!" dedi. Bu âbıhayatı içmeyince zevk ü safâ edemeyiz. Hem de bunu içmezsem, açılamam. O benim sıkılganlığımı def eder.

Kadına bir an evvel mâlik olmak için can atan muhtar, "Adam sen de, beni kim görecek" diyerek Bekri'nin uzattığı kadehi alıp ağzına attı. Arkasından ikinci, üçüncü takip edince ağa coştu. Elini Bekri'nin yüzünü örten yaşmağa atmak istedi:

- Haydi gözümün nuru, kalbimin süruru, şu yaşmağını ve feraceni at da mâh cemalini göreyim.

Bekri, bu sözleri işitince biraz arkaya cilve ile kendini çekerek:

- Olur amma! dedi. Sen de soyun, sonra ben soyunurum.

Muhtar, hemen üstündeki elbiseleri çıkardı. Yalnız iç elbiseleriyle kaldı. Bir kadeh daha yuvarlayarak seslendi:

- İşte soyundum, haydi şimdi sıra sende...

Bekri, muhtarın elbiselerini alarak bir kenara koydu ve adamakıllı kafayı tutan muhtara süzgün bir gözle bakarak:

- Sevgilim! dedi. Ben na-mahrem karşısında açılamam doğrusu. Beni nikâhla alırsan olur. O zaman karşında istediğin gibi açılır, saçılırım. Kabul edersen şimdi nikâhı kıydırırız.

Muhtar kızmıştı:

- Şimdi nikâh kıyılır mı? Bu karanlık gecede köyde kimi bulacağız.

- Komşumuzun erkekleri henüz yatmamışlardır. Onları çağırırız, onların huzurunda ve şehadetinde bir Fâtiha, bir dua, derhal nikâhımız olur, biter. Sonra bunu sağlamlaştırırız.

Sarhoşluktan kafası dönen ve ne olursa olsun, karşısında kadın bildiği Bekri Mustafa'yı elde etmek isteyen muhtar bu saçma teklifi kabul etmekten başka çare bulamadı.

Bekri, hemen dışarı çıkarak vaktiyle sözleştiği köy delikanlılarından iki kişi alarak döndü. Muhtar gelenleri tanımamıştı. Peltek bir dille:

- Ağalar! diye mırıldandı. Bu hatunla nikâhımızı kıyınız, siz bizim şahitlerimizsiniz.

Delikanlılar, biri kadın diğeri erkek tarafı olarak Bekri ile muhtarın nikâhını kıydılar. Kadın tarafı olan delikanlı muhtara dönerek sordu:

- Peki mihr-i muaaccel olarak ne veriyorsunuz?

Muhtar, sallanarak cevap verdi:

- Cebimde ne kadar para varsa onun.

Delikanlı Bekri'ye dönerek:

- Kabul ediyor musun?

deyince bu oyuna bir an evvel son vermek isteyen Bekri:

- Evet kabul ettim.

diyerek delikanlıları savdı. Şimdi, muhtar ile kadın kıyafetinde olan Bekri yalnız kalmışlardı. Bekri, muhtarın elbiselerini usulcacık alarak ona:

- Şimdi geleceğim kocacığım dedi. Sana yatak hazırlamağa gideceğim.

Ve dışarı çıkar çıkmaz odayı dışardan sürgüleyip üstündeki kadın elbiselerini çıkardı. Onu sabırsızlıkla bekleyen köy delikanlılarının yanına gitti. Kahkahalarla gülerek onlara muhtarı nasıl ayarttığını anlattı:

- Görmeyin, sersem herifi iç çamaşırlarile bıraktım. Üstüne de odayı kilitledim. Üstelik rızasile de cebinde bulunan iki yüz akça kadar parasını aldım.

Muhtar, arkasından kapıyı kilitleyen kadını geç vakitlere kadar bekledi. Komşular duyarlar diye patırtı gürültü yapmadan olduğu yerde sızdı.

Sabah olunca aklı başına geldi, sarhoşluktan ayıldı. Gece, bir kadın tuzağına düşürüldüğünü anlayınca fena halde kızmaya başladı. Elbiselerini aradı, bulamadı, kapıyı zorlayıp kırdı. Evde kimsecikler yoktu.

Ailesine, köylüye karşı kepaze olmamak için her şeyden vazgeçerek o kıyafetle saklana saklana evine döndü. Kendisini karşı-

layan ailesine bir hırsız tarafından soyulduğunu anlatarak meseleyi kapadı.

Birkaç gün sonra bu meseleyi unutan muhtar köy kahvesine gitmişti. Şuradan buradan konuşurken gene Bekri Mustafa'nın aleyhinde fazlaca atıp tutmağa başladı. Bunu dinleyen köy delikanlılarından birisi bıyık altından gülerek ona şu cevabı verdi:

- Ağa, bir adam yeni aldığı nikâhlı karısının böyle kalabalık bir mecliste aleyhinde bulunur mu?

Muhtar, anlamazlığa gelerek:

- Ne saçmalıyorsun! dedi. Ben şu sarhoş heriften bahsediyorum.

Bu sefer başka bir delikanlı seslendi:

- Bir adam beraber içtiği bir adamın arkasından böyle lâf söylemesi ayıptır.

Muhtar, bu sözlerden işkillenmişti. Kalkmak istedi, delikanlılar önünü keserek:

- Ağa! dediler. Şimdi nikâhlı karın gelecek, gitme.

Muhtar, onları iterek gitmek istedi. Kahvenin kapısına gelince, Bekri kırıtarak boynuna sarıldı:

- Kocacığım beni bırakıp nereye gidiyorsun. Dün akşam içtiğin rakı parasını vermeden ve beni boşamadan buradan sana bir adım attırmam.

Muhtar her şeyi anlamıştı. Kahvede rezil rüsva olmuştu. Herkes ona bakıyor, alay ediyordu.

Bekri'yi göğüsleyerek oktan yay fırlar gibi oradan kaçtı. O günden beri bir daha onu köyde gören olmamıştı (Yurdatap; 1942: 23- 29).

55. Bekri'nin Ezanı

Ahmet Ağa adında hasis bir adam, Bekri Mustafa'yı Üsküdar'daki evine davet etmiş, onu üç gün üç gece ala koymuştu. Fa-

kat dedik ya, Ahmet Ağa çok cimri bir adam olduğu için sabah akşam sofraya hep kabak yemeği koyar. Nihayet bu ikram hakikaten Bekri'ye "kabak tadı" verdiğinden bir sabah ezan vakti misafir kaldığı evin karşısındaki mescidin minaresine çıkar, ezan okur gibi şöyle bağırır:

Ahmet derler var bir kişi
Hayra yarar yok hiç işi
Sabah akşam kabak aşı
Yenir mi ya Resulallah (Erksan; 1947: 4)

56. Bekri Mustafa Mahkemede

Bir gün Bekri Mustafa'yı sarhoş bir halde yakalayıp kadı efendinin huzuruna götürürler. Kadı hiddetle der ki:

- Ayıp değil mi sana... Bu yaşa, şu boya gelmişsin hâlâ şu mundarı bırakamamışsın?

- İyi amma efendi hazretleri benim o mundarı temiz bir yere gönderdiğim yok ki!

- Yalan söylüyorsun... Bak üstüne başına da dökmüşsün...

- Hakkınız var kadı efendi... kopası ellerim titriyor, yoksa bir katresini bile ziyan etmek istemem...

- Peki haram olduğunu da bilmiyor musun?

- İyi amma efendi hazretleri, sizin arkanızdaki ibrişim kaftan helâl midir sanki?

- Tabii helâldir, çünkü içine pamuk katılmıştır.

- Bize de meyhaneciler safi şarap vermezler, yarı yarıya su katarlar da öyle verirler. Şu halde şarap da helâldir (Erksan; 1947: 5).

57. Bekri Mustafa Karakolda

Yine o tarihlerde bir gece Bekri'yi yakalayıp karakola götürürler, ağanın karşısına çıkarırlar. Ağa, maiyetindekilere şu emri verir:

- Ağzını koklayın!..

Koklarlar ve "Kokmuyor ağa" derler. Bu defa:

- Üzerini arayın... der. Bekri'nin üzeri aranır koynundan bir boş şişe çıkar...

Bir de koklarlar ki, içi rakı kokuyor. Ağa kızar:

- Yatırın yere, yüz değnek vurun!.. emrini verir.

Bekri Mustafa telaşlanır:

- Aman ağam der, haksızlık yapıyorsun... Ben bu şişenin içindekini içmedim ki!

- Öyle amma, yanında içki âleti taşıyorsun?

Bekri Mustafa boynunu büker, ağaya mânalı mânalı baktıktan sonra:

- İçki âleti taşımakla içki kullanmaklığım lâzım gelmez ki, ağam der... Nitekim başka fisk ü fücur âleti de taşırım amma kullanmam... (Erksan; 1947: 5)

58. Ben Fakir Bir Adamım

Mahallesi halkından bazıları Bekri Mustafa'yı çalyaka edip kadının huzuruna götürmüşler ve:

- Biz bu adama kaç kereler içme diye nasihat ettik, hatta kendisine and içirdik, fakat buna rağmen hâlâ içiyor demişler.

Kadı, bu şikâyet ve iddia üzerine Bekri'ye dönmüş:

- Bak ne söylüyorlar demiş. Bunların yanında and içtiğin doğru mu?

Bekri, boynunu bükmüş:

- Evet efendim doğrudur demiş. Ben fakir bir adamım, bugün rakı bulur rakı içerim, yarın and bulur and içerim. Benim kimseye zararım yoktur (Erksan, 1947: 6).

59. Bekri'nin Bedduası

Bekri Mustafa, sık sık kendisini yakalattırıp hapsettiği için subaşı[67]nı sevmez, daima onun aleyhinde atar tutar, beddua ederdi.

Bir gün subaşı Bekri'yi yakalattırıp huzuruna getirtti ve:

- Sen benim için "Allah'ım şunun yüzünü karart, boynunu kes, kanını dök" diye beddua etmişsin doğru mu?..

Bekri Mustafa hakikaten subaşı için bir gün evvel Çardaklı Meyhane'de bu şekilde bedduada bulunmuştu. Bir müddet düşündü sonra:

- Evet dedi bu dediklerinizi söyledim, fakat sizi kastetmedim...

- Ya kimi kastettin?..

- Efendim, adı üstünde Çardaklı Meyhane'de içerken gözüme bir asma çardağı ve üstündeki koruk ilişti. Bunu görünce "Allah'ım şunun yüzünü karart, boynunu kes, kanını dök... dedim, hâşâ sizi kastetmedim (Erksan; 1947: 7).

60. Bekri'nin Fâtih Kadısına Cevabı

Bekri Mustafa bir şahitlik yapmak için Fâtih Kadısı'nın karşısına çıkmıştı. Kadı Bekri'ye sordu:

- Sen Kur'an okumasını bilir misin?

- Bilirim kadı efendi...

- Ölü yıkamasını?...

---

[67] Subaşı: Şimdi zabıta ve daha ziyade belediye memurlarının gördükleri işleri gören ve kaza itibar olunan kasabaların idaresi başında bulunan memurun unvanıdır. Osmanlılarda ilk ihdas olunan memuriyetlerden biri subaşılıktır. Subaşılık biri mirî, biri timar olmak üzere iki kısımdı. Mirî subaşılar şehirlerde ihtisap vazifesiyle mükellef olan subaşılardı. Bunlar, gündüz kol gezmek dışında evlerle ilgili tamir ve bakım işleriyle uğraşır, geceleri de "Ases başı" ile kol gezerek uygunsuz takımının teftişiyle meşgul olurlardı. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II-I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 259- 260.

- Onu da bilirim.

- Peki ölüyü mezara gömerlerken kulağına bir şeyler söylerler, onu da bilir misin?

Bekri Mustafa Fâtih kadısının bu münasebetsiz suallerine daha fazla tahammül edemedi, şu cevabı verdi:

- "Ne talihli insanmışsın ki, Fâtih kadısının huzuruna şahitliğe gelmekten kurtuldun" derim (Erksan; 1947: 7).

61. Eve Dönünce

Bekri Mustafa bir gece meyhane arkadaşlarından biriyle geç vakit evlerine dönerlerken:

- Kuzum Bekri demiş... Benim bu vakte kadar geciktiğim yoktu. Halbuki sen her gece böyle gece yarısından sonra eve gidersin... Sana nerede kaldın bu vakitlere kadar derlerse ne cevap verirsin? Bana da öğret de, eve gidince öyle söyleyeyim.

Bekri gayet sakin bir tavırla arkadaşına şu cevabı vermiş:

- Ben hiçbir şey söylemem... Yalnız "İşte ben geldim." derim, alt tarafını evdekiler söyler (Erksan; 1947: 8).

62. Dördüncü Murad'ın İhsanı

Bekri Mustafa bir gün parasız kalır, evdeki çamaşır kazanını satmağa karar verir ve kazanı sırtına vurduğu gibi pazarın yolunu tutar. Fakat yolda giderken tebdil-i kıyafet edip şehri dolaşmağa çıkan IV. Muratla karşılaşır. Padişah, Bekri'ye sorar:

- Nereye götürüyorsun bu kazanı?

- Parasız kaldım, götürüp satacağım.

IV. Murat, Bekri'nin bu haline acır:

- Sana para mı, yoksa bir merkep mi veya birkaç koyun mu, yahut ev mi vereyim?

Bekri, karşısındakinin IV. Murat olduğunu derhal anlar ve şöyle der:

- Sultanım, sayenizde paraları kemere kor, merkeple koyunları satar, vereceğiniz eve girer, ömrünüze dua ederim.

Bu cevap IV. Murat'ın pek hoşuna gider, saydığı şeylerin hepsini Bekri'ye ihsan eder (Erksan; 1947: 8).

63. Sus, Sesini Çıkarma

Yeniçeri ağalarından Kara Hasanzade, Bekri Mustafa'ya ait şu hâtırasını nakleder:

- "Birgün Kumkapı'da bir meyhane bastım. İçindekilerin bazıları tutuldu, bir kısmı da kaçtı. Maiyetimdeki yeniçeriler köşe bucak araştırmalar yaparlarken bir de baktım ki, meyhanenin damındaki bacada Bekri Mustafa'nın başı görünüyor. Ben de at üzerinde olduğum için Bekri'nin bu hali gözümden kaçmamıştı. Bekri Mustafa, kendini gördüğümü anlayınca parmağını dudaklarına götürdü bana "Sus, sesini çıkarma" gibilerden işaretler yapmağa başladı.

Böyle bir araştırmayı tasarlayan ben olduğumu Bekri Mustafa bildiği halde hiç aldırmadan gayet sakin bir tavırla bana bu işareti yapması pek hoşuma gitti. Bu zarif arzı dehalet karşısında sükût ettim, hayvanı sürüp oradan uzaklaştım" (Erksan; 1947: 8).

64. Şu Gamlı Dünyada

Bekri Mustafa'yı evlendirmeğe kalkmışlar. Bin naz ve niyazla:

- Bana ölü yıkayıcısı bir kadın alırsanız evlenirim cevabını vermiş.

Hayret ederek sebebini sormuşlar, Bekri şöyle demiş:

- Bu dünya gam ve sevinç dünyasıdır. Düğün olursa beni, cenaze olursa onu çağırırlar, böylece geçinir gideriz (Erksan; 1947: 8).

65. Kocasına Sor!

Bekri'nin yakın arkadaşlarından Sadık adında bir yorgancı vardı ki, daima karısının kötü huylarından bizar olduğunu söyler,

bilhassa Mustafa'ya uzun uzadıya dert yanardı.

Bir gün Sadık'ın karısı öldü. Cenazeye diğer arkadaşlarıyla birlikte Bekri Mustafa da iştirak etmişti. Cenaze kalkacağı zaman imam alelusul cemaate sordu.

- Ey cemaat şu hatunu nasıl bilirsiniz?

Bekri Mustafa dayanamadı, imama dönerek:

- Be adam dedi. Bu hatunu sen bize soracağına asıl kocası Sadık'a sor!... (Erksan; 1947: 9)

66. Ondan Anlar

Bekri Mustafa bir gece kör kandil Edirnekapı mezarlıklarından geçerken, eski meyhane arkadaşlarından birinin mezarı önünde durur, müthiş bir nâra atar.

Bu feryadı duyan yeniçeriler koşuşur gelir, Bekri'yi yakaladıkları gibi kolbaşının huzuruna çıkarırlar... Kolbaşı, Mustafa'ya sert sert bir müddet baktıktan sonra sorar:

- Gecenin bu saatinde mezar taşının başında ne yapıyordun?

- Fâtiha okuyordum ağam...

- Vay utanmaz vay... Ulan nâra atmak fâtiha okumak mıdır?...

- Hayır değildir amma, o mezarda yatan bundan anlar...

Ağa, orada yatanın Bekri gibi bir ayyaş olduğunu öğrenince bu cevap hoşuna gider, Mustafa'yı serbest bırakır (Erksan; 1947: 9).

67. Mustafa'nın Doktora Cevabı

Bekri Mustafa, bir gece birden bire hastalanır. Annesi telâşla mahallelerindeki doktora koşar. Fakat doktor aradan bir saat gibi uzun bir zaman geçtikten sonra gelir. Bekri Mustafa doktora neden geciktiğini sorar o da:

- Telaşla evden çıkarken kamamı almayı unutmuşum. Yolda hatırıma geldi, ne olur ne olmaz diye eve döndüm, kamayı aldım,

onun için geciktim deyince Bekri Mustafa:

- "Ya!" der... Demek siz ilaçla öldüremediğiniz hastaları kama ile öldürüyorsunuz!... (Erksan; 1947: 9)

68. Neye Yarar

Bekri Mustafa hastalanmış, yatağa düşmüş... Bir ay kadar süren dikkatli bir tedaviden sonra koca Bekri, kefeni yırtmış, nekahet devresine girmiş.

Mustafa'yı tedavi eden doktor:

- Bekri demiş, artık şu menhus içkiyi terk et... Bak ölüm tehlikesi atlattın... İyileştikten sonra bir daha içkinin katresini ağzına koymamalısın.

Bekri Mustafa doktoru sükûnetle dinlemiş, sonra:

- Öyle olduktan sonra iyi olmaklığım neye yarar a doktor?

demiş (Erksan; 1947: 9).

69. Biz Fakir İnsanlarız

Bekri Mustafa hastalanır, birkaç gün Kumkapı'daki Agop'un meyhanesine uğrayamaz olur. Arkadaşları merak edip Mustafa'yı yoklamak üzere evinde ziyaret ederler. Bakarlar ki, Bekri zayıflamış, sararmış bir durumda yatakta yatıyor.

- Yahu derler, niçin bir hekim getirtip kendine baktırmıyorsun?

Bekri Mustafa sakin bir edâ ile şu cevabı verir:

- Ne yapalım biz fakir insanlarız. Kendi kendimize hasta olur, kendi kendimize ölürüz (Erksan; 1947: 10).

70. Kuzu ile Bana Sor

Bekri Mustafa bir gece Nigâr'ın evine gitmiş, kadınla birlikte bir odada karşı karşıya demlenirken eve hırsızlar girmiş. Hırsızlar havluda duran kuzuyu aldıktan sonra yukarıya çıkmışlar, sofada yüksek sesle:

- Kuzuyu bir güzel pişirir yeriz, içerdeki herifi keseriz, yanındaki kadını da alır gideriz diye mütalâa yürütmeye başlamışlar.

Bekri Mustafa, bunları duyunca fena halde ürker:

- Nigâr der, bak herifler ne diyor?

Nigâr omuzlarını kayıtsızsa silkip:

- Pek güzel bir karar doğrusu!

deyince Bekri Mustafa:

- Senin için öyle amma der, bir de benimle kuzuya sor (Erksan; 1947: 12).

71. Bekri ile Hırsız

Meyhaneci Agop, Bekri Mustafa'ya bir istakoz hediye etmişti. Hayvan bir su kabının içinde bulunduğundan canlı idi. Bekri, bu istakozu bir gece meyhane dönüşü alıp evine getirdi ve ertesi günü haşlamak üzere mutfakta bir kabın altına sakladı.

O gece Bekri Mustafa bir gürültüyle uyandı. Mutfakta bir feryat duyuluyordu. Bekri:

- Eyvah eve hırsız girdi diyerek aşağıya mutfağa koştu. Bir de ne görsün, hakikaten mutfakta tanımadığı bir adam, acı acı uvuuuf diyor ve sağ elinden kanlar sızıyor.

Bekri soruyor:

- Yahu geçmiş olsun bu hal ne, eline ne oldu senin?

Meçhul adam, boynunu bükerek şöyle diyor:

- Ağam, evinize hırsızlığa geldim. Mutfaktaki bakırları aşırırken acayip bir hayvan parmaklarımdan yakaladı ve işte gördüğün gibi elimi kan revan içinde bıraktı.

Bekri, hırsızın istakoz tarafından yaralandığını anlayınca:

- Sen üzülme kardeşim der. Mademki o hiyanet sana böyle yaptı. Ceza olarak onu sana vereyim, al evine götür, haşladıktan sonra kemali âfiyetle ye... (Erksan; 1947: 12)

72. Bekri Mustafa'nın Karabela Recep'e Oyunu

Bekri Mustafa çapkın bir adam değildi. Fakat Nigâr adında bir kadınla arara sırada dostluk ahbaplık ederdi. Bu kadın pek iyi bir ayakkabı olmadığından bazı erkeklerle de düşer kalkardı. Karabelâ Recep diye anılan gözü pek, kanlı katil bir herif de bu Nigârın dostlarından biriydi. Herkes gibi günahkâr kadın bu Karabelâ Recep için:

- Şerrine lânet!

der ve ondan tir tir titrerdi.

Nigâr bir gece Karabelâ'dan gizli, Galata'daki evine Bekri Mustafa'yı davet etti. Ona bir içki sofrası hazırladı. İki âşık baş başa vermiş, çakıştırıyor ve bu arada tatlı tatlı sohbet ediyorlardı. Fakat bu kadeh tokuşturma ve bu tatlı sohbet devam ederken, sokak başında gök gürültüsünü andıran bir nâra duyuldu.

- Heyyyyyt! Var mı bana yan bakan!...

Bu ses, Karabelâ Recep'in idi. Belâlı adam, dostu Nigâr'ın evine geliyordu. Bu vaziyet karşısında Nigârla, Bekri Mustafa şaşırmış kalmışlardı. Şaka değil, Karabelâ Recep geliyordu. Nigârın telaşı büsbütün artmıştı. Odanın içinde dört dönüyor:

- Eyvah, yandık, mahvolduk Mustafa!

diyordu. Bekri, bir müddet düşündükten sonra:

- Sen buraları topla, Recep beni tanımaz, ona kapıyı ben açacağım ve kendisini atlatacağım.

Nigâr:

- Olmaz Mustafa! dedi. Kapının önünde kellen gider.

Bekri Mustafa:

- Sen korkma!

diyerek odadan çıktı, merdivenleri indi. Taşlıkta durup kapının çalınmasını bekledi. Birkaç dakika sonra Karabelâ gelmiş, Nigâr'ın kapısına kuvvetli bir tekme indirmişti. Bekri Mustafa hemen kapıyı açtı. Karabelâ Recep, taşlıkta tanımadığı bir adamla

karşılaşınca, derhal belindeki saldırmayı çekip çıkardı ve:

- Ulan herif! dedi. Kimsin, nesin, gecenin bu saatinde burada işin ne?

Bekri Mustafa gayet sakin bir tavırla:

- Bana kıyma ağam dedi. Ben bir uşak parçasıyım. Bizim beyi bekliyorum taşlıkta.

Karabelânın gözlerin yerinden oynamıştı, acele acele sordu:

- Ulan beyin nerede?

Bekri, saf bir edayla:

- Nerede olacak ağam dedi. Yukarıda hanımın odasında .

Karabelâ Recep bu cevap üzerine:

- Şimdi ben o beye gösteririm hanyayı Konya'yı... diye homurdanarak merdivenlere yürüdü, süratle çıkıp Nigârın odasına daldı. Bu sırada Bekri Mustafa da kapıya seğirtti ve bu oyunla Karabelânın elinden tatlı canını kurtarıp oradan sıvıştı (Erksan; 1947: 13).

73. Bekri ile Falcı

Çingenenin biri Bekri Mustafa'nın falına bakmak için ısrar ediyordu. Bekri Mustafa, nihayet dayanamadı. Avucunu uzattı. Çingene mavallar okuduktan sonra:

- Para görüyorum, dedi para... Para, daima para görüyorum.

Bekri Mustafa, bıyık altından gülerek cevap verdi:

- İsabet! Benden on para alamayacağına göre hiç olmazsa avucumda bol bol gördüğün paralarla gözün doyar (Erksan; 1947: 14).

74. Varsın Girsin

Bekri Mustafa, devrin pehlivanlarından birine komşu idi. Her gece komşusunun kapısına kalın kol demirleri yerleştirdiğini işitirdi. Bir gün bu dağ parçasına sordu:

- Yahu, her gece kapıya kol demirleri vurursun, nedendir?

Pehlivan cevap verdi:

- İlâhi komşu bilemedin mi, hırsız girmesin diye...

Bekri güldü:

- Onu bildim ama, yabanın habisine bu kadar acımana şaşarım, bırak girsin kerata!... (Erksan; 1947: 15)

75. Acayip Şey!

Bekri Mustafa bir arkadaşını ziyarete gitmişti. Fakat zavallının bir gün evvel öldüğünü duyunca donakaldı.

- "Peki", dedi, bir hekime göstermediniz miydi?

Arkadaşının kardeşi, yumruk gibi şiş şiş gözlerini aralamağa çalışarak:

- Hayır!

dedi. Bu acı akibet karşısında bile zekâsı işleyen Bekri Mustafa, hayret eder görünerek sordu:

- O halde neden öldü acaba?!... (Erksan; 1947: 17)

76. O Ferman Ondayken

Bekri Mustafa'nın, mahallenin belâlılarından olduğu malum. Bir akşam kafayı çeke çeke, körkütük sarhoş olur. Kafasını mahalle kahvesinden içeriye sokar, köşede nargilesini tokurdatmakta olan mollalardan birini görünce "Sakalı budur" der. zavallının sakalına, kantarlı bir küfür basar.

Molla, elâlem içinde sakalına yapılan bu hakarete dayanamaz, hemen istidayı hazırlar, İstanbul kadısına dayayıverir. Ertesi günü Bekri Mustafa'yı yaka paça kadının huzuruna çıkarırlar. Tabii molla da beraber. Kadı, mollanın şikâyetini o sabah dinlediği için hemen Bekri'ye döner:

- Bre nâbekâr!.. Durup dururken efendinin sakalına sövmüşsün!

Bekri, sıkılmadan cevap verir:

- Evet muhterem kadı! Sövdüm. Amma benim elimde fermanım var söverim!

Kadı, bu lâkırdıya hayret ederken, herif cebinden çıkardığı ağır bir kâğıdı, açıp kadıya uzatmış. Kadı, kâğıdı alıp da üzerinde sıra sıra beşi birlik altınlar yapıştırılmış olduğunu görünce, hemen tekrar katlayıp cüppesinin cebine koymuş ve mollaya dönerek:

- "Molla efendi!"

demiş. Bu ferman ondayken senin sakalına da söver, benimkine de!.. (Erksan; 1947: 17)

77. Hazin bir Sahne ve Bekri'nin Ölümü

Bekri Mustafa bir gece Balıkpazarındaki meyhanelerden birinden çıktı. Dışarıda müthiş bir soğuk, ortalığı kasıp kavuran şiddetli bir ayaz vardı. Bekri dişlerini takırdata takırdata Yemiş'e doğru ilerlerken çelimsiz bir köpeğin sığınacak bir yer bulamayıp sokak ortasında tir tir titrediğini gördü. Yüreği burkulmuştu. Zavallı hayvanın bu ayazda sabaha kadar kaldığı takdirde soğuktan donacağı muhakkaktı. Bekri, derhal sırtından kalın kürkünü çıkardı ve köpeğin üstüne sererek:

- Zarar yok, ben şimdi eve gider ısınırım dedi. Bari sen bu ayazda sokak ortasında kıkırdama. Bu kadar yıl insanlara iyilik ettim, kadrimi kıymetimi bilmediler, hiç olmazsa sen takdir edersin.

Bekri Mustafa, kürkünü köpeğe örtünce, bu defa kendisi üşümüş, ayaz iyi kalpli Bekri'nin iliklerine, ciğerlerine işlemişti. İşte Bekri o günden sonra kafayı yere vurdu, zatürriyeden hasta yattı ve bu yüzden de 39 yaşında, yani genç bir yaşta ölüp gitti.

Bir rivayete göre; Bekri Mustafa, bu hastalığı sırasında kendisini ziyaret eden bir arkadaşına vasiyette bulunarak öldüğü takdirde kendisinin o gece köpeğe tesadüf ettiği yere gömülmesini söylemiş ve şöyle demiş:

- Hiç olmazsa ölümden kurtardığım bu hayvancık gelir de mezarımda beni ziyaret eder.

Filhakika Bekri Mustafa'nın mezarı Balıkpazarı ile Yemiş arasında bir mahaldedir. Fakat bu maksatla mı oraya defnedilmiştir. Bu cihet belli değildir (Erksan; 1947: 18).

78. Camiden Değil Ya!

İçkinin yasak olduğu zamanlarda akşamcılar neye uğradıklarını şaşırmışlar, ertesi günü gizli gizli çalışmağa başlayan meyhaneler sayesinde içki içebilecek bir yer bulmuşlardı.

Bekri Mustafa ve iki arkadaşı gene bir gün işte bu gizli çalışan meyhanelerin birisinde basıldılar. Zaptiyeler[68] bunları kıskıvrak yakalayıp doğru yeniçeri ağasının huzuruna çıkardılar. Yeniçeri ağası gür bir sesle bağırdı:

- İçki içmenin yasak olduğunu bilmiyor muydunuz?

- Biliyoruz efendim.

- Öyleyse özrünüz kabahatinizden büyük. Bile bile ne halt etmeğe içtiniz.

- Biz içki içmedik efendim.

- Bu sefer yeniçeri ağası zaptiyelere sordu:

- Bunları nerede yakaladınız?

- Meyhanede efendim.

Bunun üzerine tekrar sarhoşlara dönen yeniçeri ağası hiddetten köpürüp:

---

[68] Zaptiyye: Zabıta işleriyle alâkalı askerî teşekkül hakkında kullanılır bir tâbirdir. Eskiden zabıta işleri İstanbul'da Yeniçeri ağalarıyla, Kaptan paşalar, Bostancıbaşılar, taşralarda Beylerbeyi'ler, Sancak beyleri, Müteselim'ler tarafından görülürken Tanzimat'tan sonra 3 Rebiülevvel 1286 (m. 1869) tarihli nizamnâme ile zabtiye teşkilatı meydana getirilmiştir ve ondan sonra zabıta işleri bu teşekkül tarafından görülmüş, bunu polis teşkilatı takip etmiştir. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 644 .

- Hem içki içmedik diye yalan söylersiniz, hem de meyhanede yakalanırsınız ha!

Yeniçeri ağası hepsine onar sopa vurulmasını emreder. Buna Bekri Mustafa itiraz eder:

- Ben de mi dayak yiyeceğim?

- Tabii. İçki içmedik diye yalan söylüyorsunuz.

- Halbuki bana bir şey sormadınız.

- Pekâlâ, sen de meyhaneye gittin mi?

- Evet ağam, meyhaneye gittim.

- Orada içki içtin mi?

- Ağam, meyhaneye gittik, orada yakalanıp huzurunuza getirildik. Camide yakalanmadık, meyhanede yakalandık. Hem siz hiç ömrünüzde camiye gidip de namaz kılmadan çıkan gördünüz mü?

- Yok...

- Öyleyse biz de meyhaneye gittik, eşşek gibi içtik. Ondan sonra da yakalanıp huzurunuza geldik.

Bekri'nin doğruluğu yeniçeri ağasının çok hoşuna gitti. Onu hemen affetti. Diğerlerine de sadece yalan söylemelerinden dolayı ikişer sopa vurdurttu.

Her zaman doğruluğu ile tanınan ve sevilen Bekri yine doğruluğu sayesinde bu sefer de yeniçeri ağasının elinden yakasını kurtarabilmişti. Allah insanı doğruluktan ayırmasın (Derin; 1965: 2- 3).

79. Hâle Bak

Bekri'yi Bursa'da suçlu bir hocaya benzeterek karakola götürmüşler. Çünkü aranan hocaya çok benzermiş. Bekri karakolda:

- Yahu benim hocalıkla ne işim var. Ben ibadethanesi meyhane, abdest suyu da şarap olan bir adamım.

Bekri'nin bu cevabı oradakileri bir hayli güldürmüş. Yapılan bu hatadan dolayı Bekri'den özür dileyerek onu serbest bırakmışlar (Derin; 1965: 23- 24).

80. Ona Ne Şüphe

Bekri bir gün sarhoş sokaklarda dolaşırken karşısına papağan satan bir adam çıkmış:

- Ağam, bu kuş bütün dünya dillerini bilir. Dünyada insanların ve mahlukların konuştuğu ne kadar diller varsa hepsinden anlar. Bilmediği lisan yoktur. Ahali de kuşun etrafında toplanmışlar. Bekri, kuşçunun kulağına eğilip:

- Bu kuş ne kuşudur?

- Görmüyor musun? Papağandır.

der, bunun üzerine Bekri papağanın yanına yaklaşıp sorar:

- Papağan efendi, bu adamın dedikleri doğru mu? Papağan:

- Ona ne şüphe.

der. Bu sefer Bekri:

- Papağan efendi Türkçe bilir misin?

- Ona ne şüphe.

- Fransızca?

- Ona ne şüphe.

- İngilizce?

- Ona ne şüphe.

- Yâni her dilden konuşur musun papağan efendi?

- Ona ne şüphe.

Bekri, papağana hayran kalmış. Hemen oracıkta papağanın sahibine on altın vererek papağanı satın almış. Kuşu alan Bekri, sevinçle eve koşmuş. Karısı, çocukları etrafını çevirip yahu bu papağanın neresi on altın eder deyince Bekri:

- Bu papağan her dilden konuşur. Papağana dönüp:

- Öyle değil mi? Papağan cevap vermiş:

- Ona ne şüphe...

Bunun üzerine Bekri, papağana daha fazla ehemmiyet vererek:

- Ee söyle bakalım bana. Senin adın ne?

Papağan gene:

- Ona ne şüphe!..

der. Bekri:

- *Senin memleketin neresi?*

Papağan aynen:

- Ona ne şüphe!..

Bekri şaşkın bir vaziyette:

Yahu sen, "Ona ne şüphe"den başka bir şey bilmez misin?

Papağan bermutat aynı cevabı vermiş:

- Ona ne şüphe!.

Bekri hemen ayılmış. Saçlarını yolup başlamış feryada:

- Papağan olacak hınzır! Söyle bakalım bana, desene dört başı tamam güzel bir kazık yedim. Papağan gene gevrek sesiyle cevap vermiş:

Ona ne şüphe!. (Derin; 1965: 35- 36)

81. Bekri Mustafa Cami'de

Bekri Mustafa bir Cuma günü Eyüp Camii'ne gitmişti. Hoca, kürsüden vaaz veriyordu. Vaaz mevzuu fitreye taalluk ediyordu. Hoca:

- Kim ki vaktinde fitresini verir, ona yetmiş cennet ihsan edilecek, yetmiş cennette yetmiş huri gılman hizmetinde bulunacak, her hurinin yetmiş...

Bekri dayanamayıp:

- Be hocam, ben evde bir tanesiyle başa çıkamıyorum. Sen bi-

ze yetmiş huriden bahsediyorsun. Desene o zaman da çekeceğiz.

O sıralarda da Bekri'nin işreti yüzünden karısı ile arası açıp olup, sabah akşam kavga ederlermiş (Derin: 1965: 39).

82. Öp Amcanın Elini

Bir ara Bekri hayvan beslemeye merak sarmıştı. Evinde kediden tut, leyleğe kadar bir yığın hayvan vardı. Cins cins tavuklar, türlü köpekler bile vardı. Ev adeta hayvanat bahçesine dönmüştü. İşte bu sırada Mustafa bir ayı yavrusu aldı. Bu yavruyu ihtimamla büyüttü. İyi bir hayvan terbiyecisi olan Mustafa, ayıya el öpmesini, selam vermesini bile öğretmişti. Üstelik ayı tıpkı bir köpek gibi de Bekri'nin peşinden ayrılmazdı.

Bir gün Bekri peşinde ayısı olduğu halde Balıkpazarındaki Rafael'in Meyhanesi'ne gelmişti. Rafael ayıyı görünce Bekri'yi kızdırmak için oradakilere:

- Takdim ederim, Bekri'nin küçük kardeşi dedi. Bekri hiç istifini bozmadan ayıya döndü:

- Haydi bakayım, aslanım, şu amcanın elini öpsene. Ayı da el öpmek üzere ayağa kalkınca meyhaneci Rafael'in ödü koptu. Soluğu dışarıda aldı. Rafael'in bu halini gören müşteriler kahkahayı basmışlardı. Bekri ayıya tekrar:

- Haydi amcanın peşinden.

deyince, ayı da meyhaneciyi takibe başlar. Rafael kaçar, ayı peşinden gider. Soluğu Sirkeci'de alırlar. Oradan Çemberlitaş'a çıkarlar. Çemberlitaş'tan tekrar Sirkeci'ye, oradan Mahmutpaşa'ya, derken tekrar Balıkbapazarı'na gelirler. Rafael'in dili bir karış dışarıdadır. Nihayet Bekri acır, ayıyı yanına çağırır. Bu suretle kovalamaca da sona erer. Halk ise meyhanein önünde toplanıp katılırcasına güler. Meğerse, meyhaneci Rafael her zaman Bekri'nin içkisine su katmak suretiyle hile yaparmış, Bekri de bunun intikamını almak üzere mahsus ayısını meyhaneye getirmiş. Meyhaneci de Bekri'nin bu oyununu anlar, ondan sonra kimsenin iç-

kisine su katmadığı gibi, mezelerde bile hile yapamamış. Çünkü Bekri'den dersini tam almıştı (Derin; 1965: 39- 41).

83. Yaver Olur

Bekri'nin evindeki hayvanlardan bundan evvelki hikâyemizde bahsetmiştik. Bu hayvanlar bütün İstanbul'un dilinde destan olmuştu. Birçok yerlerden bu hayvanları görmeğe gelenler vardı. Hakikaten Bekri ta Hind'den bile hayvan getirtmişti. O sıralarda da Bekri, Kaptan Paşa'nın göz bebeği idi. Mustafa ne söylese Kaptan Paşa iki etmiyordu. Bir gün Bekri'yi konağına davet edip:

- Yahu, sende cins cins tavuk var nasıl olsa, biliyorsun ben de tavuğa meraklıyım. Bana en iyi cinsinden yumurtalıklar getir. Konaktaki tavuklara kuluckaya yatıracağım.

Bekri:

- Baş üstüne emredersiniz.

deyip ertesi günü on tane yumurta alarak paşanın konağına geldi. Paşa çok memnun oldu... Getirilen yumurtaları kuluçkaya bıraktı. Aradan biraz zaman geçtikten sonra civcivler oldu. Fakat içlerinden bir tanesi çok acayip bir şeydi. Büyüdükçe ayakları uzuyor, burnu sivriliyordu. Bir gün Paşa, Bekri'yi tekrar konağına davet ederek bu acayip hayvanın ne biçim bir nesne olduğunu sordu. Bekri gayri ihtiyari kahkahalarla gülüp:

- Paşa hazretleri, bu leylektir demez mi?

Paşa şaşkına dönmüştü. Bekri hiç istifini bozmadan izah etti:

- Getirdiğim yumurtalardan bir tanesi leylek yumurtası idi.

- Peki ben bu leylek yumurtasını ne yapacaktım?

- Yavru yapacaktınız!

- Peki, şimdi ben bu leylek yavrusunu ne edeceğim.

- Saraya gönderin.

- Sarayda leyleği ne yapacaklar?

Bekri bir kahkaha attı:

- Yaver yapacaklar efendim.

- Yaver mi?

- Evet yaver yaparlar.

Bu sefer paşa gülmeye başlar. Çünkü o zaman saraya öyle yaverler alınmış ki bunlar bir işe yaramak şöyle dursun, üstelik sarayın itibarını zedeliyorlarmış. Çünkü yaverler bilgisine, irfanına göre değil, sırf ele güne gösteriş olsun diye en uzun boylu adamlardan seçilirmiş. Bu hal padişahın kulağına kadar gidiyor. Padişah Bekri'yi huzuruna çağırıp:

- Söyle bakalım bizim yaverler leylekten farksız mı? der.

Bekri de, uzun boylu onların kabiliyetsizliğinden, halk arasında dolaşan dedikodulardan padişaha duyduklarını arz ediyor. Bu izahattan fevkalâde memnun kalan padişah Bekri'ye bol bol ihsanlarda bulunup bir daha saraya gelişi güzel adam alınmaması için gerekli talimatı ve emri veriyor (Derin; 1965: 41- 42).

84. Haklı Bir İtiraf

Bir gün Bekri, Balıkpazarı meyhanelerinden birinde içiyordu. Birden bire fazla kaçırdıkların için ne yaptıklarını bilmeyen iki sulu sarhoş arasında hiç yoktan kavga çıktı. Bekri, hemen ayağa kalkarak aralarına girdi. Bu sırada kavgacı sarhoşlardan birinin attığı tabak Bekri'nin başına geldi. Bunu gören meyhaneci hemen yanına koştu:

- Aman Bekri, beynine bir şey oldu mu aslanın!

Bekri Mustafa şu karşılığı verdi:

- Zaten beynim yok ki! Olsaydı şu iki sarhoşun arasına hiç girer miydim? (Koz; 1982: 33)

85. Her Şey Geçer de...

Bekri Mustafa, bir gün eve dönerken şiddetli bir yağmura tutulur. Bir saçak altına sığınarak oldukça uzak olan evine götürmek için bir kira arabası bekler, saatlerce beklediği halde bir araba geçmediğini görünce derin bir göğüs geçirerek şöyle konuşur:

- Ah şu fani dünyada her şey geçer, her şey geçer de beni şu yağmurlu günde eve götürecek bir araba geçmez (Koz; 1982: 33).

86. Soru – Cevap

Bekri Mustafa'ya sordular:

- İyilikle güzellik arasındaki fark nedir?

Bekri gülerek cevap verdi:

- Tanrının kulları bunu iyi bilir... İyilik ispat ister, güzellik ise gözle görülür...(Koz; 1982: 61- 62)

87. Zil Zurnayken Bile!

Bekri Mustafa bir gece meyhaneden fitil gibi sarhoş olarak çıkmış. Kendisine hâkim olamadığı için kaldırım taşlarının üzerine yıkılıp kalmış, biraz sonra da sızmış.

Epey bir süre geçmiş aradan. Havadaki serinlik yavaş yavaş kendisine getirmiş Bekri'yi... Ama gücü kuvveti kalmadığı için bir türlü kalkamamış yattığı yerden.

O sırada yoldan geçmekte olan iki kişi Bekri Mustafa'yı bu durumda görünce kendi aralarında şu konuşma geçmiş:

- Yahu şu sarhoşa bak! Kaldırımın üstüne düşmüş yatıyor zavallı!

Öteki cevap vermiş:

- Evet gördüm... Ah şu içki denen mendebur görüyor musun? İnsanı ne durumlara düşürüyor?

Yattığı yerden bunları işiten Bekri şöyle seslenmiş adamlara:

- Vallahi ağalar! Kabahat içkide değil, bende. İçtiğim zaman yumuşak yatağıma düşmem de gelir böyle sokağın ortasına düşerim (Koz; 1982: 73).

88. Korkutmak

Bekri Mustafa bir konağa misafir olmuştu. Yatma zamanı bir

başka misafirle birlikte odada ona da bir yatak serdiler. İki adam yattılar. Bir süre gevezelik ettiler. Neden sonra adamın uyuduğunu gören Bekri seslendi:

- Birader uyuyor musun?

- Hayır, sadece şöyle bir uzandım.

- Sesin çıkmıyor da...

- Bir beklediğim var.

- Peki, niçin öyle gözlerini kapadın?

- Eskimesin diye.

- Anladık... Peki niçin horluyorsun?

- Uykuyu korkutmak için!

- Birader, şimdi adamakıllı saçmaladın. Anlaşılan sen uykuyu öyle bir korkutmuşsun ki, bir saattir yanıma bir türlü yanaşmıyor! (Tokmakçıoğlu; 1983: 17)

89. Berber İken

Bekri, gençliğinde bir ara berberlik yapmış. Kalfa olduğu gün ustası onu dükkânda tek başına bırakarak çarşıya gitmiş. Az sonra iri yarı bir kabadayı dükkândan içeri girerek Bekri'ye:

- Eğer, demiş bir tarafımı yaralamadan beni tıraş edersen sana iki akçe vereceğim. Yapamazsan ölümlerden ölüm beğen!

Ve koltuğa oturmuş. Bekri adamı dikkat ve özenle tıraş etmiş. Yüzünde hiç kesik olmadığını gören kabadayı hayretle:

- Yahu, demiş ölüm ve belimdeki hançer korkusundan elin nasıl titremedi hayrettir doğrusu.

Bekri şu cevabı vermiş:

- Eğer korkup de elimin titrediğini görseydim ilk evvelâ sakalını değil, başını keserdim! (Tokmakçıoğlu; 1983: 17- 18)

90. Yeri Göster

Bir gün toplantıda birisi içkinin kötülüklerinden uzun uzun söz ettikten sonra lafını şöyle kesmiş:

- Her yerde içki âlemlerinin gizli yapıldığını duydum. Hatta bir yerde gençlerin sabahtan akşama kadar işi gücü bırakıp içki içerek eğlendiklerini biliyorum. Bana başkaca bir soru soracak var mı bu konuda?

- Aman efendim, bana şu anlattığınız son yeri şöyle iyicene bir tarif edebilir misiniz? (Tokmakçıoğlu; 1983: 19)

91. Kayık ve

Bekri Mustafa pazar kayıklarından biriyle Üsküdar'dan İstanbul'a geçerken müthiş bir fırtına çıktı. Bekri korkudan sapsarı kesilip telâşa düştü. Sandalcı:

- "Korkma be", dedi, Allah büyüktür.

Bekri cevap verdi:

- Biliyorum, Allah büyük... Ama kayık küçük! (Tokmakçıoğlu; 1983: 19- 20)

92. Kadı Huzurunda

Bekri Mustafa bir gün gene körkütük sarhoş bir halde devriyeler tarafından yakalanmış ve doğruca Kadı'nın huzuruna çıkarılmış. Kadı, Bekri'nin gerçekten sarhoş olup olmadığını anlamak için sormuş:

- Senin Allah'ın kimdir?

Bekri Mustafa, tebessüm ederek şu karşılığı vermiş:

- Kadı efendi hazretleri, bu soruyu sen değil, kabirde sual melekleri münker ve nekirler sorabilir.

Ve kadı, Bekri'yi serbest bırakmış (Tokmakçıoğlu, 1983: 26).

93. Eski Ahbap

Bekri Mustafa bir gün içkinin miktarını adamakıllı kaçırıp zil zurnadan da öte sarhoş olup sokağın ortasında sızıp kalmış. Bir sokak köpeği de yaklaşarak Bekri'nin yüzünü gözünü yalamaya koyulmuş. Tam karşıdan da bir başka köpek havlayıp duruyormuş.

Bekri, gözünü açıp da durumu görünce:

- Be hey köpek, demiş, sen benim eski ahbabımsın. Ama şu karşıdan havlayan it de neci oluyor? (Tokmakçıoğlu, 1983: 29-30)

94. Yerinde Cevap

Bekri Mustafa adamın birisiyle tartışmaya girişmiş. Kendisini çok beğenen adam, Bekri Mustafa'nın yüzüne ters ters bakarak haykırmış:

- Bana bak, gözünü aç... Sen benimle boy ölçüşemezsin. Ben istesem seni hemen satarım, ama sen beni satamazsın!

Bekri, hiç oralı olmadan kendisini beğenen adama şu cevabı vermiş:

- Çok doğru konuşuyorsun açıkgöz birader! Benim değerim olduğu için sen beni satabilirsin...Ama, senin beş paralık kıymetin yok...Seni satmak istesem kim alır ki! (Tokmakçıoğlu, 1983: 46)

95. Kelin Külahı

Kelin birisi hamamda külahını kaybetmiş. Hamamcılara bağırıp çağırarak ille de külahının bulunmasını istemiş.

Hamamcı, adamı başından savmak için:

- Sen, demiş, yalan söylüyorsun arkadaş. Buraya geldiğin vakit kafanda hiçbir şey yoktu!

Bu esnada orada bulunan ve bu haksızlığa artık dayanamayan

Bekri Mustafa kel adamın başını göstererek şöyle konuşmuş:

- Baksanıza yahu, bu baş buraya hiç külahsız gelir mi? (Tokmakçıoğlu, 1983: 48)

96. Rüyadaki Baklava

Bekri, yolda giderken içki sever bir arkadaşına rastlayıp şöyle demiş:

- Yahu, sen rüya tabirinden anlarsın. Ben dün rüyamda bir tepsi baklava yedim. Bu, ne demektir?

Açıkgöz dostu:

- Bana, demiş, bir akçe verirsen anlatırım.

Bekri, şu karşılığı vermiş:

- Birader, bende para olsaydı hiç baklava rüyama girer miydi? (Tokmakçıoğlu, 1983: 53)

97. Ses

Bekri bir gün varlıklı bir tanıdığının düzenlediği eğlenceye gitmiş. Bir saz takımının eşliğinde Çengi Nazlı adında bir kadın şarkı söyleyip oyun oynuyormuş. Bir ara Bekri'nin yanında oturan bir davetli alçak sesle sormuş:

- Yahu, şarkı söyleyen çengi ağzını açtığı zaman gözlerini kapıyor, neden acaba?

Bekri, şu cevabı vermiş:

- Herhalde berbat sesinden dinleyicilerin çektiği eziyeti görmemek için olacak! (Tokmakçıoğlu, 1983: 60)

98. Serhoşun Tevbesi !

Günlerden bir gün, Bekri Mustafa, bir daha içmemeye karar vermiş, üstelik tevbe de etmiş. O gün, akşama kadar evde oturmuş, sabretmiş, hava kararınca da sokağa çıkmış. Yolu üzerinde bir meyhane görmüş kendi kendine söylenmiş:

- Aklını başına al Bekri; girme oraya!

Yoluna devam etmiş, çok geçmeden bir meyhane daha görmüş. Durmuş, düşünmüş, oraya da girmemiş. Biraz daha yürümüş. Bir meyhane daha görmüş, kendi kendine söylenmiş:

- Dayan Bekri, girme şu pis yere! Yolun karşı tarafına geçmiş, yürümeye devam etmiş. Ancak köşeyi dönünce, yeni açılmış bir meyhane daha görmüş. Sanki meyhanedeki içki şişeleri ona göz kırparak:

- Gel, gel! diyorlarmış.

Yine kendi kendine söylenmiş:

- Hayır, hayır; gelmeyeceğim, içeri girmeyeceğim!

Birkaç adım daha yürümüş, yine kendi kendine:

- Aferin Bekri, demiş, içki ile savaşı kazandın! Bu başarının şerefine bir kadeh içmek hakkındır!

Ve önüne gelen ilk meyhaneye girmiş... (Yalçın; 1985: 53-54)

99. Hesap

Bekri'ye sormuşlar:

- Hesaptan anlar mısın?

- Anlarım

demiş.

- "Öyleyse" dört dirhem altını üç kişi arasında paylaştır bakalım...

Başını kaşıyıp bir süre düşünen Bekri şöyle demiş:

- İki kişiye ikişer dirhem düşer, üçüncü de hava alır!.. (Ermiş; 1999: 57)

100. Beyaz Gecelik

Bekri Mustafa'yı bir gün dostlarından biri Boğaz'daki yalısına davet etmiş. Bekri böylesine neşeli bir toplantıyı kaçırmamak

için pazar kayığına atladığı gibi doğru davet yerine gitmiş.Davet sahibi, Boğaz'ın en nadide yerindeki yalısında mükellef bir içki masası hazırlamış. Tabii Bekri'nin bu sofranın başına geçince ağzı kulaklarına varmış. Yalı sahibi ve öteki davetlilerle birlikte gecenin geç saatlerine kadar kafayı çekmişler. O gece, yalı sahibi Bekri'yi yalısında misafir etmiş ve Bekri yatak odasına çekilmiş.

Bekri Mustafa, sabaha karşı ayakyoluna gitmek üzere ayağa kalkmış. Koskaca yalıda çıt bile yokmuş. Tam sofaya bitişik olan yüznumaraya geldiği zaman karşısına beyaz gecelikli bir adamın çıktığını görmüş ve:

- Affedersin!

diyerek odasına dönmüş. Beş on dakika kadar bekledikten sonra yeniden dışarı çıkmış. Ama gene aynı beyaz gecelikli adamı görünce gene af dileyerek gerisin geri odasına dönmüş, ama artık o kadar fena halde sıkışmış ki, gene kıvrana kıvrana üçüncü kez yüznumaraya gitmek için odasından dışarıya çıkmış. Gene aynı adamı görmüş ve odasına giderek yatağına girip sızakalmış.

Sabahleyin yatağının sırılsıklam olduğunu fark edince utancından kıpkırmızı kesilmiş ve ne yapacağını şaşırmış. Ama artık hiçbir çaresi yokmuş. Yalı sahibine görünmeden savuşup kaçmaya karar vermiş. Ancak tam alt kata indiğinde yalı sahibi ile yüz yüze gelmiş. Adam: "Günaydın" demiş, "Yoksa sabah sabah kaçıyor muydun? Sanırım sivrisinek ya da tahtakurusundan rahatsız oldun. Aaa senin yüzün de kızarmış! Ne oldu sana Bekri?"

Bekri cevap vermiş:

- Dün gece çok sıkışmıştım. Tam dışarı çıkacakken karşıma birisi çıktı. Döndüm, bekledim gene o... Ne zaman gitsem gene o... Söylesene kuzum o beyaz gecelikli adam kimdi?"

Yalı sahibi:

- Hayret, demiş, senin yattığın katta başka kimse yoktu. Eh bizim yalıda hayalet de yoktur. Söyle bakalım o gecelikli adamı nerede gördün?

- Sofada tam helâya girilecek aralığın yanında!

- Ah ayol, şimdi anladım. Tam orada büyük bir boy aynası vardır. Sen orada kendini görüp başkası sanmışsın."

Bekri, hiç sesini çıkarmadan yalıyı terk etmiş (Ermiş; 1999: 69- 71).

101. Kedi Yuttursana

Bekri Mustafa, yolda bir arkadaşına rastlar ve sorar:

- Yahu, sen böyle acele acele nereye gidiyorsun?

Arkadaşı:

- Karım hep ağzı açık uyuyordu. Dün akşam bu huyunun cezasını çekti. Hekime gidiyorum.

- Ağzına bir şey mi kaçtı?

- Evet kocaman bir fare.

- Arkadaş sen niye hekime gidiyorsun? Hemen bir kedi yuttursana! (Cimcoz; 2000: 186)

102. Acayip Memleket

İstanbul'da eskiden sokaklarda çok sokak köpeği dolaşmaktadır. Bir akşam Bekri Mustafa meyhaneden dönerken üzerine birkaç köpek saldırır. Bekri, o sırada yerden bir taş almaya yeltenir. Tesadüfen eline kaldırım taşlarından biri geçer. Taşı yerinden kaldıramayacağını görünce kendi kendine söylenir:

- Yahu, ne acayip memleket, taşları bağlamışlar, köpekleri salıvermişler!. (Cimcoz; 2000: 189)

103. Rüyamda Görüyorum

Bir gün mahalle muhtarı, Bekri Mustafa'nın yolunu keserek sıkıştırır:

- Bekri, seni evden şikâyet ettiler. Her gece eve sarhoş gidi-

yor, dışarıda güzel kadınlarla gönül eğlendiriyormuşsun.

Bekri Mustafa, hayretle muhtara bakarak cevap verir:

- Yalan söylüyorlar. Eve hiç gündüz gittiğim yok. Gece de onlar uyuduktan sonra gidiyorum. Güzel hatunları da ancak rüyamda görüyorum (Cimcoz; 2000: 189).

104. Hoca Kalmazdı

Hocanın biri, havaların kurak gittiği bir sıcak yaz günü, arkasına bir sürü çocuk takmış olarak yağmur duasına gitmektedir. Hocaya yolda rastlayan Bekri Mustafa sorar:

- Hayrola hoca efendi nereye?

- Yağmur duasına.

Bekri güler:

- Boşuna zahmet etme!

- Niçin?

- Niçin olacak? Şayet bu çocukların duası kabul olsaydı, yeryüzünde hoca diye bir şey kalmazdı (Cimcoz; 2000: 192).

105. Çalacak Bir Şey

Bekri Mustafa'nın mahallesindeki bakkallardan biri hırsız olarak ünlenmiştir. Bekri, bir gün bakkalı üzgün üzgün düşünürken görür ve sormadan yapamaz:

- Kara kara ne düşünüyorsun?

Bakkal:

- Sorma, dün gece dükkâna giren hırsızlar, teraziyle dirhemlerimi çalmışlar.

Bekri Mustafa:

- Vah vah! Demek sana çalacak bir şey kalmamış! (Cimcoz; 2000: 194)

106. Tabii Efendim

Bekri Mustafa'yı şahitlik etmesi için mahkemeye götürürler. Kadı sorar:

- Şahitlik edeceğin adam için iyidir, hiç içki içmez diyorlar doğru mu?

Bekri Mustafa cevap verir:

- Evet efendim doğrudur.

- Peki, bu adamı tanıyor musun?

- Tabii efendim, her akşam Agop'un meyhanesinde demleniriz (Cimcoz; 2000: 196).

107. Sen Geldin Ya!

Bekri Mustafa'nın yakın arkadaşlarından biri Merzifon'a gidecektir. Arkadaşı, gitmeden evvel Bekri Mustafa'nın yanına uğrayarak gideceği yerden bir şey isteyip istemediğini sorar:

Bekri Mustafa:

- Biliyorsun, Merzifon'un eşekleri meşhurdur. Gelirken bana bir tane getir. Parası ne ise öderim.

Aradan bir müddet geçer. Bir akşam Bekri Mustafa, meyhanenin yolunu tutmuşken, karşına Merzifon'a giden arkadaşı çıkar. Birkaç hoşbeşten sonra Bekri sorar:

- Yahu, Merzifon'dan sana bir şey ısmarlamıştım, ne oldu?

- Eyvah, unuttum! Seni gördüm de aklıma geldi.

Bekri Mustafa cevabı yapıştırır:

- Zararı yok, sen geldin ya! (Cimcoz; 2000: 199)

108. Nereden?

Bekri Mustafa'yı bir düğüne davet ederler. Düğüne gittiğinde, zamanın en ünlü kundura hırsızının da orada olduğunu görür.

Ne olur ne olmaz diye kunduralarını koynuna sokup saklar. Bir ara Bekri Mustafa'nın yanında oturan hocalardan biri Bekri'nin koynundaki kabarıklığı görüp sorar:

- Bu kabarık ne?

- Efendim, o kundura risalesidir.

Hoca başını sallayarak mırıldanır:

- Allah Allah! Ben hiç böyle risale görmedim. Onu nereden aldın, sahaflardan mı?

Bekri Mustafa gülerek:

- Hayır, kavaflardan (Cimcoz; 2000: 202).

109. Fırtınayı Dindirme!

Bekri Mustafa, güneşli bir havada gemiyle seyahat etmektedir. Hava birden bire değişir. Deniz coştukça coşar, şiddetli bir fırtına çıkar. Gemi bir ceviz kabuğu gibi sallanmaya başlar. Çoğu tüccar olan yolcular ellerini açıp dua etmeye başlarlar. Kimisi şöyle yalvarmaktadır:

- Allahım bu fırtınadan sağ salim kurtulursak sana bir koç kurban edeceğim.

Kimisi:

- Ey yüce Tanrım, şayet varacağımız yere sağ salim kuvuşturursan, fukaralara bir teneke zeytinyağı dağıtacağım.

Kimisi:

- Bu fırtınayı atlatırsak, fukaraya servetimin yarısını bağışlayacağım.

Zengin tüccarların bu adaklarını işiten Bekri Mustafa ellerini havaya kaldırarak:

- Allahım, tüccarlar kızıştı dayan. Fırtınayı dindirme de adaklar çoğalsın, bizim gibi fakir fukara da istifade etsin (Cimcoz; 2000: 205).

110. Başı Derde Girmez

Bekri Mustafa, arkadaşlarıyla sohbet etmektedir:

- Yaz gelse de kırlara çıkıp kafaları orada çeksek.

Arkadaşlarından biri sorar:

- Demek kırlarda rakı içmek çok hoşuna gidiyor ha!

Bekri Mustafa cevap verir:

- Neden hoşuma gitmesin be birader? İnsan sızıp kalsa bile, hiç olmazsa başı derde girmez. Ayılana kadar rahat rahat uyur (Cimcoz; 2000: 210).

111. İmha Ediyoruz

İçkinin yasak olduğu günlerde, Bekri Mustafa ve iki arkadaşı tenha bir köşede demlenmektedirler. Padişah tebdil-i kıyafet ederek yasakların iyi uygulanıp uygulanmadığını görmek için İstanbul sokaklarında gezmektedir. Bekri ile arkadaşlarını ansızın yakalar. Bekri'ye sorar:

- İçkinin yasak olduğunu bilmiyor musunuz?

Bekri Mustafa, bir kadeh daha yuvarlayarak cevap verir:

- Biz yasağı bildiğimiz için, şarabı imha ediyoruz (Cimcoz; 2000: 211).

112. Sayenizde Eğlendim

Bekri Mustafa'yı yakın arkadaşlarından biri gece yatısına evine davet eder. Bekri davete gider, o gece yenilir, içilir ve uyku zamanı gelince herkes uyumak üzere odalarına çekilir. Fakat Bekri Mustafa soyunup yatağa girer girmez sivrisineklerin, tahtakurularının hücumuna uğrar. Sabaha kadar gözüne uyku girmez.

Bekri Mustafa sabahleyin kalkar ve elbiselerini giyerek sofaya çıkar. Ev sahibi Bekri'yi yüzü gözü şişmiş, gözleri kan çanağına dönmüş bir halde görünce sorar:

- Geceyi nasıl geçirdin Bekri?

- Sayenizde eğlenerek geçirdim.

- Nasıl eğlenerek?

- Nasıl olacak? Sivrisinekler saz çaldı, tahtakuruları ile pireler de raksetti, ben de usûl tuttum (Cimcoz; 2000: 236).

113. Minaredeki Deli

Delinin biri, bir gün Beyazıt Camiindeki minarelerden birine çıkar. Durmadan ezan okumakta ve salâ vermektedir. Herkes minarenin altında toplanmış korku ve hayret içinde ona bakmakta, saatlerce devam eden abuk sabuk feryadını dinlemektedir.

Müezzinler, kayyumlar şaşırırlar. Deliyi minareden aşağı indirmek için çeşitli çarelere başvururlar, fakat deli bir türlü söz dinlememekte ve inmemekte, aşağıya bağırmaktadır.

- Kim buraya çıkarsa boğazlarım.

Kalabalık, oradan Bekri Mustafa'nın geçtiğini görür ve hep birden yolunu keserler. Kalabalıktan biri:

- Aman, ne olursa senden olur Bekri Mustafa. Şu deliyi minareden indirmenin bir kolayını bul.

Bekri Mustafa minarenin altına gelir. Durmadan ezan okuyan azılı delinin sesini bastıran müthiş bir nâra atar:

- Heyyyt. Ulan aşağı in, yoksa seni mahvederim.

Minaredeki deli susar. Bekri Mustafa daha sert bir sesle nâra atar:

- Heyyyt ulan sana söylüyorum, yoksa karışmam ha!

Deli şaşırır, hayrete düşer. Yukarıdan seslenir:

- Ne yaparsın bana sen ha?

Bekri Mustafa, belinden yatağanı sıyırıp deliye gösterir ve bağırır.

- Ne mi yaparım? Minareyi bununla kökünden keser, seni aşağı düşürtürüm.

Bekri Mustafa bunu söylemekle beraber, yatağanı minareye

birkaç defa sürtmeye başlar. Minaredeki deli bunu görünce önce afallar, bu defa acıklı yalvarmaya başlar:

- Kuzum ağa, yapma iniyorum aşağıya.

Hakikaten delinin biraz sonra minareden aşağı indiği görülür (Cimcoz; 2000: 243- 244).

114. Cücelerin Ahengi

Bekri Mustafa, bir gün kalabalık bir meyhaneye girer. Müşterilerin hararetli bir tartışmaya daldığını görür. Kulak kabartınca anlar ki, konu şudur: "Cin var mı yok mu?"

Bekri Mustafa, söze karışır:

- Yahu, boşuna çenenizi yormayın. Peri de vardır, cin de. Hatta dün gece yedi tane cin ile yârenlik ettim, ama ödüm de koptu.

Bekri'yi dinleyenler meraklanırlar:

- Anlat, anlat.

Bekri Mustafa önce nazlanır, sonra söze başlar:

- Dün sabah kiralık ev aramak üzere yola çıktım. Fâtih civarında, derli toplu bir konak yavrusuna rastladım. Mal sahibi o taraflarda oturuyormuş. Sizlerden iyi olmasın, hoş bir zattı. Çabucak anlaştık. Hemen eşyalarımı taşımaya başladım. Fakat ortalık karardı. Ufak tefek bazı eşyam öbür evde kaldı. Çoluk çocuğa, "Siz burada geceleyin, ben de yeni tuttuğum evde yatayım, eşyayı emanet etmekle beraber, bekliyeyim." dedim. Bakkaldan iki tane mum aldım. Eve varınca, yorgunluktan hemen yatağa uzandım. Az sonra oda kapısı tıkırdadı. Hayretler içinde kaldım, çünkü sokak kapısını açık bırakmamıştım. Bir de ne göreyim? Karşımda, sivri külahlı bir cüce görünmesin mi? Ben, söz söylemeye vakit bulmadan onu bir ikincisi, bir üçüncüsü ve diğerleri takip etmez mi? Cüceler sıraya dizildiler. Hepsi birden beni selamladılar. "Sefa geldiniz." Ben de teşekkür ettim. Nutkum tutularak sordum:

- Siz bu civarda mı oturuyorsunuz

- Evet.

- Nerede?

- Bu evde, mekânımız bu sandık odasıdır.

- Ya öyle mi? Gündüz ben oraya birkaç kere girip çıktım. Sizleri hiç görmedim.

- Biz istersek görünür, istemezsek görünmeyiz. Sizden çok hoşlandık. Çoluk çocuğun diğer evde kaldığını biliyoruz. İçinizin sıkılmaması için ziyaretinize geldik. Arzu ederseniz, şerefinize bir musiki faslı da geçelim.

- Aman teşekkür ederim, zahmet buyurursunuz!

- Estağfirullah!

Cüceler, cübbelerinin altından sazlarını çıkardılar, bunları akort etmeye lüzum dahi görmeden, fasla başladılar. İçlerinde hiçbiri zerre kadar falso yapan yok. Evvela:

"Bintü'l-inebin bikrini Cem etti izâle
Iskât-ı cenîn oldu, tehî kaldı piyâle"

yi çaldılar. Sonra "Bîmarım ey ecel bu gece bekle canımı al"ı geçtiler. Sabah olmak üzereydi. Cüceler, "Gün ağarıyor, artık bize müsaade" diyerek sandık odasının yolunu tuttular. Gözlerimi açtım silkinip etrafa baktım. Hakikaten sabah olmak üzeredir. Meğer rüya görmüşüm. Kan ter içinde kalmışım (Cimcoz; 2000: 251- 252).

115. Ne Diyeceklerdi?

Bir akşam Bekri Mustafa, şişe elinde kafayı çeke çeke gitmektedir. Nihayet, o kadar çok içmesinden dolayı yürüyecek hali kalmamıştır. Yanından geçtiği bir mezarlığın çimen bürümüş mezarlarından birine imrenir. Çukurlaşmış bir mezarın içine oturur, şişenin son damlasına kadar içtikten sonra orada sızar. Bir ara, kulağına kahkahalar ve saz sesleri gelir. Hemen gözlerini açar ki, ne görsün. Birkaç delikanlı ile bir iki aşifte, hiçbir yer bulamamış gibi gelip mezarlıkta gece yarısı çilingir sofrasını kurmuş, kafaları çekmiyorlar mı? Dayanamaz, çukurdan elini uzatır:

- Bir kadeh de bana sunun çelebiler!

Cümbüş yapanlar, bu sesi ve mezardan uzanan kolu görür görmez, korkularından yerlerinden fırlarlar ve "Eyvah, mezardan evliya çıktı" diyerek çil yavrusu gibi dağılırlar. Bekri Mustafa da hemen mezardan kalkar ve çilingir sofrasının başına geçer, çekmeye başlar. Bu sırada sokaktan subaşı geçmektedir. Mezarlıktaki ışığı görerek biraz yaklaşır. İçki içmekte olan Bekri Mustafa'yı görür ve sorar:

- Hayrola Mustafa! Bu ne hal? Böyle gece yarısı sofra kuracak yer bulamadın mı?

Bekri Mustafa, tanıdığı subaşını sofraya buyur eder ve söylenir:

- Sus, sus! Sofrayı bana başkaları bıraktı. Yarım okka içmiştim, beni evliya sandılar. Bir okka içseydim, kim bilir ne diyeceklerdi? (Cimcoz; 2000: 253)

116. Pazarlık

Bekri Mustafa, bir gece meyhaneden çıkar ve sarhoş olarak yolda yürümektedir. Esasen ayakta duramayacak halde olan Bekri, düzensiz kaldırım taşlarına ayağı takılınca avazı çıktığı kadar bağırır:

- Canına yandığım İstanbul, artık senden bıktım usandım. Satacağım seni, hem de ucuza vereceğim! Müşteri yok mu?

Bekri Mustafa'nın bu feryadını yeniçeriler duyarlar. "Vay canına herif koca İstanbul'u satacak" diye Bekri'yi yakaladıkları gibi karakola götürür ve hücreye tıkarlar. Bekri Mustafa, sabahleyin ayılıp da kendisini hapiste görünce, geceki marifetini hatırlar. İşin kötüye vardığını anlayarak yanındakilere:

- Aman ağalar ocağınıza düştüm, bana bir şişe şarap bulduru n.

- Be adam sen aklını mı kaçırdın? Başımızı belaya mı sokacaksın?

Bekri Mustafa yalvarır yakarır. Kullukçu başından yakayı kurtarmak için bundan başka çare olmadığını söyler. Nihayet dayanamazlar bir şişe şarap tedarik ederler. Bekri de bu şişeyi alır ve koynuna yerleştirir.

Az sonra, o gece suç işleyenleri yeniçeriler birer birer alıp kulluk ağasının huzuruna çıkarırlar. Sıra Bekri Mustafa'ya gelince, onu kollarından tutup ağanın huzuruna dikerler. Ağa kaşlarını çatar:

- Ooo, gel bakalım. Seninle pazarlığa girişelim. Kaça veriyorsun İstanbul'u?

Bekri Mustafa, yeniçerilerden kollarını kurtarır, elini koynuna atar. Şarap şişesini ağanın önüne koyar:

- Ağam! İstanbul'u alan da satan da bu. Pazarlığı onunla yapın. Ben aracıyım.

Bekri'nin bu cevabı ağayı bir hayli güldürür, sonra yeniçerilere emir verir:

- Salın bu herifi (Cimcoz; 2000: 257- 258).

117. Buyurun Cenaze Namazına

Sultan Murad tebdil-i kıyafet dolaşırken Bekri Mustafa'nın demlendiği yere geldi. O da oturup sohbete ve onlarla beraber içmeye başladı. Bekri bir ara yeni gelene sordu:

- Hoş geldin Ağa, adını bağışlar mısın?

- Hoş bulduk! dedi.

Padişah, adım Murad, ya senin adın ne?

- Bana adıyla sanıyla Bekri Mustafa derler! Sana kim derler?

- Bana da Sultan Murad derler!

deyince Bekri'nin ağzından gayri ihtiyari şu sözler döküldü:

- Buyurun cenaze namazına!..

Padişah bu samimi davranış ve nükteli söz üzerine gülmeye başlayıp Bekri'yi affetti (Seratlı; 2004: 197).

118. Rezil Oldum

Bekri bir gün evde kafayı çekmiş, iyice sarhoş olup biraz da meyhanede demleneyim diyerek çıkmış. Ama sarhoşluktan anasının feracesini giyip gitmiş. Onu kadın kılığında gören meyhaneci Agop önce;

- Bekri Ağa, bu ne haldir, ne kıyafettir? dediyse de, Bekri sarhoşlukla:

- Halimde kıyafetimde ne varmış? diye üstüne alınmamış. Bunun üzerine Agop bir ayna getirip Bekri'nin yüzüne tutmuş:

- Bak kendin gör kılığını demiş.

Bekri aynaya bakıp kendini görünce hemen eteğini yüzüne kapayarak:

- Aaa! Üstüme iyilik sağlık, ayol kepaze olmuşum valla! Kocam beni bu halde görse ne der? deyip meyhaneden sıvışmış (Seratlı; 2004: 198- 199).

119. Soğukluk

Bekri Mustafa yakışıklı adammış. Hoppa, hafif meşrep bir kadın Bekri'ye gönül vermiş, onun yoluna çıkar, takip edermiş. Ama Bekri Mustafa bunu görürse de ilgilenmezmiş.

Bir gün kadın Bekri'yi tenhada bulup demiş ki:

- Yiğidim, senin için nasıl yanıp tutuştuğumu görmez misin? Neden bana bu kadar soğuk duruyorsun?

Bekri şöyle cevap vermiş:

- İyi ya bu kadar ateşin üstüne ben de soğuk durmasam daha fazla yanıp kül olursun! (Seratlı; 2004: 199- 200)

120. Hiçbir Şey

Bir gün Bekri rakı şişelerini çuvala doldurmuş, evine götürürken devriyeye rastlamış. Neferlerden biri sopasını çuvala vurarak sormuş:

- Çuvalda ne var?

- Biraz daha vuracak olursan hiçbir şey!... (Seratlı; 2004: 200)

121. Evimi Bekliyorum

Bekri Mustafa bir gün kafası tütsülü yalpalayarak Balıkpazarı'ndan Yenicami'nin karşısındaki dükkânların önüne kadar gelebilmiş. Sırtını duvara vererek durmuş, dinleniyormuş. Bu sırada oradan geçen bir bekçi onu görüp ne beklediğini sormuş.

Bekri:

- Evimi bekliyorum!

demiş. Bekçi şaşırmış:

- Burda ev ne gezer?

- Evet şimdilik evim burda yok, ama birazdan nasıl olsa buradan geçecek. Ben de oraya kadar gitmektense önüme gelince içine dalıveririm.

- Sen deli misin be, ev gezer mi?

- Asıl senin dünyadan haberin yok! Dünya dönmüyor mu? Dönüp dururken nasıl olsa önümden geçer!.. (Seratlı; 2004: 201)

122. Düşman

Hayatı boyunca su yerine rakı içen Bekri Mustafa, yaşlılık günlerinde hastalanmış. Ateşler içinde yanarken yanındakilerden bir bardak su istemiş. Onlar da muziplik olsun diye demişler ki:

- Sen şimdiye kadar hiç su içmemişsin. Nasıl olsa öbür dünyaya gidiyorsun. İçmeden git!

Bekri Mustafa:

- Öbür tarafa giderken düşmanıyla bile insan barışmalı, kin tutmak günahtır. Getirin de barışalım! (Seratlı; 2004: 201)

123. Kapı

Bekri yine bir akşam içkiyi fazla kaçırmıştı. Sallana sallana evinin yakınına kadar gelebildi, kapıya varmadan yıkılıp kaldı. Devriyeler bunu gördüler, hemen kolundan tutup götürmek istediler.

- Haydi kalk, seni Ağa kapısı[69]na götüreceğiz!

Bekri dedi ki:

- Bırakın beni kardeşler, halim olsa evin kapısına giderdim (Seratlı; 2004: 203).

124. Değerimizi Bulduk

Bekri Mustafa yalnız sarhoşluğu ile değil, külhanbeyliği ile de ün salmıştı. Bir gün afyonkeşlerin semtinden geçerken afyonu fazla çekenlerden biri:

- Vay kerata vay! diye kendi kendine söyleniyordu. Bekri, bunun kendine laf attığını sanıp birden öfkelendi. Ortalığı inleten bir nârâ savurup ne olduğunu anlayamayan afyonkeşleri önüne kattı, doğru esirci pazarına götürdü. Tellala:

- Bunları haraç mezat satacağım! deyip teslim etti. Tellal ne kadar çabaladıysa da on üç akçadan fazla veren çıkmadı.

Tellal, Bekri'ye:

- Ağa, mezat on üçte kaldı, daha artıran yok! Ne dersin? deyince:

- Sen ne diyorsun? Bu fiyata satacağıma götürür, hepsini Sarayburnu'ndan denize atarım!

Bekri'nin bu sözünü işiten afyonkeşlerden ayık olanı Bekri'nin ayaklarına kapandı:

- Ağa gel etme, biz değerimizi bulduk, satıver gitsin!

---

[69] Ağa kapısı: Yeniçeri ağalarının oturdukları yere "Ağa kapısı" denirdi. Yeniçeri ağaları divana dahil idiler. Yeniçeri ağası padişahın atının yanında yürümek imtiyazına malik olan rikâb-ı hümayun ağalarından ve bunların da en büyüklerinden sayılırdı. Bk.: Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 624- 625.

İşin muzipliğinde olan Bekri güle güle bırakıp gitti[70] (Seratlı; 2004: 205 - 206).

125. Vârisler

Bekri Mustafa bir zamanlar gençlik yıllarında Bağdat'ta bulunmuş, orada azgın bir köpek onu bacağından ısırmış. Bu yara iziyle İstanbul'a döndükten sonra bir gün elinde balta ile sokakta giderken, kendisine saldıran bir köpeğin kafasına baltayı can havliyle indirmiş. Bunu görenlerden biri:

- Yahu, ne insafsız adamsın, köpeğe balta ile vurulur mu?

deyince Bekri ayağındaki yara izini gösterir:

- Bak bu yara izini Bağdat'ta bir köpek yaptı!

- Orada ısıran köpeğin intikamını buradaki köpekten mi alıyorsun?

- Sen köpekleri bilmezsin, onlar hep bir soydandır!

Köpek ölünce etrafına toplananlar çoğalır, onu kadıya götürürler. Mahkemede her kafadan bir ses çıkmaktadır. Kimi idam edilmesini, kimi küreğe vurulmasını, kimi hapsedilmesini ister. İşine karışılmasından hoşlanmayan kadı da suratını asıp somurtmaktadır. Nihayet Bekri Mustafa ahaliye dönerek der ki:

- Yahu sizin hiç işiniz yok mu? Maktulün vârisleri kimse onlar kalsın, akrabası olmayanlar dağılsın gitsin!

Herkes dağılır, gider kimse kalmaz. Kadı sorar:

- Madem köpek sana saldırdı, balta da elindeydi, peki neden sapıyla vurmadın da baltanın ağzıyla vurdun?

Bekri, şu cevabı verir:

- Kadı hazretleri, köpek beni dişleriyle ısırdı. Eğer kuyruğuyla vursaydı ben de ona baltanın sapıyla vururdum (Seratlı; 2004: 208- 209).

---

[70] Bu fıkranın bir çeşitlemesini de Ahmed Rasim nakletmiştir.Bk.: Ahmed Rasim, Gülüp Ağladıklarım, İstanbul, İkdam Matbaası, 1340, s. 238–239.

126. Bir Yudum İçince

Bekri Mustafa, Üsküdar İskelesi'nde kayıkçılık yaparken, bir gün Sultan Murad ile Sadrazam Bayram Paşa tebdil gelirler ve mahsus koca ayyaşın kayığına binerler. Sahilden bir hayli açılınca, kayıkçı rakı testisini dikip birkaç yudum içer.

Sultan Murad:

- Baba destiyi uzat, bir yudum da ben içeyim!

der. Mustafa güler:

- Sen içemezsin oğul, içindeki su değil, rakı!

der.

Padişah:

- Niye içemeyelim?

deyince

- Tahammül edemezsiniz, belli mi olur, hem kendinizi hem beni yakarsınız!

der. Beriki ısrar edince destiyi uzatır...Yol aladursunlar, desti elden ele dolaşır...Bir ara Sultan Murad:

- Baba, sen Padişah yasağından korkmaz mısın?

diye sorar. Bekri Mustafa:

- Korkarım, amma Padişah beni burada nerden görecek? der.

Padişah:

- Ya ben haber verirsem?

deyince:

- Veremezsin, sen de içtin, kellelerimiz beraber düşer!

cevabını verir. Bunun üzerine çakır keyif olan hükümdar:

- Ya ben padişah, bu adam da Sadrazam Bayram Paşa ise!

deyince, Bekri Mustafa kürekleri bırakıp kahkahayı atar:

- Seni köftehor! Ben demedim mi tahammül edemezsin diye!. Şunun şurasında iki yudum rakı içtiniz, biriniz padişah, biriniz vezir olmağa kalktınız!.. (Seratlı; 2004: 212)

127. Yüzme Öğreneyim

Sultan Murad, Bekri'yi huzuruna çağırtmış, sormuş:

- Beni sayar mısın?

- Sultanımız, canımız yolunda fedadır!

- Ne dersem, ne dilersem yapar mısın?

- Yaparım, ona ne şüphe padişahım!

Bunun üzerine padişah sarayın denize açılan pencerelerinden birini göstererek:

- Peki öyleyse, mesela, şu pencereden kendini denize at desem, atar mısın?

Bekri Mustafa karşılık vermeden kapıya yürümüş. Padişah:

- Nereye Bekri?

Bekri gülümsemiş:

- İradenize hayır yahut evet demeden önce, gidip yüzmeyi öğreneceğim devletlüm (Seratlı; 2004: 213- 214).

128. Neden Sordun

Bekri sarhoş yakalanmış, Kadı'nın huzuruna götürülmüştür. Kadı:

- Sen içki içer misin?

diye sorunca, dumanlı kafayla mahmur gözlerini açmış:

- Ne o, ikram mı edeceksin?.. (Seratlı; 2004: 214)

Sözlük

abdesthane	Tuvalet.
âb-ı hayat	Efsanelere göre içen kimseye ölümsüzlük sağlayan bir su, bengisu [metinde içki kaste diliyor].
adavet-i şahsiye	Şahsi düşmanlık.
ahz-i mevki etmek	Yer almak, yer tutmak.
âlâyı vâlâ	Gösteriş.
alelusûl	Âdet yerini bulsun diye.
âlem-i mânâ	Mâna âlemi. Bazı ehline münkeşif olan âlem, mânen anlaşılan ve bilinen âlem.
âlikadr	Değeri, kıymeti, haysiyeti yüksek olan.
alil	Hasta, illetli.
âlufte	Muhabbet ve sevgiden deli gibi. Alışık, nâmus perdesi yırtık, iffetsiz kadın.
âmâ	Görme engelli.
âram etmek	Dinlenmek, rahat etmek.
arzı dehalet	Yardım istediğini bildirme.
aşifte	İffetsiz kadın.
aşk-ı şedid	Şiddetli, büyük aşk.
âti	Önde, aşağıda bulunan.

atiyye-i seniyye	Büyük lütuf, ihsan, hediye.
âvâz	Sadâ, yüksek ses.
avdet	Dönüş, geri gelme, dönme.
ayyâşîn	İçkiye düşkün olanlar, içkiciler.
azimet	Yola çıkma.
azizlik etmek	Muziplik etmek.
ba'de	Sonra.
bâdi	Sebep, neden.
bâhusus	Hususiyle, hele.
bârid	Soğuk, hoş olmayan.
behemahal	İster istemez, mutlaka, herhalde.
belî	Evet.
ber minvâl-i sâbık	Önceden olduğu gibi, aynı şekilde.
berâ-yı maslahat	İş için.
ber-hava olmak	Havalanmak.
ber-tafsil	Ayrıntılı olarak.
bezm	Meclis.
bikr	Bozulmamış, temiz, bekâr.
bintü'l-ineb	Üzüm suyu, şarap.
bîzar etmek	Tedirgin etmek, bezdirmek, usandırmak.
celp edilmek	Getirtilmek.
cemaat-i kübra	Büyük topluluk.
cesîm	Büyük, iri, kocaman.
cism-i câmit	Cansız cisim.
darp	Vurma, dövme.
dermeyan etmek	Bir düşünce ileri sürmek, ortaya koymak.
derpîş	Öngörme, göz önünde tutma, aklından geçirme.

dolaba düşmek	Hileye, düzen ve tertibe uğramak, maruz kalmak.
dûn	Alçak, aşağı, aşağılık.
düçar	Uğramış, yakalanmış, tutulmuş.
dürüşt	Kaba, sert.
eda	Verme, ödeme, yerine getirme.
efrad	Bireyler, fertler.
ehass-ı emel	Asıl emeli.
ehibba	Dostlar.
ehl-i kubur	Kabir, mezar ehli.
ekâbir	Büyükler, devlet büyükleri, ileri gelenler.
ekl ü şürub	Yeme içme.
envâr-ı müşa'şa'	Parlayan ışıklar.
esna-yı musahabe	Konuşma, görüşme, söyleşi sırası, anı.
evidda	Ahbaplar, halis ve sadık dostlar.
familya	Aile, karı, eş.
fâriğ	Vazgeçmiş, çekilmiş, sıkıntısız, rahat.
fart-ı teveccüh	İlgide aşırılık.
feragat	Hakkından kendi isteğiyle vazgeçme.
gılman	Cennette hizmet gören delikanlılar, köleler, esirler.
güruh	Değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk.
hâcet	İhtiyaç, lüzum, muhtaçlık.
hadd-i a'zam	Büyük ölçü, büyük derece.
hassa-i şifaiyye	Şifa verici, iyileştirici özellik.
havf ü hirâs	Korkmak ve ürkmek.
hayırhâh	İyilik dileyen, iyilik isteyen, hayırsever.

hembezm-i ülfet	Aynı mecliste bulunmak, münasebette bulunmak.
hilaf-ı me'mül	Umulanın, beklenenin aksine.
hilâf-ı mutat	Her zaman olduğunun aksine.
hiyn-i veda	Veda vakti, ayrılma zamanı.
hoş-gû	Güzel söyleyen.
hulûl	Gelme, gelip çatma.
hurde haş	Kırık dökük, param parça.
huri	Cennet kızı.
huzzâr	Hazır bulunanlar, oradakiler.
hübub	Esme, üfürme, rüzgârın hafif hafif esmesi.
Iskat	Düşürmek, düşürülmek, hükümsüz bırakmak (nu: 114).
ıtlak	Salıverme, koyuverme.
ızrar	Zarar verme, zarara sokma.
i'zâm	Bir kimseyi gönderme, yollama.
i'zâz ve ikram	İkramda bulunma ve ağırlama.
ibram	Israrla rica etmek, usandırıncaya kadar üzerine düşmek.
idhal	İçeri alma, dahil etme.
ifham	Bildirme, anlatma.
ifrağ	Bir şeyi başka bir biçime çevirme.
ihtimâl-i baîd	Uzak ihtimal, gerçekleşmesi zor görünen şey.
ihzar	Hazırlama, hazır etme.
in'itaf	Bir tarafa dönme, temâyül, meyletme.
inde'l-îcab	Gerekmesi durumunda, lüzumu halinde.
inhimak	Bir şeye aşırı düşkünlük gösterme, kapılma.

insaniyetkâri	Vicdanlılık, insaniyetlilik.
intihâb	Seçme.
intizâr	Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme.
irâde-i seniyye	Padişahın bir işin yapılması veya yapılmaması hakkında verdiği emir.
irâe	Göstermek, göz önüne koymak.
irtikâb	Kötü bir iş işlemek.
îsâl	Ulaştırmak, vâsıl etmek, yetiştirmek.
isti'mal	Kullanmak, faydalanmak.
istiab	İçine almak, kaplamak.
isticvâb	Cevap istemek, sorguya çekmek.
istilzam	Lüzumlu olmak, gerektirmek.
istim bulunmak	İspirtolu içkiler, rakı içmiş halde bulunmak.
istimdat	Medet umma, yardım dileme.
işâa	Bir haberi yaymak, duyurmak.
işret	İçki, alkollü meşrubat, içki kullanma.
iştihar	Meşhur olma, tanınma, ün alma.
itikat	İnanma, inanç, iman.
itiyat	Alışkanlık, huy.
ittihâb	Karşılıksız olarak verilen bir bağışı kabul etme.
ittisal	Bitişmek, yakınlık.
iyş ü nûş	Yiyip içme.
iz'ac	Rahatsız etmek, bunaltmak.
izâle	Gidermek, ortadan kaldırmak.
kâffe	Bütün, cümle.
kâfile-i kilâb	Köpek kafilesi, köpek sürüsü.

kârger	Etki yapan, tesir eden.
kavaf	Kundura ve terlik gibi ayakkabıları hazır olarak satan.
kavi	Sağlam, metin, kuvvetli, güçlü.
kemakân	Eskiden olduğu gibi, eski tarzda.
kerata	Küçüklere sevgi ile söylenen bir sitem sözü.
kesad	Alış veriş durgunluğu, kıtlık, eksiklik, verimsizlik.
kesb	Elde etmek, edinmek, sağlamak.
kuvve-i sâmiâ	Duyma, duyma hissi.
levâzım	İhtiyaç maddeleri.
levsiyyat	Kirli ve pis şeyler.
leyl ü nehar	Gece ve gündüz.
ma'lul	İlletli, sakat, kötürüm.
matrak	Kalın sopa, değnek.
me'luf	Alışılmış, alışık.
meclub	Kapılmış, âşık, tutkun.
medîd	Devamlı, çok uzun süren, uzatılmış.
medyûn	Borçlu.
meftun	Tutkun, gönül vermiş, vurulmuş.
mehâmm	Mühim şeyler, kıymetli işler.
memnu	Yasak, yasaklanmış olan.
menhiyyât	Şer'an haram edilenler, ilahi emirle yasak olan şeyler.
menhus	Uğursuz, kötü.
menzilet	Derece, pâye, rütbe, mertebe, yükseklik derecesi.
merakib-i bahriye	Deniz ulaşımı araçları.

merkum	Adı geçmiş olan.
mevkib-i hümâyûn	Padişah alayı.
mevkufin	Tutuklanıp hapsedilenler.
mevta	Ölü, cenaze.
mevzu'	Konulmuş, vaz olunmuş.
meyhûr	İçki içen, içkici.
mezbure	İsmi yukarıda geçen kadın.
mihr-i muaaccel	Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para.
mine'l-kadîm	Başlangıcı olmayan uzun zamandan beri.
muavenet	Yardımcılık, yardım.
muhâvere	Konuşma, görüşerek konuşma.
mukarreb	Yakınlaşmış, yakın.
mukavele	Karşılıklı anlaşmak.
mumaileyh	Adı geçen, yukarıda anılan, sözü geçen kimse.
muvasalât	Yardım, dostluk, iyilik.
mübayaa	Satın almak, pazarlıkla bir şeyin değerini verip almak.
mülâtefe	Birbirine lâtife etmek, şakalaşmak.
mülâyemet	Yumuşaklık.
münâzaa	Ağız kavgası, mücadele, çekişme.
münevvim	Uyutucu, uyku veren.
münferit	Tek başına, tek, fert olarak.
Münker ve Nekir	Sual melekleri.
mürâsele	Haberleşme, mektuplaşma.
mürur	Geçmek, gitmek.
müsadif	Rastlayan, tesadüf eden.
müsâferet	Misafirlik, yolculuk, seyahat.

müsâraat	Teşebbüs, girişme, sür'at ve acele etme.
müskirat	Sarhoş eden şeyler, alkollü içkiler.
müsteb'ad	Uzak görülen, akla yakıştırılmayan, olacağı sanılmayan.
müşarünileyh	Kendine işaret eden, ismi evvelce söylenmiş olan.
müşkilat	Zorluklar, çetinlikler.
mütalâa	Bir işi etraflıca düşünmek, okumak, tetkik etmek.
müteaddit	Türlü türlü, birçok, birden fazla.
müteazzım	Büyüklük taslayan, mütekebbir.
mütelâşâne	Telaşlı bir şekilde, telaşlı olarak.
mütelezziz	Lezzet aldığından hoşnut olan, lezzet duyan.
mütenebbih	Uyanmış, tenbih ile uyarılmış olan.
müttehiden	Birlikte, birlik olarak, ittihad ederek.
müzeyyenât	Bezenip süslenmiş, ziynetli olan şeyler.
na't-ı şerif	Medih ve senâ ederek Peygamberimiz *aleyhissalâtü vesselâm*'a yazılan kaside.
na-mahrem	Aralarında evlenmeye mâni olacak kadar yakınlık bulunmayan. Şer'an evlenmeye mâni akrabalığı olmayan erkek veya kadın.
nazar-rübâ	Göz alıcı.
nehafe	Zayıflık.
nekahet	Hastalıktan yeni kalkıp henüz iyileşmiş, iyiliğe yüz tutmuş olmak hali.
nevâziş	Okşayış, iltifat.
nezd	Yan, yakın.
nüdema	Nedimler.

papucu büyüğe okunmak — Mecaz yoluyla kendisini şaşırmış olmak, olmayacak şey yapmak, aklını kaybetmek yerinde kullanılır bir tâbirdir.

râbi — Dördüncü.

râkip — Binen, binici, herhangi bir nakil vasıtasına binmiş olan.

re'y — Görüş, bir iş hakkında söylenen söz, fikir.

re'yü'l-ayn — Kendi gözüyle görerek.

reayâ — Hıristiyan tebaa.

refik — Ortak, arkadaş, eş, yardımcı, yoldaş.

rûz-ı mahşer — Mahşer günü.

safâ — Gönül şenliği, eğlence.

sahaf — Eski kitap alıp satan kimse.

sâika — Sürükleyen, sevkeden, götüren hal, sebep.

sakil — Ağır, can sıkan, sıkıcı.

sekr — Sarhoşluk.

sevk-i kelâm — Sözün neticesi.

sukut — Düşme, yukarıdan aşağıya birden iniverme.

suud — Yükselmek, yukarı çıkmak.

şârib — İçen.

şâyia — Yayılmış haber.

şedîd — Sert, sıkı, şiddetli.

şehadet — Şahitlik.

şifabahş — Şifa veren, iyilik veren, iyileştiren.

taharri — Araştırma, incelemek.

tahayyülat — Hayale dalmalar, hayalde canlandırmalar.

tahkir — Hakaret etmek, hor görmek, küçük, aşağı görmek.

tahrir	Temizleme.
taht-ı inhisar	Bir işin veya malın idâresinin bir kişinin elinde bulunması.
takrib	Yaklaştırma, yakın olma.
takyid	Bağlı kılma, kısıtlama, kayıtlama.
tarik	Yol.
tasmîm	Bir şeyi önceden iyice kararlaştırmak.
te'dip	Edeplendirme, terbiye verme, haddini bildirme.
tebâüd	Uzaklaşma, uzağa çekilme.
tebdil-i kıyafet	Kıyafet değiştirmek.
tebeyyün	Belli olmak, sabit olmak, görünüp anlaşılmak.
techiz ve tekvin	Cenazenin yıkanmasından defnetmeye kadar yapılması gereken şeyler ve bunları sağlama.
tehî	Boş.
tekârüb	Birine yaklaşma, birbirine yakın gelme.
telvis	Kirletmek, bulaştırmak, pisletmek.
tenezzül	Aşağılama, makamını yukarıdan aşağıya nakletmek.
teraküm	Birikme, yığılma, birbiri üzerine sıkışma.
ters	Hayvan pisliği.
tevâli	Uzayıp gitmek, devam etmek, birbiri ardınca sıra ile gelmek.
unf	Kabalık, sertlik, cebir ve zor.
vâfi	Bol, çok miktarda.
vaz'-ı haml	Doğurma.
vecâ'	Sızı, ağrı, acı, ağrıyıp acımak.

vüzera	Vezirler.
Za'f	Zayıflık, kuvvetsizlik.
zâhib	Bir zanna kapılan, bir fikre uyan.
zâil	Geçen, geçici, devamlı olmayan, tükenen.
zâir	Ziyaret eden, ziyaretçi.
zarta	Yellenme.
zifos yemek	Kendisine çamur atılması, iftaraya uğramak.
zulmet	Karanlık.

Kaynakça

Abou- El Haj, Rifaat Ali, "The Ottoman Vezir and Paşa Households 1683- 1703: A Preliminary Report", Journal of the American Oriental Society, Vol. : 94, nu.: 4, Oct. – Dec., 1974, pp.: 438- 447.

Ahmed Rasim, Cidd ü Mizah, İstanbul, Şems Matbaası, 1336.

Ahmed Rasim, Gülüp Ağladıklarım, İstanbul, İkdam Matbaası, 1340.

Ahmed Rasim, Şehir Mektupları II, Dersaadet, Matbaa-i Kader, 1329.

Akbulut, Durmuş, "Bir Dil Oyunu Olarak Gülmece", Gül Diken, C.: 5, S.: 12, Kış 1997, s. 12- 14.

Aktunç, Hulki, Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla), 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Albayrak, Nurettin, "Halk Edebiyatı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.: 30, İstanbul, 2005, s. 208- 209.

Alptekin, Dr. Ali Berat, "Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fıkralarla Alakalı Çalışmalar", Türk Folkloru, C.: 4, S.: 43, Şubat 1983, s. 6- 9.

Altunel, İbrahim, "Latife", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt: 27, İstanbul, 2003, s. 109- 110.

Arseven, Celâl Esad, Sanat Ansiklopedisi, 2. bs., C.: 3, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1966.

Âşık Feymânî (Osman Taşkaya), Gönül Sarayı, Ankara, Kadirli Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, 2006.

Ataman, Sadi Yaver, Türk İstanbul, (Yay. haz.: Süleyman Şenel), İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1997.

Ayanoğlu, Fazıl, "Bir Vesika: Bekri Mustafa Nerede Gömülüdür?", Tarih Dünyası, cilt: 3, S. 23, İstanbul, 1951, s. 976.

Bascom, William R., "Folklorun Dört İşlevi" (çev.: Ferya Çalış), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar (yay. haz.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır), Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2005, s. 125- 151.

Baudelaire, Charles, Gülmenin Özü, (çev. : İrfan Yalçın), İstanbul, İris, 1997.

Başgöz, Prof. Dr. İlhan, "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)", Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara, 1996, s. 1- 3.

Bergson, Henri, Gülme Komiğin Anlamı Üzerine Deneme, 2. bs., (haz.: Necmettin Sevil, çev. : Yaşar Avunç), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006.

Beyzadeoğlu, Süreyya Ali, Sünbülzâde Vehbî (Hayatı- Edebî Şahsiyeti – Dîvânının Tenkitli Metni ve İncelemesi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1985.

Boratav, Pertev N[aili], "Halk Dilinde Hiciv ve Mizah", Yurt ve Dünya, C.: 4, S.: 25, Sonkânun 1943, s. 28- 31.

Boratav, Prof. Pertev Naili, 100 Soruda Halk Edebiyatı, 7. bs., İstanbul, Gerçek Yay., 1995.

Boratav, Pertev Naili, Nasreddin Hoca, 2. bs. , Ankara, Edebiyatçılar Derneği, 1996.

Boratav, Pertev Naili, Tekerleme Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı, İstanbul, Türkiye Ekonomik

ve Toplumsal Tarih Vakfı, (çev. : İsmail Yerguz, haz.: M. Sabri Koz), 2000.

Bostan, İdris, "Kapudan Paşa" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.: 24, İstanbul, 2001, s. 354- 355.

Bozkurt, Dr. Nebi, Hadiste Folklor Eğlence, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.

Bozkurt, Nebi, "Nedîm", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.: 32, İstanbul, 2006, s. 509- 510.

Brockelmann, C. "Bekrî", İslam Ansiklopedisi, 5. bs., cilt: 2, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 460.

Cimcoz, Sinâ, Adamın Biri Bir Gün... Bektaşi Fıkraları Bekri Mustafa Fıkraları, İstanbul, Geçit Kitabevi, 2000.

Cimcoz, Sinâ, (2001a), Adamın Biri Bir Gün... Deli ve Sarhoş Fıkraları, İstanbul, Geçit Kitabevi, 2001.

Cimcoz, Sinâ, (2001b), Adamın Biri Bir Gün... Meşhurların Fıkraları, Türk Meşhurları, Dünya Meşhurları, İstanbul, Geçit Kitabevi, 2001.

Clark, Michael, "Humor and Incongruity", Philosophy, vol.: 45, nu.: 171, Jan., 1970, pp.: 20- 32.

Conticelli, Valentina- Mino Gabriele, " Mikrokozmos'tan Makrokozmos'a Kan'ın Öyküsü" (çev.: Ali Kaftan), Cogito, S. 37, Yapı Kredi Yayınları, Güz 2003, s. 108- 132.

Çabuk, Dr. Vahid, Yasakların Sultanı IV. Murat, İstanbul, Emre Yayınları, 2005.

Çiçek, Prof. Dr. Kemal, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683- 1703)", Türkler, cilt: 9, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 746- 764.

Çiftçi, Aynur, "Karakol Binaları", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.: 24, İstanbul, 2001, s. 431- 434.

Çiftçi, Hasan, "Mizah", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.: 30, İstanbul, 2005, s. 205- 208.

Çobanoğlu, Doç. Dr. Özkul, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara, Akçağ, 1999.

Dergâh Yayınları, "Bekri Mustafa", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, cilt: 1, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, s. 381.

Derin Adana, Hasan Hüseyin (neşr.), Bekri Mustafa Fıkraları, İstanbul, Orhan Mete ve Ortağı Kol. Ş. Matbaası, 1965.

Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 13. bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1996.

Dimitri Kantemir, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I, 5. bs., (çev.: Dr. Özdemir Çobanoğlu), İstanbul, Çağ Pazarlama Gazete Dergi Kitap Basım ve Yayım AŞ., 2002.

Doğan, Yrd. Doç. Dr. İsmail, Yabancı Ülkelerde Yayınlanmış Türkolojiyle İlgili Makaleler Bibliyografyası, 2. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2003.

Duman, Dr. Mustafa, İstanbul Efsaneleri, İstanbul, Heyamola Yayınları, 2010.

Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen, Th. İzzet Ubeyd ed-Da'âs – Âdil es-Seyyid, Mevsûatü's-Sünne – el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ, IV, Edeb 42, Tunus-İstanbul, 1992.

Eco, Umberto, Alımlama Göstergebilimi, (çev.: Sema Rifat), [İstanbul], Düzlem Yayınları, 1991.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, cilt: 2, YEM Yayın (Yapı Endüstri Merkezi Yayınları) İstanbul, 1997.

Efe, Necdet Rüştü, Türk Nüktecileri, ?., Nebioğlu Yayınevi, ty.

Eker, Gülin Öğüt, "Fıkralar", Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, cilt: 3, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 2003, s. 63- 130.

Ekici, Prof. Dr. Metin, "Gülme Teorileri ve Nasreddin Hoca", 21. Yüzyılı Nasreddin Hoca İle Anlamak Uluslararası Sempozyum Akşehir, 8- 9 Mayıs 2008, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s. 271- 280.

Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an-ı Kerim Meali (Sadeleştirme ve notlar: Doç. Dr. Muhammed Nur Doğan), İstanbul, İhtar Yayıncılık, 1996.

Enver, Prof. Dr. Mahmut, "Fıkra ve Bunun Folklor ve Edebiyat Tarihi Araştırmalarındaki Yeri", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri, 2.cilt, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1977, s. 105- 115.

Erksan, A. Cemal, Resimli Bekri Mustafa Fıkraları, İstanbul, Şaka Matbaası, 1947.

Ermiş, Kemal (derl.), En Güzel İncili Çavuş ve Bekri Mustafa Fıkraları, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1999.

Eşigül, Esengül, Cumhuriyet Dönemi Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibliyografya Çalışması (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2002.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zillî, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, VII. Kitap (haz. : Prof. Dr. Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zillî, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, IX. Kitap (haz. : Prof. Dr. Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zillî, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, I. Kitap (haz. : Prof. Dr. Robert Dankoff- Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Feinberg, Leonard, "Mizahın Sırrı" (çev.: Ali Çelik, F. Gül Özyağcıoğlu Koçsoy), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar (yay. haz.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır), Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2005, s. 487- 502.

Gedikoğlu, Haydar, Trabzon Efsaneleri ve Halk Hikâyeleri,

Trabzon, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1998.

Göker, Prof. Dr. Cemil (haz.), Gülme ve Güldüren Sanat Türleri, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1993.

Gözaydın, Nevzat, "Türk Fıkralarının Tasnifi Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Tasnif Denemesi", Uluslar arası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri, Konya, Konya Mevlana Enstitüsü Konya Turizm Derneği Yay., 1977, s.202- 207.

Guboğlu, Prof. Dr. Mihail P., "Romen Edebiyatında Bekri Mustafa ve Bekricilik", Türk Folkloru Belleten, İstanbul, cilt: 1, kitap: 2, 1986, s. 317- 331.

Güngör, Dr. Şeyma, İstanbul Meddah Hikâyeleri 1 Tıflî Hikâyesi, İstanbul, Çantay, 2006.

Güngör, Erol, Kelamî Sahada Estetik Yapı Organizasyonu, İstanbul, Ötüken Neşriyat AŞ., 1999.

Gürel, Şevket, Gönül Bahçesinin Solmayan Gülleri İstanbul Evliyaları, İstanbul, Veysel Karani Hırka-i Şerif Cami-i Hizmet Vakfı, 1998.

Güzelbey, Cemil Cahit, "Dördüncü Murat'ın Bağdat Seferiyle İlgili Birkaç Efsane", Folklor, s.: 6, Ekim 1969, s. 20- 22.

Hadise Yayınevi, Sarhoşlar Şahı Bekri Mustafa, İstanbul, Hadise Yayınevi, 1957.

Himmetzâde (Nakleden), Bekri Mustafa, 2. bs., İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1338.

Himmetzâde (Nakleden), Bekri Mustafa, 3. bs., İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1927.

"http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=42978"

"http://www.fikramasasi.com/yazi/hayvan-fikralari" http://www.fikramasasi.com/yazi/hayvan-fikralari

"http://www.haberinyeri.net/Anraka/4.-Murat-yine-Opera-Sahnesinde" http://www.haberinyeri.net/Anraka/4.-Murat-yine-Opera-Sahnesinde

"http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=248319&yazarid=42" http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=248319&yazarid=42

"http://www.karalahana.com/makaleler/folklor/Karakoncoloz%2520nedir.htm" http://www.karalahana.com/makaleler/folklor/Karakoncoloz%2520nedir.htm

"http://www.kibo.com.tr/kibokatalog/kibodetay.php?pid=415105" http://www.kibo.com.tr/kibokatalog/kibodetay.php?pid=415105(6 Nisan 2010)

"http://www.serander.net/forum/index.php?topic=468.msg16770" http://www.serander.net/forum/index.php?topic=468.msg16770

"http://www.sinematurk.com/film_genel/7343/IV.-Murat" http://www.sinematurk.com/film_genel/7343/IV.-Murat

"http://www.teb-bir.org/IV.murat-bhaleva.htm" http://www.teb-bir.org/IV.murat-bhaleva.htm

http://www.tumgazeteler.com

"http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_olum_disi_agitlar.pdf" http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_olum_disi_agitlar.pdf

Huxley, Aldous, Algı Kapıları Cennet ve Cehennem, 3. bs., (İngilizce aslından çeviren: Mehmet Fehmi İmre), İstanbul, İmge Kitabevi, 2009.

İlhan, Tahsin, Öznel İyi Oluşa Dayalı Mizah Tarzları Modeli (T. C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005.

Irene, Fenoglio; François Georgeon, Doğuda Mizah (çev. : Ali Berktay, İstanbul, Yapı KrediYayınları, 2000.

İslam Ansiklopedisi, "Bekrî Mustafa Ağa", İslam Ansiklopedisi, 5. bs., cilt: 2, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976, 460.

Jacob, G [eorge], "Traditionen Über Bekri Mustafa Ağa",

Keleti Szemle, Vol: 5, 1904, pp. 271- 277.

Jarcho, Boris I, "Die Vorläufer des Golias", Speculum, Vol.: 3, nu. : 4, Oct. 1928, pp. 523- 579.

Kahraman, Cengiz, Haliç Çevresinin Turizm Coğrafyası (T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002.

Kaygılı, Osman Cemal, Eski İstanbul Simalarından Bekri Mustafa, 2. bs., İstanbul, Arba, 2007.

Kınay, Füsun, Türk Halk Edebiyatında Bekri Mustafa ve İncili Çavuş (T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.

Koçu, Reşad Ekrem, Osmanlı Tarihinde Yasaklar, İstanbul, Şaka Matbaası, 1950.

Koçu, Reşad Ekrem, İstanbul Ansiklopedisi V. cilt, Bayrampaşa Medresesi-Boğaziçi Deniz Hamamları, İstanbul, Reşad Ekrem Koçu ve Mehmed Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1961.

Koçu, Reşad Ekrem, Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri, 2. bs., İstanbul, Doğan Kitap, 2002.

Koçu, Reşad Ekrem, Kızlarağasının Piçi, 2. bs., İstanbul, Doğan Kitap, 2002.

Koestler, Arthur, Mizah Yaratma Eylemi (çev. : Sevinç Kabakçıoğlu- Özcan Kabakçıoğlu), İstanbul, İris, 1997.

Koz, M. Sabri (derl.), En Güzel Bekri Mustafa ve İncili Çavuş Fıkraları, İstanbul, Deniz Kitaplar, 1982.

Koz, M. Sabri, "Bekrî Mustafa", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt: 2, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1994, 129.

Koz, M. Sabri, "Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa ve İncili Çavuş Fıkralarıyla Bazı Tarihsel Fıkra Tipleri İhtiva Eden Bir Yazma "Letâif" Mecmuası", İpek Yolu Uluslar Arası Halk Edebiyatı Sem-

pozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1995, s. 333- 345.

Köprülü, Ord. Prof. M. Fuad, Edebiyat Araştırmaları 1, 3. bs., İstanbul, Ötüken, 1989.

Krech, Devid-Richard S. Crutchfild, Sosyal Psikoloji, 3. bs., (çev.: Erol Güngör), İstanbul, Ötüken Neşriyat AŞ., 1980.

Kúnos, Ignács, Türk Halk Edebiyatı, (yayına hazırlayan: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Ankara, Akçağ, 2001.

Kütükoğlu, Mübahat S., Tarih Araştırmalarında Usûl, 5. bs., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 1997.

La Follette, Hugh- Niall Shanks, "Belief and the Basis of Humor", American Philosophical Quarterly, vol.: 30, nu.: 4, Oct., 1993, pp.: 329- 339.

Larzul, Sylvette, "Binbir Gece Masalları'ndan Komik Bir Öykü: "Ebu'l-Hasan'ın Öyküsü ya da Uyanık Uykucu", Doğu'da Mizah (haz. : Irène Fenoglio, François Georgeon, çev. : Ali Berktay) 2. bs. , İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 15- 26.

Levend, Agâh Sırrı, "Türk Edebiyatında Fıkra", Türk Dili, Ankara, cilt: 23, S. 231, Aralık 1970, s. 212- 214.

Macit, Muhsin, "Nedîm", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.: 32, İstanbul, 2006, s. 510-513.

Mahmut, Dr. Nedret, "Fıkra (Anekdotik), Atasözlerinin Özellikleri", I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri II. cilt (Halk Edebiyatı), Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayını, 1976, s. 173- 179.

Mahmut, Prof. Dr. Enver, "Fıkra ve Bunun Folklor ve Edebiyat Tarihi Araştırmaları Arasındaki Yeri". V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri, 2. cilt, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1997, s. 105- 115.

Maurois, André (çev. : İhsan Akay), "Nükte ve Mizah", Varlık, S. 526, Mayıs 1960, 14- 15.

Mazıoğlu, Prof. Dr. Hasibe, Nedim, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.

Mehmed Tevfik, Hazine-i Letâif, İstanbul, 1302.

Mehmed Tevfik, İstanbul'da Bir Sene, 2. bs., İstanbul, İletişim, 1995.

Menzel, Th., "Yezîdîler", İslâm Ansiklopoedesi, C.: 13, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1986, s. 415- 423.

Menzel, Dr. Theodor, "Bekri Mustafa Bei Mehmed Tevfik", Keleti Szemle, VII. Évfolyam, 1906, 1. szám, pp. 271- 277.

Milli Kütüphane Başkanlığı (haz.:), Türk Atasözleri ve Deyimleri I, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1992.

Milli Kütüphane Başkanlığı (haz.:); Türk Atasözleri ve Deyimleri II, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 2001.

Morreal John, Gülmeyi Ciddiye Almak, (çev. : Kubilay Aysevener, Şenay Soyer) İstanbul, İris, 1997.

Morreal, John, "Gülmede Yeni Bir Teori" (çev. : Metin Ekici) Milli Folklor, Ankara, Feryal Matbaacılık, 1998, cilt: 5, S. 38, s. 88- 105.

Nar, Ali, Mizah Edebiyatı, İstanbul, Elif Yayınları, ty.

Nesin, Aziz (haz.), Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı, İstanbul, Akbaba Yayınları, 1973.

Nutku, Prof. Dr. Özdemir, Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri, 2. bs., Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1997.

Oğuz, Prof. Dr. Öcal, "Nasreddin Hoca'nın Fıkraları mı Nasreddin Hoca Fıkraları mı?", 21. Yüzyılı Nasreddin Hoca İle Anlamak Uluslararası Sempozyum Akşehir, 8- 9 Mayıs 2008, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s. 555- 560.

Oral, Ünver, Karagöz ve Plastik Tekniği, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 2001.

Orkun, Hüseyin Namık, "Eski Türklerde Ad Takma Adetleri", İş ve Düşünce, İstanbul, 22, (179- 180), Temmuz 1956- Ağustos 1956, s. 7- 8.

Öksüz, Yusuf Ziya, " İslamiyet Sonrası Türklerde Ad Verme Geleneği", Millî Kültür, C.: 3, S.: 9, Şubat 1982, s. 27- 31.

Örnek, Sedat Veyis, Türk Halkbilimi, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.

Özcan, Abdulkadir, "Karakol", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.: 24, İstanbul, 2001, s. 430- 431.

Özyalçıner, Adnan, IV. Murat ve Mirgün Bahçeleri, İstanbul, AD Yayıncılık AŞ., 1997.

Özergin, Doç. Dr. M. Kemal, "Türklerde Lâkab Alma Âdetine Dair", Türk Folklor Araştırmaları, yıl: 21, C. : 12, S. : 249, Nisan 1970, s. 5583- 5584.

Özünlü, Ünsal, "Fıkralar ve Gülmece Dili", Çağdaş Türk Dili, S.: 37, Mart 1991, s. 22- 27.

Özünlü, Doç. Dr. Ünsal, "Yaşam ve Gülmece", Gül Diken, C.: 3, S. : 6, Kış 1995, s.8- 12.

Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I- III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993.

Rozenthal, Franz, Erken İslâmda Mizah, (çev.: Prof. Ahmet Arslan), İstanbul, İris, 1997.

Sakaoğlu, Dr. Saim, "Nasreddin Hoca Fıkralarının Motif Yapısı", Türk Folklor Araştırmaları, C.: 17, nu.: 336, Temmuz 1977, s. 8029- 8031.

Sakooğlu, Doç. Dr. Saim, "Fıkra Tiplerinin Değişmesi", Folklor ve Etnografya Araştırmaları, İstanbul, Anadolu Sanat Yayınları, 1984, s. 445- 456.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim, "Türkiye'de Mahallî Fıkra Tipleri", Türklük Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 7, 1991- 1992, s. 501- 515.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim, Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.

Sanders, Barry, Kahkahanın Zaferi (İngilizceden çev.: Kemal Atakay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.

Seratlı, Tahir Galip (haz.), Mizahımızın Üç Ustası Nasreddin Hoca İncili Çavuş Bekri Mustafa, İstanbul, Selis Kitaplar, 2004.

Sertoğlu, Midhat (haz.), IV. Murad, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

Sevilen, Muhittin (Hayâli Küçük Ali), Karagöz, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1969.

Sönmez, Sevengül (haz.), Karagöz Kitabı, İstanbul, Kitabevi, 2000.

Stephenson, Richard M., "Conflict and Control Functions of Humor", The American Journal of Sociology, vol.: 56, nu.: 6, May, 1951, pp.: 569- 574.

Şahinbaz Erginöz, Arş. Gör. Gaye, "Eski Çağlardan Günümüze Doğum Sandalyesi (Sözlü- Poster)", Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat (1914- 1998) Anısına VI. Türk Tıp Tarihi Kongresi 22- 24 Mayıs 2000 Program ve Bildiri Özetleri, İzmir, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, 2000, s. 88- 90.

Şeyh Sâdi-î Şirazî, Bostan ve Gülistan (tercüme eden: Kilisli Rifat Bilge) 10 bs., İstanbul, İrfan Matbaası, 1975.

The Dictionary of Art, Vol. : 7, (Edited by Jane Turner), Macmillan Publishers Limited, 1996 .

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevra, es-Sünen, Th. Ahmed Muhammed Şâkir – Muhammed Fuâd Abdülbâkî – İbrahim Atve Avad, Mevsûatü's-Sünne – el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ, III, Cenâiz 34, Tunus-İstanbul, 1992.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan, Bekri Mustafa, İstanbul, Milliyet, 1983.

Tuncor, Ferit Ragıp, "Bekri Mustafa Ağa", Önasya, cilt: 4, S. 44, 1969, s. 18- 19.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük 1-2, 8. bs., (haz. : Prof. Dr. İsmail Parlatır, Prof. Dr. Nevzat Gözaydın vd.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Türk Dil Kurumu, Yazım Kılavuzu, 24. bs., Ankara, Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, 2005.

Türkmen, Prof. Dr. Fikret, "Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasreddin Hoca Fıkraları", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Nasreddin Hoca Seksiyon Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1996, s.263- 270.

Türkmen, Prof. Dr. Fikret, Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi) Transkripsiyon, İnceleme, Metin, İzmir, Akademi Kitabevi, 1999.

Türkmen, Fikret, "Osmanlı Döneminde Türk Mizahı", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S. 4, 2000, s. 1- 10.

Türkmen, Nihâl, Orta Oyunu, İstanbul, MEB, 1991.

Ülkütaşır, M. Şâkir, "Bir Vak'aya veya Fıkraya Dayanan Bazı Halk Tâbirleri", Türk Folklor Araştırmaları, S.: 4, Kasım 1949, s. 61- 62.

Ünlü, Mehmet- Hüseyin Ünlü (haz.), Doktor Fıkraları, İstanbul, Ünlü Yayınevi, 1998.

Yalçın, Ayhan, Yavruma Hikâyeler, Öğütler... Bekri Mustafa Fıkraları, İstanbul, Çelik Yayınevi, 1985.

Yeniel, Necati- Hüseyin Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, İstanbul, Şamil Yayınevi, 2003.

Yıldırım, Dursun, Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları, Ankara, Akçağ, 1999.

Yurdatap, Selami Münir, Bekri Mustafa'nın Latifeleri, İstanbul, Sinan Matbaası, 1942.

Zaparta (Derleyip Toplayan), Seçme Lâtifeler Nükteler, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1959.

Yasağın olmadığı ya da delinemediği toplumların Bekri Mustafa'sı olamaz. Bekri Mustafa, IV. Murad (1623- 1640) devrinde, içki yasağının en şiddetli uygulandığı bir zamanda, yasağı delme başarısıyla sembol olmuş bir kahraman, bir fıkra tipidir. Kendisi gibi yaşayanlar için temsilcilik, sözcülük ve liderlik yapmıştır. Bu toplumsal onay, onu öne çıkarırken Bekri Mustafa temsil ettiği insanlar ve yaşama biçimleri için fırsatlar oluşturup alanlar açmıştır.

Ayyaş anlamıyla Bekri sıfatı, Türk-İslam kültürünün sembol ismi Mustafa adıyla tezat oluşturur. Bu tezat, Bekri Mustafa'nın sıra dışı yaşayışı ile Osmanlı-Türk kültürünün mutedil insan tipi arasında da görülür.

Bekri Mustafa'nın bu düzen içerisindeki yeri neresidir? Bekri Mustafa, ne düzene uyar ne de düzeni yıkar. O, bentleri yıkmadan kendi mecrasında akar.

Bekri Mustafa; içkicilerin, ayyaşların sevdiği, saydığı ve şerefine kadeh kaldırdığı bir "Baba"dır, aynı zamanda kendisini bir evliya ve mezarını da türbe kabul eden halkın, dileklerini, dualarını ulaştırmak için medet umduğu bir zattır. Bu kitapta

"Aydınlar arasında en aydın bir kafayım

Uzun sözün kısası ben Bekri Mustafa'yım!"

diyen Bekri Mustafa'yı tanıyacak ve hakkında anlatılan fıkraları, latifeleri, hikâyeleri bulacaksınız.

ISBN: 978 605 426 8177